

**SZENT BONAVENTURA
MISZTIKUS MŰVEI**

SZENT BONAVENTURA
MISZTIKUS MŰVEI

A LELKI ÉLET MESTEREI

SZERKESZTI

ÁKOS GÉZA

ÉS

CSANÁD BÉLA

V.

SZENT BONAVENTURA
MISZTIKUS MŰVEI

SZENT BONAVENTURA MISZTIKUS MŰVEI

A LÉLEK ZARÁNDOKÚTJA ISTENBE

ÉLET FÁJA

A HÁRMAS ÚT, AVAGY A SZERETET FELLÁNGOLÁSA

BESZÉLGETEK A LELKEMMEL

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1991.

AZ EREDETI MŰ CÍME: DOCTORIS SERAPHICI
S. BONAVENTURAE S.R.E. EPISCOPI CARDINALIS
OPERA OMNIA AD CLARAS AQUAS (QUARACCHI) MDCCCXCI

A BEVEZETŐKET ÍRTÁK, A MŰVEKET — A KORÁBBI
FORDÍTÁSOK, FR. DÁM INCE OFM ÉS FR. GÁL GEDEON
OFM MUNKÁINAK FELHASZNÁLÁSÁVAL — FORDÍTOTTÁK
ÉS JEGYZETEKKELL ELLÁTTÁK

BARSI BALÁZS O.F.M.

és

VÁRNAI JAKAB O.F.M.

Lektorálta:

HIDÁSZ FERENC O.F.M.

NIHIL OBSTAT FR. FRANCISCUS HIDÁSZ O. F. M. CENSOR. NR. 11/1990. IMPRIMI
POTEST FR. CLAUDIUS HEGEDŰS O. F. M. PROVINCIALIS. STRIGONII, 18. SEPT. 1990.

MINDEN JOG FENNTARTVA,
BELEÉRTVE A BÁRMINEMŰ ELJÁRÁSSAL
VALÓ SOKSZOROSÍTÁS JOGÁT IS

ISSN 0237-5 877
ISBN 963 360 470 2

© SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
SZENT ISTVÁN TÁRSULAT 1053 BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS U. 1.
FELELŐS KIADÓ: DR ÁKOS GÉZA
MŰSZAKI VEZETŐ: NÉVERY TIBOR
FELELŐS SZERKESZTŐ: FARKAS OLIVÉR
KÉSZÜLT 14 A/5 ÍV TERJEDELEMBEN (91-013-2)
A NYOMÁS ÉS KÖTÉS A FRANKLIN NYOMDA MUNKÁJA (90/4620)
FELELŐS VEZETŐ: MÁTYÁS MIKLÓS IGAZGATÓ

TARTALOM

I. SZENT BONAVENTURA PÁLYÁJA	9
KISEBB TESTVÉREK, TEOLÓGIAI DOKTOROK, PÜSPÖKÖK ÉS BÍBOROSOK (1217—1243)	11
Barátok az Alpokon túl	11
Barátok az egyetemen	11
Barátok a püspökök között	13
 BIBLIA, SZENTENCIÁK, REGULA (1243—1257)	14
A hivatás	14
Doctor Scripturae Evangelici	16
Magister in Sacra Doctrina	21
 PÁRIZS, ASSISI, LYON (1257—1274)	23
Törvényhozás	23
Életrajzok és misztikus művek	24
Az egyháztanító	26
Felhasznált irodalom	28

A LÉLEK ZARÁNDOKÚTJA ISTENBE

Bevezető	31
Felhasznált szövegkiadások	31
Előszó	32
Első fejezet	35
Második fejezet	41
Harmadik fejezet	48
Negyedik fejezet	53
Ötödik fejezet	58
Hatodik fejezet	62
Hetedik fejezet	66
Jegyzetek	69

ÉLET FÁJA

Bevezető	73
Felhasznált szövegkiadások	73
Előszó	74
Következnek a művecske fejezetei	77
Jézus eredetének titkai	80
Jézus szenvedésének titkai	89
Jézus megdicsőülésének titkai	99
Jegyzetek	109

A HÁRMAS ÚT, AVAGY A SZERETET FELLÁNGOLÁSA

Bevezető	111
Felhasznált szövegkiadások	111
Előszó	111
Első fejezet	113
Második fejezet	121
Harmadik fejezet	127
Jegyzetek	138

BESZÉLGETEK A LELKEMMEL

Bevezető	140
Felhasznált szövegkiadások	140
Előszó	140
Első fejezet	143
Második fejezet	168
Harmadik fejezet	181
Negyedik fejezet	190
Jegyzetek	207

I.

SZENT BONAVENTURA PÁLYÁJA

KISEBB TESTVÉREK, TEOLÓGIAI DOKTOROK, PÜSPÖKÖK ÉS BÍBOROSOK (1217—1243)

Barátok az Alpokon túl

Szent Bonaventura, családi nevén Giovanni Fidanza, 1217-ben született, abban az évben, amikor a ferencesek nagykáptalanja eldönti: eljött az idő, hogy átlépjék Itália határait, átkeljenek az Alpokon, és az egész keresztény Európának hirdessék a szegény és megfeszített Krisztust.

Maga Ferenc is elhatározza, hogy csatlakozik az egyik csoporthoz, ahhoz, amelyik Franciaország felé indul. Amíg azonban készülődik, találkozik Firenzében Hugolino bíborossal, aki ráveszi, hogy Itáliában maradjon. A héttagú csoport tehát Pacifik testvér vezetésével indul el, nem tudjuk mikor, és azt sem, hogy nem volt-e már előbb is egy meghíúsult próbálkozás úgy, mint német földön. 1219-ben azonban már Saint-Denysben találjuk őket. Később, 1234-ben, Grégoire de Naples, az akkori minister provinciális (tartományfőnök, szó szerint: tartományi szolga) ezt írja Saint-Denys apátjának: „Amikor mint zarándokok érkezünk Saint-Denysbe, és nem volt hol lehajtanunk fejünket, ön helyezett el minket egyik házukban.” Ez volt tehát az első ferences rendház francia földön. Itt adta fel a rend ruháját 1224-ben az említett minister négy, köztiszteletben álló klerikusnak: az angol Haymo of Favershamnak, Simon of Sandwichnek és két másiknak. Ezeknek az egyetemi tanároknak a belépése jelképes esemény volt a rend életében.

Barátok az egyetemen

Döntő jelentőségű az is, hogy nemsokára elhatározzák: tanulmányi házat építenek az itt tanuló testvérek számára. Párizsban, a kereszténység intellektuális központjában ekkor mintegy harminc ferences tanul. Neki-látnak egy nagy ház építésének Vauvert-ben (Vallis Viridis, a mai Jardin

de Luxembourg déli végén), de a krónikás Eccleston szerint vállalkozásuk túl nagyratörő volt, és ezért isteni büntetésként 1229-ben, a felavatás napján összeomlott. Annyi bizonyos, hogy a testvérek elhagyják ezt a helyet.

1234-ben kapott a rend Lajos királytól egy nagy telket, régi apátsági épületekkel. A pápai jóváhagyás után itt emelkedett a hatalmas Couvent des Cordeliers, a porte Saint-Germaintól a porte Saint-Michelig. Ennek a kolostornak a templomában gyűlt össze minden ünnepnapon a párizsi egyetem összes diákja és tanára, hogy prédikációt hallgasson, vasárnaponként pedig a Saint-Jacques templomba mentek, a domonkosokhoz. A párizsi Facultas Theologiae Minorum a minister generalis (tkp. egyetemes szolga; általános rendfőnök) közvetlen fennhatósága alá került, akit a nagy kolostor kuszosa (őre) képviselt. Szabályzata az egyeteméhez volt hasonló. Ingyenesen két hallgatót lehetett ideküldeni a rend minden tartományából, amelyből ekkoriban harminckettőt számláltak. A küldő kolostornak csak a könyvek árát kellett fedeznie.

Bonaventura közvetlen tanúja volt a ferencesek párizsi meggyökerezésének. 18 évesen, 1235-ben került itáliai szülővárosából, Bagnoreggióból a párizsi egyetemre. Nyolc év alatt, 1243-ra végzi el a *facultas artiumot* és ezalatt őt alakot a ferences teológiai iskolának nevezett teológiai és filozófiai irányzat is.

1236-ban kéri felvételét a rendbe az angol származású Alexander of Hales (Alexander Halensis, Halesi Sándor), aki akkor már tizenhét éve kiemelkedő alakja a teológiai fakultásnak, és már elmúlt ötvenéves. Az újonc idő ekkor még nem volt általános, így a beöltözéssel Alexander mester az új tanévet már a ferencesek iskolájában kezdte, ahová számos hallgatója követte. A Szentenciákról írt kommentárjában Bonaventura háromszor is így említi őt: *pater et magister noster bonae memoriae frater Alexander* (atyánk és mesterünk, a jóemlékű Sándor testvér). Feltéhetőleg szoros barátság volt mester és tanítványa, a későbbi rendi testvérek között. Alexander csodálja tanítványának lelki tisztaságát: „Nem látom rajta, hogy Ádám vétkezett volna.”

Ez az esemény persze felkavarta az egyetemi életet. Pedig ez csak az első a sorban. 1238-ban Alexander tanítványa, Jean de la Rochelle, szintén ferences, katedrát kap az egyetemen. Az egyetem vezetőségét és általában a világi papságot aggasztja a ferencesek és domonkosok növekvő száma és népszerűsége. Jean utódai a ferences tanszéken Eudes Rigaud és az angol William of Middleton voltak, akik biztosították az iskola folytonosságát, a tanítás vázát és sajátos szellemét azonban Alexander adta

meg. Az iskola alapgondolata Szent Ágostoné, a szent-anzelmi rendszerezésben, a Saint-Victor-i iskola meglátásaival gyarapítva. Már az ő műveiben megjelenik a vélemény, amely a pusztán elméleti módszerektől megtagadja a teológiai értéket. Szent Bonaventura, aki számára mindenfajta tudás a teológiára irányul, a hitigazságok felfogásában látja az elméletek értékét.

Alexander ránhagyott egy Summát (teológiai összefoglaló művet), egy könyvet vitatott kérdésekről és glosszákat a Szentenciák négy könyvéről. Petrus Lombardus Szentenciáinak négy könyvét ő vezette be mint tananyagot a Szentírás mellett. Ezek majdnem száz évvel előbb, 1155 és 1157 között keletkeztek, és ekkor váltak minden keresztény egyetemen hivatalos tananyaggá, egészen a XVI. sz. közepéig. Lombardus jó teológiai érzékeléssel gyűjtötte össze az iskolákban tárgyalt problémákat és hagyományos megoldásaikat. A nagy középkori teológusok először mindig ehhez írtak kommentárokat, de később mindig kinőtték kereteit, és megalkották a maguk summáját, amely Bonaventura esetében a Breviloquium.

A fiatal Bonaventura tehát két eszményt is látott, mely Alexanderben egyesült: szegénységben élni az evangéliumot, és a szellem útjain Istenhez emelkedni. A kép teljességéhez még egy harmadik vonás is járul. Ehhez ismét a ferences rendtörténet eseményeihez fordulunk.

Barátok a püspökök között

Szent Ferenc halála véget vetett annak a jogi káoszknak, ami a minister generalis személye körül megvolt. Bár ő még életében lemondott, az utána jövő Illés testvért és Catani Péter testvért mégis csak helyettesének tekintették. Az 1227-es püünkösdi káptalanon azután már a toscanai Giovanni Parentit (Parenti János) választják meg. Ugyanitt elhatározzák, hogy minden tartományba küldenek egy breviáriumot és egy misekönyvet mintának, hogy a testvérek a liturgiát a Regula szerint végezzék. Ez már egy jól működő scriptoriumot feltételez Assisiben.

Az elkövetkezendő évek legfontosabb tapasztalata az volt, hogy a Regula betű szerinti megtartása nem egyszerű dolog. Giovanni Parenti egy küldöttség élén a pápához megy, hogy megkérdezze: a Végrendelet is kötelezi-e őket, és hogy hogyan kell érteni a Regula egyes pontjait. A küldöttek között ott találjuk Szent Antalt, Haymo of Favershamot és

egy Leo nevű testvért, aki hamarosan Milano érseke lesz, az első ferences püspök. A pápa 1230. szeptember 28-án a „Quo elongati” kezdetű bullával válaszol, felmentve őket a Végrendelet megtartása alól.

Illés, a volt minister generalis ezalatt rendkívül aktív. Neki köszönhető az assisi Szent Ferenc-bazilika felépítése, ahová a Szent testét 1230-ban átszállítják. 1232-ben ismét ő lesz a generalis. Vezetése alatt nagyon sok vád éri, hogy minden eszközzel fenn akarja tartani a hatalmát, saját embereit teszi meg előljáróknak, főleg nem-pap, laikus testvéreket, és hogy az Itálián kívüli tartományokat elhanyagolja. A válság az 1239-es római káptalanon robbant ki, ahol azután Albertus di Pisát (Pisai Albert) választották meg a rend élére. Harminc év után először volt pap ezen a posztón.

Albertus hat hónap múlva meghalt, és utóda az a Haymo of Faversham lett, aki az Illéssel szembeni ellenzék vezetője volt, és akiről egy történész megállapítja: bár a szegénység, a vezeklés és önmegtartóztatás szigorú bajnoka volt, mégsem volt igazi ferences szellem. Lenyűgözte a domonkosok jól szervezett rendje. Óriási munkát végez a liturgikus könyvek egységesítése terén, ami a rend elterjedésével az egész egyházba egységet hoz ezen a téren. A rend szempontjából azonban még ennél is fontosabb, hogy vezetése alatt nevezik ki az első ferences püspököt, és ezt egyre több követi. 1274-ben már 32, 1311-ben 56 van. Sok rendtag értetlenül áll a fejlemény előtt: ha Szent Ferenc minden hatalomtól szinte menekülve, a legkisebb akart lenni, követői elfogadhatnak-e ilyen magas méltóságot? A folyamat azonban ott kezdődött, amikor Haymo idején már bekerül a rendi törvényhozásba, hogy nem-pap, vagy nem papnak készülő (laikus) testvért csak rendkívüli esetben szabad felvenni a rendbe.

BIBLIA, SZENTENCIÁK, REGULA (1243—1257)

A hivatás

Az 1243-as évvel több szempontból is új szakasz kezdődik Bonaventura életében: belép a ferencesek közé, és megkezdí a teológiai tanulmányokat.

Hozzá kell tennünk, hogy Szent Ferenc alakjával nem itt találkozunk először. Gyermekkorában egyszer olyan súlyosan megbetegedett, hogy anyja Szent Ferencnek ajánlotta, ha felépül. E csodálatos gyógyulás miatt mindig olyan szeretettel beszélt Ferencről, hogy szüntelenül a hálátlanság vádjától rettegett, ha másképp tenne. Így ír a Legenda Majorban, nagyobbik Szent Ferenc-életrajzában: „E tiszteletre méltó férfiú minden utánzásra legméltóbb életének megírására magamat méltatlannak és elégtelennek érzem. Nem is vállalkoztam volna semmiképpen sem rá, ha nem unszol a testvérek égő szeretete, nem indít az egyetemes káptalan kérése, és nem kényszerít a szent Atya iránt táplált kegyelet. Ez azt sugallja, hogy ha én, akit közbenjárása és érdemei — egészen élénken emlékszem — gyermekkoromban a halál torkából mentettek ki, az ő dicsőítését elhallgatnám, méltán lennék hálátlansággal vádolható.”

Előtte is ott állt a nehéz feladat, hogy megtalálja az összhangot szerzetesi élethivatása és szellemi pályája között. Volt a rendben ekkor olyan irányzat, amely ezt lehetetlennek tartotta. A „spirituálisok” érzelmeit jól summázza a ferences költő, Jacopone da Todi felkiáltása: „Átkozott legyen Párizs, mely lerombolta Assisit!” Az iskola fejlődése azonban inkább azt mutatta, hogy Párizs megkoronázta Assisit.

Bonaventura véleményét egy leveléből ismerjük, melyet egy ismeretlen magisternek írt. „Isten színe előtt vallom, hogy Ferenc életét leginkább az szeretettette meg velem, hogy annyira hasonlít az egyház kezdetére és növekedésére. Az egyház is egyszerű halászokkal kezdődött, s később a leghíresebb és legtanultabb doktorok gyarapították sorait. Így értheted meg, hogy boldog Ferenc szerzetét nem emberi bölcsesség, hanem Krisztus alapította, ahogy azt maga Isten tudtul adta. S ahogy Krisztus kezeműve is szüntelenül növekszik és meg nem fogy, úgy ezt a művet is Isten viszi véghez, mert tudósok sem átallották az egyszerű emberek társaságát, hallgatva az apostol szavára: *„Aki e világon bölcsnek véli magát, legyen oktalanná, hogy valóban bölcs lehessen (1Kor 3,18).”*

Amikor ezt a problémát tárgyalja, Bonaventura kevésbé él a mesteri dialektikus megkülönböztetésekkel, inkább személyes tapasztalataira, belső vívódásainak gyümölcseire támaszkodik. Válasza végül is Szent Pál mondata: „Mindenki maradjon meg abban a hivatásban, amelyben meghívást kapott.” Aki klerikusnak készül, legyen azzá. Ezt a foglalkozást is lehet Ferenc szellemében üzeni: „Dico ergo, quod secundum dictum evangelicum ambitio et pompa huius nominis condemnanda est et nullatenus appetenda, sed officium assumendum” — írja említett levelében.

„Mondom pedig, hogy az evangélium szavai szerint e cím ambícióját és pompáját el kell ítélnünk, és semmiképpen sem kívánnunk, a velejáró feladatokat azonban magunkra kell vennünk.” Nem árulja el tehát a rendalapító eszményét, hanem teológusként is megmarad Kisebb Testvérnek, a maga eszközeivel világítva meg ugyanazokat az eszményeket. Fogalmakra fordítja le Ferenc ráérzéseit; ahogy Ferenc szüntelenül Krisztusra szegezi tekintetét és a Fájdalmak Férfiát szemléli, úgy rendeződik minden a Megfeszített Krisztus köré Szent Bonaventura gondolkodásában is. *Christus tenens medium in omnibus* — jelenti ki a *Collationes in Hexaameronban*. Krisztus a középső az isteni Személyek között, ő az egész teremtés minta-oka, *causa exemplaris*, megváltó megtestesülésével az üdvösség és élet közvetítője, a Fény, aki minden embert megértésre és az igazság ismeretére vezet.

Krisztus a cél, aki felé az aszkézis minden törekvése és a szemlélődő lélek minden vágya irányul. Bonaventura tudja, miért látja az eredeti ártatlanságot visszanyerő Ferenc az egész teremtést egy lépcsőfoknak Isten felé. A megtisztult látás fel tudja fogni a valóságot, s bár Isten továbbra is hallgat, ő hallja szavát minden művében: *Verbum divinum est omnis creatura* — minden teremtmény: Isten szava. Maga a teremtés is egy hatalmas sacramentum, szentség. Isten egyik könyve, amelyben közli velünk szeretetét; a második az írott Könyv, a harmadik az élő Ige, Krisztus, aki mindezeknek értelmet ad. Így lesz minden emberi tudás egyetlen nagy érthető körnek, a *sphera intelligibilisnek* a része, mert az Atya Krisztusban, mint főben foglal össze mindent.

Szemügyre vettük Bonaventura ferences hivatását, és máris a kellős közepén vagyunk a következő témánknak, mely a Szeráfi Doktor teológiai tanításának körvonalazása. Lássuk az eseményeket sorjában.

Doktor Scripturae Evangelici

Párizsba Európa minden sarkából gyűltek magisterek és diákok. Ebben a katolikus közösségben egyik iskola sem lehetett önmagába zárkózó. Mindenki látni és hallani akarta Alexander of Halest, Albertus Magnust, Guillaume d' Auvergne-t és a többieket. Nyolc éven keresztül él Bonaventura elmélyült Szentírás-tanulmányozás és odaadó teológiai munka légkörében, részt vesz a disputákon, csiszolja a dialektika fegyverét, amelyet a *facultas artium* során sajátított el, de a legfontosabb, hogy biz-

tos tudást szerez a Szentírás és a Szentatyák terén. Életének színtere a kolostor és az egyetem.

Arra is ki kell térni, ami miatt Szent Ferenc neve nagyon ritkán olvasható Bonaventura teológiai műveiben. A párizsi nagy kolostorban az élet igen messze volt Assisitól és a rend belső konfliktusaitól. Bár minden tartományból érkeztek ide testvérek, a rend ügyeiben általában kevés szerepük volt. Ferenc testvéréről azt tudták, amit Celanói Tamás leírt két évvel a szent halála után. A spirituálisok heves vitái elhaltak a kolostor küszöbén, mint egy idegen világ partjain. Joachim a Fiorénak volt ugyan hatása a hallgatókra (ez egy külön izgalmas történet), de az első a tanulás volt.

Nem volt még egy olyan korszaka a történelemnek, amelyben egy szerző ennyire érezte volna, hogy pusztán egy láncszem a hit, a gondolkodás, a vallási tapasztalat hosszú láncolatában. A mai olvasó megdöbben azon, ahogy ezek a szerzők forrásaikat kezelik. Érveléseikben nagy súlyt kapnak a Szentatyák és az *authentici*, a tekintélyt képviselő tanítók, de nem úgy, ahogy ma használjuk ezeket a forrásokat. Szabadon idézik és forgatják szavaikat, nem érdekli őket történeti hitelesség, hanem szinte naivan fogadják el a hagyományt, mely éltető folyamként hozzájuk érkezik.

A magyarázat a középkor vallásos légkörében keresendő. Jóllehet az elődöknek nagy tekintélyük volt, ezt mégsem maguknak köszönhették. Maga Bonaventura írja: „A tekintélynek nincs bizonyító ereje a hiten kívül. Egy érv ereje tehát a hiten múlik. Amikor például bizonyítékot keresünk a feltámadás kérdésében, ezt először a Szentírásból állapítjuk meg a próféták szavaiban, akik a feltámadásról beszéltek. Ha túl akarunk ezen menni, és szavuk igazát akarjuk bizonyítani, ezt válaszoljuk: azért tudjuk igaznak szavaikat, mert a Szentlélek sugalmazta őket. Az Istentől kapott hit teszi tehát szavukat hitelessé. Mi pedig bizonyosak vagyunk hitelességükben, mert ugyanattól az Istentől kapjuk a hitet.” (III. Sent. d23, dub5).

Bonaventura korában kezdenek az iskolákban újszerű módon nyúlni a szent szövegekhez. Az evangéliumi megújulás, amely ekkor éri el tetőpontját, jóval korábban kezdődött. A XI. sz. gondolkodását két név uralja, akinek alázatos és szorgalmas munkája sokat lendített a Karoling civilizáción: Szent Anzelm és Beda Venerabilis. Mindketten úttörő munkát végeztek a teológia kidolgozásában, és nekik köszönhető a megújult érdeklődés a biblikus tanulmányok iránt. A harmadik lateráni

zsinat után (1179) pedig munkájuk többé nem zárul be a kolostorok falai közé.

A mozgalomhoz Szent Ferenc és Szent Domonkos is hozzáadták a maguk ösztönzését. Követőik elviszik az Újszövetség éltető üzenetét a kereszténység minden részébe. Ebben gyökerezett Szent Bonaventura elhatározása is, hogy Kisebb Testvér legyen: hivatása az evangéliumi élet. Ez a visszatérés az evangéliumhoz később nagy hatással lesz a bibliai tanulmányokra. A XIII. sz. elején a Szentírás tanítása kilép a monasztériumokból, s az egyetemek diákjai lelkesen gyülekeznek azok köré, akiknek szava lélek és élet, a *Sacra Pagina* mesterei köré.

Az ilyen fejlődés változást hoz az exegézis módszerében is. Nem elég a Biblia pusztá kommentált olvasása, teljesebb képet kívánnak. A *Sacra Pagina*, majd a *Sacra Scriptura* kifejezés kitágul, és Bonaventura idején már felöleli a kinyilatkoztatás, a dogmatika szinte egész területét. Egy korabeli szerző szerint a módszernek három része van: a fundamentum az olvasás, a disputatio szolgálatja a falakat, a praedicatio teszi fel a tetőt (Petrus Cantor: *Verbum abbreviatum*, c1; PL 205,25).

A koldulórendek megjelenésével ismét változott a Szentírás-tanítás jellege. Őket inkább a biblikus teológia érdekli, tanításuk célja végül is a homiletika. A ferences és domonkos magisterek első szándéka, hogy papokat és lelkipásztorokat képezzenek, de a teológia alapjait is a Szentírás gondos tanulmányozásában keresik.

Amikor Bonaventura 1243-ban magára öltötte a rend ruháját, és megkezdte teológiai tanulmányait, az első két évben ő is végighallgatta a teljes bibliai ciklust, amelyben a Szentírást végigolvasták. A következő két évben Lombardus Sentenciáit olvasta végig ugyanígy, majd egy újabb kétéves biblikus ciklus következett, amely során egy magister tanított az egyik szent könyv elmélyültebb exegézise formájában.

Az első ciklus tehát a bevezetés volt. Bonaventura ezalatt olyan figyelemmel és lelkesedéssel elmélkedik a szent szövegekről, hogy későbbi éveiben a szentírási idézetek egészen természetesen jönnek tollára és ajkára. Elég egy szó, és azonnal több szentírási szakasz társul hozzá. Együtt látja az egész Írást.

Bonaventura a már említett *Breviloquium* előszavában fejti ki, milyen helyet szán a Szentírásnak teológiájában. Ezzel a művével kettős célja volt. Először is be akarta mutatni, hogy a kinyilatkoztatott tanítás teljes egésze megtalálható a Szentírásban. Megjegyezte azonban, hogy ennek kihámozása megfeszített munkát igényel, az Atyák és az Egyháztanítók

kommentárai nagyon hosszúak, ezért szerzetbeli testvérei számára elkészítette a teológiai igazságoknak ezt az összefoglalóját.

Volt egy másik célja is. A fiatal és talán kevésbé figyelmes teológusok, akiket jobban lekötött a Szentenciák vagy a Quaestiones Disputatae, illetve általában a filozófia, kezdték elveszíteni magának a Szentírásnak az ízt, zamátát. Zavarosnak, beláthatatlannak, járhatatlannak találták, mint egy sűrű erdőt. Bonaventura ezért emlékeztetni akarta őket a Szentírás elsőrendű fontosságára, és be akarta vezetni őket a szentírási könyvek irodalmi stílusába és jellemző módszerébe.

Ennek a második szándéknak felel meg a Breviloquium prologusa, amely a legteljesebb bibliai hermeneutikai értekezés az ismert középkori művek közül. Témájául az Efezusi levél 3,14–19-et választja:

„Ezért meghajtom térdemet az Atya előtt; tőle származik minden közösség az égben és a földön. Adja meg nektek dicsőségének gazdagsága szerint, hogy Lelke által megerősödjeteK belső emberré, hogy a hittel Krisztus lakjék szívetekben, s gyökeret verjeteK és alapot vesseteK a szeretetben. Akkor majd fel tudjátok fogni az összes szenttel együtt, mi a szélesség és a hosszúság, a magasság és a mélység, megismeriteK Krisztusnak minden értelmet meghaladó szeretetét, és betelteK az Isten egész teljességével.”

A magister az Atya kinyilatkoztatását olvassa és magyarázza, nem úgy, mintha valamilyen emberi szerző művét fejtené ki, hanem szüntelenül a szó isteni eredetére vonatkoztatja azt. A „belső ember” abban a tanítóban működik, aki a szívében élő Krisztus fényéből merít erőt, megérti és másoknak odanyújtja ezt a kinyilatkoztatást. Bonaventura szemében a teológusnak a bölcsességet kell keresnie, szükséges számára „az igazság hitben megértett jámbor ismerete”, mielőtt ugyanilyen jámbor ismeretű válhatna azokban, akik hallgatják. Ugyanez az idézet vezeti be Szent Bonaventura Soliloquium című művét is, tehát ez a megközelítés egyaránt áll a teológiára és a lelkiségre is.

A tanulóknak két feladata van: felmérni a kinyilatkoztatott szó dimenzióit és megvizsgálni annak módszereit. A szent szöveg szélessége a Biblia teljes terjedelme, az egész Ó- és Újszövetség. Ebben mondja el a Szentlélek Krisztus egyházának az üdvösségre vezető teljes igazságot. Ebből fakad a szövegkritikának, a szöveg helyreállításának igénye is. Hosszúsága a világtörténelem természetfeletti szemlélete, amely leírja a természeti törvény, az írott törvény és a kegyelem törvényének korát. Itt Bonaventura az ágostoni tanítást idézi a világ korszakairól, bemutatva,

hogy a Szentírás a teremtés rendjét idézi fel a kezdetektől a beteljesedésig. Egy emberélet kevés ahhoz, hogy ésszel felfogjuk a teremtés rendjét, ezért kaptuk a Szentírást, amely az egészben eligazít.

A magasság a dolgok hierarchiája, az egyházi, angyali és mennyei hierarchia. Minden dolog háromféleképpen létezik: önmagában; lelkünkben, amikor természetes módon vagy a hitben felismerjük azt, illetve amikor a megdicsőülés állapotában látjuk; és létezik végül az „Örök Művészetben”. Ez az „*Ars Aeterna*” Isten teremtő bölcsessége, amely az Igében nyilvánul meg. Általa, mint valami művészi eszközzel teremtette Isten a világot. Ez mindannak példája a Fiúban, amit az Atya elő kíván hozni kívülré irányuló bölcsessége által. Ez a dimenzió felöleli a filozófia és a teológia területét. Az utóbbi felhasználja az előbbi, hogy felállíthassa Jákob létráját, amely a földön áll, de az égig ér.

A mélység az értelemnek abban a sokféleségében áll, amivel Isten szava bír. A szó szerinti értelem, ami magából a szövegből ered, az alapvető értelem. Az allegorikus értelem akkor tárul fel, amikor a szöveg úgy mond olyan képet produkál, amely hitünk valamelyik igazságát idézi fel. A tropologikus értelem akkor érvényesül, amikor a szövegből meghatározást kapunk arra nézve, mit kell cselekednünk. Az analogikus értelem végül felemeli a lelket a remélt örök jó felé.

A Szentírás módszeréről vallott nézete így foglalható össze: Mivel a Szentírás nemcsak ismeret tárgya, hanem a helyes cselekvésre is ösztönöznie kell minket, azért inkább példákkal él, nem pedig érvekkel. Az ígéretek jobban biztatnak, mint az okfejtés, a Szentírás célja inkább az áhítat, mint a definíció. Ezért inkább a kinyilatkoztató Isten tekintélyére támaszkodik, mint a racionális bizonyosságra.

A Szentírást aszerint a módszer szerint kell megérteni és tanítani, amely szerint azt adták nekünk. Ezért a tanítót annyira át kell hogy hassa a szent szöveg, hogy az egyes szakaszok összekapcsolódjanak elméjében, és egymást magyarázzák. A különböző szövegeket nem lehet ugyanolyan módszer szerint kifejteni, mert nem ugyanarra szól sugalmazásuk. Figyelemmel kell lenni tehát a következőkre:

- Van olyan dolog a Szentírásban, ami nem irányul közvetlenül üdvösségünkre, pl. a mennybolt leírása.

- Tanulmányozni kell az Írás műfajait, hogy azoknak megfelelően értelmezhessek.

- Az értelem feltárását ott kell kezdeni, hogy megismerjük a szavaknak azt a jelentését, amely az íráskor a szerzőben megvolt.

- Az értelmezésnek sohasem szabad erőltetettnek lennie.
- Sohasem szabad az Írást megfeszíteni, hogy egy észérvet alátámasszunk vele: inkább az ész hajoljon meg előtte.
- Amikor a teológiai kifejtés egyik eleme nincs meg kimondottan a szövegben, a hiányzó kapocs átvehető a párhuzamos helyről.
- Végül: nehéz kérdésben jobb jámborul kételkedni, mint elhamarkodottan ítélni.

Magister in Sacra Doctrina

Bonaventura 1252-ben lesz *baccalurius formatus*, vagyis vezetheti a disputákat és prédikálhat. 1254-ben, 37 évesen teljes jogú doktor, *magister regens* a ferencesek iskolájában. Az egyetemi elismerés még várat magára, mert a koldulórendeket ott nem nézik jó szemmel.

Ezekben az években fognak megszületni teológiai művei: a kommentárok a Szentenciákról, a vitás kérdésekről írt művek: a *Quaestiones Disputatae de scientia Christi* (Krisztus emberi és isteni tudásáról), a *De mysterio Trinitatis* (A Szentháromság misztériumáról). Ebben fejti ki tanítását a három könyvről, melyet Isten adott nekünk: a teremtett világ, a leírt kinyilatkoztatás és az élő személy, a megtestesült Ige. A *De perfectione evangelica* (Azevangéliumi tökéletességről). Ez utóbbinak a háttére a szerzetesi és világi papság korabeli konfliktusa. Tétje nagy volt: maga a rend értéke és létjogosultsága. Az érdekek összeütközését az elvek vitatása követte: a világi klérus a teljes szegénységet bűnös dolognak, az evangélium meghamisításának, a hagyományoktól való elhajlásnak tekintette, kétségbe vonta a ferencesek és domonkosok gyóntatói és igehirdetői joghatóságát; tagadták, hogy Szent Ferencnek valaha stigmái lettek volna, a Végrendeletét rosszindulatúan értelmezték, és néhány intelmét kíméletlenül kiforgatták. Bonaventura a küzdelemben először ezzel az értekezésével tünteti ki magát.

Teológiai látókörét meghatározza az a tény is, hogy a XIII. század Arisztotelész újrafelfedezésének kora is. Bonaventura viszonya sajátos a filozófushoz. Vele tart annyiban, hogy a tudás forrásának ő is az észeket, az emlékezetet és a tapasztalatot tekinti, de Platónnal, illetve inkább Szent Ágostonnal tart annyiban, hogy kimondja: a lélek a legfelsőbb csúcán (*apex mentis*) kapcsolatban áll Isten örök törvényeivel. A természetes tudás terén tehát elfogadja Arisztotelész tekintélyét. A teológia

kapuját azonban csak annyira tárja ki előtte, amennyire – mint emberi fény – Krisztus igaz világosságát tükrözi. A. mint emberi fény Krisztus igaz világosságát tükrözi. „Hiszen ha Arisztotelész mindent elmondott volna, miért jött Krisztus?” Nem veti el – a tőle vett 930 idézet különböző műveiben ezt bizonyítja is –, de mértékkel alkalmazza, nem részegül meg az új filozófia szellemétől, mint annyian ebben a korban.

A legkitűntetettebb helyet természetesen Szent Ágoston foglalja el könyvtárában. Benne egy élénk személyiség, átütő erejű teológus, mély meglátásokban gazdag filozófus, jó érzékű dialektikus és az ókori gondolkodás és kultúra örököse nyomja rá bélyegét a középkorra. Alakja ott magaslik a görög és latin atyák fölött. Tekintélyét senki sem vonta kétségbe, és ami ellentmondás esetleg volt műveiben, azt „reverenter”, tisztelettel értelmezve ki lehetett küszöbölni. Az emberi lélek igényeiről szóló tapasztalatai és az arra adott keresztény válasza pontosan azt nyújtották Szent Ferenc fiának, amit elvárt egy szent egyháztanítótól. Elsősorban szellemét vette át. *Crede ut intelligas* – Higgy, hogy érts – ez volt teológiai kiindulása. A hit megelőzi a megértést, annak feltétele. Nem helyettesíti azt, nem teszi feleslegessé, ellenkezőleg, megköveteli hogy végére járjon minden dolognak, amit a hit elébe tár. Szellemi szigorúságban és igényességben kevesen múlták felül Bonaventurát a maga korában. Gondolkodásának ez az ágostoni iránya is segíti abban, hogy a teológiát a lelki tanítás vonalán fejlessze tovább. A teológus látása, korlátaival és kérdéseivel együtt, nem nélkülözheti a misztikus víziót.

Ágoston és Anzelm mellett a legtöbbet a Saint-Victor iskola hatott gondolkodására. Főleg a teológiai kifejtés dinamikus jellegét veszi át kiemelkedő alakjaitól, Hugótól és Richárdtól. Számukra a kereszténység elsősorban történet, nemcsak egy lélek, de az egész emberiség vándorlása, amely Istentől kilépve, Krisztus által és Krisztusban, Istenhez tér vissza az örök életben.

Ott volt végül a joachimizmus. Ennek az irányzatnak a története Joachim a Fiore tanítására megy vissza, akinek a művét Gerardus di Borgo San Donnino, a párizsi ferences iskola egyik tanára adta ki, bevezetővel ellátva: „Introductorius in Evangelium Aeternum” címmel. Joachim eredetisége az az egezetikai módszer, amely szerint a világtörténelem három korszakra osztható, és ezek szerint magyarázható a Szentírás és a történelem. Az első kor az Atya kora, az Ószövetség. A második már vége felé közeledik, ez a Fiú, az Újszövetség kora. Végül eljön a Szent-

lélek kora, aminek — Gerardus szerint — első jelei a koldulórendek megjelenése: előlép Szent Ferenc, mint a Jelenések könyvének angyala, az örök evangéliummal a kezében. A ferences rend valóban meglepően gyors terjedésének és népszerűségének van szerepe abban, hogy sok ferences fogta fel így a rend keletkezését és első évtizedének eseményeit. Gerardus tanítását természetesen elítélte a pápa, 1255-ben.

Bonaventurának is megvolt a sajátos viszonya Joachim tanításához. Túlzásait elítélte, de ő is egy újfajta embert látott meg Ferencben, mint Gerardus. Az Itinerariumban és a hatnapos tereméstörténetről mondott beszéd sorozatában kifejti, hogy a rend a kerubok szintjén, Ferenc a szeráfokén helyezkedik el. Ferenc követői az Itinerarium hatodik lépcsőfokára eljutva lesznek méltók, hogy átlépjenek az elragadtatott szemlélődés, a szeráfi lángolás fényébe, amely átmenetnek Ferenc a mintája. Ezzel azonban nem kezdődik új kor, hanem maga a teremés, az üdvtörténet műve teljeseedik be.

1257 februárjában azonban Bonaventurának el kell hagynia a párizsi egyetemet.

PÁRIZS, ASSISI, LYON (1257—1274)

Törvényhozás

Az 1245-ös egyetemes káptalanon Haymo of Faversham helyett a jószágos öregembert, Crescentius a Jesit választják meg minister generalisnak. Egyetlen számottevő határozata, hogy összegyűjtet minden emléket és dokumentumot Ferenc életéről, és megbízza Celanói Tamás testvért, hogy írjon ezek alapján egy második életrajzot.

Utóda 1247-ben a volt párizsi ferences teológiai tanár, a fiatal Giovanni de Parma (Pármai János) lett. A Regula szigorú megtartói üdvözlék megválasztását, de sokan tartottak lendületétől, következetességétől. Egyetlen gyenge ponton tudták kikezdeni: Salimbene, a ferences krónikaíró Giovannit „maximus joachimitának” nevezi. Miután a pápa ezt az irányzatot elítélte, 1257-ben neki is azt tanácsolta, hogy mondjon le.

A káptalani tagok nem akarták elfogadni lemondását, végül így kérlelték: „Atyánk, te végiglátogattad a rend tartományait és ismered mindegyik szerzetes erényeit. Jelöld hát ki azt, akit a legalkalmasabbnak találsz, hogy utódod legyen.” Giovanni da Parma azonnal megnevezte párizsi barátját, a fiatal, 40 éves bagnoreggiói Bonaventura testvért, akit egyhangúlag megválasztottak miniszter generalisnak.

Bonaventura nem volt Rómában, amikor a káptalan megválasztotta. Mielőtt kapcsolatba lépett volna a rendi kormányzattal, már Párizsból kiadott egy körlevelet minden provinciálisnak. Ebben tíz hibára hívja fel a figyelmet, melyek szerinte súlyosan veszélyeztetik a rend jó hírét, és kéri a tartományfőnököket, hogy a fennálló jogi eszközökkel küzdjenek ezek ellen: 1. egyre több ügyben kérnek pénzt, 2. sokan lusták és hivalkodó életet élnek, mely se nem aktív, se nem szemlélődő, 3. sokakban ég az utazási vágy, egyik helyről a másikra vándorolnak, 4. közben kéregetésükkel az utazókban félelmet keltenek, 5. költséges építkezéseket folytatnak, 6. gyanús ismeretségeket tartanak fenn asszonyokkal, 7. olyanokra bíznak tisztségeket, akik képtelenek azokat betölteni, 8. visszaélnak a végrendeletekkel és a temetkezési helyekkel, 9. a lakhelyeket gyakran és költségesen változtatják, 10. sokat költenek. Bár ezek némelyike bizony még ma is fennáll, Giovanni da Parma tízéves vezetése után kétséges, hogy ez a kép hiteles lett volna a rendről. Bonaventurának még semmi gyakorlata nincs a rendi vezetésben.

Annyi azonban világos, hogy nagy odaadással szenteli magát az új szolgálatnak. Első dolga, hogy áttekinthetőbb formába öntse a ferences törvényhozást. A Regula jóváhagyása, 1223 óta a 11 nagykáptalan mind hozott valamilyen határozatot, hogy pontosítsa a Regula alkalmazását. Ezek egymás mellett léteztek, és nem alkottak rendszerezett gyűjteményt. Ezt egységesíti Bonaventura és az 1260-as narbonne-i káptalan jóváhagyja a kész konstitúciókat. . .

Életrajzok és misztikus művek

„Ugyanígy elrendeljük, hogy írássék egy jó olvasmányoskönyv Szent Ferencről, a már meglévők alapján” — ezt is az 1260-as narbonnei káptalan határozta el. A munkát magára a generálisra bízta rá, és elkészülte után 1263-ban hagyta jóvá. 1266-ban még azt is elrendelik, hogy csak ez az életrajz lehet a kánoni, előírt és kizárólagos szöveg, az

összes korábban íródottat pedig el kell égetni. . . Ha meg akarjuk érteni, miért került sor ilyen drákói szigorúságú intézkedésekre, ismernünk kell körülményeiket.

A Szent Ferenc halálát követő negyven évben a ferences elbeszélő irodalom bő termést produkált: messiási újjászületést hirdető hangvétele igen messzire vitte egyes képviselőit; amikor pedig Szent Ferenc ünnepét az egész egyházra kiterjesztették, kellett, hogy mindenhol legyen egy kórusi „legenda”, vagyis olvasmány a zsolozsmához, és voltak hangok, melyek erre a célra valamelyik többé-kevésbé tendenciózus röpiratot ajánlottak. Tisztázásra várt a „Spirituálisok” és a „communitas” szóvivői közötti ellentét is. Az első testvéreknek még csak az evangélium volt az életszabályuk, kevesen voltak, Ferenc közvetlen példájából éltek. Emberileg nézve is lehetetlen volt, hogy ezt a színvonalat az a több mint 17 000 testvér is fenntartsa, akik 1260 körül a rend tagjai voltak. Az alapítónak már életében bele kellett egyeznie több olyan fejleménybe, amire megtérésekor még gondolni sem mert: belső hierarchia megszervezése, a tanulmányok kérdése, az egyházi hierarchiával való kapcsolatok, a pusztta megélhetés gazdasági feltételei. Bonaventura azoknak a sorába tartozik, akik sokat tettek a rend arculatának kialakításáért. Határozott állást foglalt a lelkeség kérdésében is: egyesek elhamarkodottan a „szegénység” szóval azonosították a ferences eszményt, amely pedig az evangélium és csakis az evangélium. Azt pedig nem lehet egyetlen szóban összefoglalni megcsonkítás nélkül. Még éretlenebb dolog lenne a szegénység jellemzőit kazuisztikusan összeállítani és meghatározni: ezt még szabad, azt már nem. . . Szent Ferenc példa akart lenni, a spirituálisok szemrehányás akartak lenni mások számára. Bonaventura arra jött rá, hogy a rend egysége nem az élet gyakorlati feltételeinek teljes egyformaságában keresendő, hanem az egy eszmény és az egyetlen Atya iránti szeretet közösségében, és a két Legenda Sancti Francisci megírását ezzel a céllal váltotta el.

Végül pedig dűlőre kellett jutni a szerzetesi és világi papság közötti konfliktusban. Bonaventura már kitüntette magát ebben a küzdelemben az evangéliumi tökéletességről írt értekezésével. Az életrajzban közvetlenül Szent Ferenc életével érvel. A vita újabb fellángolása, 1269-ben, egy újabb írás, az *Apologia Pauperum* megírására ösztönzi, amely a ferences eszmény egyik legszárnyalóbb megvédése.

A Legenda Major egy prólógusra és tizenöt fejezetre oszlik, hogy Szent Ferenc ünnepének nyolcadában a refektóriumban felolvashassák. A zso-

lozma olvasmányát képezte ugyanebben az időszakban egy rövidebb változat, a Legenda Minor, melyben a misztikus teológia és történelem szorosan összefonódik.

Mint életrajzíró, hűséges tanúnak bizonyul. Mielőtt a rendbe lépett volna, már hallott Ferencről szüleitől, és párizsi tanáraitól. Ismerte őt azáltal is, hogy ő maga is az életszabály szerint élt húsz éve már. Ferences légkörben élni és azt magunkban reprodukálni pedig annyi, mint Ferencet megismerni. Ismerte a rend alapítóját umbriai utazásaiból, a remeteségekben töltött hetekből, amikor együtt imádkozott Ferenc első testvéreivel és nővéreivel, és unszolta őket, hogy meséljenek személyes emlékeikből. Végül pedig összegyűjtött és megvizsgált minden rendelkezésre álló dokumentumot is olyan gondossággal, amit csak a források felsorolása érzékeltethetne velünk. Ez az életrajz a forrásokhoz tett, fáradságot nem kímélő zarándoklat gyümölcse. Ezek megsemmisítése azonban ma sok ferencesnek a bánata.

Az itt megemlített konfliktusok a misztikától a politika felé haladtak. Bonaventura érdeme, hogy megtisztította a politikát, és visszahelyezte egyetlen lehetséges közegébe: a misztikába. Egy erőskezű ember azzal végezte volna, hogy a rendet belefulladásztja a vitákba, és szakadást, botrányokat provokál. Ő abban hitt, hogy az idő gyógyító ereje és a hiteles szerzetesi szellem megújítja a szervezetet.

A rendfőnöki szolgálat Bonaventurát nemcsak közvetlenül a rend ügyei felé fordította. Szándéka volt az is, hogy még mélyebben átélje a keresztény lelkiséget, elmerüljön Krisztus titkában. 1259 októberében például otthagyja a rendi ügyeket, és elzarándokol Alverna hegyére, ahol Szent Ferenc a stigmákat kapta, hogy ott elmélkedjen az Istenhez emelkedés útjairól. Ennek gyümölcse az *Itinerarium mentis in Deum*, a Lélek zarándokútja Istenhez, de ebből az időszakból származik misztikus műveinek javarésze, a *De Triplici Via* és a *Soliloquium* is.

Az egyháztanító

Szent Bonaventura igehirdetői tevékenységét nagyra értékelik a pápák, sőt maga Szent Lajos király is. Sokszor prédikál a nagy katedrálisokban, kifejtve a papság feladatait és a hierarchia tennivalóit Párizsban, Reimsben, Gubbiban, Orléansban, Rouenban és Lyonban. Utazásai során bejárja az összes rendtartományt, és az egész keresztény világot szinte

lángra lobbantja a Passió iránti áhítatával, az elragadtatott szemlélődés iránti vágyával akár királyok, akár egyszerű hívek előtt beszél.

A kolostorok különösen keresik mint hitszónokot: főleg rendtársai előtt beszél, de elmegy a domonkosokhoz, a klarisszákhoz, a cluny-i és a saint-denis bencésekhez is, akik mind szeretnék tőle hallani a belső élet elveit. Kimondatlanul is elismerik, hogy a Szeráfi Doktor, aki küzdött a joachimizmus túlkapásaival és az evangéliumi tökéletesség elleni körmönfont támadásokkal, személyében egyesíti minden rendalapító szellemét és a szemlélődő élet hiteles tanítójaként szól.

1271-ben Viterbóba megy X. Gergely pápa megválasztására. Ez idő tájt felfedezi, milyen vallási és metafizikai válságot okozott a párizsi egyetemen – ahol addigra már elismerik őt – a latin averroizmus növekvő hulláma, és Ágoston bölcsességével az ajkán elmondja 1267–68-ban a *Collationes de decem praeceptis* és a *Collationes de septem donis* című beszédsorozatait, 1273-ban pedig a híres „*Collationes in Hexameron-t*”. A *collatio* a vecsernye után tartott, oldottabb hangvétellű dogmatikai beszéd.

Szent Bonaventura még nem fejezte be a szellemi harcot, amikor X. Gergely albanói érsekbíborossá kreálja 1273. május 28-án. Párizsból a Firenze melletti Santa Croce kastélyba siet, hogy elkísérje a pápát Lyonba, ahol az püspökké szenteli 1273 novemberében.

A következő évben megnyílik a lyoni zsinat második ülésszaka, ahol Bonaventura előterjeszti a görög és latin egyház újraegyesüléséről szóló javaslatait, és újból szót emel a koldulórendek védelmében. A ferencesek eközben tartott lyoni káptalanján Hieronymus ab Asculot választják meg helyette minister generálisnak. Néhány nap múlva azonban az egész kereszténység gyászol: 1274. július 14-én Bonaventura váratlanul meghal.

Ezután az áttekintés után vegyük most közelebből szemügyre Szent Bonaventura misztikus írásainak teológiáját.

Bonaventurát második rendalapítónak is nevezik. Th. Desbonnets szerint ez a cím pontos, méltatlan és kétértelmű órá nézve. Pontos, mert Ferenc sohasem alapított rendet, *ordot*, csak egy testvériséget indított útjára, így a rendalapító cím még gazdára várt. Méltatlan, mert igazság szerint angol elődje, Haymo of Faversham legalább ennyire megérdemli ezt a címet. Végül pedig kétértelmű, mert ő sohasem törekedett ilyen babérokra.

Nem tehet róla, hogy bélyegét rányomta a ferences rendnek nemcsak teológiájára és misztikájára, de törvényhozására is. Túl nagy egyéniség volt ahhoz, hogy valaki másnak a művében teljesen feloldódjék.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Brooke, Rosalind: *Early Franciscan Government* (Elias to Bonaventure), Cambridge U. P. 1959.

Bougerol, Guy, OFM: *Introduction to the Works of Bonaventure*, tr. from the French. St. Anthony Guild Press, Paterson, N. J. 1964.

Desbonnets, Théophile: *De l'intuition à l'institution*. Éditions Franciscaines, Paris, 1984.

Dictionnaire de la Spiritualité, Beauchesne, Paris, 1937. pp. 1768–1843. Longpré, Ephrem: Bonaventure.

Vie de Saint François d'Assise par Saint Bonaventure. Traduction française, introduction et notes du RP. Damien Vorreux OFM. in: *Saint-François d'Assise. Documents*. ed. Théophile Desbonnets et Damien Vorreux OFM. Éditions Franciscaines, Paris, 1968.

„Szent a Szentről” — Assisi Szent Ferenc életrajza Szent Bonaventurától. Fordította Burka Kelemen OFM. Szentföldi Ferencrendi Zárda, Budapest, 1942.

II.

SZENT BONAVENTURA MISZTIKUS
MŰVEI

A LÉLEK ZARÁNDOKÚTJA ISTENBE

ITINERARIUM MENTIS IN DEUM¹

BEVEZETŐ

Az Itinerarium Szent Bonaventura legismertebb műve, gondolkodásának és egész belső világának legjobb tükre. Benne Szent Ferenc alapvető vonásai jelennek meg a bölcsességi teológia szimbolikus és spekulatív nyelvén.

Ferenc zárandoknak és jövevénynek tartotta magát a földön, Bonaventura gondolatilag elemzi a lélek eljutását Istenbe. Ferencet a teremtmények Isten szeretetére ragadtatták el, Bonaventura rendszerezi, hogyan viseli magán a teremtett valóság Isten nyomait. Ferenc egyedül Istent akarta imádni Krisztus által a Szentlélekben, Bonaventura mindent, amit elméjével átfoghat, alárendel az Istennel való misztikus egysülésnek. A skolasztikus teológiai nyelv miatt a mű nem könnyű olvasmány, de megérezhetjük rajta, hogy itt Bonaventura mint az Isten után vágyakozó ember, a Krisztus átvonulásában részesedni akaró keresztény, a Lélektől betöltött gondolkodó szenved meg annak kínjait, aki a misztikus élményt az értelem számára hozzáférhetővé szeretné tenni.

A fordítás a latin szövegkiadás, P. Dám Ince O.F.M. magyar fordítása, és az angol fordítások felhasználásával készült.

FELHASZNÁLT SZÖVEGKIADÁSOK

Doctoris Seraphici S. Bonaventurae opera omnia, edita studio et cure pp. Collegii a S. Bonaventura, 10 kötetben

(Quaracchi, 1882—1902), V, 293—313. old.

Saint Bonaventure's *Itinerarium mentis in Deum*.

Intr. trans. comm. Philoteus Boehner OFM. Saint Bonaventure, N. Y., 1956. (kétnyelvű kiadás)

Szent Bonaventura: *A lélek útjai Istenhez*. ford. Dám Ince OFM. Budapest, 1940.

The Journey of the Mind to God. in: The works of Bonaventure. I.: Mystical Opuscula. Trans. José de Vinck.

Paterson, N. J. 1960. 1—58. old.

Bonaventure. The Soul's Journey into God. The Tree of Life.

The Life of St. Francis. Trans., intr. Ewert Cousins.

Paulist Press, New York, 1978. 51—116. old.

ELŐSZÓ

1. *Kezdetben*² az Őskezdetet hívom segítségül, „a világosság Atyját”, tőle származik minden megvilágosodás és „minden jó adomány és tökéletes ajándék”³; az örök Atyát, az ő Fia, ami Urunk Jézus Krisztus által. A Szentséges Szűz Mária, a mi Istenünk és Urunk Jézus Krisztus anyja, és Szent Ferenc, vezérünk és atyánk közbenjárására „világosítsa meg lelki szemünket⁴ és igazítsa lábunkat annak a békének útjára, mely minden értelmet meghalad”⁵. Ezt a békét hirdette és hozta a mi Urunk Jézus Krisztus, és ezt hirdette meg újra Szent Ferenc Atyánk is. Minden beszédének elején és végén a békéről szólt, minden köszöntésében békét kívánt⁶, szemlélődésében mindig az elragadtatás békéjét áhította. Úgy élt, mint annak a Jeruzsálemnek polgára, amelyről ő maga, a béke embere, aki *azokkal, akik a békét gyűlölik, békében élt*⁷, mondja: *Kívánjatok békességet Jeruzsálemnek*⁸. Tudta, hogy Salamon trónja is békességben állott. Írva van: *lakóhelye békében legyen, lakása a Sionon*⁹.
2. Szent Ferenc Atyánk példájára — akinek halála után, bár méltatlanul, a testvérek hetedik rendfőnöke vagyok — én, a bűnös, sóvárgó lélekkel kerestem ezt a békét. Szentünk halála után harminchárom évvel, átköltözésének évfordulója táján, isteni sugallattól s a békesség keresésének szeretetétől indítva, Alverna hegyére, erre a nyugodt helyre vonultam. Amint ott tartózkodtam és azon töprengtem, milyen módon juthat a lélek Istenhez, többek között az a csoda ötlött elém, amely Szent Ferencsel történt ezen a helyen: a hatszárnyú szeráf megjelenése a Keresztrefeszített alakjában¹⁰. Midőn ezen szemlélődtem, tüstént megértettem, hogy ez a látomás nem jelent mást, mint Atyánk elragadtatását a szemlélődésben és az odáig vezető utat.
3. A hat szárnyon ugyanis helyesen a felemelő¹¹ megvilágosodásnak azt a hat fokát érthetjük, amely a lélek rendelkezésére áll, hogy mint

lépcsőfokokon vagy útszakaszokon haladva a keresztény bölcsesség extatikus elragadtatásában átmenjen¹² a békébe. Erre az útra azonban csak a Keresztrefeszített lángoló szeretete vezet, amely Pált a harmadik éig ragadta¹³, s annyira Krisztushoz alakította, hogy ezt mondotta: *Krisztussal együtt keresztre szegeztettem; élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem*¹⁴. Ez a szeretet töltötte be Ferenc lelkét is olyannyira, hogy lelke testében nyilatkozott meg, s a halála előtti két esztendőben a szenvedés szentséges sebhelyeit viselte testén¹⁵.

A hat szeráf szárny képe tehát a hat fokozatos megvilágításra utal, amely a teremtményeken kezdődik és Istenig vezet, akihez valójában csak a Megfeszített által juthat el az ember, mert *aki nem az ajtón megy be, hanem máshol, az tolvaj és rabló, aki viszont ezen az ajtón keresztül megy be, az ki- és bejár és legelőt talál*¹⁶. Ezért mondja Szent János a Jelenések könyvében: *Boldogok, akik megmossák ruhájukat a Bárány vérében, joguk lesz az élet fájához és a kapukon át bemehetnek a városba*¹⁷. Mintha azt mondaná: a szemlélődés útján nem léphetünk másként a mennyei Jeruzsálembe, csak a kapun, a Bárány vérén keresztül.

Erre az isteni szemlélődésre, mely lelki elragadtatásra¹⁸ vezet, csak az alkalmas azonban, aki mint Dániel, a *vágyak embere*¹⁹. Két módon lobban fel bennünk a vágy: *a szív mélyéből az imádságban, kiáltása által*²⁰ és az okoskodás fényében, amelyben az elme közvetlenül és teljes erejével a világosság sugarihoz fordul.

4. Éppen ezért elsősorban buzgó imádságra hívom fel az olvasót a keresztre feszített Krisztusban, akinek vére tisztított meg bennünket a vétkek szennytől.²¹ Ne higgye, hogy az olvasás elég kenet nélkül²², az okoskodás²³ áhítat nélkül, a kutatás csodálkozás nélkül, a figyelem ujjongás nélkül, a szorgalom jámborság nélkül, a tudás szeretet nélkül, a megértés alázat nélkül, az igyekezet isteni kegyelem nélkül, a tükör (a lélek) az Istentől belénk lehelt bölcsesség nélkül. Azoknak adom tehát ezeket a gondolatokat, akiket már Isten kegyelme előbb megérintett, az alázatosoknak és jámboroknak, a töredelmes és áhítatos lelkeknek, azoknak, akiket Isten fölkent *az öröm olajával*²⁴, az isteni Bölcsesség szerelmeseinek és azoknak, akiket az iránta való vágy felgyújtott, azoknak, akik Istent magasztalni, csodálni és ízlelni akarják. Azt azonban jelzem, hogy keveset vagy éppen semmit sem ér a kívülről elének tartott tükör, hogyha lelkünk tükre homályos és csi-

szolatlan. Gyakorold magad, ó Isten embere! Csiszold lelkiismereted tükrét, mielőtt szemed a teremtetett képmásokban felcsillanó bölcsesség sugaraira emelnéd, mert különben a sugarak nézésétől a sötétség még mélyebb vermébe zuhansz.

5. Ez az eszmefuttatás hét kis fejezetre oszlik. A mondandó könnyebb megértése kedvéért a fejezetek elé címeket írok. Kérem, hogy inkább az író szándékát tekintsék, mint a művét; inkább a mondottak értelmét, mint a bárdolatlan beszédet; inkább az igazságot, mint a stílus szépségét; inkább az érzelmeket nemesítsék, mint az értelmet műveljék. Éppen ezért nem szabad az elmélkedések fokán felületesen áthaladni, hanem nyugodtan meg kell emésztenünk a lelki táplálékot.

ELSŐ FEJEZET

AZ ISTENHEZ EMELKEDÉS FOKAI ÉS ELMÉLKEDÉS A VILÁGMINDENSÉGBEN TALÁLHATÓ NYOMOK KÖZVETÍTÉSÉVEL

1. *Boldog az az ember, akit te megsegítesz, mikor szívében elhatározza, hogy felmegy a könnyek völgyén át a kitűzött helyre*²⁵. Mivel a boldogság nem egyéb, mint a legfőbb jó élvezése, a legfőbb jó viszont fölöttünk van, éppen ezért csak az lehet boldog, aki önmaga fölé emelkedik, nem testileg, hanem szívében. Magunk fölé pedig csak úgy emelkedhetünk, ha felsőbb erő emel fel minket. Bármilyen jól rendezettek is legyenek belső fejlődésünk lépcsőfokai, semmit sem ér, ha az Isten segítsége nem jár velünk. Az Isten segítsége pedig csak azokat kíséri, akik alázatos és áhítatos szívvel kérik, vagyis buzgó imádságban fohászkodnak hozzá innét a könnyek völgyéből. Az imádság tehát a lélek felfelé törtetésének szülőanyja és forrása. Dionysius ezért kezdi imádsággal Theologia Mysticáját²⁶, amikor a lelki elragadtatásokra akar tanítani bennünket. Imádkozzunk tehát mi is, és mondjuk a mi Urunknak, Istenünknek: *Uram, a te utadon vezess engem, hogy belépjek igazságodba, és szívem örvendezve félje nevedet*²⁷.
2. Ebben az imában világosodunk meg és ismerjük meg az Istenhez emelkedés fokait. Jelen állapotunkban ugyanis a dolgok összessége az a létra, amely az Istenhez fölvezet. A dolgok közt viszont az egyik nyom (*vestigium*), a másik kép (*imago*), némelyek testiek (*corporalia*), mások szellemiek (*spiritualia*), egyesek mulandók (*temporalia*), mások állandóak (*aeviterna*), ismét egy részük kívülünk, más részük bennünk vannak. Ahhoz pedig, hogy a legszellemibb, örök és fölöttünk álló Ősöket szemlélhessük, a testi, a mulandó és a kívülünk levő nyomokon át kell haladnunk *s így vezetettünk az Isten útján*. Majd be kell lépünk lelkünkbe, mely Isten örök (aeviterna) szellemi és bennünk rejlő képmása, és ezt jelenti *belépni Isten igazságába*²⁸. Végül föl kell

emelkednünk az örökkévalóhoz, a végtelen szellemhez, magunk fölé, az Ősokra kell tekintenünk, és örvendoznünk az Isten ismeretében és Fölségének tiszteletében²⁹.

3. Ez tehát az a háromnapos út a magányban³⁰, és ez az egyetlen nap három világos szakasza: az első az este, a második a reggel, a harmadik a dél. S ez jelenti a dolgok három létezési módját, ti. az anyagban, az elmében és az örök teremtő művészetben (*in arte aeterna*); amint a Szentírás is mondja: *legyen, teremtett és meglett*³¹. Végül Krisztusnak, a mi lajtorjánknak három valóságára vonatkozik: testére, lelkére és istenségére.
4. Az említett hármasság szerint lelkünknek is három fő aspektusa³² van. Az elsővel a külső testek felé fordul, s ennyiben érzéki lélek (*animalitas, sensualitas*) a neve; amennyiben önmagára irányul, szellemnek (*spiritus*) hívjuk; amennyiben pedig maga fölé emelkedik, értelemnek (*mens*) nevezzük. Mindezeket úgy kell használnia a léleknek az Istenhez való felemelkedésében, hogy őt *teljes elméből, teljes szívből és teljes lélekből*³³ szeresse. Ebben áll a törvény tökéletes megtartása és egyben a keresztény bölcsesség.
5. A három említett módot ismét kétféleképp nézhetjük, Istent úgy is tekinthetjük, mint Alfa és Ómega³⁴. Azaz Istent az említett módok mindegyikén kétféleképp nézhetjük: vagy a tükörkép közvetítésével (*per speculum*) vagy a tükörképben magában (*in speculo*)³⁵. Végül pedig mivel a megismerésnek ezeket a módjait tekinthetjük egymással való kapcsolatukban, illetve önmagukban, azért a három fokot hatra kell emelnünk. S amint Isten a világegyetemet hat nap alatt teremtette, s a hetedikén megnyugodott, úgy kell ennek a kis világnak (a léleknek) is a megvilágosodás egymás után következő hat fokán, annak rendje-módja szerint a szemlélődés békéjére eljutnia.
Ennek előképe az a hat lépcső, amely Salamon trónjához vezetett³⁶, és az a hatszárnyú szeráf is, amelyet Izajás látott³⁷; Mózes meg hat nap múlva *szólitotta elő az Úr a felhő közepéből*³⁸, és Szent Máté szerint Krisztus is *hat nap múlva vitte föl tanítványait a hegyre és változott el színeben előttük*³⁹.

6. Ennek a hat lépcsőnek, amelyen Istenhez emelkedünk, fokozatosan a lélek hat képessége (*potentia*) felel meg. Velük emelkedünk a legmélyebbről a legmagasabbra, a külsőtől a belsőig, az ideiglenestől az örökkévalóig. Ezek a képességek a következők: az érzékelés (*sensus*), a képzelet (*imaginatio*), az ész (*ratio*), az elme (*intellectus*), az értelem (*intelligentia*)⁴⁰ és a lélek csúcsa (*apex mentis*), vagyis a lelkiismeret ösztönzése (*synderesis scintilla*)⁴¹. Ezek a fokok természetüknél fogva a lelkünkbe vannak ültetve. A bűntől eltorzultak ugyan, de a kegyelemben megújultak. Tisztítsuk meg mindegyiket az igazságban, gyakoroljuk a tudományban, és tegyük tökéletessé a bölcsességben.

7. A természet eredeti rendjében az ember a szemlélődés békéjére alkalmasnak teremtetett, ezért *helyezte őt Isten a gyönyörűség paradicsomába*⁴². Ő azonban az igazi világosságtól a mulandó javakhoz fordult, és így önnön vétke által rokkant meg, az emberiség pedig az eredeti bűn következtében, amely kétszeresen fertőzte meg az emberi természetet: a lelket tudatlansággal, a testet pedig rendetlen kívánsággal. Így most az ember *vakon és rokkantan* ül a sötétben⁴³, s képtelen addig meglátni a mennyei világosságot, míg a kegyelem és az igazság a rendetlen kívánságok ellen, a tudás és a bölcsesség a tudatlanság ellen segítségére nem siet. Mindez Jézus Krisztus által válik valóra, *aki nekünk Istentől bölcsességünkkel, megigazulásunkkal, megszentelődésünkkel és megváltásunkkal lett*⁴⁴. Ő az *Isten ereje és bölcsessége*⁴⁵, a megtestesült Ige, *telve kegyelemmel és igazsággal*⁴⁶. Átala a *kegyelem és az igazság lett osztályrészünk*⁴⁷, mert a szeretet kegyelmét öntötte belénk. Ez a *tiszta szívből, jó lelkiismeretből és őszinte hitből fakadó szeretet*⁴⁸, amely az egész lelket az említett három szempont szerint helyreigazítja. Megtanít az igazi tudományra a teológia három útján: a szimbolikus teológiában arra, hogy az érzéki dolgokat helyesen fogjuk fel, a tulajdonképpeni teológiában arra, hogy az elméleti kérdéseket helyesen tárgyaljuk meg, a misztikus teológiában pedig arra, hogy elmenken túlra ragadtassunk.

8. Aki tehát az Istenhez akar emelkedni, kerülje a természet eltorzítóját, a bűnt, s az említett természeti képességeket helyezze az újjáalakító kegyelem hatása alá az imádság által; a megtisztító igazság hatása alá a jó étellel, a megvilágosító tudás hatása alá az elmélkedésben, és a tökéletessé tevő bölcsesség hatása alá a szemlélődésben. Ahogy a böl-

csességre csak a kegyelem, az igazságosság és a tudás vezet, éppúgy a szemlélődésre csak mélyreható elmélkedéssel, szent étlettel és áhítatos imádsággal lehet eljutni. S mivel a kegyelem a helyes akaratnak és a dolgokat vizsgáló ész világosságának az alapja, azért kell előbb imádkoznunk, azután szentül élnünk, s harmadszor az igazság tükörképeibe tekintenünk, s így fokozatosan elmélkednünk, míg csak a magas heggyre fel nem érünk *s meg nem látjuk Sionon az istenek Istenét*⁴⁹.

9. Jákob létráján előbb fel kell menni, s csak azután lehet lejönni rajta. Mi is alul helyezzük el az első fokot, s tükör gyanánt magunk elé helyezzük az egész tapasztalati világot, amelyből Istenhez, a legfőbb Alkotóhoz jutunk, hogy mi legyünk az igazi zsidók, akik Egyiptomból az ősatyáknak megígért földre vándorlunk⁵⁰, és mi legyünk a keresztények, akik Krisztussal *az Atyához megyünk ebből a világból*⁵¹, és szeressük a Bölcsességet, aki hívogat és mondja: *Jertek hozzám mind, akik utánam vágyakoztok, és teljete el gyümölcseimmel. Mert a teremtmények nagyságából, szépségéből nyíltan meg lehet ismerni azok teremtetőjét*⁵².
10. A Teremtő végtelen hatalma, bölcsessége és jósága a teremtetett dolgokban tükröződik. Háromféleképp közli ezt a külső érzék (*sensus carnis*) a belsővel (*sensus interior*). A külső érzék ugyanis vagy a dolgok értelmét kutató, vagy az állhatatosan hívő, vagy a dolgokat értelmileg szemlélő elmének tesz szolgálatot. A szemlélő értelem a dolgokat tényleges létezésükben, a hívő tartós folyamatukban, az okokra következtető ész pedig lehetséges tökéletességükben nézi.
11. Az első módon a megfigyelő elme jár el, s a dolgokat önmagukban veszi szemügyre. Súlyt, számot és mértéket lát bennük. Súlyt, amelynél fogva bizonyos helyre törekednek; számot, amely megkülönbözteti, és mértéket, amely határolja a dolgokat. Így talál rá bennük az elhelyezkedési módra, szépségre és rendre, nemkülönben a lényegre, erőre és tevékenységre. Nyomok ezek, amelyekből megismerhetjük az Alkotó mérhetetlen hatalmát, bölcsességét és jóságát.
12. A második módon a hívő szemléli ezt a világot. Kezdetet, folyamatot és célt lát benne. Ugyanis rendületlenül hisszük, hogy a világ az élet Igéje által alkotott⁵³, és hittel valljuk, hogy a három törvény idő-

szaka: ti. a természeti törvénynek, az írott törvénynek és a kegyelem törvényének az ideje egymást követi, s a legtökéletesebb rendben folyik egymásba; s szentül hisszük, hogy a világnak az utolsó ítélettel vége szakad. Az első esetben a legfőbb Ok hatalmáról, a másodikban a gondviselésről, a harmadikban igazságosságáról bizonyosodunk meg.

13. A dolgok lényegére következtető elme a harmadik módon megállapítja, hogy némely dolog létezik, más létezik és él, ismét más létezik, él és gondolkodik. Az első alsóbbrendűek, az utánalevők közepes értékűek, a harmadik helyen lévők becsebbek. Látja, hogy egyesek csak testiek, mások részben testiek, részben szellemiek, s ebből következteti, hogy vannak merőben szellemiek, amelyek az előző két csoportnál becsebbek és előkelőbbek. Végül rájön, hogy némelyek változók és romlandók — ilyenek a földiek —, mások változatlanok és romolhatatlanok, mint az égiek.

Ezekből a látható dolgokból így tehát a lélek a létező, élő és értelmes, tisztán szellemi, romolhatatlan és változhatatlan Isten hatalmának, bölcsességének és jóságának szemléletére emelkedik.

14. Bővül azonban ez az elmélkedés, ha vizsgálat tárgyává tesszük a teremtmények hét sajátosságát, Isten hatalmának, bölcsességének és jóságának hét bizonyosságát, és sorra vesszük minden teremtmény keletkezését, nagyságát, sokaságát, szépségét, tartalmi gazdagságát, működését és rendjét.

A világ *keletkezésében* a hatnapi munkálkodás: a teremtés, szétválasztás és ékesítés fennén hirdeti Isten hatalmát, amely a semmiből hozott létre mindent; bölcsességét, amely mindent pontosan szétválasztott, és jóságát, mely mindent gazdagon felékesített.

A dolgok *nagyságát* tömegükben látjuk: hosszúságukban, szélességükben és mélységükben; abban a hatalmas erőben, amely szétárad hosszában, széltében és mélységében, amint ez kitűnik a fény sugárzásánál; és a belső, folytonos és szétáradó tevékenységnek abban a hatékonyságában, amelyet a tűz működésében észlelünk. Ez kézzelfoghatóan utal a Szentháromság Egy Isten hatalmára, bölcsességére és jóságára, aki a maga hatalmával, jelenlétével és lényegével minden dologban körülírhatatlanul benne van.

A dolgok *sokasága*: lényege, alakja és hatása, minden emberi becslést felülmúló nembeli, faji és egyedi különbözősége világosan kifejezi

és mutatja a három említett tulajdonság mérhetetlen voltát Istenben.

A dolgok *szépsége* az egyszerű, vegyített és összetett testek fényének, alakjának és színének változatosságában: a csillagokban és kristályokban, kövekben és ásványokban, növényekben és állatokban nyíltan hirdeti Istennek ezeket a tulajdonságait.

Világosan mutatja ugyanezt a dolgok *tartalmi gazdagsága*. Az anyag formákkal van tele az eszmei csírák miatt⁵⁴, a forma erővel cselekvőképessége miatt, az erő hatásokra képes hatékonysága miatt.

A sokféle *tevékenység*: a természeti, a mesterség⁵⁵ által kifejtett és az erkölcsi tevékenység a maga nagy változatosságában azt a mérhetetlen erőt, teremtőművészetet és jóságot mutatja, amely minden dolog „létezésének oka, megismerhetőségének alapja és életének zsinórmértéke”⁵⁶.

A teremtmények könyvében található rend is: a tartalom, az elhelyezkedés és a hatás, vagyis az előbb és utóbb, a fönt és lent, a nemezebb és nemtelenebb rendje nyilvánvalóan utal az Ősök elsőségére, fönségére és méltóságára Isten hatalmának megfelelően; a Szentírásban az isteni törvények, parancsok és a rendelkezések rendje mérhetetlen bölcsességére vall; az Egyház testében a szentségek, a jótétemények és az ígéretek rendje végtelen jóságáról tesz tanúságot. Tehát kezünkönél fogva a legnyilvánvalóbb módon vezet bennünket a rend az Elsőhöz, a Fölségeshez, a Leghatalmasabbhoz, a Legbölcsőbbhez és a legfőbb Jóhoz.

15. Akit a teremtmények ilyen ragyogása sem világosít meg, az vak; akit ennyi kiáltás sem ébreszt fel, az süket; aki mindezekben az alkotásokban nem dicséri az Istent, az néma; aki ennyi jelből sem ismeri föl az Ősöket, az oktalan.

Nyisd meg hát szemedet, hajtsd ide füledet, oldjad meg ajkad és tárd föl szíved⁵⁷, hogy minden teremtményben csak Istenedet lássad, dicsérjed, szeresd és tiszteld, magasztald és imádd, nehogy az egész világ felkeljen ellened. Mert *a föld kerekége harcba száll az esztele-
nekkel*⁵⁸, az értelmesnek viszont módot nyújt a dicséretre. Elmondhatják a prófétáival: *Megörvendezettél, Uram, műveddel, s ujjongok kezed
alkotásain. Uram, mily nagyok a te műveid! Bölcsességgel alkottad
valamennyit és betöltötték a földet*⁵⁹.

MÁSODIK FEJEZET

ISTEN FELISMERÉSE NYOMAIBÓL (IN VESTIGIIS) EBBEN AZ ÉRZÉKELHETŐ VILÁGBAN

1. A látható dolgok tükörképei nemcsak mint közvetítő nyomok vezethetnek az Isten megismerésére, hanem önmagukban is, lényegük, befolyásuk és jelenlétük által. A megismerésnek ez a módja magasabb, mint az előbbi, s az elmélkedés fokai között a második helyen van. Ez vezet az Isten szemlélésére mindazokban a dolgokban, amelyek testi érzékeink közvetítésével jutnak tudatunkba.
2. Megjegyzendő, hogy ez a világ — amelyet makrokozmosznak nevezünk — az öt érzék kapuján, az érzékelhető dolgok megismerésében, élvezésében és megítélésében lép be lelkünkbe, a mikrokozmoszba. Ez pedig a következőképpen érthető: A világban háromféleképpen osztályozhatók a dolgok: létrehozók (*generantia*), létrehozottak (*generata*) és a mindkettőt irányítók (*regentia*). A létrehozó elemek az egyszerű testek, vagyis a csillagok és a négy elem. Minden, ami a természet erejéből keletkezik és létrejön, az elemek összeilleszkedéséből származik, és valósul meg a fény által, mely az összetett dolgokban az elemek közti ellentétet egyenlíti ki. A létrehozott dolgok pedig az elemekből összetett testek: a kristály, a növény, az állati és az emberi test. A létrehozó elemeket és a létrehozó dolgokat szellemi lények irányítják, melyek vagy mindenestül a testhez vannak kötve, mint az állati lélek; vagy úgy vannak egybekötve, hogy azért elkülöníthetők a testtől, mint az eszes lélek; vagy pedig egészen különállanak, mint a mennyei szellemek, akiket a bölcselek értelmeknek (*Intelligentiae*), mi pedig angyaloknak (*Angeli*) nevezünk. A bölcselek szerint ők mozgatják az égitesteket, s ezért nekik tulajdonítják a világmindenség kormányzását. Az első októl, Istentől, erő árad beléjük, amit aztán a természetes rendben a dolgok kormányzására használnak föl. A teoló-

gusok szerint viszont a fölséges Isten parancsára a kegyelmi rendben kormányozzák a világot. Ezért mondjuk őket „szolgáló lelkek”-nek. *Azok szolgálatára vannak rendelve, akik majd öröklik az üdvösséget*⁶⁰.

3. Az embernek, az úgynevezett mikrokozmosznak öt érzéke van, öt kapuja, amelyen az érzékelhető világ minden tárgyának ismerete a lelkébe léphet. A látáson keresztül a finom, fényes és különféle színű testek vonulnak be, a tapintás útján pedig a szilárd és földi testek. A közbeeső három érzék révén pedig a közbülső (az ég és föld között levő) elemek hatolnak be: az ízlelésben a víz-, a hallásban a lég-, a szaglásban a gázneműek. Az utóbbiak mindegyikében van valami a víz, a levegő és a tűz természetéből – ahogy ezt az illatos füstben tapasztaljuk.

Ezek a kapukon hatolnak be tehát mind az egyszerű, mind az összetett testek. Az érzékelhető dolgoknak nemcsak egyes sajátosságait fogjuk föl, mint amilyen a fény, hang, illat, íz és a tapintás alá tartozó négy alapminőség (meleg, hideg, nedvesség, szárazság), hanem a közösek is, amilyen a szám, nagyság, alak, nyugalom és a mozgás. Mivel pedig „mindent, ami mozog, valami más mozgat”, s némely dolog magától mozdul vagy nyugszik, mint pl. az állatok⁶¹, ezért az okozatból az okra, a szellemi mozgatók ismeretére jutunk, amikor öt érzékünkkel a testek mozgását érzékeljük.

4. A megismerésben lép tehát be az egész világ a maga három neme szerint a lelkünkbe. A külső tapasztalati tárgyak előbb az öt érzék kapuján vonulnak be a lélekbe. Vonulnak, mondom, de nem valósággal, hanem ismeretképeikkel. Az ismeretkép a közegben keletkezik, onnan az érzékszervbe, a külső szervből a belsőbe, majd innét a megismerőképeségbe jut. S így mindazoknak a dolgoknak a fogalma, amelyeket a lélek odakint észrevett, a közegben keletkezett, a szervbe és az értelemben került ismeretkép révén jön létre.

5. Ha az ismerettárgy megfelel a dolognak, akkor az észrevevést (esztétikai) tetszés követi. Érzékszerveinknek vagy azért tetszik az elvont ismeretképben felfogott tárgy, mert szép – így a látószervnek –, vagy mert kellemes – pl. a szagló- és a látószervnek –, vagy mert hasznos – mint pl. az ízlelésnek és az általános értelemben vett tapintásnak.

Minden azért gyönyörködött, mert arányos. Az ismeretképben van

valami az alakból, az erőből és a tevékenységből, minthogy vonatkozásban van az okkal, amelyből ered, a közbeeső elemekkel, amelyekben áthalad s a céllal, amelyre törekszik. A kép és az alak szempontjából az arányosságot a hasonlóságban figyelhetjük meg, s ebben az esetben szépségnek nevezzük. „A szépség, ugyanis nem más, mint egy-
eséges mennyiségi vonatkozás”, illetőleg „a részeknek kellemes szí-
hatás szerinti elrendezése”⁶². A hatás és erő szempontjából az arányos-
ságot kellemesnek mondjuk, ha a hatást gyakorló erő nem múlja felül
aránytalanul a befogadót. Az érzéknek ugyanis a túlzás fájdalmat, a
mérsékelt hatás pedig gyönyörűséget okoz. A hatékonyság és benyo-
más szempontjából akkor lehet szó arányosságról, ha a cselekvő be-
nyomása kielégíti a befogadó alany kívánságát; más szóval, ha fönn-
tartja és táplálja. Ez leginkább az ízelelésnél és a tapintásnál tűnik ki.

Így a tetszésben a külső gyönyörködtető dolgok a gyönyörködés e
három módja szerint hatolnak képmásaik révén lelkünkbe.

6. A megismerést és a tetszést az ítélő tevékenység követi. Nemcsak
azt ítéljük meg, hogy valamely dolog fehér vagy fekete — ez ugyanis
a külső érzékhez tartozik —, sem azt, vajon hasznos-e vagy ártalmas,
mert ez a belső érzékre tartozik; hanem azt is megítéljük és megokol-
juk, hogy miért gyönyörködtet valami? Ebben a tevékenységben okol-
juk meg azt a gyönyört, amelyet a tárgy az érzékekben kelt. Ebből fa-
kad, hogy amikor a szépség, kellemesség és hasznosság megokolását
keressük, a hasonlóság arányára találunk. A hasonlóság megokolása
viszont a nagy és kis dolgokban ugyanaz. Se kiterjedése, se egymás-
utánja nincsen, azaz nem múlik a mulandókkal s nem változik a vál-
tozandókkal. Független helytől, időtől és mozgástól, s ennek követ-
keztében változhatatlan, körülírhatatlan, meghatározhatatlan és
mindenestül szellemi⁶³. Az ítélet tehát az a tevékenység, amely az érzé-
kekben testileg felfogott érzéki képeket megtisztítja, elvonja és az ér-
telmi képességekbe juttatja. Így lép az érzékek kapuin a fent említett
három tevékenység által az egész világ a lelkünkbe.

7. Mindezek a tevékenységek egy-egy olyan nyom, amelyben Istenün-
ket szemlélhetjük.

A megismerésben felfogott ismeretkép ugyanis hasonmás, amely a
közegben keletkezik, benyomódik az érzékszervbe, és ezáltal saját ere-
detéhez, a megismerendő tárgyhoz vezet. Ez a folyamat nyilván rámu-

tat arra, hogy az örök Világosság magával egyenlő, vele egylényegű örök hasonmást, azaz Sugarat nemz, és hogy az, aki „*a láthatatlan Isten képmása*”, „*dicsőségének kisugárzása és lényegének képmása*”⁶⁴, elsősülöttsége folytán úgy van jelen mindenütt, ahogy a tárgy a maga ismeretképét az egész közegben létrehozza. S az egyesülés kegyelme úgy forrasztja egybe az emberi természet egyedével, mint az érzéki kép egybeforr a testi szervvel, hogy ezen egyesülés révén az Atyához, Ősforrásunkhoz és legfőbb tárgyunkhoz visszavezessen. Amikor tehát az összes dolgok képmásukat így létrehozzák, fennhangon kiáltják, hogy bennük mint tükörképben szemlélhetjük az Igének, a Képmásnak és Fiúnak az Atyától öröktől fogva áradó örök születését.

8. Ugyanígy a gyönyörködtető kép szépsége, kellemessége és hasznossága arra is utal, hogy az összesség, őskellem és őshasznosság abban az Ősképből van meg, Aki a Szülővel tökéletes arányban van és vele teljesen egyenlő. Ereje nem a képzetben, hanem az igazság ismeretében rejlik. Hatása kellemes és az ismerő alany minden igényét kielégíti. Ha tehát „a gyönyörködés valamely lény bekapcsolódása a neki megfelelő tárgyba”⁶⁵, ha egyedül Isten képmása tökéletesen szép, kellemes és hasznos, s ha mindezzel minden képességet betöltő igazság, bensőség és teljesség egyesül, akkor világosan láthatjuk, hogy csupán Isten a valódi öröm forrása, és az ő keresésére vezet minden gyönyörűség.
9. Sokkal jobban és közvetlenebbül vezet az örök Igazság biztosabb ismeretére az ítélet. Az ítélet a helytől, időtől és változástól elvonatkoztató értelemben keletkezik. A kiterjedéstől, egymásutániságtól és változékonyságtól pedig a változatlan, körülírhatatlan és végnélküli elme vonatkoztat el. Ám csak az lehet változatlan, körülírhatatlan és végnélküli, ami örök. Minden, ami örök, vagy maga az Isten, vagy megvan az Istenben. Minthogy minden biztos ítéletünk az örök értelmű alapszik, világos, hogy az Isten minden dolog alapja, Isten a tévedhetetlen szabály és az igazság fénye. Benne minden hiánytalanul, eltörölhetetlenül, kétségbevonhatatlanul sugárzik vissza, megismételhetetlenül, megföllebbezhetetlenül, változatlanul, korlátlanul, végnélkül, osztatlanul és szellemi módon. Ezen törvények alapján alkotunk ítéletet a megismerésünk körébe eső érzékelhető valóságokról. Ezeket a törvényeket az értelmi megismerés tévedéstől menteseknek és kétség-

bevonhatatlanoknak, a rájuk eszmélő emlékezet kitörölhetetleneknek, bevéssődöttnek és folyton jelenlevőknek, az ítélő elme pedig megismételhetetleneknek és megföllebbezhetetleneknek találja. Szent Ágoston szava szerint: „senki sem ítél róluk, hanem mindenki általuk ítél”⁶⁶. Nos, azért kell változhatatlanoknak és romolhatatlanoknak lenniük, mert szükségszerűek, azért kell térben határtalanoknak lenniük, mert körülírhatatlanok, azért kell időben határtalanoknak lenniük, mert örökkévalók, azért kell oszthatatlanoknak lenniük, mert szellemiek és testetlenek. Nem lettek, hanem teremtetlenül léteznek öröktől fogva a Teremtő örök művészetében (*in arte aeterna*), amelyből, amely által és amely szerint alakul minden szép dolog. Épp ezért biztos ítéletet nem is mondhat róluk más, csak az, aki nem mintája csupán annak, amit létrehoz, hanem fenn is tartja és megkülönbözteti. Ő minden dolog mintája és zsinórmértéke. Szerinte ítél elménk mindent, ami az érzékek útján beléhatol.

10. Elmékedésünk bővül, ha szemügyre vesszük a hét különböző számviszonyt, s ezen mint hét lépcsőn emelkedünk Istenhez. Ezt mutatta meg Szent Ágoston az Igaz vallásról szóló könyvében és a Zenéről írt művének hatodik könyvében⁶⁷. A különböző számok fokozatos haladását ismerteti s az érzéki valóságoktól a mindenség Alkotójához emel, hogy mindenben Istent lássuk. Szerinte számok uralkodnak a testekben, főképp a hangokban és szavakban, s ezt hangzóknak (*sonantes*) nevezi. Azokat a számokat pedig, amelyeket ezekből elvonatkoztatunk és érzékeinkkel fölfogunk, előforduló számoknak (*occursores*) nevezi. Más számokat a testben hoz kifejezésre a lélek, ezeket látjuk a taglejtésekben és a táncban, ezeket előjövő számoknak (*progressores*) nevezi. Számok uralják az érzéki gyönyöröket is, melyek a befogadott ismeretkép felé fordulásból erednek, ezeket érzékieknek (*sensuales*) hívja. Az emlékezetben tartott számoknak „*memoriales*” a nevük. Azokat a számokat, amelyeknek alapján mindent ítélünk, „*judiciales*”-nek mondja. Róluk mondtuk, hogy szükségképp az elme fölött állnak, tévedésmentesek és megítélhetetlenek. Ezekből nyomódnak lelkünkbe a művészet alapjául szolgáló számok: „*artificiales*”, amelyeket Szent Ágoston a fokok között nem említ, mert az ítéletet megalapozó számokkal vannak összefüggésben. Ezekből a *judiciales*ből erednek a *progressores*, amelyek alapján viszont tömérdek művészeti minta léte-sül. hogy a közbeesők a legértékesebb mintától a legalacsonyabbig

rendben következzenek egymásután. Ide a hangzóktól az *occursores*, *sensuales* és *memoriales* számviszonyain keresztül emelkedünk.

Minden dolog tehát szép és bizonyos mértékben tetszik. A szépség és a tetszetősség viszont nincs arány nélkül. Az arány alapja viszont elsősorban a szám: szükséges tehát, hogy mindent számviszonyok alapozzanak meg. „A szám a Teremtő legkiválóbb mintája a lélekben”⁶⁸, s a Bölcsességhez vezető legvilágosabb nyom a dolgokban. Ez mindenki előtt nyilvánvaló s Istenhez a legközelebb áll. A legközelebb ugyanis a hét számviszony vezet hozzá. Ennek pedig az az eredménye, hogy amikor a számokat felfogjuk, a számbeli arányban gyönyörködünk, s a számbeli arány alapján rendíthetetlen ítéleteinket megalkotjuk, minden testben és érzékelhető dologban Őt ismerjük meg.

11. Az első két fok tehát megtanított minket arra, hogyan szemléljük nyomaiban az Istent. Ezt jelzi a szeráf lábához ereszkedő két szárny⁶⁹. Megállapíthatjuk, hogy a tapasztalati világ minden teremtménye az örök Istenhez vezet a szemlélődő és bölcs ember lelkét, mert mindezek a leghatalmasabb, legbölcsőbb és végtelenül jó Ősoknak, az Örök Eredetnek, a Világosságnak és a Teljességnek, az alkotó, mintázó és rendező művészetnek árnyékai, visszhangjai, festményei. Nyomok, utánzatok, ábrázolások, amelyek azért tárulnak elénk, hogy meglásuk az Istent, Aki ezeket a jeleket adta. Mintaképek vagy inkább utánzatok, amelyeket a durva és érzékies elme elé azért nyújtott az Isten, hogy az érzékelhetőktől, amelyeket lát, az érthetőkhez emelkedjék, amelyeket nem lát, mintegy a jelektől az általuk jelzett valósághoz.
12. A tapasztalati világ teremtményei az Isten *láthatatlan dolgait*⁷⁰ jelzik. Egyrészt, mert Isten minden teremtmény kútfeje, mintája és célja, és minden okozat az első okra, minden másolat a mintaképre, minden út a célra utal, amely felé vezet, másrészt, mert vagy tulajdon mivoltukban teszik ezt, vagy prófétai előképekben, vagy anyagi tevékenység hatására, vagy természetfeletti rendeltetésükben. Ugyanis minden teremtmény természeténél fogva az örök Bölcsesség valamilyen képe, hasonmása, de különösen azok, amelyeket a Szentírás prófétai lélekkel a szellemi előkép rangjára emelt. Még inkább azok a teremtmények, amelyek képében angyal közvetítésével akart megjelenni. Leginkább pedig azok, amelyeket jelnek akart alapítani, amelyek nemcsak jelek, ahogyan általában nevezik őket, hanem szentségek is.

13. Mindebből megállapíthatjuk, hogy mindaz, *ami Istenből láthatatlan, a világ teremtése óta műveiből felismerhető*⁷¹, s így azoknak, akik ezekre figyelni nem akarnak, s Istent ezekben megismerni, áldani és szeretni nem akarják, nincs mentségük. Nem akarnak a sötétségből Isten csodálatos világosságára jutni, pedig *hála legyen Istennek, a mi Urunk Jézus Krisztus által*⁷², aki *a sötétségből csodálatos világosságába helyez minket*⁷³, amikor e kívülről adott fények által lelkünk tükrébe vonulunk vissza, oda, ahol az isteni dolgok tükröződnek.

HARMADIK FEJEZET

ISTEN MEGISMERÉSE A TERMÉSZETES KÉPESSÉGEINKBE OLTOTT KÉPMÁSA ÁLTAL

1. A két említett fok az összes teremtményből felragyogó nyomokon vezetett Istenhez. Elsegített bennünket annyira, hogy magunkba, vagyis lelkünkbe húzódhassunk vissza, ahol az Isten képe ragyog. A harmadik fokon tehát magunkba szállunk, kinnhagyjuk mintegy az előcsarnokot, s megkíséreljük a sátor előrészében, a szentélyben⁷⁴, a tükörkép segítségével (*per speculum*) meglátni az Istent. Itt az igazság fénye gyertyatartóról világít lelkünk arcába⁷⁵, amelyből a Szentháromság képe sugárzik vissza.

Vonulj tehát magadba, és lásd, milyen hevesen szereti lelked önmagát. Nem szeretné, ha nem ismerné önmagát és nem ismerné, hogyha nem emlékeznék önmagára⁷⁶. Értelmünk ugyanis semmit sem fog föl, ami nincs előbb emlékezetünkben. Ebből lásd meg, ne a testi, hanem a lelki szemeddel, hogy lelkednek három képessége van. Nézd e három képesség működését és kapcsolatait s meglátod Istent magadon, mint tükörképen keresztül, azaz *tükör által homályban*⁷⁷.

2. Az emlékezetnek nemcsak a jelenlevő, testi és időleges, hanem a folyamatos, egyszerű és örök dolgok megtartása és megjelenítése is feladata.

Az emlékezet az elmúlt dolgokat a visszaemlékezésben, a jelenvalókat a befogadásban, a jövődő dolgokat az előrelátásban tartja meg. Megjegyzi továbbá az egyszerű dolgokat, a folytonos és osztott mennyiségek princípiumait, amilyen a pont, a pillanat, és az egység. Ezek nélkül lehetetlen elgondolni mindazt, ami belőlük folyik. Végül mindenkorra megőrzi a tudomány örök alapelveit és alaptételeit. Amíg csak az ész használja, nem feledkezhet meg róluk annyira, hogy amikor hallja, ne helyeselje és ne egyezzen bele. Nem fogja fel újra azokat,

hanem csak felismeri, mint veleszületett és otthonos tartalmakat. Kiviláglik ez az efféle tételekből: „ugyanazt a dolgot csak állítani vagy tagadni lehet”, „az egész nagyobb, mint valamely része”⁷⁸, vagy bármely más alaptételből, amelyben nincs elvi ellentmondás.

Az emlékezet első ténykedésében, amely a múlt, a jelen és a jövő dolgokra vonatkozik, az öröklét jellegét viseli, amelynek osztatlan jelene minden időre kiterjed. A másodikból kitűnik, hogy nemcsak a kívülről származó képzetek alkotják az emlékezetet, hanem felülről is kap egyszerű tartalmakat, amelyek nem jöhetnek az érzékek kapuin és a képzetekkel. A harmadikból pedig azt látjuk, hogy változatlan fényt is hord magában, amelyben a változatlan igazságokra emlékezik. Így tehát az emlékezet különböző működéseiből is kitűnik, hogy a lélek Isten képe és mása. S ez a kép annyira a lélekben van, s úgy van meg benne, hogy Istent csakugyan felfogja és „képes őt magába fogadni és részesedhet benne”⁷⁹.

3. Az értelmi képesség tevékenysége abban áll, hogy felfogja a fogalmak, ítéletek és következtetések értelmét.

A fogalmak jelentését az értelem akkor fogja fel, amikor a dolgokat meghatározásában megérti. A meghatározás egyetemes fogalmakkal történik. Az egyetemes fogalmakat pedig még egyetemesebb fogalmakkal határozzuk meg, mígnem eljutunk ahhoz a legmagasabb és legegységesebb fogalomhoz, amelynek ismerete nélkül nem foghatjuk fel az alárendelt fogalmakat. Míg nem tudjuk, hogy mi az önmagától való lét, addig nem tudhatjuk a többi létező meghatározását sem. Magát a létet pedig csak jellemzői által ismerhetjük meg, melyek a következők: egység, igazság, jóság. Mármint a létet fogyatékosnak és teljesnek, tökéletesnek és tökéletlennek, lehetségesnek és ténylegesnek, bizonyos szempont szerint és önmagában, résznek és egésznek, mulandónak és állandónak, mástól valónak és magától valónak, nem léttel vegyesnek és szüntiszta létnek, mástól függőnek és függetlennek, utóbbinak és előbbinek, változóknak és változatlanoknak, egyszerűnek és összetettnek ismerjük meg. Ám „a tagadás és hiány ismerete valóságos létet tételez fel”⁸⁰. Tehát csak akkor jön rá a dolgok végére járó elme a teremtetett dolgok értelmére, ha a legtisztább, legvalóságosabb, legteljesebb és föltétlen lét ismerete ebben segíti. Ez pedig a föltétlen és örök Lét, amely minden dolog létalapját a maga tisztaságában tartalmazza. Hogyan is jönne rá elménk valamely dolog fogyatékos és befe-

jezetlen voltára, ha a hiánynélküli létet nem ismerné? Hasonlóképpen vagyunk a többi említett tulajdonsággal is.

Akkor mondjuk, hogy elménk valamely ítélet értelmét fölfogja, ha biztosan tudja, hogy igaz. Ez az igazi értelemben vett tudás, mert csak ez az ismeret zárja ki a tévedést. Tudja, hogy ez az igazság nem lehet más. Tudja, hogy ez az igazság változatlan. S minthogy elménk változékony, éppen azért csak a változatlanul sugárzó fény világánál láthatja meg a változatlanul ragyogó igazságot. Ez pedig nem lehet változó teremtmény. Csak az a fény lehet, amely *megvilágosít minden e világra jövő embert, az igazi világosság, az Ige, mely kezdetben Istennél volt*⁸¹.

Végül pedig a következtetés tartalmát akkor fogja fel elménk igazában, ha látja, hogy a konklúzió szükségképpen következik a premiszakból. Ezt nemcsak a szükségszerű fogalmakban látja, hanem az esetlegesekben is; amilyen ez is: ha az ember fut, akkor mozog. S ezt a szükségszerű helyzetet nemcsak a meglevő dolgokban veszi észre, hanem a nemlétezőkben is. Mert ha a létező emberről világos, hogy amikor fut, mozog, akkor a nemlétező emberre nézve is világosnak kell lennie. Az ilyen következtetés szükségszerűsége nem a dolog anyagi létezéséből folyik, hiszen az esetleges; sem abból, hogy mint gondolat a lélekben van, mert ha nem a dologban lenne, merő feltevés volna. Tehát az örök (teremtő) művészetben létező mintából (*ab exemplaritate in arte aeterna*) kell folynia, minthogy a dolgok elrendezése és egybeilleszkedése az örök művészetben levő ábrázolásuknak felel meg. Ezért mondja Szent Ágoston az Igaz vallásról szóló művében⁸², hogy minden helyesen következtető elme fénye ennél az igazságnál fog tüzet, s hozzá igyekszik vissza.

Ebből világos, hogy elménk az örök igazsággal van összeköttetésben, hiszen csak annak tanítása alapján képes az igazat fölfogni. Az igazságot azonban biztonsággal csak akkor láthatod meg magadon mint tükröképen keresztül, ha szenvedélyek és érzéki képek nem akadályoznak s nem helyezkednek felhők gyanánt közéd és az igazság sugara közé.

4. A választóképeség (akarat) működését a latolgatásban, az ítéletben és a vágyódásban figyelhetjük meg.

A *latolgatás* nem más, mint annak keresése, hogy mi a jobb: ez vagy az? Jobbnak azért nevezünk valamit, mert az közeledés a leg-

jobbhoz; közeledés a nagyobb hasonlóság miatt. Senki nem tudhatja másképp, hogy az egyik dolog a másiknál jobb, csak ha tudja, hogy jobban hasonlít a legjobbhoz. Hogy pedig valami máshoz jobban hasonlít, nem tudhatja másképp, csak ha ismeri azt a „mást”. Nem tudhatom, hogy ő jobban hasonlít Péterhez, ha nem ismerem Pétert. Tehát minden latolgatásban szükségképpen megvan a legfőbb jó belénk oltott ismerete.

Biztos *ítéletet* az egybevetendő dolgokról csak bizonyos törvények alapján alkothatunk. Viszont senki sem ítéltet a törvény alapján biztosan, csak ha bizonyos abban, hogy a törvény helyes, és azt magát már nem kell bíráltnia. Ám elménk is ítéletet alkot önmagáról. Azonban nem ítélteti meg azt a törvényt, amelynek alapján ítélt. Tehát a törvény elménk fölött áll, s szerint ítélnünk, ami belénk van oltva. Már pedig senki sincs az emberi elme fölött, csak az, aki alkotta. Ítéltéképességünk tehát, ha egészen a dolgok gyökeréig hatol, az isteni törvényekig jut el.

A *vágy főképp* arra irányul, ami a legjobban vonz. A legjobban pedig az vonz, amit legjobban szeretünk. Legjobban viszont azt szeretjük, ami a legjobban boldogít. Ám nem boldogít más, mint a legfőbb jó és a végső cél. Tehát egyedül a legfőbb jót áhítja az emberi vágy mindenben, akár maga a legfőbb jó az, akár valamely utánzata (*effigies*). Akkor a legfőbb jónak az ereje, hogy mindent csak az utána való vágyódásból szeret a teremtmény. Csak akkor csalódik és téved, ha a képet és a hasonmást tartja valóságnak.

Lásd hát, mily közel áll a lélek Istenhez, s miképp vezet az emlékezet az örökkévalóhoz, az értelem az igazsághoz és a választóképesség a legfőbb jóhoz.

5. Ezeknek a képességeknek a rendje, eredete és működése pedig magához a Szentháromsághoz vezet. Az emlékezetből származik — annak mintegy gyermeke — a megértés. Tulajdonképpen akkor értünk meg valamit, amikor az emlékezetben levő ismeretkép az értelem legmagasabb csúcsán feltűnik. Ez pedig nem más, mint belső beszéd (*verbum*).

Az emlékezet és az értelem leheli a szeretetet, amely kettőjüket összekapcsolja. Ez a három: szülő, ige és szeretet mint emlékezet, értelem és akarat van jelen a lélekben. Lényegileg azonosak, egyenlők egymással, egyidejűek és teljesen átjárják egymást. Ha tehát Isten tökéletes

szellem, akkor benne is van emlékezet, értelem és akarat, akkor van szült Igéje (*Verbum genitum*) és lehelt Szeretete (*Amor Spiratus*). Ezek szükségképpen különböznek, mert az egyik a másiktól ered, de nem mint lényeg, sem járulékképpen, hanem mint személy.

Amikor tehát a lélek magába néz, önmagán mint tükrön át (*per speculum*) az Atya, az Ige és a Szeretet szemléletére jut. Ez a három egyformán örökkévaló személy, egyenlő és lényegileg azonos. Úgy azonban, hogy mindegyik a másik kettőben benne van, de az egyik nem a másik, hanem mind a három egy Isten.

6. Arra a szemléletre, amelyben a lélek a három és egy őselvet a lelki képességek hármasságában és egységében mint Isten képmásában megismeri, a tudományok fénye segíti. A tudomány tökéletesíti és oktatja a lelket, a boldog Szentháromságot hármasan állítja elénk.

Minden bölcselkedés vagy természetbölcséleti, vagy elméleti, vagy erkölcsi. Az első a létezés okát kutatja, és az Atya hatalmára mutat, a második a megismerés alapjaira tanít, és az Ige bölcsességét mintázza, a harmadik az élet rendjét kutatja, és a Szentlélek jóságához vezet.

Mármost az első metafizikára, matematikára és fizikára oszlik. A metafizika a dolgok lényegét, a matematika a számokat és alakokat, a fizika a dolgok természetét, erejét és kifejtett hatását tárgyalja. Az első az ősokhoz, az Atyához vezet, a második az Atya képmásához, a Fiúhoz, a harmadik a Szentlélek ajándékához.

A második feloszlik: grammatikára — ez a kifejezésre képesít —, logikára — ez az érvelésre nevel —, és retorikára, mely meggyőzésre és megindításra tanít. Ez is a Szentháromság titkát foglalja magában.

A harmadik az egyén, a család és a társadalom etikájára oszlik. Az első az Atya születetlenségére, a második a Fiú születésére, a harmadik a Szentlélek szabadságára utal.

7. Mindezek a tudományok biztos és csálhatatlan törvényeken nyugszanak, melyek az örök törvényből a lelkünkbe szüremkedő fények és sugarak. Ezért értelmünk, amelyet ennyi fénysugár beragyog és eláraszt, ha nem vak, önmagából jut el az örök világosság szemléletére. Ennek a világosságnak a sugárzása és látása a bölcslet csodálatra indítja és zavarba hozza a hitetlent, hogy értsen és beteljesedjék a jövődőlés: *Csodálatosan ragyogsz te az örök hegyekről, megrettennek tőled mind a szívükben oktalanok*⁸³.

NEGYEDIK FEJEZET

ISTEN MEGISMERÉSE A KEGYELEM ADOMÁNYAI ÁLTAL MEGÚJÍTOTT HASONMÁSÁBAN

1. Mivel nemcsak magunkon áthaladva (*per nos*), hanem magunkban (*in nobis*) is eljuthatunk az első Ok szemlélésére, és a megismerésnek ez utóbbi módja magasabb rendű, mint az előbbi, ezért ez a szemlélési mód jelenti a kontempláció negyedik fokát. Különös, hogy milyen kevesen keresik magukban az Ősöket, holott – amint már megmutattuk – Isten annyira közel van lelkünkhöz. Bár ennek a magyarázata kézenfekvő. Az emberi elme foglalatosságai közben elszórakozik, s nem vonul magába emlékezete segítségével. Képzetek halmozzák el s nem tér magába értelmével, kívánságok csalogatják, és egyáltalában nem zárkózik magába, hogy vágyait a belső édességre és a lelki öröme iránnyozza. Teljesen az érzéki dolgokba merül, s képtelen magába, mint az Isten képmásába visszavonulni.
2. Ki hová esik, ott is marad, míg nem jön valaki és felemeli⁸⁴. Lelkünk sohasem emelkedik ezekből a tapasztalati dolgokból a saját és az örök Igazság szemléletére önmagában, ha az Igazság emberi alakot nem ölt Krisztusban, és az ember lajtorjája nem lesz, s helyre nem hozza azt az elsőt, amelyet Ádám összetört.

Világítson meg mégannyira is valakit a természettől veleszületett és szerzett tudomány fénye, nem térhet magába gyönyörködni az Űrban⁸⁵ másképp, csak Krisztus segítségével, aki azt mondta: *Én vagyok az ajtó. Aki énrajtam keresztül megy be, az üdvözülni; és ki-bejár és le-gelőt talál*⁸⁶. Ehhez az ajtóhoz azonban csak akkor közeledünk, ha benne hiszünk, remélünk s őt szeretjük. Ha tehát az Igazság élvezetére, mint paradicsomkertbe ismét be akarunk lépni, Jézus Krisztus, az Isten és az emberek közvetítője⁸⁷ iránti hittel, reménnyel és szeretettel kell belépniünk. Ő a paradicsom közepére ültetett életfa.⁸⁸

3. A három isteni erénybe kell tehát öltöztetnünk lelkünk képét. Bennük tisztul, világosodik meg és tökéletesedik a lélek. S így megújul a kép, hasonlóná válik a mennyei Jeruzsálemhez, és részese lesz a küzdő Egyháznak, amely az Apostol szerint a mennyei Jeruzsálem gyermeke. Azt mondja ugyanis: *Az a Jeruzsálem, mely felül van, szabad, ő a mi anyánk*⁸⁹. A lélek tehát hisz, remél Jézus Krisztusban és szereti őt, aki a megtestesült (*incarnatum*), teremtetlen (*increatedum*) és belélelt (*inspiratum*) Ige, vagyis ő az út, az igazság és az élet⁹⁰. Amikor hitével Krisztust, a teremtetlen Igét, az Atya igéjét és fényét⁹¹ igaznak vallja, visszaszerzi a lelki hallást és látást: a hallást Krisztus igéjének felfogására, a látást pedig világossága ragyogásának szemlélésére. Amikor pedig reménykedve a belélelt Ige felfogására áhítozik, a vágy és a szeretet által visszanyeri lelki szaglószervét. Amikor a szeretetben a megtestesült Igét öleli, az ízlelést és a tapintást kapja vissza, hogy gyönyörködjék és elragadtatott szerelmében átalakuljon. Az érzékek visszaszerzése után, míg Jegyesét látja és hallja, szagolja, ízleli és öleli, jegyesként ő is elénekelheti az Énekek énekét. A szemlélődés negyedik fokának gyakorlására költötték ezt az éneket, amelyet *senki más nem ért meg, csak aki megkapja*⁹², mert ez inkább a szeretetben fogant tapasztalásban áll, mint értelmi megfontolásban. Amikor ezen a fokon belső érzékünket a legnagyobb szépség észrebevételére, a tökéletes összhang meghallására, a kábító illat szaglására, a mézédesség ízlelésére, és a legnagyobb gyönyörűség felfogására helyrehoztuk, lelkünk áhítatba merül, csodálkozik, ujjong és készen áll a lelki elragadtatásra. Ezekre vonatkozik az Énekek énekének három felkiáltása. Az első az áhítat telítettségéből fakad. Olyan tőle a lélek, *mintha tűzszlop lenne, mely a mirhától és tömjéntől illatozik*⁹³. A második a nagy csodálkozásból fakad, s a lélek a hajnalhoz, a Holdhoz és a Naphoz válik hasonlóná⁹⁴, egyre újabb megvilágítások töltik be, s a Jegyes szemléletére ragadják a lelket. A harmadik a túlárado örömtől tör fel: a lélek a kellemtől és a gyönyörtől elalél, s teljesen kedvesére támaszkodik.⁹⁵
4. Ezen érzékek megszerzése után lelkünk hierarchikussá lesz. Csak így lehet hasonlóná a mennyei Jeruzsálemhez. Ide senki se mehet be, csak az, akinek ez a Jeruzsálem a kegyelem által már a szívébe szállott, amint Szent János látta a Jelenések könyvében⁹⁶. A szívbe azonban csak akkor száll le, ha lelkünk hierarchikus, azaz tiszta, megvilágosodott és tökéletes. Ez pedig akkor következik be, ha a kép az isteni

erények, a szellemi érzékek gyönyörűsége és a magánkívüli elragadtatás hatása alatt megújul.

S így a lélekbe rajzolódnak a kilenc kar fokai, amelyekre bensejében annak rendjén előkészült a megkülönböztetésben, megítélésben, döntésben, az Isten felé elrendezésben, megerősítésben, parancsolásban, befogadásban, kinyilatkoztatásban és felkenésben. Fokról fokra a kilenc anyagi karnak felelnek meg ezek. Az emberi lélekben az első három ezek közül a természetre, a következő három az igyekezetre és a három utolsó a kegyelemre vonatkozik. A lélek most magába tér, és a mennyei Jeruzsálembe vonul. Az anyagi karokat szemléli, s meglátja bennük az Istent, aki bennük lakik, és minden tevékenységüket végbeviszi. Ezért írja Szent Bernát Jenő pápának: „Isten a szeráfokban szeret, mint szeretet; a kerubokban ismer, mint igazság; a trónokban ül, mint méltóság; az uraságokban uralkodik, mint fönség; a fejedelemségekben kormányoz, mint legfőbb úr; a hatalmasságokban véd, mint oltalom; az erőkben működik, mint hatalom; az arkangyalokban kinyilatkoztatja magát, mint fény; az angyalokban segít, mint jó-ság.”⁹⁷

Mindezekből látjuk, hogy Isten *minden mindenben*⁹⁸, azok lelkében, akik őt szemlélik s akikben túlradó szeretetének ajándékával lakik.

5. Amint az előző fokon a bölcsélet, úgy most ezen a fokon az Istentől adott Szentírás az elmélkedés elengedhetetlen támasza. A Szentírás ugyanis elsősorban a megváltás művéről szól, kiváltképp a hitről, reményről és szeretetről. Ezek az erények újítják meg a lelket, különösen a szeretet. Róla mondja az Apostol, hogy a szeretet a parancsolat célja, amennyiben *a tiszta szívből, a jó lelkiismeretből s a tettetés nélküli hitből származik*. Ez a *törvény teljessége*⁹⁹, mondja ugyancsak ő. S üdvöztőnk azt állítja, hogy az egész törvény és a próféták kettőn függenek: Isten és a felebarát szeretetén¹⁰⁰. Mind a kettőt megtalálhatjuk az Egyház egyetlen Jegyesében, Jézus Krisztusban, aki egyszerre felebarát és Isten, testvér és úr, király és barát, teremtetlen és megtestesült Ige, a mi alkotónk és újjáalkotónk, Ő az *Alfa és az Ómega*¹⁰¹, ő a mi legfőbb hierarchiánk, aki megtisztítja, megvilágosítja és tökéletessé teszi jegyesét, az egész Egyházat és minden szent lelket.

6. Erről a hierarchiáról és az egyházi hierarchiáról szól az egész Szentírás. Kioktat arra, miképp kell megtisztulnunk, megvilágosodnunk, tökéletessé válnunk a benne rejlő három törvényben: a természet, az Írás és a kegyelem törvényében; vagy inkább három főrészből: a megtisztító mózesi törvényben, a megvilágosító próféta ikinyilatkoztatásban és a tökéletesítő evangéliumi oktatásban; vagy még inkább hármas lelki értelmében: a tisztességes életre tisztító tropologikus, a világos megértést elősegítő allegorikus jelentésében, és az analogikus értelemben, amely a szemlélődésben és a bölcsesség kellemes befogadásában éri el tökéletességét. Ez a három szentírási értelmezési mód megfelel a három említett isteni erénynek, a megújított lelki érzékeknek és a három említett lelki elragadtatásnak s az elme hierarchikus tevékenységének, amelyekkel lelkünk magába száll, *a szentek ragyogásában*¹⁰² szemléli Istent s benne mint a béke hajlékában alszik és pihen.¹⁰³ Jegyese meghagyta, hogy fel ne keltsék, míg ő nem akarja¹⁰⁴.

7. Ezen a két középső fokon magunkba vonulunk, hogy Istent a teremtetett képek tükrében szemléljük valahogy úgy, mint a szeráf repülésre kinyitott két középső szárnya¹⁰⁵, meg tudjuk érteni, hogy az eszes lélek természetből veleszületett képességeinek tevékenysége, felkészültsége és tudományos készsége az isteni dolgokhoz vezet. Ez tűnik ki a harmadik fokon. Ugyancsak oda kalauzolnak a lélek megújított képességei, a belénk öntött erények, a szellemi érzékek és a szemlélődés: amint ez negyedik fokon kiviláglik. Továbbá odajutunk még a hierarchikus tevékenység útján: az emberi lélek tisztulása, megvilágosodása és tökéletesedése révén. Oda a Szentírás hierarchikus kinyilatkoztatásai nyomán, amelyet angyalok hoztak az Apostol szava szerint: *A törvény az angyalok által rendeltetett és közvetítő által hozatott*¹⁰⁶. S végül odavezetnek a hierarchiák és a hierarchikus rendek, amelyek a menygyei Jeruzsálem mintájára helyezkednek el lelkünkben.

8. Amikor lelkünk ezekkel az értelmi megvilágosításokkal betelik, az isteni Bölcsesség költözik belénk, mint Isten házába. Isten leánya, jegyese és barátnője a lélek. Krisztusnak, a főnek tagja, testvére és társörököse. A Szentléleknek temploma, amelyet megalapoz a hit, épít a remény, s Istennek szentel a lélek s a test szentsége. Mindezt Krisztus igaz szeretete műveli, amely *kiáradt szívünkbe a Szentlélek által, aki nekünk adatot*¹⁰⁷. E Lélek nélkül nem ismerhetjük meg az

Isten titkait, mert amint az emberek dolgait nem tudja más, csak az emberben lakozó lélek, éppúgy az Isten dolgait sem ismeri más, csak az Isten Lelke¹⁰⁸.

Verjünk tehát gyökeret és vessünk alapot a szeretetben, hogy föl tudjuk fogni az összes szenttel együtt, mi az örökkévalóság hosszúsága, a jószág bősége, a fölség magassága, és az ítélő bölcsesség mélysége¹⁰⁹.

ÖTÖDIK FEJEZET

ISTEN EGYSÉGÉNEK MEGISMERÉSE ELSŐ NEVÉBŐL, AMI A „LÉT”

1. Istent nemcsak kívülünk és bennünk ismerjük meg, hanem magunk fölött is. Kint a nyomokban, bent a képmásban, fölül pedig abban a fényben, amely lelkünket megjelöli¹¹⁰, amely az örök Igazság sugara, mert *lelkünket közvetlenül az Igazság ismeretére tanítja*¹¹¹. Aki az első módot gyakorolja, az a szent sátor előcsarnokában van; aki a másodikat, az a szentélybe lép, aki pedig a harmadikat, az a Főpappal a Szentek Szentjébe vonul, ahol a szövetség ládáján trónolnak a dicsőség kerubjai és beárnyékolják az engesztelés tábláját¹¹². A kerubokban ismerjük meg azt a két módot, illetőleg fokot, amelyen az Isten örök és láthatatlan dolgait szemlélhetjük. Az egyik az Isten lényegi tulajdonságait, a másik pedig a személyi tulajdonságokat forgatja elméjében.
2. Az első főképp a létre szegezi tekintetét, s azt mondja, hogy az Isten legfőbb neve: *aki van*¹¹³. A másik a jóságot tartja szem előtt, s azt vallja, hogy ez az Isten első neve. Az első az Ószövetségre van tekintettel, amely főképpen az Isten egyetlen voltát hirdeti. Ezért mondotta az Úr Mózesnek: *Én vagyok, aki vagyok*¹¹⁴. A másik az Újszövetségre vonatkozik, amely a személyek többségét határozza meg, mikor az Atya, a Fiú és Szentlélek nevében keresztele¹¹⁵. Ezért a mi Mesterünk, Krisztus is, amikor az ifjút, aki a törvényt megtartotta, az evangéliumi tökéletességre akarta emelni, elsősorban és szabatosan a jóságot tulajdonította Istennek. *Senki sem jó*, mondotta, *csak az Isten*¹¹⁶. Damaszkuszi Szent János¹¹⁷ Mózeszt követve azt tanítja, hogy Isten első neve: *aki van*. Dionysius Krisztushoz csatlakozva azt mondja, hogy Isten elsődleges neve a „jó”¹¹⁸.

3. Aki tehát Isten láthatatlan dolgait lényegének egységében akarja szemlélni, az vesse tekintetét magára a létre, és lássa meg, hogy ez a lét annyira bizonyos magában véve is, hogy nemlétét el sem gondolhatjuk. A színtiszta lét úgy zárja ki a nemlétet, mint a semmi a létet. Amint a merő semmiben semmi sincs a létből és a lét tulajdonságaiból, éppúgy maga a lét is mind tény és lehetőség szerint, mind valóságban és gondolatban teljesen híjával van a nemlétnek. S mert a nemlét a létezés hiánya, épp azért csak a létezés címén juthat az értelembbe, míg a lét önmagában is bejuthat; mert mindent, amit megismerünk, vagy nemlétezőnek, vagy lehetőség szerinti létnek, vagy megvalósult létnek gondolunk. Ha tehát a nemlétet csak a lét, a képességi létet a megvalósult lét által gondolhatjuk el; ha továbbá a lét tiszta megvalósultságot jelent, akkor elsőnek kerül értelmünkbe. Ez pedig maga a tiszta megvalósultság (*actus purus*). Nem a lehetőséggel vegyes, korlátolt, részleges lét, de nem is analóg értelemben vett lét; hisz ez a legtávolabb áll a valóságtól és a legkevésbé részesedik a létben. Tehát csak az isteni lét lehet¹¹⁹.
4. Meglepő tehát elménk vaksága. Nem is látja azt, amit mindenben legelőször lát, s ami nélkül semmit sem ismer. Amint a szem sem látja a különféle színek megfigyelése közben a fényt, amelynek világánál lát, úgy van lelki szemünk is, amikor az egyedi és az egyetemes létre ügyel: magát a létet, amely minden nemen kívül van, semmibe sem veszi, bár először ötlük az elme elé. Csakugyan igaz, hogy „úgy van lelki szemünk a természet szembeötlő tényeivel, mint a denevér szeme a fénnel”¹²⁰. A létező dolgok sötét mozzanataihoz és az érzéki dolgok képzeletihez annyira hozzászokott, hogy a legfőbb Lény szemlélésekor is azt véli, hogy semmit sem lát. Nem érti meg, hogy ez a sötétség elménk legerősebb megvilágítása¹²¹. Úgy vagyunk vele, mint amikor szemünk a tiszta fényt nézi, s úgy tűnik, mintha semmit sem látna.
5. Nézd csak magát a legtisztább létet, s meglátod, gondolni sem lehet, hogy mástól való. Következőleg szükségképpen és föltétlenül elsőnek kell gondolnunk, amely sem a semmitől, sem más egyébtől nem nyerheti létét. Mi is lenne magától akkor, ha maga a Lét sem lenne magától és magából? Azt is láthatod, hogy létében a hiánynak nyoma sincs. Következőképpen sohasem kezdődött és sohasem szűnik meg, hanem örök. Azt is megtudod, hogy semmi sincs benne, ami nem maga a lét.

Ennek folytán semmiből sincs összetéve, hanem teljesen egyszerű. Aztán meglep, hogy mentes minden lehetőségtől, mert a lehetőségben van valami a nemlétből. Ő a legvalóságosabb tény. Majd meglátod, hogy nincs benne fogyatkozás. Ő a legtökéletesebb. Végül kitűnik, hogy nincs benne különbség, hanem teljesen egy.

A tiszta, egyszerű és föltétlen lét egyben első, örökkévaló, legegyszerűbb, legténylegesebb, legtökéletesebb és teljesen egy lét.

6. Mindez annyira biztos, hogy az ellenkezőjét az elme nem is gondolhatja a létről. Az egyik szükségképpen magában hordja a másikat. Ha a lét egyszerű lét, akkor feltétlenül első. Ha első, akkor nem más teremttette, magától sem keletkezett, tehát örök. Ha első, örök és egyszerű, akkor a ténylegesség nem vegyül benne lehetőséggel, hanem tiszta ténylegesség. Ha első, örök, egyszerű és tiszta ténylegesség, akkor a legtökéletesebb; hisz nála hiányról vagy hozzáadásról szó sem lehet. Ha első, örök, egyszerű, tényleges és tökéletes, akkor teljesen egy. S ezt teljes fokban állítjuk mindegyikre vonatkozólag. „Amit különböző fokban mondunk, az sok dologra vonatkozhat, amit azonban teljes mértékben állítunk, azt csak egy dologra alkalmazhatjuk.”¹²² Ha tehát Isten első, örök, egyszerű, tényleges és tökéletes lényt jelent, akkor lehetetlen nemlétezőnek gondolni, s nem lehet több, csak egy *Halld, tehát, Izrael: az Úr, a mi Istenünk, az egyetlen Úr.*¹²³ Ha ezt lelked tiszta egyszerűségében átlátod, akkor némiképp átjárt már az örök fény sugárzása.

7. Még ezek után is marad elég, ami csodálkozásra ragadhat, mert maga a lét első és utolsó, örök és jelen, egyszerű és mégis a legnagyobb, tényleges és változhatatlan, tökéletes és mérhetetlen, egy és mégis mérhetetlenül sokoldalú. Ha tiszta szívvel csodálkozol ezen, még nagyobb világosság jár át, mihelyt meglátod, hogy azért utolsó, mert első. Az első ugyanis mindent önmagáért tesz¹²⁴, s ezért kell végső célnak, kezdetnek és befejezésnek, Alfának és Ömegának lennie¹²⁵. Azért ő a jelenvaló, mert örök. Az örök nincs mástól, nem múlik el magától, egyik állapotból másikba nem változik, nincs múltja és jövője, csak jelene van. Azért nagy, mert egyszerű. Ami lényegében a legegyszerűbb, az erejében a legnagyobb, mert mennél jobban egyesül az erő, annál inkább végtelen. Változatlan, mert a legténylegesebb. A legnagyobb tény a tiszta ténylegesség. Nem szerez újat, birtokából

nem veszít, s így képtelen a változásra. Mérhetetlen, mert tökéletes. A tökéletesnél jobbat, nemesebbet, méltóbbat és épp ezért nagyobbbat el sem lehet gondolni, és ami ilyen, az mérhetetlen. Azért sokoldalú (*omnimodum*), mert legfőképpen egy. A legnagyobb egység minden többség közös oka. Közös ható-, minta- és célok a minden dolognak. „Létezésük oka, megismerhetőségük alapja és életük zsinórmértéke.”¹²⁶ Végtelen sokoldalúságát nem úgy kell érteni, mintha mindennek lényege lenne, hanem csak úgy, hogy az összes dolgok legkiválóbb és legegységesebb oka. S mert ereje a leginkább egyesült lényegében, azért hatékonysága abszolút értelemben végtelen és sokszoros.

8. Ismételjük: mivel legtisztább és föltétlen létező, mivel tiszta lét, és mert első és utolsó, azért minden dolognak eredete és végső célja. Mivel örök és jelen, jelenvaló, azért minden időtartamot felülmúl és áthat, mintha az idő kerülete és középpontja lenne egyszerre. Mivel egyszerű és hatalmas, azért teljesen belül és kívül van mindenen. „Olyan felfogható szellemi kör, amelynek középpontja mindenütt van, kerülete azonban sehol.”¹²⁷ Mivel tiszta ténylegesség és változatlan, „ő maga mozdulatlanul mozgat mindent”¹²⁸. Mivel tökéletes és mérhetetlen, mindenben van, de nem bezárva, mindenen kívül, de nem kizárva, minden fölött, de nem fölemelten, minden alatt, de nem elnyomva. És mivel szorosan egy és végtelenül sokoldalú, azért *ő a minden mindenben*¹²⁹, s bár a minden sok dolgot foglal magába, ő azonban egy marad. A legegyszerűbb egység, a legvilágosabb igazság és a szintiszta jóság folytán benne van minden erő, minden minta, minden közölhetőség. *Belőle, általa, benne van minden*¹³⁰, mert ő mindenható, mindentudó és egészen jó. Őt tökéletesen látni: maga a boldogság. Ahogy Mózesnek mondta: *Megmutatom majd neked egész jóságomat*¹³¹.

HATODIK FEJEZET

A SZENTHÁROMSÁG MEGISMERÉSE NEVÉBŐL, AMI A „JÓSÁG”

1. Az isteni lényeg szemlélete után emeljük fel lelki szemünket a Sentháromságra, hogy így az első kerub mellé a másodikat is odahelyezzük¹³². Amint a lényegi mozzanatok szemlélésénél a „lét” (*esse*) a legalapvetőbb princípium és név, amelyben a többi tulajdonság élénk ötlík, éppúgy az eredések szemléletének a „jó” a legfőbb alapja.
2. Lásd tehát és figyeld meg, hogy a legjobb az, amelynél jobbat egyszerűen el sem lehet gondolni. Így van aztán, hogy az ilyet tulajdonképpen nem is gondolhatjuk nemlétezőnek, mert elvitathatatlanul jobb lenni, mint nem lenni. S innen van, hogy nem is lehet tulajdonképpen másnak gondolni, mint egynek és háromnak. A jóról ugyanis azt állítjuk, hogy „önmagát közli” (*bonum dicitur diffusivum sui*)¹³³. Tehát a legfőbb jónak a leginkább kell önmagát közölnie. A leggazdagabb kiáradásnak (közlésnek) valóságosnak és belsőnek, lényeginek és személyinek, természetesnek és önkéntesnek, szabadnak és szükségyszerűnek, hiánytalannak és tökéletesnek kell lennie. Ha a legfőbb jóban nem lenne öröktől fogva valóságos és egyállagú eredés, és ha nem lenne benne az előhozó elvvel egyenrangú személy a nemzés és a lehelés módján örök társelve az örök elvnek, tehát szeretett és együttesen szeretett, nemzett és lehelt, azaz Atya, Fiú és Szentlélek, akkor nem lenne a legfőbb jó, mert nem közölné magát a legnagyobb fokban. A teremtésben történő időbeli közlés csak egy vonatkoztatási pont az örök jóság mérhetetlenségéhez viszonyítva. Ennél bővebb közlést is elgondolhatunk, mégpedig azt, amelyben a közlő egész lényegét és természetét adja oda másnak. Tehát nem lenne a legnagyobb jó, ha ezt valóságban vagy gondolatban meg nem tenné.

A szintiszta jóság a szeretet kútfejének tiszta ténylegessége (*actus*

purus), aki szeretetében ingyenes, köteles és a kettőt egyesítő szeretettel szeret. Ez a természet és akarat legbőségesebb áradása. Áradás az Ige módján, akiben mindennek kimondatnak, és áradás az Ajándék módján, akiben a többi adomány adva van. Ha tehát képes vagy lelki szemmeddel mindezeket szemlélni, megláthatod, hogy a legfőbb jó közlékenysége szükségessé teszi az Atya, Fiú és a Szentlélek hármasságát¹³⁴. A legfőbb jóságból kifolyólag szükségképpen fennáll köztük a hiánytalan közlékenység, a hiánytalan közlékenységből a tökéletes lényegi azonosság, a tökéletes lényegi azonosságból a teljes hasonlóság, a teljes hasonlóságból a teljes egyenlőség, ebből a végtelen öröklét s az előbb említettekből következő legmélyebb kölcsönös bensőségeség (*cointimitas*). A kölcsönös egymásbanlevés (*circuminessio*) révén az egyik a másikban van, s az egyik a másikkal együttműködik, mert a lényeg, erő és tevékenység osztatlanul van meg a Szentháromságban.

3. Amikor ezeket szemléled, vigyázz, s ne hidd, hogy megértetted a felfoghatatlant. Van még mit látnod ebben a hét sajátságban, ami igen nagy csodálatra ragadja lelked. Mert itt a hiánytalan közlékenység megfér a személyek sajátságaival, a tökéletes lényegi azonosság a személyek többségével, a teljes hasonlóság a személyek különbözőségével, a teljes egyenlőség a renddel, a végtelen öröklét az eredéssel és a legnagyobb kölcsönös bensőségeség a küldéssel. Ki ne álmélkodnék ekkora csoda láttán?

A legbiztosabban akkor értjük meg, hogy mindez benne van a Szentháromságban, ha szemünket a legfőbb jóságra irányítjuk. Ha ugyanis maradéktalan közlés és igazi áradás van Istenben, akkor igazi benne az eredet és a különbözőség is. S mert egészet közöl és nem részt, épp azért mindazt adja, amije van, vagyis az egészet. Miért is az eredő és az előhozó a sajátságokban különbözik, lényegében azonban egy. Mivel tehát sajátságaikban különböznek, azért vannak személyi tulajdonságaik, azért van több személy, eredéssel keletkeznek és van rendjük, nem ugyan időbeli, hanem keletkezési, és van küldés, de ez sem helyváltoztatás, hanem ingyenes lehelés az előhozó személynek, a küldőnek a küldöttel szembeni tekintélye címén. Mivel pedig lényegileg egyek, azért mivoltukban (*essentia*), alakban (*forma*), méltóságban, örökkevalóságban, létezésben és körülírhatatlanságban is egynek kell lenniük.

Míg ezeket egyenként szemléled, van miből megismerned az igazságot!

Amíg ezeket egybeveted, van ami a legnagyobb csodálkozásra ragadtasson! Hogy azonban lelked az ámulattól erre a csodálatos szemlélődésre emelkedjék, ezeket együttesen kell nézned.

4. Az egymással szembenező kerubok is ezt jelképezik. Az sincs titok nélkül, hogy arccal az engesztelés táblája felé fordulnak¹³⁵. Így igaz, amit az Úr Szent Jánosnál mond: *Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged, egyedül igaz Istent, és akit küldöttél, Jézus Krisztust.*¹³⁶ Az Isten lényegi és személyi tökéletességeit ugyanis, nemcsak önmagukban, hanem tekintettel az Isten és az ember fölötté csodálatos egyesülésére, Krisztus személyes egységében is meg kell csodálnunk.
5. Ha az első kerub vagy, az Isten lényegi tökéletességeit szemléled, elcsodálkozol: az isteni valóság egyúttal első és utolsó; örök és jelenvaló; egyszerű és legnagyobb, azaz körülírhatatlan; mindenütt jelen van, de soha meg nem foghatjuk; a legténylegebb, de sohasem mozog; a legtökéletesebb s nincs benne fölösleg és hiány, mégis mérhetetlen és határtalanul végtelen; tökéletesen egy, és mégis mindent magába zár, mert benne van minden erő, minden igazság és minden jószág. Tekints hát az engesztelés táblájára és ámulj: Benne (Krisztusban) az első egyesül az utolsóval, az Isten a hatodik napon teremtett emberrel, az örökkévaló az idők teljességében Szűztől születik, s a mulandó emberrel egyesül, a legegyszerűbb a leginkább összetett, a legeleveníbb élet azzal, aki legtöbbet szenvedett és meghalt, a legtökéletesebb és mérhetetlen a jelentéktelennel, a tökéletesen egy s értékében és erejében mérhetetlenül sokoldalú Isten az összetett és a többtől különböző egyeddél, vagyis az ember Jézus Krisztussal.
6. Ha a másik kerub vagy, s a személyi sajátosságokat szemléled, elcsodálkozol azon, hogy a közlékenység megfér a sajátsággal, a lényegi azonosság a többséggel, a teljes hasonlóság a személyességgel, az egyenlőség a renddel, az együttes öröklét az eredéssel, a kölcsönös bensőségesség a küldéssel. A Fiút az Atya, ők ketten pedig a Szentlelket küldik, aki mégis mindig velük van, s tőlük soha el nem válik. Most nézz az engesztelés táblájára és csodáld, hogy Krisztusban a személyi egység megfér a hármassal és a kettős természettel, a teljes megegyezés az akarat többségével, az isteni és emberi tulajdonságok fölcserélhetősége a sajátságok sokaságával, az együttes imádás

a kiválóságok nagy számával, az együttes magasztalás a számos méltósággal, a közös uralom a hatalmak sokféleségével.

7. Ebben az elmélkedésben a lélek tökéletesen megvilágosodik s a hatodik napon meglátja az Isten képére teremtet embert¹³⁷. A kép a hasonlóság kifejezése. Lelküink az Isten Fiában, Krisztusban, aki természeténél fogva a láthatatlan Isten képmása, meglátja az oly csodálatosan fölmagasztalt és oly kifejezhetetlenül egyesült emberséget, s egyszerre látja az elsőt és utolsót, a legfölségesebbet és legalantasabbat, a kerületet és a központot, az Alfát és az Ómegát¹³⁸, az okozatot és az okot, a Teremtőt és a teremtményt, a *kívül-belül teleirt könyvet*¹³⁹. Most már elérte azt a bizonyos tökéletességet, hogy a hatodik fokon, mintegy a hatodik napon eljusson Istennel a megvilágosodás tökéletességére. Már csak a nyugalom napja van hátra, amelyen a kutató emberi elme a lélek boldogságában *megnyugszik minden munkától, melyet folytatott*¹⁴⁰.

HETEDIK FEJEZET

A LELKI ÉS MISZTIKUS ELRAGADTATÁS, AMELYBEN AZ ELME MEGNYUGSZIK, ÉS AZ ÉRZELMEK TELJESEN ELMERÜLNEK ISTENBEN

1. Ebben a hat elmélkedésben, Salamon igazi trónjának hat lépcsőjén, az igazi béke embere eléri a békét. Oly lelki nyugalmat talál, amilyen a belső Jeruzsálemben van. Az igazi szemlélődő lelke a mennyei bölcsesség világosságával telik meg, s hat szeráfszárnyal emelkedik fölfelé. Így kell magát gyakorolnia az első hat napon, hogy végre megérje a nyugalom szombatját. Lelkünk önmagán kívül megpillantotta az Istent: a nyomok közvetítésével (*per vestigia*) és a nyomokban (*in vestigiis*); önmagában: a kép közvetítésével (*per imaginem*) és a képben (*in imagine*); önmaga fölött: a bennünk visszatükröződő isteni világosság másának közvetítésével (*per similitudinem lucis*) és a fényben magában (*in ipsa luce*). A hatodik napon annyira jut, hogy az első és legfőbb Okban, s az Isten és az emberek közt közvetítő Jézus Krisztusban¹⁴¹ oly dolgokat lát, amelyekhez fogható nincs a teremtmények között, s amelyek az emberi elme képességét meghaladják. Most már csak az van hátra, hogy míg ezekről elmélkedik, felemelkedjék, s nemcsak ezen a látható világon, hanem önmagán is felülemelkedjék. Ebben az átvonulásban Krisztus az *út és az ajtó*¹⁴², Krisztus a lajtorja és a szekér, az *Isten ládájára helyezett engesztelési tábla*¹⁴³ és az *öröktől fogva elrejtett titok*¹⁴⁴.
2. Aki teljesen az engesztelés e táblájára fordítja tekintetét s hittel, reménnyel és szeretettel, áhítattal, csodálattal, örvendezve, dicsérrettel és ujjongással nézi a kereszten függő Krisztust, az vele együtt ünnepli az átvonulást, a húsvétot¹⁴⁵. A kereszt gerendáján vonul át a Vörös tengeren, Egyiptomból a pusztába vándorol¹⁴⁶, s megízleli az elrejtett mannát¹⁴⁷. A sírban fekszik Krisztussal. Külsőleg halottnak látszik, mégis — amennyire a jelen életben lehetséges — hallja azokat a szava-

kat, amelyek a Krisztusban bízó lator felé a kereszten elhangzottak: „*Ma velem leszel a paradicsomban*”¹⁴⁸.

3. Ebben részesült Szent Ferenc is, amikor a magas hegyen — ahol az itt írottakat végigelmélkedem — elragadtatásában keresztre szegezett, hatszárnyú szeráf jelent meg neki. Én és sokan mások hallottuk ezt attól a társától, aki akkor vele volt. Elragadtatásában Istenbe merült, s a tökéletes szemlélődés oly példaképe lett, mint eddig a tevékeny életé volt, hogy — mintegy második Jákob és Izrael¹⁴⁹ — Isten őáltala minden igazi lelki embert erre az átvonulásra és elragadtatásra hívjon meg, nem annyira szavai, mint inkább példája által.
4. Ha ez az átvonulás tökéletes, akkor minden értelmi tevékenységnek abba kell maradnia, s a szív legmélyebb érzésének Istenhez kell szállnia és hozzá alakulnia, de ez rejtély és titok! *Senki sem ismeri, csak aki megkapja*¹⁵⁰, „senki sem kapja meg, csak aki kívánja; senki sem kívánja, csak az, akinek bensejét a Szentléleknek Krisztustól földre bocsátott tüze¹⁵¹ általjárja.” Ezért mondja az Apostol, hogy *ezt az elrejtett bölcsességet a Szentlélek nyilatkoztatta ki*¹⁵².
5. Itt tehát semmit sem tehet a természet s keveset tehet az igyekvés. Keveset tulajdonítsunk a kutatásnak, sokat a kenetnek; keveset a nyelvnek, sokat a belső örömnél; keveset a szónak és írásnak, mindent az Isten ajándékának, a Szentléleknek; keveset vagy semmit a teremtménynek, de mindent a Teremtőnek, az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek. Így imádkozzunk Dionysziussal¹⁵³: „Ó, Szentháromság, Te végtelen lény, nagy Isten, aki a keresztyéneket az isteni bölcsességre tanítod, irányíts bennünket a misztikus ismeret egészen ismeretlen, vakító fényben úszó, égbenyúló csúcsára. Ott, a nagyon is világos homályban, a titokzatosan tanító csend koromsötét, de mégis világos sötétjében vannak elrejtve az isteni tudomány új, föltétlen és változatlan titkai. Benne sugárzik vissza minden s a láthatatlan lélek túlon túl megteelik a láthatatlan és mindenekfölött becses javak ragyogásával.” Ez az Istennek szól. A barátoknak pedig, akihez ezt írták, ugyancsak Dionysziussal mondjuk: „Te pedig, barátom, erőben járj a misztikus látások útján. Hagyd el az érzékeket, az értelmi tevékenységet, a látható és láthatatlan, a létező és nemlétező dolgokat, s amennyire teheted, magadat feledvén, hagyd, hogy visszavezessenek téged az egységre

azzal, aki minden valóság és tudomány fölött van. Csak akkor emelkedsz föl az isteni homály vakító világosságához, ha mérhetetlenül magad fölé és végtelenül az összes dolog fölé emelkedsz, mindent elhagysz és mindentől megszabadulsz.”¹⁵⁴

6. Azt kérdezd, miképp történik ez? A kegyelmet kérdezd s ne a tudományt, a vágyat s ne az értelmet, az ima sóhaját s ne az olvasmányokat, a Jegyest s ne a tanítót, az Istent s ne az embert, a homályt s ne a világosságot. Ne a fényt, hanem a tüzet, amely teljesen lángra lobbant, s bódító kenetével és izzó hevével az Istenhez ragad. Isten ez a tűz, *kohója Jeruzsálemben van*¹⁵⁵, Krisztus gyújtotta meg gyötrő szenvedése közepette. Ezt csak az fogja fel igazán, aki elmondhatja: *Elmerülést áhít a lelkem és a halál után epednek csontjaim*.¹⁵⁶ Aki ezt a halált szereti, megláthatja Istent, mert kétségtelenül igaz: *Nem láthat engem ember úgy, hogy életben maradjon*¹⁵⁷.

Haljunk meg tehát és vonuljunk a homályba. Teremtsünk nyugalmat törekvéseinkben, vágyainkban és képzeletünkben. Menjünk a megfeszített Krisztussal az Atyához ebből a világból¹⁵⁸, és ha megláttuk az Atyát, mondjuk Fülöppel: *Ez elég nekünk*¹⁵⁹, és halljuk Szent Pállal: *Elég neked az én kegyelmem*¹⁶⁰, ujjongjunk Dáviddal és mondjuk: *Érje bár testemet, szívemet enyészet, szívem Istene és osztályrésze mindörökké az Isten. Áldott legyen az Úr mindörökké, és mondja minden nép: Úgy legyen, úgy legyen. Amen*¹⁶¹.

JEGYZETEK

1. *Itinerarium* — jelöli mindazt, ami egy utazással kapcsolatos: az útitervet, az útleírást, imádságot szerencsés utazásért, zarándoklatot, szentföldi zarándoklat leírását. Szt. Bonaventura mindezeket benne érti.

mens — általános jelentésében a lelket jelenti, melynek három képessége — memoria, intelligentia, voluntas — Isten képmásává teszi. Szt. Ágoston nyomán megkülönböztet magasabb rendű és alacsonyabb rendű értelmet. Az előbbi a bölcsességre vezet, az utóbbi a tudásra.

in Deum — (Istenbe) fontos az *in* előjárószó, mert Bonaventura célja nem csak az, hogy Istenhez odavezessen, hanem hogy be is lépünk az Isten szentháromságos életébe.

2. *In principio* — Az első kezdet az őselv, vagyis Isten, de Szt. Bonaventura itt gondol a Ter 1,1-re és a Jn 1,1-re is. Rá jellemző módszer: kiindulás a legelső princípiumból, és minden más igazságot abból levezetni.

3. Jak 1,17. Bonaventura filozófiájának és teológiájának központi gondolatát fejezi ki ez a vers.

4. Ef 1,17

5. Lk 1,19; Fil 4,7; Jn 14,27

6. Szent Ferenc köszöntése: Pax et Bonum! (Áldás, békesség!) — 1. 1Cel 1,10; LM 3,2

6^a. Itt, és a továbbiakban is fr. Szedő Dénes fordítása.

7. Zsolt 119,7

8. Zsolt 121,6

9. Zsolt 75,3 — A béke szó itt misztikus jelentésben szerepel: a lélek megnyugvása Istenben. Az egész *Itinerarium* célja éppen ez a béke.

10. A stigmatizációról lásd 1Cel 94; 3S 69; LM 13,3; 3Cel 4

11. *suspensio* (felakasztás, felemeltetés a keresztre) — valószínűleg Bonaventurára hatott a latin „*Suspendium elegit anima mea*” (Jób 7,15.), ami misztikus értelemben azt a vágyat jelenti, hogy Krisztussal együtt legyen keresztre szegezve.

12. *ut transeat* (átmenjen) — Bonaventuránál ez az ige mindig a legteljesebb értelemben szerepel: jelenti a zsidó húsvétot (átvonulás a Vörös tengeren), Krisztus és Szent Ferenc halálát.

13. 1. 2Kor 12,2

14. Gal 2,10

15. Szent Ferenc stigmatizációja nemcsak alkalmat adott az *Itinerarium* megírására, hanem Szt. Bonaventura benne látja a misztikus egyesülés ferences típusát.

16. Jn 10,1,9

17. Jel 22,14

18. *mentalis excessus* — másik kifejezése a misztikus egységnek. Talán kísérlet a görög *extasis* lefordítására.
19. Dán 9,23 — Bonaventura misztikájában a vágy állandóan visszatérő követelmény a szemlélődő élethez.
20. I. Zsolt 37,9
21. I. Zsid 1,3
22. I. 1Jn 2,20,27
23. *speculatio* (okosodás) — általában a szemlélődő lélek intellektuális tevékenysége. Így a *consideratio*val és a *contemplatio*val ebben a műben szino-

nim jelentésű. Itt azonban a görög *theória*, tehát tisztán elméleti és nem vallásos jelentésben szerepel, mert a szellemi és lelki élet között mutatóköző feszültséget írja le. Ennek feloldása szükséges ahhoz, hogy a lélek haladhasson Isten felé.

24. Zsolt 44,3
25. Zsolt 83,6k
26. c1, § 1. — Pseudo-Dionysiusról van szó.
27. Zsolt 85,11 — Ebben a zoltáridézetben a szerző már előre megadja műve felépítését:

zoltársor	zarándokutunk	hozzánk képest	tárgya
deduci in via	transire per vestigium	extra nos	corporalia temporalia
ingredi in veritate	intrare in mentem (imago)	intra nos	spiritualia aeviterna
laetari in Dei notitia et re- verentia maiestatis	transcendere ad aeternum	supra nos	spiritu- alissima aeterna

28. Zsolt 85,11
29. uo.
30. Kiv 3,13
31. Ter 1,1,3 — A három szentírási szó a dolgok három létezési módját jelenti. A „legyen”-re az örök művészelmében, az Igében léteznek a dolgok; „teremtett”-re az Ige az örök művészet eszméit a teremtmények elméjébe sugározza, a „meglett”-re pedig érzékelhető alakot vettek fel, s megalkották ezt a látható világot.
32. *aspectus principalis* — nem jelenti a lélek különböző képességeit, hanem itt ugyanaz a lélek nézi a dolgokat különböző módon.
33. Mt 22,37; Lk 10,27
34. Jel 1,8
35. Szt. Bonaventura sajátos megkülönböztetése szerint Istent vagy a teremtmények tükrében, azaz magukban a

teremtményekben (*in creaturis*), vagy a teremtmények tükrének közvetítésével, azaz a teremtmények révén (*per creaturas*) szemléljük. A teremtményekben Isten jelenlétét és a dolgokra gyakorolt ösoksági szerepét vizsgáljuk, a teremtmények közvetítésével pedig a dolgokon mint lépcsőfokokon emelkedünk Istenhez.

36. I. 1Kir 10,19
37. I. Iz 6,2
38. I. Kiv 24,16
39. Mt 14,1
40. Pseudo-Augustinus *De spiritu et anima* 10–14 és 38. fej. „Az érzékelés (*sensus*) a léleknek az a képessége (ereje: *vis*), amellyel a jelenlevő testi dolgok testi formáit fogja fel. A képzelet (*imaginatio*) a léleknek az a képessége, amellyel a jelen nem levő testi dolgok testi formáit fogja fel. . . Az ész

- (*ratio*) a léleknek az a képessége, amellyel a testi dolgok természetét, tulajdonságait, különbözőségeit, sajátos és accidentalis jegyeit fogja fel: vagyis minden nem anyagi, de ugyanakkor nem anyagon kívüli (hacsak nem úgy értjük, hogy magában az elmében létező) tulajdonságait. Az elme (*intellectus*) a léleknek az a képessége, amellyel a láthatatlanokat fogja fel: mint angyal, démon, lelkek és minden teremtetett szellem. Az értelem (*intelligentia*) a léleknek azon képessége, amellyel közvetlenül látja Istent.” 11. fejt.
41. *synderesis* – A szó maga Szent Jeromos Ezekiel-kommentárjához megy vissza. Szt. Bonaventura meghatározásában: „*Synderesis dicit illud, quod stimulat ad bonum*” (2Sent. 39,2,1).
42. Ter 2,15
 43. I. Tób 5,12
 44. IKor 1,30
 45. IKor 1,24
 46. Jn 1,14
 47. Jn 1,17
 48. 1Tim 1,5
 49. Zsolt 83,8
 50. I. Ter 28,12; Kiv 13, 3k
 51. Jn 13,1
 52. Bölcs 11,21
 53. Zsid 11,3
 54. *rationes seminales* – ez a fogalom a sztoikusoktól ered (*logoi spermatikoi*), megtalálható Szt. Ágostonnál, akitől Szt. Bonaventura veszi. Nála aktív és pozitív lehetőségeket jelent, amelyeket a Teremtő belehelyezett a világba.
55. *ars* – a középkorban jelentett minden kulturális alkotást is.
56. Szt. Ágoston: De Civitate Dei VIII,c4
 57. Péld 22,17
 58. Bölcs 5,21
 59. Zsolt 91,5; 103,24
 60. Zsid 1,14
 61. Arisztotelész: Physica, VII. text 1
62. Szt. Ágoston: De Musica VI, c13; 38 és De Civitate Dei XXII. c19,2
 63. Szt. Ágoston, De vera relig. c30, n56k
 64. Kol 1,15; Zsid 1,3
 65. Szt. Ágoston, De vera relig. c18, n35k és c43, n81,83
 66. Szt. Ágoston, Liber II de Lib. arb. c14, n33.
 67. I. Szt. Ágoston, De vera relig. c40–44, n74–82; De lib. arb. 1.2. c8, n20–25 és c16, n41k; De Musica VI. – Ágoston az érzékszervi észlelést akarja magyarázni. Természetesen nem a hétköznapi értelemben vett számokról van itt szó, hanem arányokról, ritmusokról és harmóniákról. Szt. Bonaventura ezt egy hetedikkel bővíti, az *artificiales*-szel. A művész az örök okokból felfogott ritmusokat a test megfelelő mozgásai által képes kifejezni a műalkotásban.
68. Boethius, Arithmetica, 1.1, c2
 69. I. Iz 6,2
 70. I. Róm 1,20
 71. uo.
 72. IKor 15,57
 73. 1Pét 2,9
 74. I. Kiv 26,34–35
 75. I. Zsolt 4,7
 76. Az emlékezetnek itt bővebb a jelentése. Nemcsak a múlt, hanem a jelen és jövő dolgaira is kiterjed.
77. IKor 13,12
 78. Arisztotelész, IV. Metaph. text. 15 (III. c4); V. Metaph. text. 30. (IV, c.25).
 79. Szt. Ágoston, De Trinitate XIV, c8, n11
 80. Averroes, De anima III. text. 25.
 81. Jn 1,1,9
 82. Szt. Ágoston, De vera relig. 39, n72.
 83. Zsolt 75,5
 84. I. Iz 24,20
 85. I. Zsolt 36,4
 86. Jn 10,9
 87. 1Tim 2,5
 88. Ter 2,9

89. Gal 4,26
90. Jn 14,6
91. I. Jn 1,1; Zsid 1,3
92. Jel 2,17
93. Én 3,6
94. Én 6,9
95. I. Én 8,5
96. I. Jel 21,2
97. *De consideratione* V. c5, n12
98. 1Kor 15,28
99. 1Tim 1,5; Róm 13,10
100. I. Mt 22,40
101. Jel 1,8; 21,6; 22,13
102. Zsolt 109,3
103. I. Zsolt 4,9
104. I. Én 2,7
105. I. Iz 6,2
106. Gal 3,19
107. Róm 5,5
108. I. 1Kor 2,11
109. I. Ef 3,18–19
110. I. Zsolt 4,7
111. Szt. Ágoston 83 Qq., q. 51, n2,4; Pseudo-Augustinus, *De spiritu et anima*, c11
112. I. Kiv 25–28
113. Kiv 3,14
114. uo.
115. Mt 28,19
116. Lk 18,19
117. Damascenus, *Libr. I. De fide* orthod. 9,
118. Dionysius, *De div. nom.* 3,1; 4,1
119. Szt. Bonaventura itt a metafizika leg-alapvetőbb kérdéseit tárgyalja. Meg-lepő látni, hogy mindez az „ötödik fo-
kon” kerül elő. Tehát ezt a filozófiai kér-
dést felveszi a teológiába, mivel hogy
az ószövetségi istennévből indul ki.
120. Arisztotelész, II. *Metaph.* text. 1
121. I. Zsolt 138,11
122. Arisztotelész, V. *Topic.* c3
123. MTörv 6,4
124. I. Péld 16,4
125. I. Jel 1,8
126. Szt. Ágoston, VIII. *De Civitate Dei*, c4.
127. Alan. ab Insulis, *Theolog. Regul.*, 7
128. Boethius, III. *De consolat.*, metr. 9.
129. 1Kor 15,26
130. Róm 11,36
131. Kiv 33,19
132. I. Kiv 25,19
133. Dionysius, *De coelest. hierarch.*, 4
134. Nem bizonyítékot keres itt Bonaven-
tura a Szentháromság titkának meg-
fejtésére, hanem csak analógiát nyújt
Szt. Ágoston *De natura boni* c. művé-
ből. Ezt a gondolatot a saint-victori
iskola közvetítésével a nagy ferences
teológusok dolgozzák ki.
135. I. Kiv 25,20
136. Jn 17,3
137. I. Ter 1,26
138. I. Jel 1,8
139. Ez 2,9
140. Ter 2,2
141. 1Tim 2,5
142. Jn 14,6; 10,7
143. Kiv 25,20
144. Ef 3,9
145. I. Kiv 12,11
146. I. Kiv 14,16k; 16,15
147. I. Jel 2,17
148. Lk 23,43
149. I. Ter 35,10
150. Jel 2,17
151. I. Lk 12,49
152. 1Kor 2,10
153. Dionysius, *De Mystica Theolog.* I,I.
154. uo.
155. Iz 31,9
156. Jób 7,15; I. 11. megj.
157. Kiv 33,20
158. I. Jn 13,1
159. Jn 14,8
160. 2Kor 12,9
161. Zsolt 72,26; 105,48

ÉLET FÁJA

LIGNUM VITAE

BEVEZETŐ

Ez a mű a középkor egyik legnépszerűbb lelki olvasmánya volt. Gazdag kéziratos hagyománya van. A fordítás aktualitását az adja, hogy a mű szinte kiegészíti az Itinerarium lelkiségét: bár az Itinerarium hangsúlyozza, hogy csak a megfeszített Krisztus által juthat el a lélek Istenbe, mégis keveset beszél éppen erről a személyről, Krisztusról. Az Élet Fája pedig ezt a Krisztust állítja szemünk elé, hogy (inkább a részvételre és lelkiismeretre, ill. érzelmekre hatva) így Krisztus belép-hessen belső világunkba.

Megjegyzendő, hogy az Élet Fája sem nélkülözi a sajátos bonaventurái metafizikát. Ez a föltámadt Krisztusról szóló fejezetekben tömör megfogalmazásokban domborodik ki.

Az itt olvasható fordítás P. Schrotty Pál OFM fordításának kiigazítása a mai magyar nyelvhasználat és az azóta kiadott angol nyelvű fordítások hozzávetésével, a latin szövegkiadásból kiindulva.

FELHASZNÁLT SZÖVEGKIADÁSOK:

Doctoris Seraphici S. Bonaventurae opera omnia, edita studio et cura pp. Collegii a S. Bonaventura, 10 kötetben (Quraacchi, 1882–1902), VIII, 68–86. p.

Szent Bonaventura: *Élet Fája*. – *Lignum Vitae* – ford. P. Schrotty Pál OFM. Budapest, 1946.

The Works of Bonaventure. I. Mystical Opuscula Tr. from the Latin by José de Vinck Paterson, N. J. 1960. 95–145. p.

Bonaventure. The Soul's Journey into God. The Tree of Life. The Life. of St. Francis. Tr. & intr. by Ewert Cousins. Paulist Pr. N. Y. 1978. 117–177. p.

ELŐSZÓ

1. *Krisztussal együtt keresztre szegeztettem* – írja az Apostol¹. Isten igazi tisztelőjének és Krisztus tanítványának, ha tökéletesen követni akarja az érettünk keresztre feszített Üdvözítőt, minden lelki erejével arra kell törekednie, hogy Jézus Krisztus keresztjét hordozza testben-lelkében, amíg magában nem érzi, amit az Apostol mond. Ezt a vágyat és érzést azonban csak az méltó megtapasztalni igazán, aki nem feleli hálátlanul az Úr szenvedését, hanem az emlékezet oly eleve-
venségével, az ész oly élességével s az akarat oly szeretetével szemléli a megfeszített Jézus kínjait, szenvedését és szeretetét, hogy valóban elmondhatja az Írás jegyesének szavait: *Kedvesem, mint egy csokor mirtsa, a keblemen pihen majd.*²
2. Hogy bennünk is fellángoljon ez az érzelm, kialakuljon ez a gondolkodás és emlékezetünkbe vésődjön, a szent Evangélium erdejéből, amelyben Jézus Krisztus életéről, szenvedéséről és megdicsőüléséről sok mindent megtudunk, megkíséreltem egybegyűjteni ezt a *mirtsa-csokrot*. Az emlékezés megkönnyítésére kevés, jól rendezett és megfelelő szóba foglaltam, a kíváncsiság vétkének elkerülésére, az áhítat növelésére és a hit jámborságának épülésére pedig egyszerű, megszokott és keresetlen szavakba öntöttem. S minthogy a megértést a képzelet támogatja, azt a keveset, amit a sokból összegyűjtöttem, egy képzeletbeli fán úgy rendeztem és helyeztem el, hogy az első és legalsó ágakra Üdvözítőnk eredetét és életét, a középsőkre szenvedését, a legfelsőkre pedig megdicsőülését írtam. Az első bokorra betűrendben négy, egymással szembenéző versszakot illesztettem, ugyanúgy tettem a másodikkal és a harmadikkal is. Mindegyikből egy-egy gyümölcs hajtása fakad, hogy így az *élet fája*³ titkának megfelelően tizenkét gyümölcsöt termő tizenkét ágra tegyünk szert.
3. Képzeld el magadban egy fát, melynek gyökerét az örökké fakadó forrás vize öntözi: ez hatalmas, élő folyamra duzzad, hogy négy ágra szakadva öntözze az egész Egyház paradicsomát.⁴
A fa törzséből tizenkét, lombokkal, virágokkal és gyümölcsökkel ékes ág ered. Levele a leghatásosabb orvosság minden betegség megelőzésére és gyógyítására, hiszen a keresztről szóló tanítás *Isten üdvösséget hozó ereje minden hívőnek*⁵. Virága a szívnek változatos szépsé-

gében pompázik, s mindenféle kellemes illatot áraszt, hogy magához vonzza és lekösse mindazoknak szívét, akik utána vágyakoznak. Tizenkét gyümölcse van, ezekben *minden gyönyörűség és minden íz édessége megvan*⁶. Ezeket Isten szolgáinak nyújtják, hogy megízleljék, egyenek belőle, mindig jóllakjanak, de soha rá ne unjanak. Ez az a gyümölcs, amely a Szűz méhéből sarjadt, és a keresztfán érik zamatossá az örök nap déli hevéből, azaz Krisztus szeretetétől. Végül az égi paradicsom kertjében, Isten asztalán találhatja mindenki, aki megkívánja. Ezt jelzi az első versszak:

*Ó, üdvnek fája, szent kereszt,
élő vízzel szegélyes,
virágod bűvös-fűszeres,
gyümölcsöd izes-édes.*^{6a}

4. Bár maga a gyümölcs egy és oszthatatlan, mégis, az áhítatos lelkeket különféle állapota, méltósága, erői és hatása szerint sokfajta vigasztalással táplálja, melyeket tizenkettőre lehet visszavezetni. Épp ezért az élet fájának a gyümölcset is tizenkétféle íze szerint tizenkét ágon ízlelhetjük meg és írhatjuk le. Az első ágon az édesség ízét érzi a Krisztusnak élő lélek: Üdvözítője eredetét és édes születését fogja fel. A másodikon méltósággal hozzánk hajló alázatos köztünk lakozását. A harmadikon tökéletes erényeinek kiválóságát. A negyediken túlárado kegyességének teljességét. Az ötödiken bizakodását a szenvedés veszedelmei közepette. A hatodikon végtelen türelmét az ellene elkövetett jogtalanságok és bántalmazások közepette. A hetedikben a keresztfeszítésben és a kereszt zord gyötrelmeiben megőrzött állhatatosságát. A nyolcadikon a haláltusában és magában a halálban elért győzelmét. A kilencediken feltámadásának csodálatos adományokkal ékes újdonságát. A tizediken mennybemenetelének lelki adományokban gazdag fönségét. A tizenegyedikben az eljövendő ítélet méltányosságát. A tizenkettedikben Isten országának örökkévalóságát.
5. Azért nevezem ezeket gyümölcsöknek, mert nagy édességükkel gyönyörködtetik⁷, hatékonyságukkal pedig erősítik a róluk elmélkedő, ezeket szorgalmasan egyenként szemügyre vevő lelket, megborzadva a hűtlen Ádám példáján, aki a jó és gonosz tudásának fáját többre becsülte az Élet Fájánál. Ezt pedig csak úgy kerülhetjük el, ha az

észnél többre becsüljük a hitet, a vizsgálódásnál az áhítatot, a kíváncsiságnál az egyszerűséget, s minden testi érzéknél, vagyis a test okosságánál többre értékeljük Krisztus szent Keresztjét.⁸ A Kereszt növeli a jámbor szívekben a Szentlélek szeretetét, és árasztja a Szentlélek hét ajándékát. Ezt kérjük énekünk első és utolsó két versszakában is. Áhítattal és könnyek között mondd tehát:

*Ily jókkal táplálj, szent kereszt,
világosítsd meg elménk,
szabj utat járnunk, egyenest,
törd meg a rossznak tervét.*

*Küldd ránk villámló lelkedet,
lehelj belénk szent vágyat,
és minden jámbor hívedet
békecségedbe zárjad.*

KÖVETKEZNEK A MŰVECSKE FEJEZETEI

JÉZUS EREDETÉNEK TITKAI

I. GYÜMÖLCS: EREDETÉNEK DICSŐSÉGE

*Jézus, Istennek Egyfia,
Jézus, kit kép ígére,
Jézus, egek friss harmata,
Jézus, Mária vére.*

II. GYÜMÖLCS: KÖZÖTTÜNK LAKÁSÁNAK ALÁZATA

*Jézus, atyáktól hirdetett,
Jézus, ki eljött végre,
Jézus, törvény alá vetett.
Jézus, száműzetésben.*

III. GYÜMÖLCS: ERÉNYEINEK FÖNSÉGE

*Jézus, kit keresztvíz mosott,
Jézus, a megkísértett,
Jézus, csodákkal igazolt,
Jézus, orcája fénylett.*

IV. GYÜMÖLCS: KEGYES JÓSÁGÁNAK TELJESSÉGE

*Jézus, lelkek jó pásztora,
Jézus, ki könnyben ázott,
Jézus, szívek királyura,
Jézus, kenyér, megáldott.*

JÉZUS SZENVEDÉSÉNEK TITKAI

V. GYÜMÖLCS: BIZAKODÁSA A VESZÉLYBEN

*Jézus, elárult szeretet,
Jézus, esdye imádó,
Jézus, tömegtől körülvelt,
Jézus, kötözve járó.*

VI. GYÜMÖLCS: TÜRELME A JOGTALANSÁGOK KÖZEPETTE

*Jézus, nem ismert ismerős,
Jézus, elrejtett orca,
Jézus, a helytartó előtt,
Jézus, halálra vonva.*

VII. GYÜMÖLCS: ÁLLHATATOSSÁGA A SZENVEDÉSBEN

*Jézus, világtól megvetett,
Jézus, keresztre fűzött,
Jézus, latrok közé vetett,
Jézus, epét ki ízlett.*

VIII. GYÜMÖLCS: GYŐZELME HALÁLTUSÁJÁBAN

*Jézus, kit meggyászolt a nap,
Jézus, vasláncza-járta,
Jézus, kínjában egy csatak,
Jézus, sírjában árva.*

JÉZUS MEGDICSŐÜLÉSÉNEK TITKAI

IX. GYÜMÖLCS: FELTÁMADÁSÁNAK ÚJDONSÁGA

*Jézus, meghalva aki győz,
Jézus, serkenve boldog,
Jézus, kit fénye megelőz,
Jézus, bír minden dolgot.*

X. GYÜMÖLCS: MENNYBEMENETELÉNEK MAGASZTOSSÁGA

*Jézus, ki népe élin állt,
Jézus, a mennybe szállott,
Jézus, ki lelkét hagyta ránk,
Jézus, a bűnbocsánat.*

XI. GYÜMÖLCS: ÍTÉLETÉNEK MÉLTÁNYOSSÁGA

*Jézus, hű tanú, aki vall,
Jézus, kemény ítélő,
Jézus, kivívott diadal,
Jézus, virágos hídő.*

XII. GYÜMÖLCS: ÖRÖK KIRÁLYSÁGA

*Jézus, király, menny hercege,
Jézus, könyv, hét pecsétés,
Jézus, fényesség tengere,
Jézus, áhított végzet.*

Serkenj föl tehát, Krisztusnak szentelt lélek, s mindazt, amit itt Jézusról mondunk, vizsgálád szorgalmasan, szemléld figyelmesen és fontold meg alaposan.

JÉZUS EREDETÉNEK TITKAI

I. GYÜMÖLCS: EREDETÉNEK DICSŐSÉGE

JÉZUS, ISTENNEK EGYFIA

1. Amikor azt hallod, hogy Jézus az Atyától ered, vigyázz, nehogy gyarló testi gondolatod támadjon, hanem a galamb és a sas tekintével hidd őszintén és szemléld éles szemmel a következőket: Az örök Fényből, mely egyszerre mérhetetlen és teljesen egyszerű, tündöklő és titokzatos, és ugyanilyen örök, vele egyenlő és egylényegű ragyogás ered, aki a nemző Atya ereje és bölcsessége. Benne az Atya mindent *öröktől fogva elrendezett, s általa a világot is teremtette*⁹, melyet részben a természet, részben a kegyelem, részben az igazságosság, részben pedig az irgalmasság szerint saját dicsőségére kormányoz és irányít, hogy ebben a világban semmi ne maradjon rendezetlenül.

JÉZUS, KIT KÉP ÍGÉRE

2. A természet kezdeti állapotában Isten a Paradicsomba helyezte őszüleinket. Amikor azonban ettek a tiltott fának gyümölcséből, a szigorú isteni határozat kiűzte őket. Attól kezdve a mennyei irgalom nem késlekedett a tévelygő embert a bűnbánat útjára hívni, a megváltás reményével éltette őket, s a Megváltó eljövetelét ígérte meg nekik. Nehogy pedig tudatlanságunk és hálátlanságunk miatt Isten ilyen lehajlása ne legyen hatékony üdvünkre, ennek az időnek öt korszakában, a pátriárkák, bírák, papok, királyok és próféták révén az igaz Ábeltől Keresztelő Szent Jánosig nem szűnt meg előre hirdetni, ígérni és előképekben megmutatni Fia eljövetelét. Sokezer esztendő nagy és csodálatos jövendöléseivel értelmünket megszilárdította a hitben, érzelmeinket pedig élénk vágyódásra gyullasztotta.

3. Végül, amikor elérkezett az idők teljessége¹⁰, amint a hatodik napon Isten jobbjának ereje és bölcsessége a földből embert alkotott, úgy a hatodik korszak elején elküldötte Isten Gábor arkangyalt a Szent Szűzhöz. Ahogy a Szűz beleegyezett az angyal szavába, rászállott a Szentlélek, isteni tűzként gyullasztotta fel lelkét és tökéletes tisztsággal szentelte meg testét. *De a Magasságbelinek ereje is megárnyékozta őt*, s oly tüzet szított benne, hogy egyazon pillanatban testet, lelket alkotott, s a Fiú személyében Istenségével egyesítette mindkettőt, hogy Isten és ember legyen egy személyben, s a két természet tulajdonságai épségben maradjanak.

Ó, bár némiképp felfoghatnád, milyen és mekkora volt a mennyből reá küldött lángolás, az ezt kísérő felüdülés, a reá árasztott nyugalom! Hogy felmagasztalta a Szűzanyát, hogy megneemesítette az emberi nemet, hogy lehajolt az isteni Fölség! Ó, ha hallanád az örömeiben ujjongó Szűzet, ha Úrnóddal mennél a hegyekbe, s szemlélnéd a meddő asszony és a Szűz édes ölelkezését és a köszöntést, amelyben a szolga fölismerte Urát, a hírnök Bíróját, a hang Igéjét! Gondolom, énekelnéd a Boldogságos Szűzzel együtt a szent éneket: *Magasztalja az Urat az én lelkem...*¹¹. Örvendeznél és ujjonganál a kised prófétával s imádnád azt, ki csodálatosan és szűzen fogantatott!

JÉZUS, MÁRIA VÉRE

4. Augusztusz császár idejében a világbéke *nyugodt csöndje*¹² már olyan derült időket hozott a háború dúlta korokra, hogy a császár rendeletére az egész világot össze lehetett írni. Az isteni gondviselés műveként József, a Szűz jegyese Betlehem városába vezette az áldott állapotban lévő leányt, a királyi sarjat. S a fogantatás után kilenc hónapra, miként a *völegény az ő terméből*¹³, úgy lépett ki a *békesség királya* a Szent Szűz méhéből. Sérelem nélkül jött a napvilágra, amint fogantatása is ment volt a szenvedélytől. Hatalmas és gazdag létére kicsinnyé és szegénnyé lett értünk. Azt akarta, hogy házon kívül, istállóban szülessen meg, pólyácskába göngyöljék, szűzi tej táplálja, jászolba fektessék, ökör és szamár vegye körül. „Ránk ragyogott új

megváltásunk napja, régi visszaszerzetetésünk napja, örök boldogságunk napja; világszerte mézet csorgattak az egek.”¹⁴

Öleld át, lelkem, az isteni jászolt! Nyomd ajkad a Gyermek lábaes-káira, s csókold meg mind a kettőt. Szemléld a virrasztó pásztorokat, csodáld az egybegyűlt angyalsereget, fogj az égi dallamba, s szíved, ajkad énekelje: „Dicsőség a magasságban Istennek, és békesség a földön a jóakaratú embereknek.”¹⁵

II. GYÜMÖLCS: KÖZÖTTÜNK LAKÁSÁNAK ALÁZATA

JÉZUS, ATYÁKTÓL HIRDETETT

5. A nyolcadik napon körülmetélték a Gyermeket¹⁶, és a Jézus nevet adták neki. Nem késlekedett drága vérét ontani érted, hogy megmutassa: ő az atyának szóban és jelekben megígért, a tudatlanságot és bűnt kivéve mindenben hozzájuk hasonló igazi Szabadítód. Ezért kapta a körülmetélés jegyét is, minthogy ezért jelent meg eljövetelekor *a bűnös testhez hasonló alakban, hogy a bűnnel ítélje el a bűnt*¹⁷, s üdvösségünk és örök igazságosságunk legyen, s alázatossággal, minden erény gyökerével és őrzőjével kezdje meg életét.

*Mit kevélykedel tehát, por és hamu?*¹⁸ Az ártatlan Bárány, *aki elveszi a világ bűneit*, nem irtózik a körülmetélés égető fájdalmától, te pedig bűnös létedre igaznak véled magad, s megfutsz az örök üdvösség orvosságától. Pedig nem juthatsz hozzá, ha nem követed alázatos üdvözítődet.

JÉZUS, KI ELJÖTT VÉGRE

6. Amikor az Úr megszületett Júda Betlehemében, a bölcseknek csillag jelent meg keleten¹⁹, s előttük fényesedve vezette őket az alázatos Király házához.

Te se fordulj el a felkelő és előtted járó csillag fényétől, hanem csatlakozz a szent királyok társaságához, s fogadd el a zsidók Krisztusról tanúskodó Írását, és kerüld a ravasz király gonoszságát. Arannyal, tömjénnel és mirhával tiszteld meg Krisztust, a Királyt, az igaz

Istent és igaz embert, és a majdan hitre hívott pogányok első tagjaival imádd, áldd és dicséred a bölcsőben nyugvó alázatos Istent. Majd álmodban figyelmeztetést nyervén, ne a heródesi kevélységet kövesd, hanem az alázatos Krisztus nyomdokain térj vissza tartományodba.

JÉZUS, TÖRVÉNY ALÁ VETETT

7. A tökéletes alázatosság mesterének, bár az Atyával mindenben egyenlő, nem volt elég, hogy a legalázatosabb Szűznek alávesse magát, hanem a törvénynek is engedelmeskedett²⁰, hogy *azokat, akik a törvény alattvalói voltak, megváltsa, és felszabadítsa majd a mulandóság szolgai állapotából az Isten fiainak dicsőséges szabadságára*. Ezért akarta, hogy legtisztább Anyja is megtartsa a tisztulás törvényét, s hogy őt magát, mindenek Megváltóját, az igazak jelenlétében és örvendezése közepette elsőszülöttként váltsák meg, Isten templomában felajánlják, s áldozatot mutassanak be érte.

Örvendj tehát te is a boldog aggastyánnal és az idős Annával! Járulj az Anya és a Gyermekek elé! Tartózkodásodat győzze le a szeretet, félelmedet űzze el áhítatos érzésed! Vedd te is karjaidba a Kisdedet, s mondd a Jegyessel: „*Megragadtam, és el nem engedem!*”²¹ Csatlakozz a legszentebb aggastyánhoz, és énekelj: „*Most bocsátod el szolgádat, Uram, szavaid szerint békességben!*”

JÉZUS, SZÁMÚZETÉSBEN

8. A tökéletes alázatosságot főképp három erény kíséretével illik ékesítenünk: szegénységgel a kevélységre indító gazdagság kerülésében, türelemmel a megvetettség közömbös elviselésében, engedelmességgel a mások parancsainak követésében. Éppen ezért, amíg a gonosz Heródes a kisded királyt keresi, hogy elveszejtse, Isten rendelkezése folytán, a felsőbb akarat engedelméből mennyei kinyilatkoztatás szavára Egyiptomba vitték mint zarándokot és koldust²². A vele egykorú és érte megölt kisdedekben őt ölik meg, mindegyikben valamiképpen őt gyötrik. Majd Heródes halála után, isteni parancsra Júda földjére vezetik, s itt él és növekszik korban és kedvességben, együtt lakik szüleivel, s oly engedelmes nekik, hogy soha, egy pillanatra sem távozik tő-

lük, kivéve, amikor tizenkét éves korában Jeruzsálemben maradt, s nem csekély fájdalommal kereste és mérhetetlen örömmel megtalálta őt Anyja.

Te se hagyd kíséret nélkül az Egyiptomba menekülő Anyát és Gyermekeket! A kedvest kereső kedvessel te se szűnj meg keresni őt, míg meg nem találsz! Ó, hogy patakzana könnyed, ha áhítatos szemmel látnád, hogy egy ilyen tiszteletreméltó Úrnő, s ilyen szépséges Leány vándorol egy ilyen zsenge és aranyos Kisdeddel! Ha hallanád Isten szerelmes Szülőjének édes feddő szavát: „*Fiam, miért tetted ezt velünk?*”²³ Mintha ezt mondaná: Legkívánatosabb Fiam, szerető és szorgos Anyádnak hogy okozhattál ekkora fájdalmat?

III. GYÜMÖLCS: ERÉNYEINEK FÖNSÉGE

JÉZUS, KIT KERESZTVÍZ MOSOTT

9. Amikor Megváltónk elérte harmincadik évét, üdvösségünk munkálása érdekében előbb kezdett cselekedni, mint tanítani. S hogy először a szentségek kapuján és az erények alapján kezdje, föl venni a keresztséget Jánostól; így példát adott a tökéletes igazságosságra, és „tiszta testének érintésével az újjászületés erejét adta a vizeknek”²⁴.

Te is legyél mellette, s immár újjászületve benne, kövesd titkait, hogy „a Jordán mellett a hangban az Atyát, a testben a Fiút, a galambban a Szentlelket lásd, s ahogy a Szentháromság ege megnyílik számodra”²⁵, feljuthass Istenbe.

JÉZUS, A MEGKÍSÉRTETT

10. Jézust ezután *a pusztába vitte a Lélek, hogy megkísértse őt az ördög*²⁶. Az ellenség támadásának alázatos vállalásával alázatosakká, kivívott győzelmével pedig erősekké akart tenni minket. Állhatatosan vállalta a kemény és magányos életet, hogy híveinek lelkét a tökéleteség elérésére ösztökélje, és a megpróbáltatások elviselésében erősítse.

Nos, Krisztus tanítványa, keresd jámbor Mesterreddel a magány rejtekét, s szegődj társul a vadállatokhoz, hogy követője és társa lehess a titokzatos csendben, ájtatos imádságban, tartós böjtölésben és a ra-

vasz ellenséggel vívott hármasharcban. Tanuld meg, hogy a kísértések minden bonyodalmában őhozzá menekülj, mert *főpapunk nem olyan, aki ne tudna együttérezni gyöngeségeinkkel, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, a bűntől azonban ment maradt*²⁷.

JÉZUS, CSODÁKKAL IGAZOLT

11. Mert ő az, aki *egyedül tesz csodálatos dolgokat*²⁸. Megváltoztatja az elemeket, megszaporfítja a kenyeret, jár a tenger színén, lecsendesíti a hullámokat, megzabolázza és elűzi az ördögöket, meggyógyítja a betegeket, megtisztítja a poklosokat és feltámasztja a halottakat, visszaadja a vaknak látását, a süketnek hallását, a némának szólását, a sántának járását, az inaszakadtnak és bénának érzékelését és mozgását.

Most hozzá kiált bűnös lelkünk a hívő bélpoklos módján: *Uram, ha akarod, megtisztíthatsz engem!* Máskor a századossal: *Uram, szolgám bénán fekszik otthon, és rettenetesen kinlódik!* Majd a kánaáni asszonnyal: *Dávid fia, könyörülj rajtam!* A vérfolyásban szenvedő asszonnyal: *Hacsak ruhájának szegélyét is érintem, meggyógyulok!* S végül Máriával és Mártával: *Uram, íme, akit szeretsz, beteg*²⁹!

JÉZUS ORCÁJA FÉNYLETT

12. Hogy lelkünket az örök jutalom reményével megerősítse, *maga mellé vette Jézus Pétert, Jakabot és Jánost, és fölment külön velük egy magas hegyre*³⁰. Nekik jelent meg a Szentháromság titka, nekik jöndölte meg megalázó szenvedését, s színeváltozásában megmutatta eljövendő feltámadásának dicsőségét. Mózes és Illés megjelenésében a törvény és a próféták, a hangban és a felhőben pedig az Atya és a Szentlélek tanúskodott mellette.

S mindezt azért, hogy a Krisztusnak szentelt, az igazságban megerősödött és az erény magaslatára emelkedett lélek híven mondhassa Péterrel: *Uram, jó nekünk itt lenni,* — azaz szemlélésed derűs élvezetében. Mennyei álm és elragadtatás szállja meg, *s titokzatos szavakat hall, amelyeket embernek nem szabad kimondania*³¹.

IV. GYÜMÖLCS: KEGYES JÓSÁGÁNAK TELJESSÉGE

JÉZUS, LELKEK JÓ PÁSZTORA

13. Hogy mily szorgos gonddal és irgalommal csüng legjobb Pásztorunk elveszett juhain, maga a Jó Pásztor mutatja be a pásztorról és az elveszett, sok aggódással keresett, majd megtalált, örvendezéssel vállra vett és visszavitt századik juhról szóló kedves példabeszédében³². Nyílt beszédben világosan megmondja: „*A jó pásztor életét adja juhaiért*”³³. Benne tökéletesen beteljesedik a jövendölés: *Mint a pásztor, úgy legelteti nyáját*. Hiszen ezért vállalt munkát, aggodalmat és éhséget, ezért járta Isten országának hirdetésében a városokat és falvakat a farizeusok törvétele és a sokfajta veszedelem közepette, ezért töltötte imádságban virrasztva éjszakáit. Nem rendítette meg a farizeusok zúgolódása és botrányozása, gyöngéd volt a nyilvános bűnösökhöz, azt állította, hogy *a betegekért jött a világba*³⁴. Atyai jóindulattal volt a bűnbánók iránt, s megmutatta nekik az isteni irgalom kitárt keblét. Tanúkat is idézek rá, s idehívom Mátét³⁵, Zakeust, a lábához boruló bűnös nőt és a házasságtörésen ért asszonyt.

Kövesd hát tökéletesen a legjobb Pásztort Máté példájára, fogadd vendégül, mint Zakeus, kend meg illatos kenettel s öntözd könnyeiddel, töröld hajaddal s áraszd el csókjaiddal lábát, mint a bűnös nő, hogy végre is az ítéletére bízott asszonnyal méltó légy meghallani feloldozó szavát: *Senki sem ítélte el téged? Én sem ítéllek el. Menj, és többé ne vétkezzél*³⁶.

JÉZUS, KI KÖNNYBEN ÁZOTT

14. A jóságos Jézus, minden irgalmasság kútfeje, hogy bebizonyítsa mérhetetlen jóságának édességét, nem egyszer, hanem többször is könnyezett értünk, szerencsétlenekért. Először Lázár fölött³⁷, majd a város fölött; a kereszten minden bűnös kiengesztelésére hullott a könnyek árja jóságos szeméből. Sírt Üdvözítőnk gyakran, s megkönnyezte az emberi gyengeség nyomorúságát, vak szívünk homályát, megkeményedett gonoszságunk romlott voltát.

Ó, te kemény, érzéketlen és elvetemült, az igaz élettől megfosztott, siratnivaló szív! Ekkora nyomorúságodban esztelenül vigadozol és

nevetgélész, amikor az Atya Bölcsessége siránkozik rajtad?! Nézd könnyező orvosodat, *gyászolj, ahogy az egyetlen fiút szokták, keservesen sírva; mint a patak, úgy folyjon a könnyed éjjel és nappal! Ne tarts pihenőt, ne szűnjék meg sírni a szemed!*³⁸

JÉZUS, SZÍVEK KIRÁLYURA

15. Miután Lázárt feltámasztotta, s miután az egész alabástromedény illatszert Jézus fejére öntötték, hírének illata már eláradt a nép között. Előre tudta, hogy tömeg jön eléje, s számárcsikóra szállt, hogy útja során a szembejövő nép ujjongása, az elébe rakott ágak és leterített ruhák közepette is csodálatos alázatosságáról adjon példát³⁹. Nem feledkezett meg nyomorúságunkról sem, s míg a nép dicsérő éneket zengett, ő a város pusztulása miatt siránkozott.

Kelj fel most, Üdvözítőnk szolgálója, és mint Jeruzsálem egyik leánya, nézd *Salamon királyt*⁴⁰ abban a megtiszteltetésben, amellyel anyja, a zsinagóga, a születő egyház titkában tisztelettel övezi. Csatlakozz az ég és föld Urához, aki számárcsikó hátán ül! *Olajfa- és pálmaágakkal, jócselekedetekkel és erényeid győzelmével kísérd szüntelen!*

JÉZUS, KENYÉR, MEGÁLDOTT

16. Krisztus összes emlékei között kiváltképp emlékezetes a szentséges vacsora⁴¹, a méltó befejező vendégség, amelyen nemcsak a húsvéti bárányt tálalták föl, hanem az Isten Bárányát is, *ki elveszi a világ bűneit*, s aki ételként adatik a *minden gyönyörűséget és minden íz édességét magában foglaló kenyér* színében.

Ezen a lakomán Krisztus jóságának csodálatos édessége tündökölt, amikor a szegény tanítványokkal és az áruló Júdással egy asztalnál és egy tálból vacsorázott. Alázatosságának csodálatos példája ragyogott fel, amikor a dicsőség Királya, kendővel derekán, gondosan megmosta a halászok lábát, sőt saját árulója lábát is. Bőkezűségének csodálatos nagysága nyilvánult meg, amikor az első papoknak, s következőleg az egész egyháznak és az egész világnak szentséges testét és igazi vérért adta ételül és italul, hogy úti eledelünk és fenntartónk legyen az, ami nem sokkal rá Istennek tetsző áldozat és megváltásunk felbecsülhetet-

len ára lett. Végül kitűnt határtalan szeretete, *amikor mindvégig szerette övéit*⁴², s oly édes buzdítással erősítette meg a jóban: Pétert különösen a hitben való kitartásra intette, Jánosnak pedig keblét ajánlotta örömteli és szent nyugvóhelyül.

Ó, mily csodálatosak és édességgel teljesek mindezek, de csak annak a léleknek, amely erre a kiváló vendégségre hivatalos, és lelke egész tüzével fut, hogy énekelhesse a prófétával: *Mint a szarvas kívánczik a forrásvízre, úgy vágyódik a lelkem utánad, Istenem!*⁴³

JÉZUS SZENVEDÉSÉNEK TITKAI

V. GYÜMÖLCS: BIZAKODÁSA A VESZEDELMEKBEN

JÉZUS, ELÁRULT SZERETET

17. Annak, aki áhitattal akarja szemlélni Jézus Krisztus szenvedését, az áruló hűtlensége ötlük először szemébe. Annyira tele volt a csalás mérgével, hogy elárulta Mesterét és Urát. Annyira feltűzelte a kapzsiság lángja, hogy ezüstért eladta jószágos Istenét, és olcsó bérért Krisztus drágalátos vérért. Akkor volt hálátlansága, hogy a halálba vitte azt, aki mindent reá bízott és apostoli tisztségre emelte őt. Akkor volt durvasága, hogy se a lakoma meghittsége, se Krisztus alázas szolgálata, se beszédjének édessége nem téríthette el eltökélt gonoszságától. Csodálatos jósa Mesterünknek keményszívű tanítványa iránt, kegyes Urunknak elvetemült szolgálja iránt! *Valóban, jobb lett volna annak az embernek, ha meg sem születik!*¹⁴

De bármilyen mély titok is az áruló gonoszsága, mérhetetlenül nagyobb az Isten Bárányának édes szelídsége. Példát adott nekünk, halandóknak, hogy barátainkban csalódott gyengeségünk ne mondhassa többé: *Ha ellenségem szórna rám átkot, azt még elviselném, mert íme, jóbarátom, akiben reméltem, aki társamnak és barátomnak látszott, s aki a szent vacsorán édes kenyeremet vette, sarkát emelte ellenem!* S mégis a szelíd Bárány ajkával, *amelyen nincsen csalárdság*, nem átalított az árulás órájában édes csókot nyomni a gonoszsággal teli ajakra, hogy mindent megtegyen neki, ami csak meglágyíthatta volna elvetemült szívének megátalkodottságát.

JÉZUS, ESDVE IMÁDÓ

18. *Jézus pedig tudta, mi vár rá*, a Magasságbeli rendelkezésének titka szerint, *s szent énekeket énekelve kiment az Olajfák hegyére*¹⁵, hogy szokása szerint imádkozzék az Atyához. Főként akkor, amikor halál-

tusája bekövetkezett, s a jó pásztor szétszórva és elhagyatva látta gyengéd vonzalommal szeretett nyáját, a halál képzelete oly borzalmas volt Krisztus érzéki természete számára, hogy így szólt: „*Atyám, ha lehetséges, mőljk el tőlem ez a pohár.*” Hogy a Megváltónk lelkére különféle okokból rátörő szorongás mekkora volt, tanúsítják egész testéből a földre folyó véres verítékének cseppjei.

„Uralkodó Uram, Jézus, honnét lelkednek ily rettenetes szorongása és aggodalmas esedezése? Nemde teljesen önkéntes áldozatot mutattál be az Atyának?”⁴⁶ Hitünket akartad erősíteni, felismerve benned a mi valóságos mulandó természetünket, reményt akartál támasztani bennünk, amikor a megpróbáltatások súlya alatt görnyedünk, és irántad való nagyobb szeretetre akartál buzdítani, ezért fejezted ki testünk természetes gyengeségét ilyen szembeötlő jelekkel, megtanítva minket, hogy fájdalmainkat valóban te hordoztad, s hogy érzékeid valóban megízlelték a szenvedés keserveit.

JÉZUS, TÖMEGTŐL KÖRÜLVETT

19. Hogy mily készséges lélekkel vállalta Jézus a szenvedést, azt világosan megmutatta, amikor éjjel az árulóval együtt fáklyákkal, dorongokkal és fegyverekkel érkező *vérengző és életére törő férfiak*⁴⁷ elé ment, felfedte és kezükre adta magát. S hogy megtudja, az emberi számítás csak annyit tehet ellene, amennyit ő maga megenged, szavának mindenható erejével földre terítette a gonosz csatlósokat.

Még akkor sem *tartotta vissza haragjában irgalmát*⁴⁸, s nem szűnt meg *színméztől csorduló ajka* jósága édességét *csepegtetni*. A vakmerő szolga fülét, melyet tanítványa megcsonkított, keze érintésével gyógyította meg, s védelmezőjének buzgóságát megfékezte, nehogy bántalmazza támadóit. *Átkozott a dühük, mert heves!*⁴⁹ Se fönséges csodájával, se jótékony-sága kegyességével meg nem fékezhetette.

JÉZUS, KÖTÖZVE JÁRÓ

20. Végül, ki hallhatja jajszó nélkül, miképp vetették gyilkos kezüket a durva hóhérok abban az órában a dicsőség Királyára, miképp verték bilincsbe a szelíd Jézus ártatlan kezét, s vonszolták gyalázatosan a mit

sem ellenszegülő szelíd Bárányt latorként a veszthelyre? A fájdalom micsoda töre járhatta át a tanítványok szívét, amikor látták, mint viszik tanítványtársuktól elárult, hön szeretett Mesterüket és Urukat, hátrakötözött kezekkel, gonosztevőként a halálba? Maga az elvetemült Júdás is⁵⁰ oly keserűséggel telt el bánatában, hogy inkább a halált választotta, semhogy tovább éljen. Jaj azonban annak az embernek, aki bocsánat reményében még így sem tért vissza az irgalom forrásához, hanem tulajdon vétkének undokságától megrettent s kétségbeesett!

VI. GYÜMÖLCS: TÜRELME JOGTALANSÁGOK KÖZEPETTE

JÉZUS, NEM ISMERT ISMERŐS

21. Elragadták *a pásztort, s elszéledtek a juhok*⁵¹. Elfogták a Mestert, s megfutamodtak a tanítványai. Péter azonban, a leghívebb, *messziről követte őt a főpap udvaráig*, ahol a szolgáló szavára esküvel tagadta, s háromszor is megismételte, hogy nem ismeri Krisztust. De amikor a kakas szólt, a jóságos Mester irgalommal és kegyelemmel nézett legjobban szeretett tanítványára, mire Péter megindult, és *kimenvén, keservesen sírt*.

Ó, bárki légy, ki az okvetetlenkedő szolgálónak, azaz testednek szavára arcátlanul megtagadta szándékaidban vagy tetteidben az érted szenvedő Krisztust, emlékezzél hön szeretett Mestered szenvedésére, s menj ki Péterrel, és sírass meg magad. Ha rád tekint az, aki a könnyező Péterre tekintett, kettős *fájdalom üröme*⁵² bódít el: a magadon érzett bánat és a Krisztus iránt való részvétel, úgyhogy miután Péterrel engesztelted bűnöd szennyét, Péterrel telj is el a szentség szellemével.

JÉZUS, ELREJTETT ORCA

22. Miután főpapunkat, Jézus Krisztust, a rosszindulatú főpapok gyülekezete elé vezették és ő megvallotta az igazságot, hogy ő az Isten Fia, halálra ítélték⁵³, mondván hogy káromkodik, és számtalan gyalázatot szenvedett el. S íme, az arcot, melyet a vének tiszteltek, melyben

gyönyörködtek az angyalok, s mely örömmel töltötte el az égieteket, szennyes ajkak köpése mocskolta, kegyetlen szentségtörő kéz illetve s gúnyból lepellel födték be. Mint a megvetett szolgát, úgy csapják arcul a minden teremtmény Urát! Ő ezt szelíden fogadta, és így válaszolt csöndesen, szinte nyájas szóval:

*Ha rosszul szólottam, bizonyítsd be a rosszat, ha pedig jól, miért ütsz engem?*⁵⁴

Ó, szelíd és igazmondó Jézus! Ezt látva és hallva elfojthatja-e könnyeit, elrejtheti-e fájdalmas részvétét a neked hódoló lélek?

JÉZUS A HELYTARTÓ ELŐTT

23. Valóban irtózatossá volt a zsidók kegyetlensége, mert nem érték be ennyi jogtalansággal, hanem bösz dühvel ordítózva átadták őt ítéletre a helytartónak; odavetették őt, mint valami veszett ebnek, hogy szétmarcangolja. A megkötözött Jézust a papi fejedelmek Pilátus elébe vezették, és követelték, hogy azt, *aki bünt nem ismert*⁵⁵, kereszthalállal öljék meg. Ő pedig, *mint a bárány nyírója előtt*, oly szelíden és csöndesen állott a bíró előtt. A csalárdak és istentelenek, amikor egy sor hamis váddal illették Jézust, a tömeg fölkiáltásával halált követeltek az élet szerzőjére és egy gyilkos, lator és zendülő életét megkímélték. Istentelenségükkel vetekedő botorságukban többre becsülték a farkast a bárálynál, a halált az életnél, a sötétséget a világosságnál.

Édes Jézus, lehet-e valaki oly kemény szívű, hogy sóhaj és jajszó nélkül hallgassa fülével, és fontolja meg lelkével e rettenetes kiáltásokat: *Vidd el, vidd el, fessítsd meg őt!*⁵⁶

JÉZUS: HALÁLRA VONVA

24. Noha Pilátus jól tudta, hogy a zsidó népet Jézus ellen nem az igazság vágya, hanem a gyűlölet hajtja, hiszen nyíltan megvallotta, hogy nem lelt halálra méltó okot Jézusban, mégis rabul ejtette őt az emberi félelem, és úgy *betöltötte* lelkét *késérúséggel*⁵⁷, hogy a legszelídebb királyt alávetette a kegyetlen zsarnok, Heródes ítéletének. Ott gúnyt űztek belőle, majd visszaküldték a helytartóhoz. Még kegyetlenebb parancsra lebecsátva ruházatát, a gúnyolódók elé állíttatta, hogy vad os-

torcsapásokkal marcangolják szűzies és tiszta testét, ütést ütéssel, kék foltot kék folttal tetéztek. Folyt a legdrágább vér a szeretetre méltó és ártatlan ifjú szent sebeiből, noha éppen semmi vádat sem találtak benne.

És te, elvetemült ember, mindezeknek a gyötrelmeknek és megszenyítéseknek okozója, miért nem fakadsz könnyekre? Íme, az ártatlan Bárány, hogy megmentsen téged a kárhozattól, a jogtalan elítélte-tést választotta érted! Íme, *amit nem vett el, azt kell megfizetnie*⁵⁸ érted, és te, hitvány és kegyetlen lelkem, se háládat nem akarsz leróni iránta, se részvételt nem akarsz viszonzni szeretetét.

VII. GYÜMÖLCS: TŰRELME A SZENVEDÉSBEN

JÉZUS, VILÁGTÓL MEGVETETT

25. Azzal, hogy Pilátus kezükbe adta őt, teljesült a kegyetlenek kíván-sága. Csakhogy a szentségtörő zsoldosok nem érték be Megváltónk keresztre feszítésével, hanem előbb gúnyolódással illették lelkét⁵⁹. A helytartóságon köréje gyűjtötték az egész csapatot, megfosztották ruháitól, skarlát köntöst adtak reá, körülövezték bíborpaláttal és tö-viskoronát helyeztek fejére, nádszálat adtak jobb kezébe, gúnyolódva térdet hajtottak előtte, és arcul csapkodták őt, ráköptek és náddal ver-ték szent fejét.

Dölyfös emberi szív! Szív, amely irtózik a becsmérleéstől, és haj-hászod a megbecsülést, figyeld meg: ki az, aki király képében vonult be ide, és íme, most bectelen szolgák gyalázkodásainak martaléka? Ő a te Urad és királyod, akit most úgy tekintenek, mint *leprást, a leg-utolsót az emberek között*⁶⁰. Mindez azért történt, hogy kiragadjon téged az örök gyaláztatból, és kigyógyítson a kevélység betegségéből. De jaj azoknak, akiket még az alázatosságnak e fényes példája után is úgy elragad a kevélység, hogy *újra csúfot úznak Isten Fiából*, aki an-nál inkább méltó az emberek tiszteletére, mert eltűrte tőlük a méltat-lanságot.

26. Miután a kegyetlenek megelégtették a legszelídebb Király gyötresét, ismét felöltöztették ruháiba királyunkat, hogy majd újra megfosszák attól, és tulajdon *keresztjével a vállán kivezették a Kálvária helyére*⁶¹. Ott ruháitól egészen megfosztották, csupán veséit övezték körül egy hitvány kendővel, és durván rávetették a keresztre. Egészen kifeszítve, és mint az állat bőrét kinyújtva, szent kezeit és lábait éles szegekkel átverték; fájdalmas sebeket ütve rajta, a keresztfához szegezték. Ruháit pedig zsákmányul adták, és felosztották négy részre. Egybe-
szőtt, osztatlan köntöse meg sorsolás útján jutott egynek.

Íme, lásd, lelkem, hogy a *mindenekfölött áldott Isten*⁶² *tetőtől talpig* a szenvedés árjába merítetett azért, hogy téged egészen kiragadjon belőle, mert *behatoltak a vizek az ő lelkéig*. Tövisekkel megkoronáztan, a kereszt szörnyű terhe alatt görnyedve *hordozza saját gyalázatát*⁶³. A kínszenvedés helyére vezetik, megfosztják ruháitól, úgyhogy olyan, mint a leprás: teste fölszagatva az ostorcsapásoktól hátán és oldalán, s tele van vágásokkal és kék foltokkal. S íme, szögekkel átverve megjelenik előtted a te Kedvesed, sebekkel borítva, hogy meggyógyítson téged. *Ki adja meg, hogy kérésem teljesedjék, és amit várok, megadja nékem az Isten*, hogy egészen, testestül-lelkestül átszögezzenek és a Kedvessel keresztre feszítsenek?

JÉZUS, LATROK KÖZÉ VETETT

27. S hogy tetézzék a dicstelen, meggyalázó és fájdalmas megszégyenítést, az ártatlan Bárányt keresztre feszítik, mégpedig a kapun kívül, a gonosztevők büntetésének helyén, ünnepnapon, déli órában, latrok között. Valósággal látványossággul, gúnyolódó ellenségei és zokogó barátai számára. *Az arra járók fejüket csóválták*, és akik ott álltak, szidalmakat szórtak reá, mondván: *Másokat megszabadított, önmagát nem tudja megszabadítani*.⁶⁴ Még amikor a latrok közül az egyik nem tartózkodott a gúnyolódástól, a legszelídebb Bárány akkor is édes jóságában az Atyához könyörgött keresztfrefeszítői és kigúnyolói érdekében, a bűnbánó és esdeklő latornak pedig nagylelkűen és szeretettel megígérte a Paradicsomot.

Ó, szavak, telve édességgel és bocsánattal: *Atyám, bocsáss meg ne-*

kik... Ó, szavak telve szeretettel és kegyelemmel: *Ma velem leszel a Paradicsomban.*

Térj magadhoz, lelkem, a bocsánat reményében, bármily bűnös is vagy! Ne borzadj meg attól, hogy nyomdokain haladj Uradnak, Istenednek, „aki érted szenvedett s aki szorongattatásaiban egyszer sem nyitotta ajkát panaszra, mentségre, fenyegetésre vagy gyalázkodó szavakra ama becsmérő kutyák ellen, inkább az új áldás világ kezdetétől nem hallott⁶⁵ igéit árasztotta gyalázóira”. Mondd tehát, erős bizalommal: *Könyörülj rajtam, Uram, könyörülj rajtam, mert benned bizik lelkem! A bűnbánó lator példájára méltán halld a halál pillanatában: Ma velem leszel a Paradicsomban!*

JÉZUS, EPÉT KI ÍZLETT

28. *Azután tudván Jézus, hogy minden elvégeztetett, hogy beteljesedjék az Írás, így szólt: Szomjúhozom.*⁶⁶ Ecettel és epével átitatott szivacsot nyújtottak neki. Bizonyítja János, aki jelen volt. Majd hozzátette: Beteljesedett. Mintha csak az ecet és epe ízében egyesült volna a szenvedések íze, teljessége. Mert amint a hitszegő Ádám vesztünket okozta az édes tilalomfa megízlelésével, ésszerű és helyénvaló, hogy épp az ellenkező úton leljük meg üdvünk orvosságát. S midőn Jézus tagjaiban egyre szaporodtak a szenvedés nyilai, amelyeknek mérge fölitta lelkét⁶⁷, szájának és nyelvének, az eledel és a szavak eszközeinek is ki kellett venniük részüket a szenvedésből, hogy beteljesedjék a mi orvosunkon a jövődőlés: *Betöltött engem keserűséggel és megrészegett ürmel.* S hogy beteljesedjék a legkedvesebb és legszeretőbb Anyán is: *Elhagyottá tett engem, és egész nap bánattal emésztett.*⁶⁸

Ó, mely nyelv tudná elmondani, mely értelem bírná felfogni elhagyatottságod súlyát, Boldogságos Szűz? Te, aki részese, segítője, tanúja voltál minden előzménynek, te most testi szemeddel látod az ő szent testét, az áldottat, amelyet oly tisztán fogantál, oly édesen tápláltál és tejjel itattál, amelyre annyiszor ráhajoltál, és ajkad ajkára nyomtad. Látod ostorcsapásoktól szaggatva, tövisekkel átlukasztva, nyíllal átdöfve, karókkal és ököllel összezúzva, szegekkel lyuggatva, a kereszt törzséhez szegezve! Látod, mint gyötrik, gúny tárgyává teszik mindenki előtt, epével és ecettel itatják!

Ámde szemlélted lelki szemeiddel az ő szent isteni lelkét is, amelyet eltöltött a keserűség epéje. Szemlélted a zajló lelket, a szorongót, a

borzongót, majd a halállal tusakodót, a háborgót, majd halálosan szomorút. A fájdalommal telt lelket, részint a testi szenvedések okozta érzés miatt, részint, mert a bűn megfosztotta az Istent megillető tisztelettől, részint mert elárasztotta a szájalom a nyomorultak iránt, majd meg azért, mert mélységes részvéttel volt irántad, édes Anya. Hiszen ott áltáledőtte mélyen átdöfött szívvel: Ő észrevette fájdalmadat kegyes szemével, és nyájas szavakra fakadt: *Asszony, íme a te fiad*⁶⁹, hogy vigasztaljon téged lelked szorongattatásaiban, mert tudta, hogy a részvét töre mélyebben átjárja szívedet, mintha testileg szenvednél.

VIII. GYÜMÖLCS: GYŐZELME A HALÁLTUSÁBAN

JÉZUS, KIT MEGGYÁSZOLT A NAP

29. Végül, maga a nap is elrejtette fényének sugarait, mintegy együtt szenvedvén Teremtőjével, aki maga volt az igazság napja, az ártatlan Bárány, s aki három órán át függött kifesztve a kereszten. S minden bevégeztetvén, a kilencedik órában kiapadt maga az élet Forrása, amikor Jézus, Isten és ember, *nagy kiáltással és könnyhullatásokkal*⁷⁰, hogy szívének irgalmasságát megmutassa és isteni hatalmát feltárja, Atyja kezébe ajánlva kilehelte lelkét. Akkor pedig *a templomkárpitja kettéhasadt a tetejétől az aljáig, a föld megindult, a kősziklák megrepedtek, és a sírok megnyíltak*. S íme, akkor maga a százados is felismerte benne az igazi Istent, s akik összecsdültek a látványra, hogy gúnyolódjanak, *visszatértek, mellüket verve*. S az, aki eddig ékeesebb volt *az emberek fiainál*⁷¹, most eltorzítva, elhomályosult szemmel, halál-sápadtan jelenik meg az ember fiaiert, és íme, bemutatja a gyönyörűséges illatú, az Atya dicsőségéhez illő engesztelő áldozatot, *hogy elfordítsa rólunk haragját*.

Urunk és szent Atyánk, *tekints le szent helyedről, a mennyek magas lakóhelyéről*, nézz le Krisztusod arcára, tekints a legszentebb áldozatra, amelyet a mi főpapunk bemutat neked bűneinkért, és *légy kegyes néped gonoszsága iránt*.

És te, megváltott ember, fontold meg, kicsoda, mekkora és milyen az, akit ég és föld gyászol, akinek halála életre kelti a holtakat! Még a kősziklák is megrepednek, mintegy vele együtt szenvednek! S ha visszaemlékezel erre az engesztelő áldozatra, és a borzalom meg nem

rendít, sem a részvét nem indít meg, sem a fájdalomtól meg nem hasadsz, a könnyörületességtől meg nem lágyulsz — ó emberi szív, akkor keményebb vagy a kőszikla keménységénél.

JÉZUS, VASLÁNDZSA-JÁRTA

30. Hogy a kereszten elszenderült Krisztus oldalából alkottassék az egyház, és beteljesedjék az Írás szava: *Föltekintenek arra, akit átszúrtak*⁷², Isten rendelkezése megengedte, hogy a katonák egyike szent oldalát megnyissa és lándzsával átszúrja, s így a vízzel együtt patakozó vérben ömöljék üdvösségünk ára. Az ő szíve titkának forrásából folyik ez a folyam, hogy az egyház szentségeinek bőséges erőt adjon a kegyelmi élet kiárasztására, s a Krisztusban élők itala: *örök életre szökellő vízforrás legyen*.⁷³ Íme, Saulnak, vagyis az elvetett zsidó nép gonoszságának lándzsája Isten irgalmából *sebet nyitott a falon, rést és rejtekhelyet*: igazi galambfészek-üregét *ütötte a kősziklába*.

Serkenj fel tehát, Krisztus barátja, s légy olyan, mint *a galamb, mely fészket a legfelső sziklahasadékba rakja*.⁷⁴ Ne szűnj meg virrasztani benne, mint az *otthonára talált veréb, s mint a gerle*, fejtsd bele tiszta szerelmed fiókait. Helyezd rá ajkadat, s *meríts vizet a Szabadító forrásból*. Ez a *Paradicsom közepéből folyó forrás*, mely *négy ágra oszlik*, és a jámbor szívekbe árad, hogy megtermékenyítse és megöntözze az egész földkerekséget.

JÉZUS, KÍNJÁBAN EGY CSATAK

31. A mi Urunk, Krisztus először vértől verítékezett, majd az ostor csapásaitól és a töviskoronától, végül a szegektől és a lándzsától omlott ki vére, hogy Istennél *bőséggel legyen a megváltás*⁷⁵. Vérralábadta főpapiköntösét, mert valóban olyan *vörösnek látszott az ő öltözeke, mint a sajtóban taposóké*. Az igazi Józsefet régi vízverembe engedték le, köntösét *gödölye vérebe mártották, a bűnös testhez való hasonlósága miatt*, s elküldték az Atyához, bizonyosságtételül, hogy felismerje.

„Ismerd fel tehát, kegyes Atyánk, a te mindenekfölött szeretett Fiadnak, Józsefnek köntösét, akit testvéreinek irigysége *gonosz állatok módjára felfalt*, ruháit összetaposták s vére maradványával beszeny-

neyzték, és öt siratnivaló szúrást ejtettek rajta. Íme, ez az a köntös, Uram, amelyet Fiad az egyiptomi csábító asszonynak, a zsinagógának kezében hagyott, mert inkább választotta azt, hogy palástjától megfosztva leszálljon a halál börtönébe, mint hogy ideiglenesen kérkedjék a parázna nép örvendező szavával.”⁷⁶ Mert a *red váró öröm helyett hordozta a keresztet, és megvetette a gyalázatot.*

És Te, irgalmas Úrnőm, nézd szeretett Fiad köntösét, amelyet a **Szentlélek művészete** által legtisztább tagjaid szőttek, és kérj irgalmat nekünk, hozzád menekülőknek, hogy *futhassunk az eljövendő harag elől.*⁷⁷

JÉZUS, SÍRJÁBAN ÁRVA

32. Végre valahára jött egy nemes tanácsos⁷⁸, arimateai József, és engedélyt szerzett Pilátustól, hogy levehesse Krisztus testét a keresztről. Le is vette Nikodémussal együtt, bebalzsamozta illatszerekkel, gyolcsba göngyölte, és nagy tisztelettel a közeli kertben lévő új sírba helyezte, amelyet egy kősziklába vágtak. Krisztus Urunk sírbatétele után a sír őrzésére katonákat rendeltek. A jámbor asszonyok pedig, akik Jézust hűségesen követték életében, hogy most halálában is kegyelettel szolgáljanak neki, *illatszereket vásároltak*, hogy végleg bebalzsamozzák Jézus legszentebb testét. Ezalatt Mária Magdolnát úgy gyötörte szíve fájdalma, annyira megindította a kegyelet édessége, és olyannyira vonzotta a szeretet köteléke, hogy feledve asszonyi gyengeségét, a sír meglátogatásától sem a sötétség homálya, sem az üldözés veszedelme nem tartotta vissza. Sőt, kívül állva, könnyeivel áztatta a sírt, és a visszatérő tanítványokkal nem ment haza, hanem az isteni szeretet tüzétől felgyullasztva, semmi sem ízelt neki a siráson kívül. Elmondhatta a jövendőlést: *Könnyhullatásom lett kenyerem éjjel és nappal, midőn naponként mondják nekem: Hol a te Istened?*⁷⁹

Én Istenem, jóságos Jézus, engedd meg nekem, mindenképpen érdemtelennek, hogy ha jóllehet nem voltam méltó arra, hogy ott testben megjelenjek, elmém mégis hűséggel ragaszkodik hozzád, s érzem irántad, aki értem keresztre feszítettél és meghaltál, azt a részvétet, amelyet ártatlan Anyád és a bűnbánó Magdolna szenvedésed órájában érzett.

JÉZUS MEGDICSŐÜLÉSÉNEK TITKAI

IX. GYÜMÖLCS: FÖLTÁMADÁSÁNAK ÚJDONSÁGA

JÉZUS, MEGHALVA AKI GYŐZ

33. A haláltusa végeztével, amikor a vérengző sárkány és dühödt orosz-lán azt hitte, hogy magához ragadta a győzelmet a Bárány leölésével, annak pokolra szálló lelkében kezdett felragyogni az isteni erő. *Erős oroszlánunk Júda törzséből*⁸⁰ ezzel az erővel támadta meg az erős fegyveres embert, a zsákmányt elragadva tőle ledöntötte a pokol kapuit és megkötözte a kígyót. *Lefegyverezte a fejedelemségeket és hatalmasságokat, elvezette bátran őket, nyíltan diadalmaskodott rajtuk önmagában.* Ekkor *vonszolták el horoggal a Leviatánt, s állkapcsát Krisztus ütötte át,* hogy akinek nem volt hatalma a Főn, melyet ostromolt, még azt a hatalmat is elvesztse, melyet, úgy tűnt, a test fölött gyakorolt. Ekkor terítette le az igazi Sámson halálában az ellenség hadát.⁸¹ Ekkor *vezette ki a szeplőtlen Bárány a szövetség vére által a foglyokat a veremből, amelyben nem volt víz.* Ekkor ragyogott fel az új fény régen várt világossága *a halál árnyékában lakókra.*

JÉZUS, SERKENVE BOLDOG

34. Felvirradt a harmadik nap, a napok járásában a nyolcadik és első azután, hogy az Úr szent teste a sírban pihent. Krisztus, *Isten ereje és bölcsessége*⁸² a halál szerzőjét leterítvén legyőzte magát a halált is, és megnyitotta számunkra az örök élet kapuját. Isteni ereje révén felkelt halottaiból, hogy *az élet útját mutassa meg nekünk.* Akkor *nagy föld-rengés támadt,* és *Isten angyala vakító fehér ruhában és villámló tekintettel leszállt az égből;* nyájasan jelent meg a jámborok előtt, könyörtelenül az istentelenek előtt. Rémületbe ejtette a vakmerő katonákat, és megerősítette a reszkető asszonyokat. Ezeknek, mert jó szándékuk

szeretetet érdemelt, először jelent meg a feltámadt Úr, majd Péternek, azután az Emmauszba menő tanítványoknak, és utána az összes apostoloknak, Tamás kivételével. Majd megengedte Tamásnak, hogy sebeit érintse, mire ő hittel felkiáltott: *Én Uram, és én Istenem!* A negyven nap alatt többször *megjelent* tanítványainak, velük evett és ivott, hogy érvekkel felvilágosítsa minket a hitre, ígéretekkel bátorítson a reményre, és végül égi adományaival felgyújtsa bennünk a szeretetet.

JÉZUS, KIT FÉNYE MEGELŐZ

35. *Jessze gyökerének legszebb virága*⁸³ virágzott ki a megtestesülésben, virágzott el a szenvedésben, de újra kivirult a feltámadásban, hogy mindannyiunk díszé legyen. S az ő legdicsőbb, finom, könnyű és halhatatlan teste annyi fénnel ékes, hogy valósággal fénylő nap, és példája lesz a majd föltámadó emberi test szépségének, amelyről maga a Megváltó mondotta: *Akkor tündökölni fognak az igazak, mint a nap, atyjuk országában*⁸⁴, vagyis az örök boldogságban. Ha pedig az igazak úgy fognak tündökölni, mint a nap, milyen tündöklő lehet maga az igazság Napja? És mert *szébb a napnál, a csillagok minden rendjénél, a világossághoz hasonlítva is*, nem hiába tartjuk őt a legkiválóbb ékeségnek.

Boldog a szem, mely lát. De te is boldog leszel, ha ivadékaid maradéka meglátja, külsőleg és belsőleg is, ezt az annyira óhajtott fényeséget.

JÉZUS BÍR MINDEN DOLGOT

36. Az Úr megjelent tanítványainak Galileában, és kijelentette nekik, hogy az égen és a földön minden hatalmat ő kapott az Atyától.⁸⁵ Elküldte tanítványait, hogy *az egész világon hirdessék az Evangéliumot minden teremtménynek*, üdvöt ígérve a hívőknek, kárhozattal fenyegetve a hitetleneket. *Az Úr együtt munkálkodott velük, jelekkel erősítette meg beszédüket*, hogy Jézus Krisztus nevének erejében uralkodjanak minden teremtmény és betegség fölött. Ismerje el az egész világ, hogy a hatalmas Atya Fia, Jézus Krisztus, akárcsak József egykoron, mint *igaz Szabadító él és uralkodik nem csupán Egyiptom földjén*⁸⁶.

hanem az örök király *országában mindenütt*. „A halál és a pokol börtönéből a mennyek Istenének trónjához vezetettet, a halandóság gyalma róla lenyíratott, s a testnek ruháját a halhatatlanság ékességével cserélte fel. S mint igazi Mózes, akit kivettek a mulandóság vizéből, megdöntötte a Fáraó birodalmát.” Olyan magasztos, tiszteletre méltó, hogy *nevére hajoljon meg minden térd a mennyben, a földön és az alvilágban*⁸⁷.

X. GYÜMÖLCS: MENNYBEMENETELÉNEK MAGASZTOSSÁGA

JÉZUS. KI NÉPE ÉLIN ÁLLT

37. Negyven nappal az Úr feltámadása után — s ennek a negyvenedik napnak titokzatos értelme van —, a jó Mester, miután *együtt evett tanítványaival*, fölment velük az Olajfák hegyére, és ott *szemük láttára fölemelt karral az égbe emeltetett*⁸⁸. Felhő vette körül, hogy a fölmenőt befogadja és az emberi szem elől elrejtse. Fölment a magasba, a fog-ságot fogva vitte, s az egek immár nyitott kapuján át utat készített követőisámára, a száműzötteket bevezette királyságába, s az angyalok polgártársaivá és *Isten házanépévé* tette őket. Helyrehozta az angyalok bukását, növelte az örök Atya tekintélyét, győztesként mutatkozott meg, és igazolta, hogy ő a seregek Ura.

JÉZUS, A MENNYBE SZÁLLOTT

38. Az angyalok éneke és a szentek örömujjongása közepette emelkedett *az egek ege fölé*⁸⁹ az angyalok és emberek Ura és Istene. Erejének csodálatos könnyedségével röpi *a szelek szárnyain*, és ült az Atya jobbára, *annyival kiválóbb lévén az angyaloknál, amennyivel különb nevet örökölt náluk*. Ott megjelent jóságos Atyánk *színe előtt*, hogy *közbenjárjon értünk*. *Ilyen főpap kellett nekünk, szent, ártatlan, feddhetetlen, a bűnöktől elkülönített, aki fönségesebb az egeknél*, aki az isteni Fölség jobbán ülve dicsőséges Atyjának színe elé tárja érettünk elszenvedett sebhelyeit.

„Urunk, Atyánk, hálát zengjen neked minden nyelv, túláradó

szereteted kimondhatatlan ajándékaiért. *Még saját Fiadat sem kímélted, hanem értünk mindnyájunkért halálra adta*⁹⁰, hogy színed előtt nagy és hűséges szószólónk legyen a mennyben.”

JÉZUS, KI LELKÉT HAGYTA RÁNK

39. Hétszer hét nap telt el a föltámadás után, s az ötvenedik napon *együtt voltak a tanítványok az asszonyokkal és Máriával, Jézus anyjával, amikor hirtelen zúgás támadt az égből, mintha csak heves szélvész közeledett volna, s százhusz emberre szállt és megjelent lángnyelvek alakjában, hogy ígét adjon ajkunkak, fényt értelmüknek és izzást szeretetüknek. Mindnyájan elteltek Szentlélekkel, és különböző nyelveken kezdtek beszélni*⁹¹, úgy, ahogy a Szentlélek sugallata indította, aki megtanította őket minden igazságra, felgyullasztotta őket minden szeretetre, és minden erényben megszilárdította őket. Minthogy kicsinyek és egyszerűek voltak, megsegítette őket kegyelmével, megvilágosította tanításával és megerősítette hatalmával, hogy tüzes szavukkal, tökéletes példájukkal és csodálatos jeleikkel szerte a világon „vérükkel ültessék el az Egyházat”⁹². Az egyház pedig, a Szentlélek erejétől megtisztítva, megvilágosítva és tökéletesítve, szeretetre méltó lett isteni Jegyese és annak barátai előtt, mert igen gyönyörűséges és *sokféle ékesség díszíti, a sátán és hívei előtt pedig rettenetes, mint a harcra rendezett sereg.*

JÉZUS, A BÜNBOCSÁNAT

40. A Szentlélek csodálatos működése révén az egész világon elterjedt Anyaszentegyházat, mely sokféle formát mutat, mégis egységes egész, az egy Főpap, Krisztus vezeti, mint legfőbb hierarcha. A mennyei városhoz hasonló nagyszerű rendben ő szabályozza az egyházi hivatalokat és osztja szét a karizmák adományait. *Ő némelyeket apostollá, másokat prófétává, ismét másokat evangélistává, pásztorrá és tanítóvá tett, hogy szolgálatuk betöltésére neveljék a szenteket, és fölépítsék Krisztus testét*⁹³. A Szentlélek hét ajándékának megfelelően ő adta a hét szentséget is: betegségeink hét orvosságát. Kiszolgáltatásuk a megszentelő kegyelemmel ajándékoz meg, és megbocsátja bűneinket, melyek sehol

másutt nem töröltetnek el, csak az Anyaszentegyház hitén és egységén belül. S amint a bűnök a szenvedések tűzében tisztulnak meg, és amint az egyház fejét, Krisztust is szenvedések árjának tette ki Isten, úgy az ő testét, vagyis egyházát is szenvedni engedi, hogy az idők végezetéig próbára tegye és tisztítsa. Ezért kellett a pátriárkáknak, prófétáknak, apostoloknak, vértanúknak, hitvallóknak és szűzeknek, mindenkinek, aki Isten tetszését elnyerte, annyit szenvednie; s ez áll Krisztus minden választott tagjára az ítélet napjáig.

XI. GYÜMÖLCS: ÍTÉLETÉNEK MÉLTÁNYOSSÁGA

JÉZUS, HŰ TANÚ, AKI VALL

41. Az eljövendő ítéletkor, amikor Isten megítéli a szívek rejtett dolgait, *tűz jár majd a Bíró színe előtt, és elküldi angyalait harsonákkal, és egybegyűjtik a választottakat a négy szél irányából*⁹⁴, és mindazok, akik a sírokból pihennek, isteni parancsra föltámadnak, és az *ítélőszék elé állnak. Akkor bevilágítják a sötétség rejtekeit, fölfedik a szívek szándékait*, a lelkiismeret könyvei kitérülnek, és még azt a könyvet is felütik, melyet az *élet könyvének* neveznek. Egyszerre és azonnal, a bizonyosság olyan világosságával tárulnak fel mindannyiunk összes titkai mindenki előtt, hogy a Krisztusban szóló igazság és a hasonló vallomást adó lelkiismeret tanúsága ellen semmi kiút nem nyílik tagadásra, védekezésre, mentségre vagy kibúvóra, hanem mindenkinek tettei szerint fizetnek⁹⁵.

„Nagy tehát a ránk rótt kötelezettség, hogy jók legyünk, mert tetteink a mindent látó Bíró szeme előtt vannak.”

JÉZUS, KEMÉNY ÍTÉLŐ

- 42: Amint megjelenik a mindenható Isten Fiának jele a felhők között⁹⁶, az ég erői megrendülnek, tűz járja be a földet a világegészkor, az igazak jobbra, a gonoszok balra állnak, s íme, föltűnik a mindenség Bírója, oly haraggal az elvetettek iránt, hogy így *szólnak a hegyeknek és kőszikláknak: Essetek reánk és rejtsetek el minket a trónon ülő színe elől és a Bárány haragja elől!*⁹⁷ Felölti mellvértnek az igazságosságát,

és sisak gyanánt felveszi a kemény ítéletet; felveszi győzhetetlen pajzsul a méltányosságot és dárdájával élesíti a bős haragot. Vele együtt a világ szembeszáll az esztelenekkel, hogy azokat, akik vakmerően harcoltak a mindenség Alkotója ellen, Isten igazságos ítéletével minden teremtmény legyőzze. „Akkor odafönn a Bíró megjelenik haragosan, odalenn pedig rettenetes a zűrzavar, a poklok kinyílnak. Jobbfelől a vádló bűnök állnak, balfelől a démonok hosszú sora. Így körülvéve, hogyan menekülhet el a bűnös? Rejtőzködni lehetetlen, mutatkoznia elviselhetetlen! S ha az igaz is alig menekül meg, az istentelen és a bűnös hová lesznek? Ne szállj perbe szolgáloddal, Uram!”⁹⁸

JÉZUS, KIVÍVOTT DIADAL

43. Jézus Krisztus minden ellenségét, akiket az ítélet kárhozatra vetett, kévékbe gyűjteni és az örök lángok martalékául dobja. A Mindenható Isten ereje testestül-lelkestül lángok falánságának veti őket, hogy szüntelenül égjenek, örökké érezzék a tüzet, és gyötrelmük füstje örökkön-örökké szálljon fölfelé⁹⁹. Akkor a vadállatot és az álprófétát, és azokat, akik elfogadták az ő képmutatásukat, a tüzes és kénköves tóba vetik, amely az ördögnek és az ő angyalainak készítettett. A választottak pedig kimennek, hogy meg szemléljék a holtakat¹⁰⁰, akik nem természetes halállal, hanem a büntetés halálával haltak meg, s az igazak a bűnösök vérében mossák meg kezüket¹⁰¹. A diadalmas Bárány lábának zsámolyává teszi ellenségeit; míg a gonoszok a föld mélységeibe süllyednek, kard hatalmába kerülnek, sakálok osztályrésze lesznek, vagyis a gonosz lelkek zsákmányai, akik őket csalárdságaikkal félrevezették.

JÉZUS, VIRÁGOS HÍDFŐ

44. S végül, amikor megújul a világ színe, a hold fénye olyan lesz, mint a nap ragyogása, a nap fénye pedig hétszer ragyogóbb lesz, olyan mint hét napnak a fénye¹⁰², a szert város, Jeruzsálem, leszáll a mennyből, mint férjének felékesített menyasszony, már felkészülten a Bárány menyegzőjére, felöltve kettős stóláját, hogy a mennyei udvar palotájába, a szent és titokzatos hajlékba vezessék, s a mennyei Báránnyal oly szoros frigyre lépjen, hogy menyasszony és Völégény egy lélek lesz¹⁰³.

Krisztus magára ölti a választottak minden szépségében ragyogó *színes köntösét*, mely minden ékesség díszével tündököl, mintha drágakövek borítanák. Édes nászdal csendül fel, Jeruzsálem minden utcáján *alleluját* énekelnek. *Az okos és elkészült szüzek belépnek a vőlegénnyel a menyegzőre, hogy bezárt ajtók mögött szép békességben lakjanak a biztonságos hajlékban, bőséges nyugalomban.*

XII. GYÜMÖLCS: ÖRÖK KIRÁLYSÁGA

JÉZUS, KIRÁLY, MENNY HERCEGE

45. Isten örök országának dicsőségét és nemességét az uralkodó magasztossága szerint kell értékelnünk, ugyanis nem a királyságtól ered a király, hanem a királytól az ország. Ez a király pedig olyan, akinek *ruhájára és csipője köré ez van írva: Királyok Királya és Uralkodók Ura*¹⁰⁴, akinek *hatalma örök, mely nem szűnik meg*. Országát nem ronthatja le senki sem, s minden *törzs, nép és nyelv neki szolgál* mindörökké. Ő valóban a *béke Királya, akinek orcáját kívánja látni az egész földkerekség*.¹⁰⁵

Ő, milyen dicső ennek a fölséges Királynak a birodalma! Vele uralkodnak az igazak, törvénye igazság, béke, szeretet, élet, örökkévalóság. Az uralkodók sokasága meg nem osztja, ha sokan részesülnek belőle, nem kisebbedik, ha népesebb is, nem okoz benne zavart, egyenetlenség nem borítja fel rendjét, hely nem korlátozza, mozgás nem változtatja, idő nem határolja!

JÉZUS, KÖNYV, HÉT PECSÉTES

46. Egy ország tökéletes dicsőségéhez nemcsak kiváló hatalomra, hanem ragyogó bölcsességre is szükség van, nehogy az ország kormányzásában a korlátlan önkény uralkodjék, hanem a bölcsesség csalthatatlan fényéből eredő örök törvények sugara. Ez a bölcsesség azonban Jézus Krisztusban mint az élet könyvében van megírva, akibe az Atyaisten a *bölcsesség és tudomány minden kincsét*¹⁰⁶ rejtette. Így az Isten Egyszülöttje, mint teremtetlen Ige a bölcsesség könyve és a világosság a legfőbb Alkotó élő és örök eszmékkel teli értelmében;

mint sugalmazott Ige az angyalok és szentek elméjében; mint megtestesült Ige a testtel egyesült értelmes lelkekben. Így *Isten sokrétű bölcsessége* belőle és benne ragyog az egész királyságban, mint tükörben, mely a dolgok minden fajtájának és fényének szépségét tartalmazza, és mint könyvben, melyben az Isten mélységes titkai szerint minden megíratott.

Ó, ha rátalálnék erre a könyvre: eredete örök, lényege romolthatatlan, tudása élet, írása kitörölhetetlen, szemlélése kíváncsú, tanítása könnyű, tudománya édes, mélysége kifürkészhetetlen, igéi kimondhatatlanok, s mégis az egész egyetlen szó. Aki fölleli ezt a könyvet, *életet talál, és üdvösséget merít az Úrnál!*¹⁰⁷

JÉZUS, FÉNYESSÉG TENGERE

47. *Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék* ebbe az örök királyságba száll le bősséggel a világosság *Atyjától*¹⁰⁸, a minden teremtettest lényeket meghaladó sugár, Jézus Krisztus által. Minthogy ő egy, mindent megtehet, s míg magában marad, megújítja a mindenséget. *Ő a mindenható Isten ereje fényességének tiszta kicsordulása*, ezért ezt a fényforrást *semmiféle folt* nem érheti.

Bárki vagy, Istennek szentelt lélek, élő vággyal fuss az életnek és világosságnak ehhez a forrásához, és szíved legbensőbb erejével kiálts hozzá: „*Ó fölséges Isten megközelíthetetlen ékessége, örök fényesség legtisztább világossága, minden életet éltető élet, minden fényt megvilágító és az Istenséged trónja előtt sugárzó ezerszer ezer fényt az örök hajnaltól megőrző fényesség! Ó, minden halandó szemétől elrejtett forrás örök és megközelíthetetlen, világos és édes folyama: mélységed feneketlen, magasságod határtalan, szélességed körülírhatatlan, tisztaságod zavarhatatlan;*” belőled ered az *öröm olajának*¹⁰⁹ folyója, mely *megvidámítja az Isten városát*; tüzes életerő patakja, az *isten gyönyörűség patakja*, melytől a mennyi lakoma boldog mámorban úszó vendégei szüntelen énekben ujjonganak.

Ezzel a szent olajjal kenj fel minket, ennek a forrásnak kíváncsú cseppjeivel enyhítsd égő szívünk tikkadtságát, hogy az *öröm és hálaadás szavával*¹¹⁰ zengjünk dicséretet Neked, s tapasztalatból bizonyítsuk, hogy nálad van az élet forrása, és a te fényedben látjuk az igazi fényt.

48. Tudjuk, hogy minden vágyódás végső célja a boldogság: „a minden jót egybefoglaló tökéletes állapot”¹¹¹. Ebbe az állapotba azonban csak úgy juthatunk el, ha végleg egyesülünk azzal, aki mind természetes, mind ingyenes; mind testi, mind szellemi; mind ideiglenes, mind örök javaink forrása. Ő mondotta magáról: „*Én vagyok az Alfa és az Ómega, a kezdet és a vég.*”¹¹² Amint ugyanis az öröktől kimondott Ige által jött létre minden, ugyanúgy a testté lett Ige által áll helyre, fejlődik és teljeseedik be minden. Így valóban és egész sajátosan *Jézus a neve, mert nem adatott más név az ég alatt az embereknek*, amelyben üdvösségünket elnyerhetnénk.

Szeretett Jézusom! Bárcsak *teljes szívemből, teljes elmémből, teljes lelkemből és minden erőmből*¹¹³ hozzád ragadtatnék, kit végcélomként hiszek, remélek és szeretek! Te egyedül elég vagy nekem, egyedül te üdvözítesz, egyedül vagy jó és édes mindazoknak, *akik nevedet keresik és szeretik*. „Te vagy, jószágos Jézusom, az elveszettek megváltója, a megváltottak szabadítója, a számkivetettek reménysége, a fáradozók erőssége, a szorongatott lelkek édes nyugalma, a győzedelmeskedők koronája és fejedelmi méltósága, a menny minden polgárának egyetlen jutalma és öröme, a fölséges Isten híres sarja és a Szent Szűz méhének fennkölt gyümölcse, minden kegyelem legbősegebb forrása, *akinek teljességéből mindnyájan meritettünk.*”¹¹⁴

A SZENTLÉLEK HÉT AJÁNDÉKÁÉRT

49. Kérjük tehát kegyelmes Atyánkat, általad, értünk emberré lett, keresztre feszített és megdicsőült Egyszülött Fia által, hogy küldje ránk kincsestárából a hét ajándék Lelkét¹¹⁵, aki minden teljességével rajtad nyugodott. A bölcsesség lelkét, hogy az élet fájának, aki te vagy igazából, gyümölcsét, éltető ízét megízleljük; az értelem ajándékát, hogy elménk látása megvilágosodjék; a tanács ajándékát, hogy nyomdokaidat követve a helyes ösvényre lépjünk; az erősség ajándékát, hogy támadó ellenségünk zaklatását erőtlenné tegyük; a tudomány ajándékát, hogy a jó és a rossz megkülönböztetéséhez szükséges szent tudománnyal beteljünk: a jámborság adományát, hogy az irgalom lelkületét magunkra vegyük; a félelem ajándékát, hogy elkerüljünk minden rosszat, mély tisztelettel megnyugodjunk örök Fölséged végzésében.

Azt akartad, hogy ezeket kérjük abban a szent imádságban, amelyre bennünket tanítottál. Kérünk, hadd nyerjük el most is szent kereszted által mindezt szentséges Neved dicsőségére, akinek az Atyával és Szentlélekkel együtt tisztelet és dicsőség, hálaadás, tisztesség és hatalom, mindörökkön örökké. Amen.

JEGYZETEK

1. Gal 2,19
2. Én 1,12
3. I. Jel 22,1–2
4. I. Eszt 10,6; Ter 2,10.6 és Jel 22,1–2
5. I. Róm 1,16
6. Bölcs 16,20
7. I. Ter 2,9
8. Hasonlókat olvashatunk az Itinerarium előszavának 4. pontjában
9. Zsid 1,2
10. Gal, 4,4; I. Mt 1,18–23 és Lk 1,26–38
11. Lk 1,46–55
12. I. Bölcs 18,14; és Lk 2,1–18
13. Zsolt 18,6; majd 1Krón 22,9
14. Brev. Rom. Officium Nativ. Dni; Noct. 1. Resp. 2.
15. Lk 2,14
16. I. Lk 2,21
17. Róm 8,3
18. Sirák 10,9; majd Jn 1,29
19. I. Mt 2
20. I. Lk 2,21–32; majd Gal 4,5 és Róm 8,21
21. Én 3,4; majd Lk 2,29
22. I. Mt 2,13–23
23. Lk 2,48
24. Béda: I. in Lucam, 3,21
25. Anzelm: Medit. 15.
26. Mt 4, 1kk
27. Zsid 4,15
28. Zsolt 71,18
29. I. Lk 5,12 (vagy Mt 8,2); Mt 8,6; 15,22; 9,21; Jn 11,3
30. Mt 17, 1kk
31. 2Kor 12,4
32. Lk 15,4–10
33. Jn 10,11; majd Iz 40,11
34. Mt 9,12
35. Mt 9,9kk és 10,3; Lk 19,2kk; Lk 7,37; Jn 8,3kk
36. Jn 8,10–11
37. Jn 11,35; majd Lk 19,41 Zsid 5,7
38. Jer 6,26 és Siral 2,18
39. I. Mt 21,1kk; Mk 11,1kk; Lk 19,28kk Jn 12,12–15
40. I. Én 3,11
41. I. Mt 26,17kk párh., Jn 1,29 és Bölcs 16,20
42. Jn 13,1.38.23
43. Zsolt 41,2
44. Mt 26,24, majd I. Zsolt 54,13; 40,10; 1Pét 2,22. A bekezdés végén I. Anzelm: Medit. 9.
45. Jn 18,4; Mt 26,30; majd Mt 26,39; Lk 22,44
46. Anzelm: Medit. 9, vö. Iz 53,4
47. Zsolt 54,24; 37,13 I. Mt 26,47 párh.
48. Zsolt 76,10; majd I. Én 4,11
49. Ter 49,7
50. Mt 27, 3–5
51. I. Mt 26,31
52. Siral 3,15

53. Mt 26, 59–68
54. Jn 18,23
55. 2Kor 5,21; majd l. Iz 53,7; l. Mt 27,26kk
56. Jn 19,15
57. Siral 3,15; vö. Róm 3,14 l. Mt 27,11 párh.
58. l. Zsolt 68,5
59. l. Mt 27,27–31
60. Iz 53,4,3; majd Zsid 6,6
61. Jn 19,17,23
62. Róm 9,5; Iz 1,6; Zsolt 68,2
63. l. Ez 32,24–25; vö. Mt 27,31; majd Jób 6,8
64. Mt 27,42; Lk 23,35
65. Jn 9,32; majd Zsolt 56,2; Lk 23,43
66. Jn 19,28–30
67. Jób 6,4; majd Siral 3,15
68. Siral 1,13
69. Jn 19,26–27
70. Zsid 5,7; majd Mt 27,51–54; Lk 23,43–48
71. l. Zsolt 44,3; majd 84,4
72. Zak 12,10; Jn 19,37
73. Jn 4,14; majd 1Sám vö. 19,10; ill. Én 2,14
74. Jer 48,28; majd Zsolt 83,4 Iz 12,3; Ter 2,10
75. Zsolt 129,7; majd Iz 63,2; l. Ter 37,31–32; Róm 8,3
76. Anzelm: Medit.9. majd Zsid 12,2
77. l. Mt 3,7
78. l. Mt 27,57 párh.
79. Zsolt 41,1
80. l. Jel 5,5; Lk 11,21; Kol 2,15; ld. Jób 40,20–21
81. l. Bir 16,25k; majd Zak 9,11; Iz 9,2
82. 1Kor 1,24; majd Zsolt 15,10 l. Mt 28,1 párh.
83. l. Iz 11,1,
84. Mt 13,43; majd Bölcs 7,29 Tób 13,20
85. Mt 28, 16–20; majd Mk 16,15,20; ApCsel 3,1–8
86. l. Ter 41; majd l. Zs 102,22; Anzelm: i. m.
87. Fil 2,10
88. ApCsel 1,9; majd Zsolt 67,19 Mik 2,13; Ef 2,19
89. Zsolt 67,34; majd 17,11 Zsid 1,4; 9,24; 7,25–26
90. Róm 8,32; l. 1Jn 2,1 Anzelm: i. m.
91. ApCsel 2,1–4
92. Brev. Rom. Commune Apost. 3. Nocturn. 1. Resp., majd Zsolt 44,15 és Én 6,3; l. Jn 3,29
93. Ef 4,11–12
94. Zsolt 96,3; 2Tessz 1,8; Mt 24,29k; Róm 14,10; 1Kor 4,5, l. Jel 20,12
95. l. Jel 2,23; majd Boethius: V. de Consolat. pr. 6.
96. l. Mt 24,30; vö. Lk 21,25k
97. Jel 6,16; majd Bölcs 5,19k
98. 1Pét 4,18; Zsolt 142,2
99. Jel 14,11; 20,9
100. Iz 66,24
101. Zsolt 57,11; majd Zsolt 109,1 Zs 66,10–11
102. Iz 30,26; Jel 21,2.10; 19,7
103. 1Kor 6,17; Ter 37,3 és l. Ez 16,13 Mt 25,1k; l. Iz 32,18
104. Jel 19,16; Dán 7,14
105. 1Krón 22,9; 1Kir 10,24
106. Kol 2,3; l. Ef 3,10
107. Péld 8,35
108. Jak 1,17; majd Bölcs 7,25
109. l. Zsolt 44,8; Zsolt 45,5; 35,9
110. Zsolt 41,5; 35,10
111. Boethius: III. de Consol. pr. 2.
112. Jel 1,8; majd ApCsel 4,12
113. l. Mk 12,30; majd 5,12
114. Anzelm: i. m.; l. Jn 1,16
115. Iz 11,2–3

A HÁRMAS ÚT, AVAGY A SZERETET FELLÁNGOLÁSA

DE TRIPLICI VIA, ALIAS INCENDIUM AMORIS
(TOMUS VIII. PP. 3–22.)

BEVEZETŐ

Valószínűleg egy papnak írta Bonaventura ezt a művét. Talán meglepő, hogy a mű szinte mértani pontosságú felépítése. Emellett a szerző jól tudja, hogy a misztikus szeretet a szabadság eseménye, a Lélek működését nem előírásokba foglalni, hanem feltérképezni akarja. Fontos megjegyeznünk, hogy a szövegben említett „szemlélődés” nem az Istennel való bensőséges egyesülést jelenti, hanem elmenekülni azt az erőfeszítést, amellyel Istenhez kapcsolódik, hogy megértse és befogadja. A misztikus egyesülés ott kezdődik, ahol a szemlélődés véget ér.

A fordítás a latin szövegkiadás és az angol fordítások felhasználásával készült.

FELHASZNÁLT SZÖVEGKIADÁSOK

Doctoris Seraphici S. Bonaventurae opera omnia, edita studio et cure pp. Collegii a S. Bonaventura, 10 kötetben (Quaracchi, 1882-1902), VIII, 3-22. old.
The Triple Way, or Love Enkindled. in: The Works of Bonaventure. I.: Mystical Opuscula. Trans. José de Vinck. Paterson, N. J. 1960. 59-94. old.

ELŐSZÓ

1. „Nemde háromszorosan írtam le neked ...” olvashatjuk a Példabeszédek 22. fejezetében¹. Mivel minden tudomány a Szentháromság jegyét viseli, főleg annak a tanításnak kell magában hordoznia a Szentháromság nyomait, amely a Szentírásban foglaltatik. Ezért mondja a Bölcs erről a szent tanításról, hogy háromszorosan írta azt le. Ezzel jelzi annak hármasság értelmét, tudniillik a morális, az allegori-

kus és az anagogikus² értelmét. Ez a hármas értelem pedig megfelel a hármas hierarchikus aktusnak: tudniillik a megtisztulásnak, a megvilágosodásnak és a tökéletességnek³. A megtisztulás békére vezet, a megvilágosodás igazságra, a tökéletesség pedig a szeretetre. Amikor a lélek ezt a hármat tökéletesen birtokolja, megtalálja boldogságát, és amint ezeket gyakorolja, érdemekben növekszik. Ennek a háromnak az ismeretétől függ a teljes Szentírás tudása és az örök élet érdeme (dicsősége).

Tudnivaló, hogy háromféle gyakorlat felel meg ennek a hármas útnak: az olvasás és elmélkedés, az imádság és a szemlélődés.

ELSŐ FEJEZET

AZ ELMÉLKEDÉS MEGTISZTÍTJA, MEGVILÁGOSÍTJA ÉS TÖKÉLETESSÉGRE VEZETI A LELKET

- 2: Kezdjük most először is az elmélkedéssel. Amint tudjuk, három dolog van bennünk, ami segít nekünk ezen a hármason haladni: a lelkiismeret fullánkja, az értelem fénysugara és a bölcsesség tüze. Ha tehát meg akarsz tisztulni, fordulj a lelkiismeret fullánkja felé; ha meg akarsz világosodni, az értelem fénysugarához; ha pedig tökéletesedni akarsz, a bölcsesség lángjához. Boldog Dionysios Timóteusnak adott tanácsa szerint⁴, amelyben ilyen szavakkal buzdítja: „Fordulj a fénysugárhoz ...” stb.

1.§. A TISZTULÁS ÚTJA ÉS ANNAK HÁRMAS GYAKORLATA

- 3: Ami a lelkiismeret fullánkját illeti, a következő módon kell az embernek magát gyakorolnia benne: először is hogy felinduljon saját maga ellen, másodszor legyen dühös magára, harmadszor irányítsa önmagát. Induljon fel vétkeire gondolva, legyen dühös saját állapotán elgondolkodva, és irányítsa önmagát a helyes útra a jó megfontolása által.
- 4: A vétkekre a következő módon kell visszaemlékezni: a léleknek vádolnia kell magát három dologgal: hanyagsággal, bűnös kívánsággal és gonoszsággal, mert majdnem minden múlt és jelen vétkünk és rossz cselekedetünk erre a háromra vezethető vissza.
- A hanyagságot illetően először is azt kell megvizsgálnia az embernek, nem volt-e hanyag szívének őrizésében, idejének felhasználásában és a célra való figyelésben, mert ez a három dolog követel tőlünk

legtöbb gondot, hogy tudniillik jól őrizzük a szívünket, hasznosan éljünk az idővel, és hogy minden cselekedetünkben a megfelelő célra ügyeljünk.

Másodszor vissza kell emlékeznünk, nem voltunk-e hanyagok az imában, az olvasásban (lelkiolvasmányban) és a jó cselekedetek végrehajtásában, mert ebben a háromban a legszorgalmasabban kell gyakorolni és művelni magunkat, ha jó gyümölcsöt akarunk teremni a maga idejében⁵, de ezek közül egyik a másik nélkül nem elégséges.

Harmadszor vissza kell emlékeznünk, nem voltunk-e hanyagok a bűnbánattartásban, a rossznak való ellenállásban és a haladásban. Mindenkinék meg kell ugyanis siratnia igen nagy buzgalommal minden elkövetett vétkét, visszavernie minden ördögi kísértést, így haladnia egyik erényről a másikra⁶, hogy eljuthasson az ígéret földjére.

5. Ami pedig a bűnös kívánságot illeti, meg kell vizsgálnunk lelkiismeretünket, nem él-e bennünk az élvezetvágy, a kívánság és a hiúság, melyek minden rossznak forrásai. — Először is az élvezetvágyat kell szemügyre venni. Ez akkor van meg az emberben, ha az ember vágyódik az édességre (ami az ínynak okoz gyönyörűséget), a puhaságra (lágyságra) és testi dolgokra. Ilyenek: a keresett ételek, a finom ruhák és a buja gyönyörök. És mindezekben nemcsak a beleegyezéstől kell tartózkodnunk, hanem az első mozdulást azonnal vissza kell utasítanunk.

Másodszor meg kell vizsgálnunk nem volt-e és nincs-e bennünk kíváncsiság. Ez így ismerhető fel, hogy valaki rejtett dolgokat vágyik tudni, szépeket látni és drága dolgokat birtokolni. Mindezekben benne van a kapzsiság és a kíváncsiság vétke, amelyet ugyancsak el kell nyomni.

Harmadszor meg kell vizsgálnunk, nem volt-e és nincs-e bennünk a hiúság vágya, amely megmutatkozik az előnyök, dicséretetek és tisztelet hajhászásában, melyek mind hiábavalóak, és az embert is üressé, hiábavalóvá teszik. Úgy kell futni előle, mint a test kívánsága elől; és ilyesmikért a lelkiismeretnek kíméletlenül meg kell feddnie szívünket.

6. Ami a gonoszságot illeti, meg kell fontolnunk nem uralkodott-e valaha és nem uralkodik-e most lelkünkben harag, irigység vagy keserűség, melyek a lelket gonosszá teszik. — Először is a harag gonoszságát kell megfontolnunk, amely megmutatkozik a lélekben, jelben és szóban, vagy érezhető a szívben, kifejeződhet az arcon és a kiáltás-

ban, vagy felismerhető érzelmeiben, nyelvi megnyilatkozásaiban és a cselekedetekben.

Másodszor fontolóra kell vennünk az irigység gonoszságát, amely sorvad, ha látja más boldogságát, örvend más szerencsétlenségén és érzéketlen marad más szegénységével szemben.

Harmadszor el kell gondolkodnunk a keserűség gonoszságán, amely hazug gyanúsításokat, káromló gondolatokat és rosszindulatú megszólásokat eredményez. Mindezeket a bűnös indulatokat minden erővel gyűlölnünk kell. — Kell, hogy háromszorosan is felkavarodjék lelkiismeretünk ebből a hármassal visszaemlékezésből, lelkünk pedig keserűséget érezzen.

7. Miután láttuk, hogyan ébreszti fel a lelkiismeret fullánkját a bűneinkre való gondolás, most lássuk, hogyan tartja azt ébren a magunk állapotának reális felmérése. Három dolgot kell megfontolnunk saját magunkra vonatkozóan: tudniillik közelgő halálunk napját, a kereszten érettünk kiontott vért⁷ és a bíró tekintetét, mely meg fog jelenni. Ebben a három megfontolásban lelkiismeretünk érzékennyé válik minden rossz iránt. Először is akkor élesedik a lelkiismeret, ha megfontolja a halál napját, mert azt előre nem ismerjük, de elkerülhetetlen és visszavonhatatlan.

Ha ezt komolyan megfontoljuk, igen szorgalmasan fogunk dolgozni, hogy „*amíg időnk van*”⁸ megtisztuljunk minden hanyagságtól, bűnös vágytól és rosszindulattól. Ki merne vétekben maradni, ha ennyire bizonytalan a holnapi nap?

Másodszor az is élesíti lelkiismeretünk fullánkját, ha a kereszten kiontott vére gondolunk, mely szívünket akarja felébresztetni, megtisztítani és megpuhítani; amely azért ontatott ki, hogy lemossa emberitisztátalanságainkat; halálával életre keltsen és kiaszott lelkünket megtermékenyítse. Ki lehetne annyira érzéketlen, hogy a hanyagság, a bűnös kívánság, vagy a rosszindulat bűnét engedje magában uralkodni, látva, hogy a legdrágább vérről van elárasztva?

Harmadszor pedig akkor lesz érzékenyebbé lelkiismeretünk, ha a bíró arcára tekintünk, mert Ő tévedhetetlen, hajthatatlan és elkerülhetetlen. Senki sem tudja megtévesztetni bölcsességét, meghajlítani igazságosságát és elfutni büntetése elől. Midőn tehát „egyetlen jócselekedet sem marad viszonzatlanul és egyetlen bűn sem büntetlenül” ki az, aki ezt meggondolva, ne lépne fel keményen mindenfajta bűn ellen?

8. Miután mindezeket megfontoltuk, lássuk most, hogyan és mi módon vezet jó irányba lelkiismeretünket a jó szemlélése. Három jó dolgon kell elmélkednünk, amelyek megszerzésével helyesen alakul a lelkiismeret működése: a bátorságot a hanyagsággal, a komolyságot a bűnös kívánsággal és a jóságot pedig a rosszindulattal szemben. Ha ezt a hármat birtokoljuk jó és helyes a lelkiismeretünk. Ezt mondja a próféta⁹ is: „Megmondom neked, ó ember, hogy mi a jó, és mit kíván tőled az Úr: semmi mást, minthogy váltsd tettekre az igazságot, szeresd az irgalmasságot és hűségesen járj Isteneddel” így szerezzük meg ezt a fent említett három dolgot. Hasonlóan szól az Úr is Szent Lukács evangéliumában:¹⁰ „Legyenek csípőitek felövezve... stb.”
9. Kezdjük tehát a bátorsággal, mely utat készít a másik kettőnek. Így lehetne meghatározni: a bátorság a léleknek egy bizonyos ereje, mely leront minden hanyagságot, és arra képesíti a lelket, hogy minden jó cselekedetet figyelmesen, bizalommal és finomsággal végezzen el. A komolyság ezután jön, mely a léleknek egyfajta szigora, mely megkötöz minden bűnös kívánságot és készségessé teszi a lelket az önmegtagadások, a szegénység és az alázatosság szeretetére. Harmadszor a jóság következik, mely a léleknek bizonyos gyöngédsége, mely kizár minden rosszindulatot és magát a lelket hajlamossá teszi a jóakaratra, türelemre és belső örömré. — És ezzel végetér a megtisztulás útja az elmélkedés segítségével, mert minden tiszta lelkiismeret örvendő és vidám. Aki tehát meg akar tisztulni, forduljon a lelkiismeret fullánkja felé az említett módon. Ebben a gyakorlatban bármelyik ponttal elkezdhetjük az elmélkedést. Egyik elmélkedési pontról a másikra úgy kell átmenni és annyit kell ott időzni, amíg csak nem érezzük a nyugalmat és derűt, amelyből lelki örvendezés keletkezik. Amikor a lélek ezt eléri, képes lesz arra, hogy magasabbra emelkedjék. Ez az út tehát a lelkiismeret fullánkjával kezdődik és a belső örömben ér véget, fájdalommal halad előre, a szeretetben teljesül be.

2.§. A MEGVILÁGOSODÁS ÚTJA ÉS ANNAK HÁRMAS GYAKORLATA

10. A tisztulás útja után következik a megvilágosodás útja, amelyben az embernek a következő sorrendben kell gyakorolnia magát az értelem fénysugarában, amelyet először is az elkövetett rosszra kell ír-

nyítani, aztán a vett jótéteményekre s végül a megígért jutalmakra kell vetíteni. Az értelem sugarát akkor irányítjuk az elkövetett rosszra, amikor figyelmesen lemérjük a rosszat, amelyet Isten megbocsátott. Ezek a rosszak olyan számosak, mint amennyi bűnt elkövetünk és olyan nagyok, amilyen szorosan tapadtunk a rosszhoz és amennyire eltávolodtunk a jótól. És az, amit fentebb mondtunk, elég ennek a megfontolására. De nemcsak ezt kell meggondolnunk, hanem azt is, hogy mennyi bűnbe estünk volna bele, ha az Úr megengedte volna.¹¹ És ha mindezt gondosan meghányjuk-vetjük, az értelem sugara megvilágosítja sötétségünket, de ehhez a megvilágosodáshoz kell, hogy a hála érzelme kapcsolódjék, másképp ez nem lenne mennyei megvilágosodás, amelynek felragyogását, látjuk, a szeretet tüze követi. Ezért hálát kell adnunk az elkövetett bűnök bocsánatáért, meg azokért is, amelyeket akarattunk kényszerűségéből, gyöngeségéből és romlottságából követhettünk volna el.

11. Másodszor meg kell vizsgálnunk, hogyan világítja meg értelmünk fénye a kapott jótéteményeket, amelyek háromfélék lehetnek: egyesek a természetet segítik, mások a kegyelem segítségével, ismét mások a túlcsoorduló ajándék. — A természet javai azok, amelyeket Isten a test részéről ad: tagjainak épségét, az egész testnek egészséget, nemnek nemességet, az érzékek részéről pedig átható tekintetet, éles hallást és normális beszédet; a lélek részéről világos értelmet, helyes ítélőképességet és jó lelkiületet.
12. A kegyelem segítségével a következők: első helyen áll a keresztség kegyelme, amely elvette rólunk a bűnt, visszaállította az ártatlanságot és megadta a megigazolást. Általa lettünk méltók az örök életre. Második helyen áll a bűnbánat kegyelme, amely magába foglalja az alkalmas időt, a jóakaratot és a szerzetesi hivatás kiválóságát. Harmadik helyen a papság kegyelme, amely által te a tanításnak, a bűnbocsánat szentségének és az Eucharisztiaának kiszolgálójává lettél, ezekben mindben többé-kevésbé az élet ígét osztjuk ki.
13. A túlradó ajándék elsősorban abban mutatkozik meg, hogy Isten nekünk adta az egész világmindenséget, az alattunk levőket, hogy nekünk engedelmeskedjenek, a velünk egyenlőket, hogy érdemeket szerezhessünk, a felettünk levő világot, hogy oltalmunk legyen. Má-

sodszor, hogy nekünk adta saját Fiát, hogy a mi testvérünk és barátunk legyen, hogy megváltásunk ára legyen és mindennapi eledelünk. Az elsőt a megtestesülésben valósította meg, a másodikat a szenvedésben, a harmadikat pedig az átváltoztatásban. Harmadszor, hogy a Szentlelket adta, akiben az elfogadás pecsétjét, a gyermekkéfogadás kiváltságát és az eljegyzés gyűrűjét kaptuk. A keresztyény lelket ugyanis barátnőjévé, leányává és jegyesévé teszi. Mindezek a dolgok csodálatosak és felmérhetetlenek és a lélek, amikor ezekről elmélkedik, kell hogy hálás legyen Istennek.

14. Végül a megvilágosodás útját tárgyalva meg kell néznünk, hogy az elmélkedés által hogyan kell visszaverődnie az értelem fényének, hogy míg a megígért jutalomról gondolkodik, visszatérjen minden jó forrásához. Gondosan meg kell fontolni és gyakran emlékezni kell arra, hogy Isten, aki „nem hazudik”¹² a benne hívőknek és Őt szeretőknek megígérte, hogy őket az összes gonosztól elválasztja, minden szentekkel egyesíti, minden vágyukat betölti saját magában, aki minden javak forrása és betetőzése, aki annyira jó, hogy felülmúl minden kérést, minden vágyat, minden értéket és minket ennyi jóra méltónak tart, ha szeretjük és kívánjuk Őt mindenekfölött és saját maga miatt; és ezért minden vágyunkkal, érzelmünkkel, jóakarattal Őt kell óhajtánunk.

3.§. A TÖKÉLETESSÉG ÚTJA ÉS ANNAK HÁROM GYAKORLATA

15. Végül meg kell vizsgálnunk, milyen gyakorlatot követel tőlünk a bölcsesség lángja. Ezt a következő rendben kell megtennünk: először is be kell fogadnunk ezt a lángot, majd fel kell lobbannia és végül felemelkednie. — Akkor fogadjuk be, amikor minden teremtmény szeretetétől elvonjuk szívünket. Azért kell kivonnunk magunkat ebből a szeretetből, mert a teremtmények szeretete nem visz bennünket előbbre; ha előbbre vinne is, nem volna képes felüldíteni, de ha fel is üldítene, nem lenne képes jóllakatni, s ezért minden ilyen szeretettől minden módon távol kell tartani szívünket.
16. Másodszor a lángnak fel kell lobbannia és ez akkor történik meg, amikor egész szívünkkel a Jegyes szeretetéhez fordulunk. Ez pedig úgy

valószínűleg meg, ha ezt a szeretetet önmagunkban szemléljük, vagy a menny polgáraiban, vagy magában a Jegyesben. Hogy pedig ezt megteheszük, arra figyeljünk, hogy ez a szeretet pótol minden méltatlanságot, a Boldogokban ez által van meg minden jó bőség és hogy a szeretet által élvezzük a leginkább kívánatosnak a jelenlétét. Ezek aztán lángra gyújtják az érzelmeket.

17. Harmadszor, ennek a lángnak fel kell emelkednie minden érzékelhető, elképzelhető és felfogható fölé, és pedig a következő sorrendben: először is az ember elmékedésében vallja be magának, hogy akit tökéletesen kíván szeretni és akit szeret, nem érzékelhető, mert nem látható, hallható, szagolható, ízlelhető, érinthető, és ezért nem érzékelhető, de teljességgel kívánatos.¹³ Másodszor fontolja meg, hogy nem is képzelhető el, mert nem szorítható határok közé, képekben nem ábrázolható, meg nem számlálható, körül nem írható, nem változó és éppen ezért el nem képzelhető, de teljességgel kívánható. Harmadszor azt is fontolja meg, hogy ésszel föl nem fogható, mert nem lehet bebizonyítani, meghatározni, megsejteni, értékelni, kifürkészni, és ezért nem is érthető, de teljességgel kívánható.¹⁴

4.§. ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK

18. Ezekből most már világosan látjuk, hogyan juthatunk a Szentírás által tanított bölcsességre a tisztulás, a megvilágosodás és a tökéletesség útjairól elmélkedve. Nemcsak mindent, amit a Szentírás tartalmaz, hanem minden elmélkedésünket is ezekre az utakra kell vonatkoztatni. A bölcs elmélkedése ugyanis vagy az emberi művekre vonatkozik, tudniillik arról gondolkodik, hogy mit tett és mit kell tennie és mi legyen a mozgató oka, vagy az isteni művekre, amikor tudniillik arról gondolkodik, mennyit tett Isten az emberért, mert mindent érte teremtett, mennyit megbocsátott és mennyit ígért; és ebbe bele vannak foglalva a teremtés, a megváltás és megdicsőítés művei; vagy mindkettőnek a princípiumaira, melyek Isten és a lélek, és keresi, hogyan egyesülhetnek kölcsönösen. És itt le kell állnia minden elmélkedésünknek, mert ez minden gondolkodásunk és munkálkodásunk célja és ez az igazi bölcsesség, amelyben igazi tapasztalat által jutunk ismerethez (amelyet valódi tapasztalat által ismerünk).

19. Ebben az elmélkedésben teljes lelkünkkel figyelni kell, vagyis minden erejével részt kell benne venni: a lélek értelmével, ítélőképességével, lelkiismeretével és akaratával. Az efféle elmélkedésben az értelem kutatva teszi fel a kérdést, az ítélőképesség véleményt alkot és választ ad; a lelkiismeret tanúságtevése által következtetést von le, az akarat miután választott, meghozza a döntést.

Ha például valaki a tisztulás útjáról akar elmélkedni, az értelemnek fel kell tennie a kérdést, hogy mit kell tennie az embernek, aki megszenteltetésért Isten templomát; az ítélőképesség azt feleli, hogy el kell vesznie vagy a bűnbánat könnyeiben megtisztulnia. A lelkiismeret hozzáteszi: Te vagy az; tehát vagy el kell kárhoznod, vagy a bűnbánat gyötrelmeinek kell alávetned magadat (a bűnbánat nyilaival kell leveretned). Ebből az akarat választ, tudniillik, mivel nem akarja az örök kárhozatot, önként veszi magára a bűnbánat siralmait. Így kell eljárni más utakon is.

MÁSODIK FEJEZET

AZ IMÁDSÁG, MELYBEN MEGSIRATJUK NYOMORÚSÁGUNKAT, KÖNYÖRÖGVE IRGALMAT KÉRÜNK ÉS BEMUTATJUK IMÁDÁSUNKAT

1. Miután megmondottuk, hogyan juthatunk el az igazi bölcsességre a lelkiolvasmány és elmélkedés útján, most azt kell bemutatnunk, hogyan jutunk oda imádkozva. Tudnunk kell, hogy az imádságban három fok, vagy három rész van. Az első: nyomorúságunk megsiratása, a második: irgalomért való esedezés, a harmadik: az imádás bemutatása. Az imádás kultuszát Istennek nem tudjuk bemutatni, ha tőle kegyelmet nem kapunk; Isten irgalmas Szívét pedig csak nyomorúságunk és szükségünk megsiratása és elpanaszolása által hajlíthatjuk arra, hogy megadja nekünk a kegyelmet. Minden tökéletes imádságban benne kell hogy legyen ez a három mozzanat; az egyik nem elég¹², egyik a másik nélkül és nem vezet az igazi célhoz, ezért ennek a háromnak mindig együtt kell lennie.

1.§. NYOMORÚSÁGUNK MEGSIRATÁSÁNAK HÁROM MÓDJA

2. Nyomorúságunk megsiratásának pedig ki kell terjednie mindarra, ami nyomorúság bennünk, vagyis a bűn elkövetésére, a kegyelem elvesztésére, a dicsőség megadásának elmulasztására; tehát kell, hogy meglegyen bennünk a fájdalom, a szégyen és a félelem. Fájdalom az elkárhozás, szenvedés miatt, szégyen a gyalázat és rútság miatt, félelem a veszély és az elítéltetés miatt. A múlt bűneire való visszaemlékezésből születik a fájdalom, midőn visszaemlékezünk arra, amit elhanyagoltunk: ezek az igazság parancsai; arra, amit elkövettünk: ezek a tiltott vétkek; arra, amit elveszítettünk: ezek az élet ingyenes adományai (a kegyelem). — A jelen dolgok megértéséből ered a szégyen, ha megfontoljuk, hol vagyunk: mert lenn a mélységben

vagyunk, kik a csúcshoz közel voltunk; milyenek vagyunk: a sárba ragadtunk, akik szép képmás voltunk; mik vagyunk: szolgák, pedig szabadok voltunk. A jövő dolgok megérezéséből keletkezik a félelem, midőn belegondolunk, hová megyünk; mert lépteink az alvilág felé tartanak¹⁵, „mi vár ránk: elkerülhetetlen, de mégis igazságos ítélet, és mit fogunk kapni: az örök halál zsoldját”.

2.§. AZ IRGALMASSÁG KIESDEKLÉSÉNEK HÁROM MÓDJA

3. Az irgalmasság kiesdeklése, minden egyes kegyelem esetében, amelyet szeretnénk elnyerni, túlcsonduló vágyakozással történjék, amelyet a Szentlélektől kapunk, „aki kimondhatatlan sóhajtozásokkal jár közben értünk”¹⁶ bízó reménységgel, amelyet Krisztustól kapunk, aki meghalt értünk,¹⁷ mindnyájunkért; a felülről jövő segítség buzgó kérésével, amelyet minden szenttől és boldogtól kérünk. Az elsőt a Szentlélektől kapjuk meg, mert az Atya általa a Fiúban öröktől fogva kiválasztott minket, általa szült újjá lelkünk a keresztségben, és általa gyűjtött össze az Egyház egységébe. A másodikat Krisztustól nyerjük, aki itt a földön érettünk önmagát adta a kereszten és jelen van az Atyaisten színe előtt az égi dicsőségben¹⁸, az Anyaszentegyház pedig felajánlja a szentmisében. A harmadikat a szentek közössége adja nekünk, tudniillik a szolgáló Angyalok védelmüket, a győztes Boldogok támogatásukat, a földön küzdő igazak érdemeiket adják meg nekünk. Amikor pedig ez a három együtt van, eredményesen esdekelhetjük az isteni irgalmat.

3.§. AZ IMÁDÁS HÁROMFAJTA BEMUTATÁSA

4. Hogy a legfőbb imádást megadhassuk minden egyes kegyelemért Istennek, három dolgot kell tennünk. Először is a kért kegyelemért szívünknek meg kell hajolnia Isten tiszteletére és imádására. Másodszor, ki kell nyílnia jóakaratra és hálaadásra, harmadszor, fel kell emelkednie a szemlélődésre és párbeszédre, mely a Jegyes és Menyasszonya között folyik, amint a Szentlélek az Énekek énekében tanítja: amelyben, ha minden helyes rendben megy végbe, csodálatos öröendezés és ujjongás fakad, úgy hogy a lelket elragadtatásba ejti és ezt mondatja vele: „Jó nekünk itt lenni”.¹⁹ És itt kell imádságunknak

abbamaradnia, nem szabad előbb abbahagyni, míg „be nem vonultunk a csodás hajlék helyére, az Isten házába”, ahol „az ujjongás hangjába az ünnepi lakoma hangja keveredik.”²⁰

5. Ha meg akarunk hajolni Isten tiszteletére, meg kell csodálnunk isteni mérhetetlenségét és látnunk kell kicsinységünket. Hogy szívünk kitáruljon a jóakaratra, tekintsünk az isteni jóakaratra és saját méltatlanságunkra. Hogy felemelkedhessünk a szemlélődésre, gondolkodjunk el Isten szeretetén és szemléljük saját lanyhaságunkat, hogy ezáltal az összehasonlítás által a lélek elragadtatására jussunk.
6. Vegyük észbe, hogy Istennek három módon vagyunk kötelesek tiszteletet adni: először mint Atyának, aki minket teremtett, újjáteremtett és nevel. Másodszor, mint Úrnak, aki kiragadott minket az ellenség torkából, kiváltott az alvilág börtönéből és szőlejébe vezetett minket. Harmadszor, mint bírónak, aki előtt mi vádlottak, legyőzöttek és bűnösnek nyilvánítottak vagyunk. Lelkiismeretünk kiáltása vádol, életünk tanúsága meggyőz, az isteni bölcsesség tekintete bűnösnek nyilvánít: ebből nyilvánvaló, hogy igazság szerint ítéletet érdemlünk. Ebből következik, hogy első tiszteletadásunknak nagynak kell lennie, a másodiknak még nagyobbnak, a harmadiknak pedig a legnagyobbaknak. Az első olyan mint a meghajlás, a második, mint a térdhajítás, a harmadik pedig, mint a földre való leborulás. Az elsőben alávetjük magunkat, a másodikban letérdelünk, a harmadikban leborulunk. Az elsőben kicsinek valljuk magunkat, a másodikban a legkisebbnek, a harmadikban semminek.²¹
7. Hasonló módon háromszoros jóakaratot kell tanúsítanunk Isten előtt, tudniillik nagyot, nagyobbat és legnagyobbat. Nagy jóindulatot akkor tanúsítunk, ha méltatlanságunkat szemléljük; nagyobbat, ha a kegyelmének nagyságát; a legnagyobbat, ha irgalmának mérhetetlenségét. Vagy: nagyot, ha az elkövetett vétkekre tekintünk, nagyobbat, ha azok megbocsátására, legnagyobbat, ha az ígéretekre; vagy: nagyot, ha a természet adományaira, nagyobbat, ha a kegyelem ajándékaira, legnagyobbat, ha túlsorduló ajándékaira tekintünk. Az elsőben a szív fölenged, vagy kitágul, a másodikban megnyílik, a harmadikban túlsordult a Siralmak könyve 2. fejezetében²² olvasható szavak szerint: „Mint vizet, öntsd ki szívedet”.

8. Istennek tetszésünket is három módon kell kifejeznünk. Először, hogy mindenki élvezze a boldogságot, amelyet Isten talál saját magában; másodsor, csak abban lelni tetszésünket, hogy Neki tetszésére legyünk, harmadszor, azt óhajtani, hogy mások is vegyenek részt ebben a tetszésben. Az első nagy, a második nagyobb, a harmadik a legnagyobb. Az elsőben ingyenes szeretet van, a másodikban a köteles szeretet, a harmadikban az előbbi kettő keveredik.²³ Az elsőben az ember számára keresztre feszítetik a világ, a másodikban az ember a világnak,²⁴ a harmadikban az ember az embernek, mert mindenkiért meg akar halni, hogy mindenki Isten tetszésére legyen. — Ezen a fokon van a tökéletes szeretet állapota, és senkit sem szabad tökéletesnek gondolni, míg ide nem érkezik. Akkor nyeri el az ember ezt a tökéletességet, amikor szívünk nemcsak akarja, hanem a leghevesebben vágyakozik is testvérei üdvösségéért meghalni, amint Szent Pál mondta:²⁵ „Én örömet hozok áldozatot, sőt magamat is teljesen feláldozom lelketekért.” A felebarátnak erre a tökéletes szeretetére csak úgy juthat az ember, ha előbb eljutott Isten tökéletes szeretetére, aki miatt szerethető a felebarát, aki egyedül csak Isten miatt szeretetre méltó.²⁶

4.8. ISTEN SZERETETÉNEK HAT FOKA

9. Ha meg akarjuk érteni az Isten szeretetében való haladást, tudnunk kell, hogy annak hat foka van, amelyeken fokozatosan és rendezetten haladva juthatunk el a tökéletességre.

Az első az édesség, hogy az ember tanulja meg „ízlelni, hogy mily édes az Úr”.²⁷ Ez pedig úgy történik, hogy Vele időzünk és ünnepelünk a szent elmélkedésekben, mert amint a zsoltárban olvashatjuk: „az ember gondolatai is téged dicsőítenek s ünnepnapot ülnék neked”,²⁸ ez az ünnepnap akkor érkezik el, amikor Isten szeretetéről elmélkedve eltelik a szívünk édességgel.

A második fok a mohóság, amikor a lelkünk szomjazni kezdi ezt az édességet, és benne akkora szomjúság keletkezik, hogy semmi sem tudja többé felüldíteni, csak annak tökéletes birtoklása, akit szeret, de mivel ebben a jelen életben el nem érhetjük, mert távol van, állandóan előreszalad és kilép magából az elragadtatott szeretet által és kiált

Jóbbal mondván:²⁹ „A megfulladást választja lelkem, csontjaim pedig a halált”, mert „amint kívánczik a szarvas a vizek forrásaira, úgy eped lelkem utánad, Istenem.”³⁰

10. A harmadik fok a jóllakottság, amely magából a mohóságból ered. Mert amikor a leghevesebben vágyakozunk Istenre és felfelé vitetünk, mindentől, ami alul van, már undorodunk. Úgy vagyunk tehát, mintha jóllakottak lennénk és mégsem találunk sehol felüdülést, csak magában a szeretett lényben. És mint az, aki jóllakott, ha ételt vesz magához, inkább undor kél benne, mint felüdülés, ugyanígy a szeretetnek ezen a fokán a lélek így van minden földi dologgal.

A negyedik fok a részegség, amely a jóllakottságból származik. A részegség pedig abban áll, hogy amikor oly nagy szeretettel szeretjük Istent, hogy a földi vigasztalás nemcsak undorral tölt el bennünket, hanem még örömlünket is találjuk a szenvedésekben és azokat jobban keressük a vigasztalásoknál és annak szeretetért, akit szeretünk, örömlünket találjuk a fáradozásokban, gyalázatban és megveretésben. És ezért mint részeg, szégyen nélkül vetkőzünk mezítelenre és viseljük el az ütésekkel fájdalom nélkül.

11. Az ötödik fok a biztonság, amely a részegségből ered. A lélek annyira átérzi, hogy telve van Isten iránti szeretettel, hogy szívesen elviselne miatta minden veszteséget és minden gyalázatot; hogy ebben a szeretetben már nincs félelem³¹ és a lélekben Isten segítségével akkora remény születik, hogy úgy tudja, semmi sem képes most már őt elválasztani Istentől. Ezen a fokon volt az Apostol, amikor azt mondta:³² „Ki szakíthat el bennünket Krisztus szeretetétől ... Biztos vagyok ugyanis benne, hogy sem halál, sem élet... nem szakíthat el minket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van.”

A hatodik fok a nyugalom, melyben akkora béke és pihenés van, hogy a lélek valamiképpen csendbe és álomba merül és mintegy Noé bárkájába helyeztetik, ahol semmi nem zavarhatja meg. Ki tudná ugyanis megzavarni azt a lelket, melyet semmiféle vágy fullánkja nem nyugtalanít, a félelem semmilyen éle nem ingerel? Az ilyen lélekben béke van, elérte a legvégső állapotot és már ízleli a nyugvást és az igazi Salamon megnyugszik benne, mert „békében van az ő lakóhelye”³³. Nagyon is illő, hogy ezeket a fokokat azzal a hat lépcsőfokkal jelöljük, amely Salamon trónjához vezetett.³⁴ Ezért olvashatjuk az Énekek éne-

kében³⁵ is: „Salamon király trónusát, mely bibortól ékes, a szeretet közepébe helyezte”, mert lehetetlen másképp eljutni erre a nyugalomra, csak a szeretet által. Amikor azonban ide már eljutott, könnyű megtenni minden jót, ami a tökéletesség műve: cselekedni vagy szenvedni, élni vagy meghalni. Igyekeznünk kell tehát, hogy haladjunk szeretetben, mert ez a haladás magával hozza minden jó tökéletességét, amelyet nekünk méltóztassék megadni, aki él és uralkodik mindörökkön örökké! Amen.

5.§. ÖSSZEFOGLALÁS

12. Hogy tehát azok a különféle dolgok, amiket mondtunk, kéznél legyenek, jegyezd meg, hogy mindaz, aki ehhez a tökéletességhez el akar jutni, kell hogy először is a lelkiismeret fullánkja felé forduljon; megerősítse, élesítse, helyes irányba állítsa azt; aztán az értelem fényéhez, amellyel meg kell világítani múltunkat, jelenünket, és hagyni, hogy visszatükrözésében mindent Istenre vezessen vissza; s végül a bölcsesség lángjához, amelyet be kell fogadni, fellobbantani, majd hagyni, hogy fölemelkedjék.

Aztán nyomorúságunkat imádságban siratnunk kell, fájdalommal, mivel vád alá estünk, szégyennel a gyalázat miatt és félelemmel a veszély miatt. — Majd esedezni kell irgalomért a Szentlélektől kapott heves vágyakozás sóhajaival, a keresztre feszített Krisztustól kapott reményteli bizalommal és a szentek közbenjárása által nyert oltalom segítségével. S végül Istennek az imádás legfőbb tiszteletét kell nyújtánunk, kifejezve iránta érzett tiszteletünket, jóakaratomat és tetszésünket; kell, hogy Istenben legyen tetszésünk mintegy kiindulása; részükről induljon ki a megfontolás, mint válasz, és így jöjjön létre a legfőbb tisztelet és hódolat teljes bemutatása, mint konklúzió. Aki viszont állandóan és buzgón így serkenti önmagát, az haladni fog a szeretetben az előbb leírt hat fokon felfelé, ezeken át eljut a tökéletes nyugalomba, ahol a béke bősége és a nyugvás teljessége van, amelyet maga az Úr hagyott az Apostolokra³⁶. Jegyezd meg, hogy az Apostol ezért kívánt minden köszöntésében kegyelmet és békét. Kegyelmet, mely maga a kezdet és békét, mely mintegy kiegészíti azt: a Timóteushoz írt levélben pedig közbeszúrja az „irgalmat”, amely mindkettő alapja.

HARMADIK FEJEZET

A SZEMLÉLŐDÉS, AMELY ÁLTAL ELJUTUNK AZ IGAZ BÖLCSESSÉGRE

1. §. ELŐSZÓ

1. Miután elmondtuk, hogyan kell magunkat gyakorolni az elmélkedésben és imádságban, hogy eljussunk a bölcsességre, most röviden érintsük azt a témát, hogyan kell szemlélődve eljutnunk az igaz bölcsességre. A szemlélődés által lelkünk a mennyei Jeruzsálembe megy át, amelynek mintjára formáltatott az Egyház a Kivonulás könyvében³⁷ olvasható parancs szerint: „Vigyázz és aszerint a minta szerint készítsd el, amelyet a hegyen mutattam neked.” Szükséges ugyanis, hogy a küzdő Egyház hasonló legyen a győzedelmeshez, ennek érdemei megfeleljenek annak jutalmainak, és a küzdő Egyház vándorai hasonlítsanak a Boldogokhoz, amennyire csak lehetséges. A dicsőségben ugyanis hármás az adomány: tökéletes jutalom, vagyis a legnagyobb béke örök birtoklása, a legfőbb igazság nyílt látása és a legfőbb jószág, vagyis szeretet teljes élvezése. Eszerint a legfelső égi hierarchiában hármás rendet különböztethetünk meg: Trónusokat, Kerubokat és Szeráfokat. Az tehát, aki érdemei által szeretne eljutni erre a boldogságra, váljon hasonlóvá, amennyire csak lehetséges már ebben az életben, ehhez a háromhoz, vagyis legyen meg benne a béke mélysége, az igazság ragyogása és a szeretet édessége, mert ebben a háromban nyugszik Isten, és úgy lakozik bennük, mint saját trónjában. Az előbb említett három érték mindegyikéhez három-három lépcsőfok vezet fel a hármás útnak megfelelően, tudniillik a tisztulás útja, amelyben kiűzzük a vétket; a megvilágosodás útja, amelyben Krisztust utánozzuk; és az egyesülés útja, amelyben befogadjuk a Jegyest; mert mindegyiknek megvannak a maga lépcsőfokai, amelyeken alulról indulva a házhoz juthatunk fel.

2. §. HÉT LÉPCSŐFOK, AMELYEN A BÉKE TELJESSÉGÉRE JUTUNK

2. Az a hét fok, amelyeken a teljes békéhez jutunk, a következő:

Az első a szégyen, mely akkor keletkezik lelkünkben, amikor gonoszságainkra emlékezünk, mégpedig azok nagyságára, sokaságára, rútságára és hálátlanságára.

A második a félelem, amikor a bíróra tekintünk, és pedig ezt is négy szempontból: a jó cselekedetek hiánya, értelmünk vaksága, akaratunk megkeményedése és végső elítéltetésünk miatt.

A harmadik a fájdalom az elítéltetés meggondolása miatt, és ez is négy szempontból nézve: tudniillik az isteni barátság eljátszása, az ártatlanság elvesztése, a természet megsértése és elmúlt életünk elvesztetése miatt.

A negyedik a kiáltás a segítségért való könyörgésben. Ez is négyféle lehet: az Atyaisten, a Megváltó Krisztus, a Szűzanya és a Győzelmes Egyház segítségével.

Az ötödik a szigorúság, amellyel elfojtjuk a négyféle tűz lángrobbanását: tudniillik a szárazságét, mely a tunyaság; a romlottságét, mely a rosszindulat; az élvezethajhászását, mely a bűnös vágy; a hiúságét, mely a kevélység.

A hatodik a vértanúság lángoló óhajta, mert benne elnyerhető a bűnök tökéletes bocsánata, a vétkektől való teljes megtisztulás, a büntetésért adott hiánytalan elégtétel és a kegyelemben való teljes megszentelődés.

A hetedik a mély álom Krisztus árnyékában, amelyben megízleli az ember a nyugalmat és érzi, hogy isteni szárnyak árnyéka védelmezi,³⁵ úgyhogy itt már nem égeti a vágyak forrósága, sem a büntetéstől való félelem. Erre az állapotra csak a vértanúság utáni vágyakozással juthatunk el; a vértanúság után való vágyakozásra meg csak úgy, ha kioltottuk a bennünk égő tüzet: ezt meg csak úgy tudjuk megtenni, ha segítséget kérünk, azt pedig csak akkor kérünk, ha megsirattuk veszteségeinket; ezt meg akkor, ha előbb féltünk az isteni ítélettől; az isteni ítélettől való félelemre meg csak úgy jutottunk, hogy szégyelltük gonoszságainkat: Aki tehát el akar jutni a békében való mély alváshoz, az előbb felsorolt rendben járjon el.

3. §. A HÉT LÉPCSŐFOK, AMELYEN AZ IGAZSÁG RAGYOGÓ VILÁGOSSÁGÁBA JUTHATUNK

3. A következő 7 lépcsőfok vezet el az igazság ragyogó világába, melyre Krisztus utánzása által juthatunk: az értelem beleegyezése, az együtszenvedés érzelme, a csodálkozás tekintete, az áhítat elragadtatása, a hasonlóságba való öltözés, a keresztt átölelése³⁹ és bepillantás az igazságba.

Először is fontold meg, ki az, aki szenved, és vesd alá magadat neki az értelem beleegyezése által, hogy rendíthetetlenül hidd: Krisztus valóban az Isten Fia, minden dolgok princípiuma (kezdet), az emberek Üdvözítője, minden érdemek jutalmazója.

Másodszor, milyen az, aki szenved, és kapcsolódj hozzá az együtszenvedés érzelme által, hogy vele együtt szenvedj, aki a legártatlanabb legszelídebb, legnemesebb és mindeneket leginkább szerető.

Harmadszor, fontold meg annak nagyságát, aki szenved és csodálkozó tekintettel közeledj hozzá és figyeld meg jól mérhetetlen hatalmában, szépségében, boldogságában és örökkévalóságában. Csodálkozva nézd, hogy a mérhetetlen hatalom megsemmisül, a szépsége el van rútitva, a boldogság gyötrelmek martaléka, az örökkévalóság halni készül.

Negyedszer, hogy milyen okból szenved és felejtse el magadat az elragadtatott áhítatban, mert a te megváltásodért, megvilágosodásodért, megszentelődésedért és dicsőségedért szenved.

Ötödször, hogy milyen módon szenved és öltse magadra Krisztust, törekedj hozzá hasonlóvá válni, a hozzá való hasonulás törekvése által, mert szenvedéseiben a felebarát iránt volt a legszívesebb, önmaga iránt a legkíméletlenebb, Isten iránt a legengedelmesebb, az ellenséggel szemben a legokosabb. Igyekezz tehát te is a felebarát iránt magadra öltetni a jóság ruháját, önmagaddal szemben a szigorúságát, Isten előtt az alázatosságát, az ördöggel szemben az okos körültekintést, Krisztus utánzásának modellje szerint.

Hatodszor figyelj arra, mily nagy a szenvedése, amelyet elvisel, és öleld át a keresztt szenvedés utáni vágyból, hogy amint Ő szenvedett a megkötötzetéstől, amikor mindenhatósága tehetetlenné vált; a szidalmaktól, mikor jósága megvetésre méltónak látszott; a gúnyolódástól, mikor bölcsessége ostobaságnak tűnt, kínzásoktól mikor igazságossága bűnösnek látszott; így vágyakozzál te is a keresztt szenvedé-

sére, mely telve van jogtalanságokkal abban, amit vele tesznek, gyalázatokkal abban, amit mondanak neki, gúnyolódással azokban a jelekben, amelyeket adnak neki és szenvedéssel a kínzásokban.

Hetedszer fontold meg, hogy milyen következményei vannak annak, hogy szenved, és szemlélődő tekintetedet az igazság sugarára fügesszed. A Bárány szenvedése miatt „a könyv hét pecsétje felnyílt”, amint a Jelenések könyvének ötödik fejezetében⁴⁰ olvashatjuk. Ebben a könyvben minden benne van. Benne hét titok el volt zárva az ember elől, amely Krisztus szenvedésének hatására most feltárult. Vagyis: a csodálatos Isten, az értelmes lények, az érzékelhető világ, az óhajtott paradicsom, a rettenetes pokol, a dicséretre méltó erény és az undorító bűnös állapot titka.

4. Először is a csodálatos Isten misztériuma tárult fel a kereszttel, mert általa lett nyilvánvalóvá fölséges és kifürkészhetetlen bölcsessége, fölséges és megfellebbezhetetlen igazságossága, fölséges és kimondhatatlan irgalmassága. Az ő fölséges bölcsessége ugyanis megsegényítette az ördögöt, fölséges igazságossága követelte megváltásunk árát, fölséges irgalmasságában értünk odaadta Fiát. Ha mindezeket szorgalmasan végiggondoljuk, ezek a legvilágosabban állítják eléink Istent.

Másodszor az értelmes lények titka is feltárult a kereszten azok hármaskülönbözősége szerint. Tudniillik, hogy milyen nagy volt az ő jósága az angyalok iránt, mekkora a méltósága az emberekhez és mekkora a kegyetlensége a démonokkal szemben. Mert az angyalok megengedték, hogy keresztre feszítsék Urukát, az Isten Fia az emberi nem miatt feszítettet keresztre, és pedig a démonok sugalmazására.

Harmadszor, az érzékelhető világ titka is feltárult a kereszttel, mert a világ az a hely, ahol vakság uralkodik, mert az igaz és legfőbb világosságot nem ismerte fel⁴¹; ahol terméketlenség uralkodik, mert Jézus Krisztust megvetették mint gyümölcstelent; a bűn uralkodik, mert Istent és Urát, barátját, az ártatlant ítélte el és ölte meg.

Negyedszer, a kereszttel feltárult az óhajtott paradicsom titka, amelyben minden dicsőség teljessége, minden örömezés látványossága, minden gazdagság bősége megtalálható. Hogy ezt a paradicsomkertet nekünk Isten helyreállítsa, azért lett alázatos, szánalomra méltó szegény emberré! Benne a fönség felöltötte a megvetettséget, az igazságosság alávetette magát a büntetésnek, a gazdagság részt vett a legnagyobb

nyomorban. A legfönségesebb Parancsoló felvette a megvetett szolgálót, hogy minket dicsőségbe emeljen; a legigazságosabb Bíró a legkegyetlenebb büntetést szenvedte, hogy minket a bűn állapotából a megigazultság állapotába helyezzen; a leggazdagabb Úr magára vette a legvégső nyomort, hogy mértéknélküli gazdagságban részesedjünk.⁴²

Ötödször, a kereszttel feltárult a pokol rettenetes volta, mely telve van nyomorúsággal, hiábavalósággal, gyalázattal, szenvedéssel és gyötrellemmel.⁴³ Ha szükséges volt, hogy Krisztus mindazt elszenvedje, amit szenvedett a bűnök megsemmisítése és az azokért járó elégtétel miatt, mennyivel inkább kell, hogy az elkárhozottak ezeket szenvedjék bűneik igazságos büntetése miatt és kártalanítása végett.

Hatodszor a kereszttel feltárult az erény dicséretes volta, hogy tudniillik mennyire értékes, szép és gyümölcsöző. Értékes, mert Krisztus inkább föláldozta az életét, minthogy valamit is tegyen az erény ellen; szép is az erény, mert még a (kereszt) gyalázatában is ragyogott; és gyümölcsöző, mert az erény egyetlen tökéletes megvalósítása kifosztotta a poklot, megnyitotta az eget és újjáteremtette a földet.

Hetedszer, a kereszttel feltárult, hogy mennyire undorító a bűnös állapota, mert megváltása oly nagy árat követelt, akkora nagy engesztelő áldozatot és olyan erős orvosságot, hogy egyedül Isten és a legnemesebb ember személyes egysége tudott engesztelést adni a görgért, amelynél nem volt nagyobb, a legmegvetettebb megalázkodás által; a gonosz kívánságért, melynél nem volt hevesebb vágy, a legnagyobb szegénység által; a tobzódásért, melynél nem volt soha féktelenebb, a legkeserűbb keserűség által.

5. Íme így lesznek nyilvánvalóak mindenen a kereszttel, mert mindent vissza lehet vezetni erre a hétre. Ebből az következik, hogy a kereszttel kulcs, ajtó, élet és az igazság ragyogása, melyet aki felvesz és követ az előbb jelzett módon, az „nem jár sötétségben és övé lesz az élet világossága.”⁴⁴

4. §. A HÉT LÉPCSŐFOK, MELY A SZERETET ÉDESSÉGÉHEZ VEZET

6. A Szentlélek befogadása által a következő hét lépcsőfokon juthatunk el a szeretet édességére: az ösztökélő éberség, a megerősítő bizalom, a lángra lobbantó vágyakozás, a felemelő elragadtatás, a megnyugvást

adó tetszés, a gyönyörködő örvendezés és a belsőleg egyesítő ragaszkodás által. Ezeken a lépcsőfokokon a következő módon kell haladni, ha el akarsz jutni a szeretetben a tökéletességre és a Szentlélek szerelmére.

Szükséges, hogy ösztökéljen éberség a Jegyes váratlan érkezése miatt, hogy mondhasd neki⁴⁵: „Isten, én Istenem, miattad virrasztok hajnal óta;” és azt, amit az Énekek énekében⁴⁶ olvashatunk: „Alszom, de a szívem virraszt” és azt, amit a prófétáknál⁴⁷ találunk: „Utánad vágyódik éjszaka a szívem, és téged keres a lelkem bensőmben”.

Másodszor, hogy megerősítsen a bizalom a Jegyes hűsége miatt, hogy mondhasd: „Tebenned reméltem, Uram, és nem szégyenülök meg mindörökké”⁴⁸ és azt, amit Jób könyvében⁴⁹ olvashatunk: „Még ha meg is öl engem, én benne reménykedem.”

Harmadszor, hogy a vágyakozás felgyújtson téged a Jegyes édessége miatt és mondhasd: „Amint kívánczik a szarvas a forrás vizére, úgy kívánczik lelkem tehozzád, Istenem”⁵⁰ és azt, amit az Énekek énekében⁵¹ olvashatunk: „A szeretet erős mint a halál”, és ezt: „A szerelemtől beteg vagyok”.

Negyedszer, hogy az elragadtatás felemeljen téged a magasságba, ahol a Jegyes van és mondhasd neki: „Mily kedvesek a te hajlékaid, seregek Ura!”⁵² és a menyasszonynak a szavát: „Vonzz magad után engem...”⁵³ és azt, amit Jóbnál olvashatunk: „A felemeltetést választotta az én lelkem.”⁵⁴

Ötödször, hogy a tetszés téged elnyugtasson a Jegyes szépsége miatt és te is mondhasd a menyasszonnyal: „A kedvesem az enyém, és én az övé vagyok” és ezt: „A kedvesem fehér is, piros is, ezrek közül is kiválik.”⁵⁵

Hatodszor, hogy az örvendezés gyönyörködtessen, a Jegyes tökéletessége miatt, hogy mondhasd a menyasszony szavát: „Bármily sok fájdalom volt szívemben, vigasztalásaid felvidítették lelkemet”⁵⁶ és ezt: „Mily nagy a te édességed, Uram!”⁵⁷ és azt, amit az Apostol mondott: „Vigasztalás tölt el és túlárad bennem az öröm stb.”⁵⁸

Hetedszer, hogy a hozzá való ragaszkodás bensőleg egyesítsen vele a Jegyes szeretetének erőssége miatt és mondhasd: „Nekem azonban jó az Istenhez ragaszkodnom,”⁵⁹ és ezt: „Ki szakíthat el minket Krisztus szeretetétől?”⁶⁰

7. Ezek között a fokok között rend van, a tökéletes állapot csak az utolsón található és oda csak a közbeeső fokokon — melyek egymásra épülnek — lehet eljutni. Az első fokon a megfontolás, a többen az érzelmek uralkodnak. Az éberség ugyanis megfontolja, milyen tisztességes, előnyös és gyönyörűséges Istent szeretni⁶¹ és mintegy ebből születik a bizalom, mely a vágyakozást felkelti, az meg az elragadtatást, míg el nem jutunk az egyesülésig, csókéig és ölelésig, amelyre minket vezet... (stb.) Amen.

5. §. ÖSSZEFOGLALÁS

8. Így lehetne röviden összefoglalni a fent vázolt fokokat. Először is a tisztulás fokai a következők: az ember szégyenli a bűnt, retteg az ítélettől, nyög a kárhozát kínjai miatt, hogy gyógyulást találjon, segítséget kér, elfojtja az ellenség tüzeit, a korona elnyerése végett óhajtja a vértanúságot, és Krisztushoz közelít, hogy Ő takarja be árnyékával.

A megvilágosodáshoz tartozó fokok a következők: meg kell fontolnunk, ki az, aki szenved és hinnünk kell benne, úgy, hogy fogjai legyünk; milyen az, aki szenved és együttsszenvedve vele keserűséggel telünk el; mily nagyságos az, aki szenved és csodálkozás és ámulat vesz erőt rajtunk; milyen okból szenved, és bízunk benne, hogy megjutalmaz; milyen módon szenved és követjük őt és hasonulunk hozzá; mily nagyok a kínjai, amelyeket szenved és elragadtatva átöleljük; hogy szenvedésének milyen következményei vannak és megnyitjuk értelmünket, hogy szemléljük.

Az egyesülés útjának ezek a fokai: az éberség ösztönöz bennünket a Jegyes váratlan érkezése miatt; megerősít minket a bizalom hűsége miatt; a vágyakozás lángra lobbant minket édessége miatt; az elragadtatás felemel oda, ahol ő van; a tetszés elnyugtat szépsége miatt; az öröm megrészeget szeretetének teljessége miatt; a ragaszkodás egészen hozzátapad szerelmének erőssége miatt, hogy mindig áhítatos lélek mondhassa szívében az Úrnak: Téged kereslek, benned remélek, téged kívánlak, hozzád emelkedem, téged befogadlak, benned ujjongok és örökre hozzád tapadok.

6. §. EGY MÁ S MEGKÜ LÖNBÖ ZTETÉ S SZERINT A HALADÁ SNAK KILENC LÉPCSŐ JE VAN

9. Jegyezd meg, hogy a tökéletesedés fokait másképp is meg lehet különböztetni a háromszor három különbözőség szerint a három hierarchiával egybevetve. A bűnbeesés után mindenkinek három dologra van szüksége, úgy mint: keserűségre, hála-ra és hasonlóságra. De ha az ember nem vétkezett volna, elég lett volna kettő, tudniillik a hála és a hasonlóság. Hála a kegyelemért, hasonlóság az igazság által. De most gyógyszerként szükséges a keserűség is. Mert a gyönyörűség által elkövetett vétkeket másképp eltörölni nem lehet, csak keserű bánattal.

A keserűségben kell, hogy benne legyen az elkövetett vétkek gonosz voltának felmérése; a szenvedésekre való emlékezés Krisztus kínjai miatt; és az orvoslás keresése a felebarát nyomorúságai miatt.

A hála-ban benne kell hogy legyen a semmiből való terem-tés jótéményeinek csodálata, a bűntől való szabadulás és megújulás által előző érdemének semmibe vétele; és hálaadás azért, hogy a pokolból kiragadtattunk. A terem-tés Isten képére történt, a megváltás saját vére árán, a kiragadás egészen az ég magasságáig.

A hasonlóságban benne kell lennie az igazság szemlélésének, mely a fentvalókhoz emelkedik, a szeretet érzelmének, mely a külsőkre ki-árad és az erény erejének, mely a belső dolgokra irányul, hogy így magad fölé emelkedj az értelem segítségével az igazság szemlélésében, amely az isteni dolgok szemlélése; minden terem-tett dolgon végig-járatva szemedet a tudás segítségével; és ítéleteidet szolgálatra szorítva a megingathatatlan hit által.⁶² Így a kiáradás magad köré a szeretet érzelme által történjék állhatatosan, éspedig az égi gyönyörűségek után való vágyakozás által: ezt a bölcsesség eredményezi; az értelmes teremtményekkel való kapcsolat által; ezt a barátság viszi végbe; a testi gyönyörűségek megvetése által: ezt a szerénység sugallja. A magunkba való belépést az erélyesség cselekedete viszi végbe, és ezt a legnehezebbre is vállalkozó bátorság által, amelyet az iparkodás művei; a dicséretre méltó tettek által, amelyet a nagylelkűség sugall; és a legmegvetettebbek vállalása által, amelyre az alázatosság tesz képessé.

10. A megtisztulás tehát keserűségben történik, amely magunkra vonatkozóan kell hogy keserű megbánásban mutakozzék, mivel vétkez-

tünk ellened, Krisztus és a felebarát ellen. Krisztusra vonatkozóan kell, hogy félelemmel teli együttlészenvedésben fejeződjék ki az elrejtett ítéletek miatt, amelyek igazak, jóllehet bizonytalanok az időt, napot és órát illetően. — A felebarátra vonatkozóan kell, hogy együttérezve kiáltsunk bizalommal a mindig kész oltalomért Istenhez, Krisztushoz, a szentek közbenjárását is kérve.

A megvilágosodás a hasonlóságban van, amelyben az első igazság tekintete a felfoghatatlanokra van irányítva, kiterjed az érthetőkre és megsemmisül a hit tényei előtt. A szeretet ugyanúgy Istenre irányul, kiterjed a felebarátra és megsemmisül a világ előtt. Az erélyesség gyakorlása azokra irányul, amelyek ajánlatosak, kiterjed azokra, melyek mindenkinek hasznosak és megsemmisül a megvetendő dolgok előtt.

A tökéletesség a hálában van, amelyben az éberség megnyilatkozik a jótétemények hasznosságáért zengett énekben; az örvendezés a javak értékessége miatt ujjong; a jóakarat pedig az adakozó nagylelkűsége miatt az ölelésig jut el.

7. §. AZ ISTENI DOLGOK KÉTFÉLE SZEMLÉLÉSE

11. Jegyezd meg, hogy az igazság szemlélésében fel kell tekintenünk a felfoghatatlan igazságokra, ezek pedig a fölséges Szentháromság misztériumai. Ide a szemlélődés útján jutunk, mégpedig kétféleképpen: vagy az állítás, vagy a tagadás útján. Az első Szent Ágoston tanítja⁶³, a második Dionysius⁶⁴.

Az állítás útján megvizsgáljuk, hogy mi az Isteni Személyekben a közös, mi a sajátos és mi az, amit mi nekik tulajdonítunk mint sajátjukat, ezek a kettő között vannak. Értsd meg tehát és szemlélj, ha lehet, hogy mi az, ami Istenben közös: Isten ugyanis első lényeg, tökéletes természet, boldog élet. Ezek szükségszerűen kapcsolódnak.⁶⁵ Továbbá figyelj és lásd, ha lehet, hogy Isten jelenvaló örökkévalóság, mindent betöltő egyszerűség, és mozdulatlan mozgató. Ezek a tökéletességek egymásból következnek és természetszerűleg kapcsolódnak. — Végül figyelj arra, hogy Isten megközelíthetetlen világosság, változhatatlan értelem, felfoghatatlan béke: és mindezek nemcsak a lényeg egységére, hanem magára a legtökéletesebb Háromságra is vonatkoznak. A világosság, mint szülő, szüli a fénysugarat, a fény-

sugár és a világosság pedig együtt a meleget úgy, hogy a meleg mindkettőtől származik, de nem szülés által. Ha viszont Isten, az igaz világosság megközelíthetetlen⁶⁶, akkor a kis sugár és a meleg valóban lényeg és személy is. Istenben tehát valóban Atya és Fiú és Szentlélek van, ez az Isteni Személyek sajátossága. Az értelem mint princípium foganja és hozza létre magából az igét, belőlük pedig a szeretet adománya származik, és ezt minden tökéletes értelemben fel lehet fedezni. Ha tehát Isten változhatatlan értelem, akkor világos, hogy van benne Első princípium, Örök Ige és Tökéletes Ajándék, ami csak az egyes személyek sajátossága.⁶⁷

A béke fogalma magába foglalja többek kapcsolatát. Tökéletes kapcsolatban csak akkor lehetnek, ha hasonlóak. Hasonlóságról pedig csak ott lehet szó, ahol legalább kettő ered egy harmadiktól, vagy egyik a másiktól. Az isteni személyek esetében azonban nem lehetséges, hogy kettő ugyanazon a módon eredjen a harmadiktól. Tehát az isteni személyek közötti igazi békéhez szükséges, hogy legyen egy első kezdet, annak képmása és kettőjük összekapcsolója.

12. Aztán vannak az isteni személyeknek általunk kisajátított háromféle tulajdonságaik.

– Az első három ilyen nekik tulajdonított minőség a következő: egység, igazság és jóság. Az egységet az Atyának tulajdonítjuk, mert Ő a kezdet; az igazságot a Fiúnak, mert Ő a képmás; a jóságot a Szentléleknek, mert Ő a kapocs.

– A második három ilyen tulajdonság: a hatalom, a bölcsesség és az akarat. A hatalmat az Atyának tulajdonítjuk, mert Ő az Őskezdet; a bölcsességet a Fiúnak, mert Ő az Ige; az akaratot a Szentléleknek, mert Ő az Ajándék.

– A harmadik ilyen hármassor a következő: fönség, szépség és édesség. A fönséget az Atyának tulajdonítjuk az egység és a hatalom miatt. Mert nem más a fönség, mint egyetlen és egyedüli hatalom. A szépséget a Fiúnak az igazság és a bölcsesség miatt. Mert a bölcsesség sok gondolatot, az igazság pedig egyezést foglal magába; „a szépség pedig nem más, mint számbeli egyezés.”⁶⁸ Az édességet a Szentléleknek tulajdonítjuk az akarat és a jóság miatt. Ahol ugyanis a legfőbb jóság kapcsolódik az akarathoz, ott van a legnagyobb szeretet és

édesség. — Istenben tehát rettenetes fönség, csodálatos szépség és kívánandó édesség van, és itt megállhatunk. — Ez tehát az állítás útján történő megközelítés.

13. A másik út azonban kiválóbb, tudniillik a tagadás útja, mert ahogy Dionysius mondja⁶⁹: „az állítások nem foglalnak magukba mindent, a tagadások viszont igen”. Látszólag a tagadások kevesebbet mondanak, mégis többet fejeznek ki. Ezen az úton úgy kell haladnunk, hogy egy bizonyos rendet kövessünk. Kezdjük az alsóbbakon és menjünk a felsőbbekhez, és így a tagadás magába foglalja azok állítását, melyek felette vannak a tagadott dolgoknak. Így tehát, amikor azt mondjuk, hogy Isten nem érzékelhető, hanem érzékfeletti, nem képzelhető el, nem fogható fel, nem olyan mint más létező, hanem mindezek felett van.⁷⁰ Az igazság szemlélése így megjárja a lélek sötét mélységeit, és majd a legmagasabb szint felé emelkedik, majd mélyre száll, maga fölé és minden teremtetett dolog fölé. Ez a felemelkedés legnemesebb módja, de ez feltételez egy másikat, mint ahogy a tökéletesség állapotának előfeltétele a megvilágosodás, úgy a tagadás útjának az állítás útja. A felemelkedésnek ez a módja annyival erőteljesebb, amennyiben a felvivő erő bensőbb; annyival gyümölcsözőbb, amennyiben a szeretet hajtja. Ezért nagyon hasznos ezt a szeretetben gyakorolni.
14. Jegyezd meg, hogy az első hierarchiában kell segítségül hívnod az igazságot sóhajtozások és imádság közepette az Angyalokhoz társulva; hallgatnod kell szorgalmas olvasás közben az Arkangyalok társaságában; hirdetned kell példád és prédikációd által a Fejedelemségekkel. — A második hierarchián hallgatnod kell az igazságot hozzá futva mint menedékhez a Hatalmasságokkal; meg kell érteni buzgósággal és mohó vágyakozással az Erősségekkel; hozzá kell kapcsolódni önmegvetéssel és önmegtagadással az Uralmakkal. — A harmadik hierarchián imádni kell az igazságot áldozattal és dicsérettel a Trónusokkal; csodálni kell elragadtatásban és szemlélődésben a Kerubokkal; át kell ölelni csókkal és szeretettel a Szeráfok módjára. Gondosan őrizd meg mind, amit mondtunk, mert ezekben van az élet forrása.

JEGYZETEK

1. Péld 22,20.
2. A Szentírás értelmezéséről lásd a bevezetőt
3. Ez a hármas felosztás megtalálható Dionysius: De Caelesti Hierarch. c3, n2, c7, n3; c9, n2 és c10.
4. Mystica Theologia c1, n1.
5. Zsolt 1,3 l. Mt 3,10 és 12,33
6. Zsolt 83,8: *ibunt de virtute in virtutem*
7. Kol 1,20
8. Gal 6,10
9. Mik 6,8
10. Lk 12,35
11. Szt. Bernát: Serm. 2 pro Dom. 6 post Pent., n3
12. Tit 1,2
13. Én 5,16
14. Az itt kifejtettekről lásd még Itin. c7
15. Péld 5,5
16. Róm 8,26
17. 1 Pét 2,21
18. Zsid 9,24
19. Mt 17,4
20. Zsolt 41,5
21. l. Bernát, De diligendo Deo, c10, n27
22. Siral 2,19
23. Richard de S. Vict. V de Trin. c16
24. l. Gal 6,14
25. 2 Kor 12,15
26. Bernát, De diligendo Deo, c8, n25
27. Zsolt 33,9
28. l. Zsolt 75,11
29. Jób 7,15
30. Zsolt 41,2
31. 1 Jn 4,18
32. Róm 8,35–39
33. Zsolt 75,3
34. l. 1 Kir 10,18k; 2Krán 9,17k l. még Itin. c1, n5
35. Én 3,10
36. Jn 14,27
37. Kiv 25,40
38. Zsolt 16,8 és 60,5
39. l. Róm 13,14 és Gal 3,27
40. Jel 5,5k
41. Jn 1,9k
42. Szt. Ágoston: XIII. Conf. c8, n9
43. Jób 10,22
44. l. Jn 8,12 és Mt 16,24
45. Zsolt 62,2
46. Én 5,2
47. Iz 26,9
48. Zsolt 30,2
49. Jób 13,15
50. Zsolt 41,2
51. Én 8,6 és 2,5
52. Zsolt 83,2
53. Én 1,3
54. Jób 7,15
55. Én 2,16 és 5,10
56. Zsolt 93,19
57. Zsolt 30,20

- 58. 2Kor 7,4
- 59. Zsolt 72,28
- 60. Róm 8,35
- 61. Arisztotelész: II Ethic. c3
- 62. I. 2Kor 10,5
- 63. I. De Trin. V.
- 64. Mystica Theol. c1, n2-től a mű végéig
- 65. Itin. c5, n5 köv.
- 66. 1Tim 6,16
- 67. Itin. c3, n5
- 68. Ágoston: De Musica VI, c13, n38
- 69. De Caelesti Hierarch. c2, n3, I. még Myst. Theol. c1–5
- 70. Itin. c7, n5
- 71. Arisztotelész: Poster. 1. c21

BESZÉLGETEK A LELKEMMEL

SOLILOQUIUM
DE QUATUOR MENTALIBUS EXERCITIIS
(TOMUS VIII. PP. 28 – 67.)

BEVEZETŐ

Bonaventura ebben a művében lelki olvasmányokat közöl a *Hármas út* felépítésének megfelelően. Az ezezusi levél 3,14-19-ből indul ki, amely az ő szemébn a „lelkigyakorlatok forrása, tárgya és gyümölcse”. Érdekes, hogy ugyanezt az idézetet a *Breviloquium* című művében is kiindulásul választja, „a teológia forrásának, művelésének és céljának” nevezi, és a teljes dogmatikát kifejti belőle. Számára a teológia és a lelkiség forrása és célja ugyanaz: „az Atya, akitől minden közösség származik a mennyben és a földön”.

A *Soliloquium* nyelvezete is szokatlan a mai olvasó számára. Talán ma nem így öntenénk formába belső hangjainkat. Mindannyiunkban folyik azonban egy „belső beszélgetés”, amely a lelki élet során bennünk is úgy kell hogy alakuljon, ahogy Bonaventura beszélgetése halad: számvetés a magunk állapotával, majd pedig nem önmagunkba zárkózás, hanem egyre nagyobb megnyílás következik a minket szerető Isten teljessége előtt.

FELHASZNÁLT SZÖVEGKIADÁSOK

Doctoris Seraphici S. Bonaventura opera omnia, edita studio et cure pp. Collegii a S. Bonaventura, 10 kötetben (Quaracchi, 1882-1902), VIII, 28-67. old.
Beszélgetés a lelkemmel, ford. Gál Gedeon OFM. Budapest, 1941.

ELŐSZÓ

1. *Ezért térdet hajtok Urunk Jézus Krisztus Atyja előtt, akitől minden közösség származik mennyben és földön. Adja meg nektek dicsőségének gazdagsága szerint, hogy Lelke által megerősödjetek belső emberré,*

hogy a hittel Krisztus lakjék szívetekben, s ti gyökeret verjeteek és alapot vesseteek a szeretetben. Akkor majd föl tudjátok fogni az összes szentekkel együtt, mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység, megismeritek Krisztusnak minden ismeretet fölülmúló szeretetét és beteltek Isten egész teljességével.¹

Szent Pál apostol, az Istennek öröktől fogva kiválasztott edénye, a megszentelődés szentélye, a mennyei szemlélődés tükre és példaképe, imént idézett szavaival bemutatja nekünk a lelkigyakorlatok forrását, tárgyát és gyümölcsét.

Az üdvös és áhítatos lelkigyakorlatnak természetfeletti erőre, vezérlő bölcsességre és vigasztaló kegyességre van szüksége. Az isteni titkok szemléletéért lelkesedő, áhítatos lélek boruljon le tehát a fölfoghatatlan Szentháromság legszentebb trónja előtt: kopogtasson be aláztosan és kérjen az Atyától erősítő kegyelmet, hogy el ne essen a küzdelemben; a Fiútól irányító bölcsességet, hogy a tévedés az igaz útról le ne csalhassa; a Szentlélektől pedig jóságos, vigasztaló kegyességet, hogy lendületét a fásultság meg ne törje.

Minden jó adomány és minden ajándék felülről van, a világosság Atyjától száll alá², amit Szent Ágoston így fejez ki: „Minden javunk vagy maga az Isten, vagy tőle származik.”³ Ennélfogva illő, hogy mielőtt bármiféle jó cselekedetbe fognánk, segítségül hívjuk azt, akitől minden jó ered, aki által minden jó a minta szerint létrejön, és akihez minden jó végül visszatér. Ez pedig a kimondhatatlan Szentháromság, az Atya, a Fiú és a Szentlélek, erre céloz az Apostol is, mikor azt mondja:

2. Másodszor rávilágít az üdvös lelkigyakorlat tárgyára. Szerinte az áhítatos lelkigyakorlatoknak tárgya a külső és belső világ, valamint a mélységek és magasságok fölötti vizsgálgódás.

A lelkigyakorlatozó lélek először saját belső világára vesse szemlélődő tekintetét, hogy meglássa, mivé alkotta a természet, hová süllyesztette a bűn, és miként formálta újjá a kegyelem. Majd forduljon a külvilág felé, hogy annak szemléletéből megismerje a földi gazdagság mulandóságát, a világi dicsőség változékonyságát és a földi nagyság nyomorúságát.

Azután tekintsen a mélységekbe, hogy rádöbbenjen a halál elkerülhetetlen szükségességére, az utolsó ítélet félelmetes szigorúságára és a pokoli büntetés elviselhetetlen gyötrelmességére. Végül emelje tekin-

tetét a magasságok felé, hogy felfogja és megízlelje a mennyei örömök fölbecsülhetetlen értékességét, kimondhatatlan gyönyörűségét és véget nem érő öröklétét.

Így fest, *ájtatos lélek*, az a négyágú, boldogító kereszt, amelyre édes-séges Jegyesed, Jézus Krisztus mellé a folytonos elmélkedés által neked is fel kell magadat függesztened. Ez az a négykerekű *tűz szeker*⁴, amelyen hűséges Barátod nyomán, a szemlélődésben kitartva fel kell szállnod a mennyei udvarba. Ez az a négy világtáj, ti. Kelet, Nyugat, Észak és Dél, melyet naponta be kell járnod, keresve, kutatva egyetlen Szerelmedet, hogy elmondhasd a jegyessel: *éjszaka ágyamban keres-tem, akit szeret a lelkem*⁵. Erre a négy irányra utal az Apostol is, amikor hozzáfűzi: *Fel tudjátok fogni az összes szentekkel együtt, mi a szélesség és hosszúság, a magasság és a mélység*.

Harmadszor Szent Pál rámutat ezeknek az üdvös gyakorlatoknak a gyümölcseire is, mely méltó és dicséretes elvégzésük esetén nem egyéb, mint az örök boldogság, amelyben megvan minden jó és szép és ami önmagában elég, mert kívülről semmit sem igényel, ahol örökön és azon túl is „látjuk, szeretjük, élvezzük és magasztaljuk”⁶ azt, aki mindörökké áldott. Ezt a gyümölcsöt ígéri az Apostol záró szavai is: *hogy beteljetek az Istennek egész teljességével*. Ez a teljesség akkor lesz osztályrészünk, amikor „Isten lesz akaratunk túláradó békessége, értelmünk fényének teljessége és emlékezetünk meg nem szűnő örökkévalósága.”⁷ *Isten lesz minden mindenben*⁸, „mert akkor eloszlik értelmünk minden tévedése, megszűnik akaratunk minden szenvedése, és szívünket elhagyja minden félelem, hogy helyébe lépjen, amit remélünk: csodálatos nyugalom, isteni öröm és örök bizonyosság.”⁹

3. Lelkiismeretem ösztönzésére, egyszerű emberek számára, egyszerű szavakkal szerkesztettem meg a szentek mondásaiból ezt a párbeszéd-s könyvecskét. A lélek, mint az örök Igazság tanítványa, elmélkedés közben kérdéseket tesz fel benne, melyekre a belső ember gondolatban megfelel.

Ha e lelkigyakorlat fölbecsülhetetlen értékű szemlélődésében részesedni akarunk, mindjárt kezdetben folyamodjunk alázatosan a világosság Atyjához. Boruljunk térdre szívünkben az örök Főlség trónja előtt, könyörögjünk szüntelenül, könnyes sóhajokkal az osztatlan Szentháromság zsámolyánál, hogy az Atyaisten, áldott Fia és Szentlelke által áldja meg e lelkigyakorlatot, hogy megismerhessük benne, mi a hosszúság, szélesség, magasság és mélység, és ezáltal eljuthassunk ahhoz, aki minden vágyunk célja és beteljesülése. Amen.

ELSŐ FEJEZET

A LELKIGYAKORLATBAN A LÉLEK A SZEMLÉLŐDÉS SUGARÁT BEFELÉ FORDÍTJA, HOGY LÁSSA, MILYENNEK ALKOTTA A TERMÉSZET, HOVÁ SÜLLYESZTETTE A BŰN, ÉS HOGYAN FORMÁLTA ÚJJÁ A KEGYELEM

1. §.

1. A LÉLEK KÉRDÉSE. Áhítatosan segítségül hívtam az isteni Fölseget, alázatosan megkérleltem az örök Bölcsességet; és könnyes fohászadásokkal eskedekeltem a Magasságbeli kegyes jóságához, ennélfogva elnyertem a kegyelmet, hogy a hosszúságról, szélességről, magasságról és mélységről lelkigyakorlatot végezzek. Most azt mondd meg, milyen sorrendben fogjak az elmélkedéshez, ha a helyes irány elvesztése miatt nem akarom elvesztegetni a gyakorlat érdemét? „A cselekvés rendjének nem-tudása — mondja Szent Ambrus¹ — az érdemek teljességét is megzavarja.” Később pedig így folytatja: „Ne képzeljük, hogy tökéletesen tisztában vagyunk tennivalónkkal, mikor csak a feladatot ismerjük, de nem tudjuk, hogyan fogjunk hozzá.”
2. A BELSŐ EMBER. Azt kövesd, lelkem, amit Szent Bernát tanácsolt Jenő pápának:² „Vizsgálódásaid önmagad megismerésével kezdődjenek, mert félő, hogy ha magadat elhanyagolod, más felé is hiába nyúlsz. Sokan vannak ugyanis, akik bár sokat tudnak, de önmagukról mit sem tudnak; míg másokon van szemük, önmagukról megfélelkeznek. Istent a külvilágban keresve, saját lelkükkel nem törődnek, pedig ott lakik az Isten. Tehát a külvilágból bensőmbé fordulok, a mélységből a magasságokba emelkedem, hogy megismerhessem: honnan jövök, hová megyek, honnan eredtem és mi vagyok. Ilyenformán a magam megismerése rávezet Isten megismerésére is.” „Az önismeret a bölcséletnek nagyon jelentős fejezete”, — mondja Aranyászajú Szent János³. Szent Ambrus pedig így folytatja: „Ismered meg, mit érsz, vizsgálód meg magadat mindennap, és figyeld meg, mi

szállja meg lelkedet a képzelet szárnyain, és mi hagyja el szívedet beszéd formájában.”⁴

„Vizsgáld meg tehát magadat mindennap, tartsd számon pontosan, mennyit haladtál előre, mennyit hátra. Milyen szokásaid vannak, milyen az érzületed, mennyi a hasonlatosság, illetve eltérés közötted és az Isten között, mennyit közeledtél Hozzá, illetve mennyit távolodtál Tőle?

Sohase feledd el, hogy sokkal dicséretesebb, méltóbb és üdvösebb, ha önismeretre teszel szert, mintha ezzel nem törődve a csillagok pályáját, a növények gyógyító erejét, az emberi test szerkezetét vagy az állatok természetét tanulmányozod és ismersz minden földi és égi teremtményt.

Szállj tehát magadba, ha nem is állandóan, legalább időnként. Kormányozd érzéseidet, irányítsd cselekedeteidet, és javítsd meg lép-teidet.”⁵ Fogadd meg a szentek tanácsát és irányítsd tekintetedet Kelet felé, vagyis szemléld a magad állapotát. Fontold meg alaposan, hogy milyen méltósággal ruházta föl természetedet az isteni Művész. milyen gonoszul csúfította el azt a magad bűnös akarata és végül milyen bőkezűséggel épített újjá ismételtlen a jóságos Isten kegyelme.

2. §. MILYEN NEMESNEK FORMÁLTA MEG AZ ISTENI ALKOTÓ A LEKLET TERMÉSZETTŐL FOGVA?

3. Először azt fontold meg, lelkem, hogy milyen méltóságot nyertél természetétől fogva? Véleményem szerint abban áll természetes nemes-séged, hogy a legszentebb Sentháromság képe díszít. Ezért mondja Szent Anzelm a Proslogiumban: „Hálatelt szívvel ismerem el, Uram, hogy képedre teremtetted, hogy ennél fogva Reád emlékezzem, Rólad gondolkozzam és Téged szeresselek.”⁶ Szent Bernát pedig az Elmélkedésekben így ír⁷: „A belső embert tekintve, három képességet találok magamban, mellyel eszembe idézhetem, szemlélhetem és kívánhatom az Istent: az emlékezet, az értelem és az akarat.

Ha ugyanis eszembe jut az Isten, gyönyörködöm benne, „mert emlé-kezete edesebb, mint a bor.” Mikor értelmem megismeri, beláton-, mennyire fölfoghatatlan, hiszen Ő a kezdet és a vég; szemlélem, mennyire kíváncsú angyalai szemében, akik látni kívánják, mily gyönyörűséges összes szentjeiben, akik szüntelenül benne örvendeznek;

„mennyire csodálatos valamennyi teremtményben, amelyeket hatalmával megteremtett, bölcsességével kormányoz és kegyességével gyarapít”. Mihelyt belátom ezeket az igazságokat, kíváncsozom az Isten után, akit „míg akaratommal szeretek, életemmel mintázok”.⁸ Ismerd el tehát, lelkem, hogy csodálatos és fölmérhetetlen méltóságot kölcsönöz neked az a körülmény, hogy te nemcsak lába nyoma vagy az Alkotónak – mint a többi teremtmény –, hanem képét is magadon viseled; ez pedig csak az értelmes lényeknek jutott osztályrészül. *Dicsérd hát te is, lelkem, az Urat, dicsérd Sion, Istenedet.*⁹ „Ébredj tudatára ujjongó hálával és örvendezéssel, hogy Isten képét tükrözöd, hasonlatosságában díszlepsz, értelmében részesülsz és az örök boldogságra rendelt teremtmény vagy.”¹⁰

4. Ha mindez a halállal végetér, kétségkívül nem sokat ér. De örvendzhetsz hálátelt szívvel, mert az előbb említettek koronajaképpen Istentől még halhatatlan természetet, romolhatatlan valót, határtalan időt és örök életet is nyertél. „Nem lennél az örökkévaló Szentháromság hasonmása, ha életed fonálát elvághatná a halál kaszája”, – mondja Szent Ágoston.¹¹ „Ne feledd el, lelkem, hogy Alkotód nemcsak létet, hanem szép és örök létet is adott neked; adott életet, érző- és ítélőképességet és azonkívül még érzékszervekkel és bölcsességgel is fölruházott.” „Vizsgáld meg szépségedet, hogy megtanuld belőle, miféle szépséget kell keresned. Ha pedig a magadét képtelen volnál megfigyelni, miért nem veszed legalább figyelembe másoknak rólad alkotott ítéletét? Jegyesednek szépsége ugyanis minden kételyedet eloszlatja a magadét illetően. Ti. olyan szép és bájos valaki, mint Isten egyszülött Fia, nem vetett volna szemet rád, ha mindenkiét fölülmúló csodálatos ékességed nem vonzotta volna” – mondja Ágoston¹².
5. Ha előtted még ezek sem számítanának, vedd tudomásul, te hálátlan lélek, hogy van még egy harmadik, csodával határos méltóságod is. Ez pedig nagy egyszerűségben áll, mely az örökkévaló Szentháromság egyszerű tisztaságán kívül senkit sem enged belépni és lakást venni szellemi hajlékodon. Hallgasd csak Jegyesed szavát:¹³ *Én és Atyám hozzá megyünk, és lakóhelyet veszünk nála, máshol pedig így szól: szállj le hamar, mert ma a te házában kell megszállnom.* Szellemi hajlékodon egyedül csak Isten, a te Alkotód képes behatolni, aki – Szent Ágoston szavaival¹⁴ –, bensőségesebb létet kölcsönöz neked,

mint te magad. Örvendezz hát, boldog lélek, hogy ilyen vendég szállásadója lehetsz.

„Szerencsés az a lélek – mondja Szent Bernát – ,aki naponként megtisztítja szívét, hogy méltón fogadhassa a benne lakozó Istent, akinek vendéglátója semmi kincsre nem szorul, mert önmagában hordja minden kincsnek Alkotóját.”

„Milyen boldog is az a lélek, akinél szállást talál az Isten! Elmondhatja: hajlékomban pihent, aki alkotott.” „Hogyan tagadhatná meg attól a mennyei jutalmat, aki neki itt e földön hajlékot adott?” – mondja Bernát.¹⁶

Nagyon kapzsi lennél, lelkem, ha még ilyen látogató jelenléte sem elégítene ki. Tudnod kell ugyanis, hogy nagy bőkezűségében a sajátját osztja meg veled, és jóságában tulajdon javaival gazdagít. Semmi képpen sem illenék ilyen hatalmas fejedelemhez, ha szűkölködni hagyná vendéglátóját.

„Öltöztess hát díszbe menyegzői lakodat és fogadd Krisztust, a Királyt,”¹⁷ kinek jelenléte ujjongó öröme hangolja egész családodat.

Csodálatos igazságok! A Király, kinek szépségét nap és hold csodálja, kinek nagyságát ég és föld tiszteli, kinek bölcsessége fénybe borítja az égi szellemek seregét, ki kegyes jóságával betölti az üdvözült lelkek kórusát, azt kívánja, lelkem, vendégségedet, és jobban áhítozik hajlékod után, mint mennyei palotája után. *Gyönyörűsége ugyanis az emberek fiaival lenni.*¹⁸

6. Ha még ez sem volna elég ahhoz, hogy Teremtőd dicséretére hangozd, szögezd szemlélődő tekintetedet egy negyedik jótéteményre. El kell ismerned, hogy olyan nagy igényeid vannak, amiket Istene kívül senki sem képes kielégíteni.

„A teremtmények bája, édessége, szépsége megérinthesi ugyan az emberi szívet, de be nem töltheti”, – mondja Szentviktori Hugó,¹⁹ Szent Anzelm pedig így szól:²⁰ „Istene kívül minden bőség csak szűkölködés nekem.” Nagy Szent Gergely hasonlóképpen beszél: „Mivel az emberi lélek Isten utáni vágyódásra van teremtvé, azért bármit kívánjon is, rajta kívül semmi sem képes betölteni. Eszerint nem éri be azzal, ami nem maga az Isten.”

7. Ezek után, azt hiszem, már eléggé tisztán látod nemességedet, amely oly dicséretes, — Állítsd most szemlélődésed gyújtópontjába a teremtmények fölött élvezett csodálatos hatalmadat!

„Mit adott neked Jegyesed? Nézd ezt a világot! Az egész természet rendje hasznodat szolgálja és az évszakok váltakozása szerint szüntelenül ellát élvezetekkel.”²² Értsd meg már lelkem, és vedd szemügyre alaposan, hogy Teremtőd, Királyod, Jegyesed és Barátod miként rendezte az egész világ gépezetét a te szolgálatodra. Nézd csak! Angyalok tisztogatják és hevítik szívedet, ők világosítják meg és igazgatják értelmedet, ők őrzik és tökéletesítik lényedet. Valóban nagy kitüntetés, hogy ilyen tanítóid, ilyen vigasztalóid és pártfogóid lehetnek! „Látnád csak, lelkem — mondja Szent Bernát²³ —, micsoda elragadtatott örömmel segédkeznek az angyalok az imádkozók és elmélkedők mellett, milyen gondosan őriznek a jóban, hogyan várnak már reánk és örök üdvünket mennyire óhajtják!”

Az ég is téged szolgál mozgásával és sugárzó égitesteinek hasznos befolyásával. A nap fényt derít rád, a hold megvilágítja éjszakádat, a tűz mérsékli a levegő hűvösségét, a levegő csökkenti a tűz belső hőségét; a víz megtisztít a szennytől, lehűti égető szomjadat és fokozza a föld termőerejét. A föld viszont szilárdságával fönntart, termékenységével táplál, szépségével pedig gyönyörködtet téged.

Íme, lelkem, ha a legalacsonyabbrendűektől a legmagasabbrendűekig végig futottál tekintetteddel a dolgokon, meggyőződhetél róla, hogy Isten rendelése folytán az egész természet folyásának csak egy a célja: hogy téged szolgáljon és szüntelenül kedvedben járjon. Vigyázz azonban, mert ha jobban kedveled az ajándékot, mint az ajándékozó szeretetét, nem menyasszony, hanem házasságtörő lesz a neved. Vallomások „Jajneked, — kiált föl Szent Ágoston²⁴ —, irányt tévesztesz és jobban szereted ezeket a múltó kedveskedéseket, mint magát az Istent. A végén majd észre sem veszed, hogy mit jelent számodra maga a Boldogító Világosság, aki a tisztult lelkek értelmének fénye, és akinek lábnyoma és érintése valamennyi teremtmény díszé.”

Ha még most sem ismernéd magadat eléggé, *te asszonyok legszebbje, kelj föl és menj a nyáj után*²⁵, vagyis vedd szemügyre az oktalan teremtményeket. Ezek csak lábnyomai a Teremtőnek, míg te a legszentebb Szentháromság tükörképe vagy, tehát méltóságban valamennyit túlszárnyalod. *Legeltesd jószágodat a pásztorok sátra mellett*²⁶, vagyis

fordulj lelki szemeiddel az angyalok felé, kikhez valamiképpen hasonló vagy természetben, és akikkel egykor osztozol a dicsőségben.

8. A LÉLEK. Már régóta hallgatók. Most azonban szégyenpírban égő arccal meg kell vallanom, hogy eddig keveset adtam méltóságomra. Én szálnalmas, nyomorult teremtmény! Milyen csúf tiszteletlenséggel gyaláztam meg magamat! Hiú és hanyag módon éltem. Igaza van Szent Bernátnak, amikor azt mondja:²⁷ „Minél behatóbban veszem szemügyre méltóságomat, annál jobban pirulok, és szégyenkezem méltatlan életem miatt.” Félek ugyanis, hogy annál súlyosabb a vétés, minél nemesebb a vétkező természete. Megdöbbsz az az igazság is, hogy annál nagyobb a vétés, minél nagyobb a sértett méltósága és annál alávalóbb a hálátlanság, minél több jót fogadtunk el a megbántott kezéből.

Ah, én Uram, Istenem! Természetem méltóságát szem előtt tartva már jobban meg tudom ítélni bűneim hitványságát, szépségem felismereti velem vétkeim rútságát, jótetteid emléke pedig szememre hányja viselkedésem hálátlanságát. Jaj, én szerencsétlen! Már belátom, már tudom, hogy „nyomorúságomban bűnös gonoszságra használtam mindazt, amit a legfőbb Ajándékozótól a földi élet számára kaptam.

A földi béke nyugalmból hiú biztonságot kovácsoltam magamnak. A földi számkivetést hazámként szerettem, testi erőmet és egészsége-met a bűnös élvezetek szolgálatába állítottam. Javaim bőségét nem testem szükségleteire használtam, hanem aljas kicsapongásaimra pazaroltam. Még az időjárás kellemességét is földies kedvteléseim szeke-rébe fogtam. Hej, félek és rettegek, hogy büntetesképpen ellenem fordulnak mindazok a teremtmények, melyeket bűneim szolgálatába állítottam.”²⁸

9. A BELSŐ EMBER. Látom már, hogy helyesen gondolkodol. Beszédből kiérzem, hogy figyelmeztetésem nem volt hiábavaló. Úgy veszem észre, hogy kissé már megváltoztál, mert megérintett a valódi fény. Szent Gergely szerint ugyanis²⁹, „ha az igazi fény belesugárzik a lélekbe, az fölismeri önmagát, megérzi, mi az igazságosság és mi az elvakító gonoszság. A szentek is minél jobban megközelítik Istent az erények lépcsőjén, annál behatóbban átlátják méltatlanságukat, amint ugyanis közelednek a fényhez, az is szemükbe tűnik, ami eddig rejtve volt előttük.”

3. §. HOGYAN ÉKTELENÍTETTE EL A LELKET
A BŰN ÁLTAL AZ AKARAT?

10. Lelkem! Ha eddig elhanyagolt méltóságodat az igazi világosság fénye szemedbe tükrözi, ha fölfogod, mi a bűn, mellyel Teremtődöt megbántottad és beláttad, hogy a természetnek pompás alkotása vagy, vedd szemügyre most már azt is, hogy mint tett tönkre a bűn.

„Idézd emlékezetedbe, te boldogtalan, szálnalmas lélek, szörnyű vétkeidet és kiáltson az égig siralmas jajszavad! Isten pártütő gyermeke, Krisztusnak hűtlen jegyese, fontold meg, mit tettél! Elhagytad tiszta mennyei Szerelmesedet, megvetted Teremtődöt, eltaszítottad Jegyesedet, haragra ingerelted Istenedet és tiszteletlenül bántál szent őrzőangyaloddal. Isten temploma, Krisztus jegyese és a Szentlélek szentélye voltál! — Honnan ez a váratlan átalakulás, ez a gyors elváltozás? Isten szűz leánya a sátán kitartottja lett, Krisztus menyasszonya utálatos utcalánnyá változott és a Szentlélek templomába az ördög vert tanyát!”³⁰

Gondold csak át, lelkem, mi az, amiért áruba bocsátottad ékességedet, félredobtad becsületedet, oly rútul elcsúfítottad arcodat és olcsón elvesztegetted a drága kincseket?

A LÉLEK. Elismerem, hogy igazságot beszélsz és méltán lobbantod szememre nagy eltévelyedésemet.

11. A BELSŐ EMBER. Miért fosztottad meg magadat, lelkem, annyi jótól? Miért dobtál el magadtól oly nagy tisztességet? Miért hanyagoltál el annyi jó cselekedetet és miért töltöttél gyümölcstelen tétlenségben annyi évet, annyi napot, annyi órát?

„Ó Uram, mennyi idő szállt el fölöttem, anélkül, hogy fölhasználtam volna. Miként álljak eléd? Hogyan emelhetem majd rád tekintetemet azon a félelmetesen nagy számadáson, melyen gyümölcsöt keresve számlálad életem napjait? Ó Uram, én Istenem! Miért szüntem meg valaha is Téged szívembe zárni, értelmekkel átöltetni és édességemben gyönyörködni? Hol bolyongott szívem, amikor tőled távol volt? Hiszen ami a teremtményekben kíváncsú, dicséretes és gyönyörűség, az úgyis mind Tőled származott.”³¹

12. A LÉLEK. Jaj, Uram! Belátom már, de megvallani még szégyellem, hogy a teremtmények külső dísze és szépsége megcsalta szememet, és azért nem vettem észre, hogy Te szebb vagy valamennyi teremtmény-

nél – hiszen mérhetetlen szépségednek csak egyetlen cseppjét osztottad meg velük. Ki díszítette föl csillagokkal az égboltozatot, madarakkal a levegőt, halakkal a vizeket és virágokkal a földet? Te, irgalmas Atyám!

Te díszítetted föl az égi szellemek seregét változatos kiváltságokkal. Általad égnek a szeráfok a szeretet tüzében és általad tündöklük a kerubok tudománya. Meghatalmazásod folytán ítélnék a trónok és a Te birtokaidon országolnak a fölséges uraságok. A fejedelemségek a Te erőddel kormányoznak, a hatalmasságok pedig a Te hatalmad által zabolázzák meg a gonosz ördögöket. Az erősségek mindenhatóságodból merítik csodatevő hatalmukat. Az arkangyalok rendelkezésed folytán viszik a nagy híreket a nagy személyiségeknek, az angyalok pedig a kisebbeket a jelentéktelenebb embereknek.

És mindez nem csak egy szikrácskája-e a Te szépségednek? Jóságos Jézusom, minden szépség forrása, bocsásd meg nekem, szerencsétlennek, hogy olyan későn ismertem fel és olyan lanyhán szerettem szépségedet. Ez volt az oka szálnalmas eltévelyedéseimnek.

13. A teremtmények édessége megcsalta ízlésemet, és azért nem vettem észre, hogy Te a méznél is édesebb vagy. Hiszen a méznek is, mint valamennyi teremtménynek, Te adtál édességet, mégpedig a magadéból! A teremtmények édes gyönyörűsége nem egyéb annak az *édességnek* halvány visszfényénél, *amit elrejtettél a Téged félők jutalmazásá-ra*.³² Ezért, ha alaposan szemügyre vesszük a dolgot, a teremtmények édességének nincs is más feladata, mint elvezetni minket örök édességlakomájára.

Jézusom, minden édesség forrása, ne tudd be bűnömül, hogy teremtményeidben nem ismertem föl a Te határtalan édességedet, méz-zelfolyó kegyességedet és így szívem benső szerelmével nem is ízelgettem őket. Ezért tévedtem el annyira, hogy nyomorúságos módon a sertések moslékjával³³ töltöztem a lelkem. Sajnos, az a gyanúm, hogy sohasem táplálkoztam fiaid kenyerével, és ezért maradtam éhes a világ gyönyörei közepette. „Mivel nem akarjuk a számunkra készített édességet belsőleg ízlelni, kénytelenek vagyunk nyomorúságban, böjtben és éhségben a tulajdon éhségünkkel megbarátkozni” – mondja Szent Gergely³⁴.

Édes Jézusom, beismerem már, hogy minden édesség, mely a tieddel ellenkezett, számomra csak csapást és nagy nyomorúságot hozott.

Irgalmas Istenem, Te bűneim közepette is mindig mellettem állottál és jószágos bosszúdban alávaló, bűnös örömeimet maró keserűséggel fűszerezted, ostorcsapásaiddal pedig kioktattál afelől, hogy ha örömtelen örömet akarok, olyant csak Tenálad lelhetek.”³⁵

Fájdalom! Nem értettem meg ezt a tanítást. Rendetlen életet éltem, de bűnös örömeim közepette is mindig félttem, hogy valaki elárul, bevádol, vagy szemrehányást tesz nekem. Olykor lelkiismeretem is nyugtalanított, sokszor rettegésbe hozott a becsületvesztés gondolata, nem egyszer a pokol is megborzongatott, de sajnos, még ennyi gyötrelem közepette sem változtattam meg egyéni akaratomat.

14. A teremtmények illata megcsalta szaglásomat is, és így nem tudtam, hogy *keneted illata*, jószágos Jézusom, *förlülműl minden balzsamot*³⁶. Édes Jézusom, jó illat forrása, add, hogy ennek az illatnak hatására, *szüntelenül fussak keneteid illatárja után*.

15. A földi alkotmányok csalfa hangja meg fületem kábította el, és nem vettem tudomásul, mily *gyönyörűségesek beszédeid*³⁷, választottaid ajkán: barátaid fülében, mily édesen csengnek tanácsaid és parancsolataid mennyire elvesztik súlyukat szentjeid vállán.

Ó Jézusom, bölcsesség forrása, tudomány szerzője, jó tanács magvetője, *hadd legalább most hallanom szavadat, legalább most csengjen fülemben a hangod*.³⁸ Kesereghetem rajta, ha eszembe jut, mint mentem lépre azok hangja nyomán, akik így énekeltek és beszéltek: *Rajta hát! Élvezzük a jelenvaló jókat! Használjuk ki buzgón a világot, míg fiatalok vagyunk! Töltekezzünk pompás borral és mirhával, ne menjünk el az évszak virága mellett. Korszorúzzuk magunkat rózsákkal . . . Mindenütt hagyjuk ott vígságunk jeleit, mert ez a mi osztályrészünk!*³⁹ Ilyen hangokat hallottam, és nem fogtam föl, eszembe sem jutott, hogy mennyire hiúak és nevetségesek, hiszen az ilyen és ehhez hasonló dolgok hamar tovatűnnek és elenyésznek, miként az árnyék.

Mit használtak e hiábavalóságok hajszoelőiknek, mi hasznot hajtottak e balgaságok rajongóiknak? *Mi hasznotok volt akkor abból, ami miatt most szégyenkeztek? Hiszen annak vége a halál*⁴⁰.

16. Te pedig, szeretetre méltó Istenem, akkor is velem voltál, hallottam is gyakran hangodat, de nem hallgattam reá, éreztem üdvös sugallatodat, de nem járultam hozzá. Hányszor súgtad fülembé üdvös tanácsot

dat: vétkeztél, de most hagyd abba; ne tedd többé, hanem szégyenkezz miatta!

S én, szerencsétlen, álmatagon feleltem Szent Ágostonnal:⁴¹ „Jól van, Uram, mindjárt, csak várj még egy kis ideig. Mindjárt faképnél hagyom e balgaságokat, hamarosan bűnbánatot tartok és búcsút mondok minden evilági hívságnak. — De sajnos, a »mindjárt«-nak hiányzott a mértéke, s a »még egy kis időnek« nem volt se vége, se hossza.”

„Sokan megátalkodnak és elkárhoznak azok közül, akik nem térnek meg Isten szavára. Hallják ugyan a kegyelem titkos sugallatát de javulás helyett csak azt hajtogatják: »majd holnap, majd holnap«, és egyszerre csak bezárul az ajtó, és a bűnös, mint valami károgó varjú, kinn reked az égi haza várából, mert nem akarta siratni vétkeit a galambokkal.”⁴²

„Hej, hányan vannak, akiket a szerencse még mélyebben belesodort a bűnbe! Sokan meg elernyedtek a tartós nyugalomban, hogy aztán a ravasz ellenség annál mélyebb sebet ejtsen rajtuk, minél tovább élvezték a tétlenség kényelmét.” „Pedig a türelmes Isten olykor keményebben ítéli meg azokat, akiknek megtérésére tovább várakozott minden eredmény nélkül.”⁴³

17. Azonban, hogy nyomorúságom történetét egész világosan elédbe tárjam, megvallom, hogy még ez sem volt elég nekem, szerencsétlennek. Gonoszságom betetőzésére testem bujasága tapintásomat is meg ejtette. Még akkor nem ismertem, jóságos Jézusom, hogy milyen édes a Te ölelésed, milyen tisztaságos a Te érintésed, és milyen gyönyörűsége a Te társaságod. „Ha Téged szeretlek, tiszta vagyok, ha érintelek, szeplőtelen vagyok, ha veled egyesülök, szív maradok.”⁴⁴

Ölelésed, édes Jézusom, nem szennyez be, inkább tisztít, érintésed inkább megszentel, semhogy bemocskolna.

Ó Jézusom, minden gyönyör és édesség forrása, milyen kellemes, nemes és örvendetes vagy, mikor örök bölcsességed és tudásod baljával fejem, vagyis értelmem alá nyúlsz, míg kegyelmes szereteted jobbával átkarolod bennem az akaratot⁴⁵.

Ó, én szerencsétlen! Kinek jut osztályrészül olyan édes boldogság, hogy ilyen Jegyesnek karjai között pihenhessen és ilyen hatalmas királyi Barát csókjai közt szálljon reá a boldog álom? Ezt az édességet érezte a buzgó lélek is, mikor így sóhajtozott: *Csókoljon engem szája csókjával! ... Bár testvérem lennél, ki anyám emlőin szoptott! Akkor*

*ha az utcán érnék, megcsókolnák, és senki sem vetne meg érte engem. Magammal vimlélek, élveznélek anyám házába, és te tanítanál*⁴⁶ az Úr parancsaira.

18. Én Uram, én Istenem! Ha ezekről a dolgokról már gondolkodni is oly édes gyönyörűség, mit érzünk majd, ha élvezzük őket? Ha annyi kellemességet nyújt az olvasásuk, milyen lesz majd a megtapasztalásuk? „Édes Jézusom – mondja Szent Ágoston⁴⁷ –, engedd, hogy a szeretet által bensőleg is ízelejem azt, amit a megismerés által külsőleg már élvezek; hadd tapasztaljam érzelmileg is, amit értelmileg már tapasztalok.”

Ó, édes Jézusom, sebezsd meg szereteted üdvösséges nyilával lelkem bensejét, hogy egyedül csak az utánad való vágytól égjen, epedjen és olvadozzék, hogy *óhajtson feloszlani és veled lenni*. Add, hogy csak Téged éhezzen, *ó égből alászállott mennyei kenyér!* Csak utánad szomjazzon, ki az élet forrása, az örök fényesség kútfeje és az igazi gyönyörűség patakja vagy. Csak feléd törtessen, Téged keressen, meg is találjon, és benned édesen pihenjen⁴⁸.

De miféle lidérc, micsoda pokoli ármány tartott ilyen sokáig távol ekkora lelki vigasztalástól és az isteni örömtől ilyen mézédese lakomájától? Világíts rá, kérlek, ennek a szerencsétlenségnek az okára, magyarázd meg, miből származott ez a nagy veszteség, és mi adott alkalmat ilyen összeomlásra?

19. A BELSŐ EMBER. Látom már, lelkem, hogy kimerített a nagy munka, megzavart a fájdalom, és azért nem tudod megállapítani, kit tégy felelőssé nagy veszteséged miatt. Hallgass csak meg kérlek, figyelmesen, mindjárt megmutatom, ki az oka nagy szerencsétlenségednek, és elédbe tárom, mi adott alkalmat ilyen balesetre.

Olyan ellenség lakik házában, lelkem, akit barátodnak tartasz, pedig ez a közeli vetélytárs a jóért rosszal fizet neked, s a barátság leple alatt mindezekből és egyéb javaidból kegyetlenül kifosztogat.

Ez az ellenség pedig – tisztelettel szólva – a te szerencsétlen, nyomorult tested, amelyet te ennek ellenére is olyan gyöngéden szeretsz. Mikor tápláltad, leggonoszabb ellenségedet ingerelted. Mikor becsülted, legkegyetlenebb vetélytársad kezébe adtál fegyvert. Mikor különféle díszes ruhával ékesítetted, magadat belsőleg minden díszről megfosztottad. Nem jutott eszedbe Szent Gergely figyelmeztetése:⁴⁹

„Azért szenved és nyög a lélek az örök tűzben, mert testét elkényeztette a földi életben.” „Ellenben minél keményebben gyötri testét az ember, annál jobban reménykedhet lelke a mennyi jutalomban.”

Látva az óriási sérelmeket, melyeket nekünk a test okozott, nem türtőztethetem magam tovább, hogy az eddig veszedelmes csendben viselt ártalmakat keményebben meg ne rójam.

„Ismerek, lelkem, valakit, aki éveken át veled élt, asztalodnál ült, kezedből étkezett és kebleden aludt. Született jogon szolgád lenne, de mivel túlságosan gondosan tápláltad, a veréstől pedig kímélted, a nyakadra lépett és igába kényszerített.”⁵⁰

„Ó te boldogtalan, szánandó lélek, ki szabadít meg a gyalázat bilincseitől? Keljen föl az Isten, öltözzék fegyverbe és tapossa el az ellenséget, ezt az istengyalázó, ördögimádó világbarátot.

Hát te mit ítélsz fölére? Ha helyesen gondolkodol, azt hiszem velem együtt mondd: méltó a halálra, keresztre vele. Ne mentesd, ne halogasd, ne irgalmazd neki, feszítsd meg őt!!! De milyen keresztre? A mi Urunk Jézus Krisztus keresztjére, melyen üdvünk, életünk és föltámadásunk függött!”⁵¹ Idézd emlékezetedbe, lelkem, származásodat. Gondolj arra, hogy „Isten képmása jelöl meg, és hasonlatossága díszít. Jegygyűrűd a hit, hozományod a remény; szeretetből nyerted kiválasztottságodat, vér által megváltásodat; értelmes vagy és az örök boldogság vár rád.

Mi közöd hát a testedhez, minden szenvedésed okozójához? Vedd csak szemügyre berendezését! Ha számításba vennéd nyomorúságait, láthatnád mennyi bűn terheli. A testi vágyak izgatják, a szenvedélyek ostromolják, a képzelgések bemocskolják; csordultig van rendetlenséggel és gyalázattal. Semmit sem meríthetsz belőle, hacsak rút és szennyes gondolatokat nem.”⁵²

„Ó, lelkem, isteni hasonlatosság mintaképe, szégyelld a sertéseket utánózni, restelj a sárban henteregni, hiszen az égből származol!”⁵³

„Ó, lelkem, míg testben lakozol, tövises úton jársz; túrnöd kell a kísértések kemény próbáit és ellenségeid éles tördőféseit. Azért mondja rólad az Énekek éneke: *Amilyen a lilium a tövisek között, olyan a barátnőm a leányok között.* Ó, tündöklő lilium, te színpompás gyöngye virág! Hitetlenek és lázongók vesznek körül és skorpiók között lakol. Légy résen tehát, és óvatosan járj a tüskék között. Test és világ tövises tele; földi halandó a maga erejéből nem képes köztük forgolódni sebesülés nélkül, ha az Isten kegyelme nem segít.”⁵⁴

20. Van más nagyhatalmú és kegyetlen ellenséged is. Ez bámulatos ravaszságával „kifürkészi az emberek szokásait, szétzilálja gondolataikat, kikutatja hajlamaikat és mindig kész ártani, ha észreveszi, hogy valaki jobban elszórakozik. Minden alkalmat megragad megrontásunk végett. Tudja ám ez az ellenség, az emberi nemnek ez a régi vetélytársa, hogy kiben támassza föl a torkosság ingerét, kibe oltsa bele a gyűlölködés mérgét, tudja, kit ejt meg a bujaság hízelkedő simogatása, és ki kábítható el a gőg csalóka görögtüzevel.”⁵⁵

Tisztában van vele, kit bénít meg a félelem, kit csal meg az öröm és kit visz lépre a csodálkozás. Vannak csatlósai is, akiknek esztét és nyelvét szintén fölhasználja az emberek megrontására.”

Hogyan kerülheted ki, te törékeny, esendő, nehézkesen lendülő lélek, kegyetlen vetélytársad töreit, ha nem ismered, mekkora furfanggal rendelkezik?

21. A LÉLEK. Most már belátom, hogy „nehezen ismeri föl az ember a bűnt addig, míg készségesen viseli annak terhét; csak akkor jön rá, micsoda rút mocsárban fetrengett, mikor már lassan kezd kilábolni belőle.”⁵⁶ Már én is kezdek a bűntől szabadulni, tehát önismeretre ébredek, belátom bűnös voltomat és ennél fogva bűnbánó könnyeimet tovább már nem tartóztathatom.

„Istenem és Atyám! Te szívembe vésted szeretetre méltó arcodat, én pedig az ördög utálatos képmását borítottam rá. Hej, micsoda nyomorult korcs vagyok én, aki az Isten képmását az ördögével takartam el!”

Hogyan nem átalítottam követni azt, akinek még a nevéből is borzadok? Az ördög önként bukott el, s én hasonlóképpen készakarva romlottam el. Kevélységgel vétkezett, mikor az Isten bosszújáról mit sem tudott, én bűnhődését látva, de azon nem okulva követtem el bűneimet. Ő csak egyszer nyert kegyelmet, én azonban sokszor visszanyertem, ha el is veszítettem. Ő csak Teremtője ellen lázadt föl, én Megváltóm ellen is kezdet emeltem. Megmaradt a gonoszságban, miután az Isten elvetette, én futok feléje, noha az irgalmas Isten visszahív tőle. Bár mindketten föllázdadtunk az Isten ellen, de ő csak azt veti meg, aki őt nem keresi, én meg azt, aki életét is oda adta értem. Íme, sok tekintetben alávalóbb vagyok, mint az, akinek a képétől borzadok.”⁵⁷

A BELSŐ EMBER. „Távozz tőlem! te borzalmas teremtmény! Fuss még magadtól is, és borzadj magadtól! Ne viseld jajszavak nélkül

alávalóságodat! Ha elviseled, nem ismered magadat; ez nem erőről, hanem lelki tunyaságról tanúskodnék, nem az egészség, hanem a bűnben való megátalkodottság jele volna.”⁵⁸

22. A LÉLEK. „Ha önmagam vizsgálom, elviselhetetlen borzadály vesz erőt rajtam, ha viszont nem vizsgálom, az annyi, mintha zsákmányul dobnám magam a biztos halálnak. Milyen szerencsétlen az, aki önmagától is irtózik? Még szerencsétlenebb azonban az, akire az örök halál vár.”⁵⁹

Ó, türelmes Atyám, ó kegyelmes Királyom, sem eltitkolni, sem ki-magyarázni nem tudom, de bevallani mégis nagyon szégyellem! Mindjárt föltárom nagy bűneim okát, és elismerem, ami eddig saját hibámból rejtve volt előttem.

„Nyomorúságos szívem sem a jövő örömeivel nem törődött, sem az Isten segítségéért nem esedezett. Önmagáról megfedkezve, lekötötte a földiek szerelme. Égi örömek híján földiekbe merült, és így a hiúság megcsalta, a bujaság beszennyezte, a kíváncsiság pedig tévútra vezette. Az irigység kínozza, a harag gyötörte, a fősvenység meghasonlottá tette, a tunyaság pedig elernyesztette; azért merült el ennyire a gonoszságok tengerében, mert elhagyta azt az egyedüli Jót, aki kielégíthette volna.”⁶⁰

Szelíd Istenem, boríts fátylat rosszul leélt napjaimra, és engedd, hogy életem hátralévő, talán nagyon is rövid, pillanatnyi ideje neked dicsőségedre, nekem érdememre, felebarátainknak pedig épülésére szolgáljon.

Kegyes jó Istenem, már belátom és elismerem, hogy az a nagy veszteség, amelyet én szerencsétlen a magam hibájából elszenvedtem, megakadályozott önmagam és bűneim méltó és kielégítő megsíratásában. Úgy illenék ugyanis, hogy olyan fokú legyen bűneim gyűlölete, amilyen fokú volt nyomorúságos akaratom gyönyöre.

23. A BELSŐ EMBER. Ha képtelen vagy, lelkem, mint mondd, vétéseidet a magad erejéből megsíratni, fordulj valamelyik szenthez. Nem tudod, hogy — Szent Bernát szerint — „biztos bejárásod van Istenhez, mert a Fiúhoz menet az Anyával, az Atyához menet pedig a Fiúval találkozol? Az Anya érdekedben keblét és szívét tárja föl Fiának, a Fiú pedig oldalát és sebeit mutatja meg az Atyának. — Ahol

a szeretetről ennyi jel tanúskodik, ott, azt hiszem, nincs helye a visszatüntetésnek.”⁶¹

„Ha veszedelem, megpróbáltatás, vagy kétség tör rád, gondold Máriára, hívd segítségül Máriát. Szíved s ajkad emlegesse mindig az ő szent nevét. Őt kövesd és nem tévedsz el, hozzá fohászkodjál és nem csüggedsz el sohasem. Ha Ő fogja kezedet, nem roskadsz össze, ha Ő védelmez, nem fog el félelem. Ha Ő vezérel, nem fáradsz el, ha kegyes lesz hozzád, irgalmat találsz.”⁶² Mondd tehát, lelkem, nagy bizalommal: „Ó, Úrnőm, ha Fiad általad testvéremmé lett, te, ugye általa anyámmá lettél? Ujjongva örvendezem hát, mert bármit határozzanak is felőlem, az ítéletet Anyám és Testvérem véleménye dönti el.”⁶³

24. A LÉLEK. Mikor a Fiú ellen vétkeztem, az Anyát is haragra ingereltem. viszont Őt sem sérthettem meg Fia megbántása nélkül. — Adj tanácsot, mit tegyek? Ki engeszteli ki irányomban a Fiút, míg Anyja ellenségem? Ki békíti ki velem az Anyát, míg Fia haragszik?
25. A BELSŐ EMBER. „Hidd el, lelkem, bár mindkettőjüket megsértetted, mégis mindketten irgalmasak lesznek. Isten méltó haragja elől az Édesanya oltalmába meneküljön a bűnös ember; ha pedig azt is megbántotta, fusson a Fiú irgalma alá és mondja: Istenem, ki nyomorúságunk miatt asszony Fia lettél; Úrnőm, ki az ég irgalmából Isten Anyja lettél, kegyelmezzetek meg egy méltatlan bűnösnek, vagy legalább mutassatok neki valakit, aki még nálatok is irgalmasabb, hogy elhagyatottságában ahhoz menekülhessen.”⁶⁴
26. A LÉLEK. Igen bölcs tanácsot adtál nekem, ó ember, szavaid megvigasztalnak szerencsétlenségemben. — Ha ugyanis bűneimet jól szemügyre veszem, be kell látnom és el kell ismernem, hogy azokkal beszenyeztem az elemeket, meggyaláztam az eget, elhomályosítottam a mennybolt csillagait, zaklattam a pokolban a kárhozottakat, fölháborítottam az égi szenteket és tiszteletlenséggel illetem szent őrzőangyalomat. Ezek után érthető, ha a fölsoroltak egyikét sem merem segítségül hívni. Az üdvözültekhez sem merek menekülni, mert ők is joggal neheztelnek reám.
27. A BELSŐ EMBER. Bár kedves az alázatosságod, félelmedet mégis túlságosnak találom. Nem tudod, hogy a szentek közül is sokan vét-

keztek, és így saját bűneikből tanulhatták meg, miként kegyelmezzenek nekünk, bűnösöknek? Gondolj Mózesre, a kiváló prófétára, ki elvesztette bizalmát Isten mindenhatóságában. Emlékezz csak, mint lépte át Dávid, a legszentebb király az isteni törvényt házasságtörés és emberölés által. Nézd a bölcs Salamont, aki oktalan és gonosz bálványokat imád, vagy Manasszét, a leggonoszabb királyt, aki azt mondta: „Több az én bűnöm, mint a tenger fövénye; gonoszságom sokasága miatt arra is méltatlan vagyok, hogy szememet az égre emeljem”⁶⁵. Sohase feledd el, hogy ezek is bocsánatot nyertek.

De mit idézzük tovább az Ószövetség szentjeit? Nézd Mátét a pénzváltó asztal mellett, akit bűnös vámos létére tanítvánnyá tettek, vagy Pált, aki bár Istvánt megkövezte, mégis apostollá lett. A Krisztus-tagadó Péter is bocsánatot nyer. Szemléld csak a Krisztust megfeszítő katonát, hogyan bízik Isten irgalmában, vagy a kereszten függő latort, aki szintén bocsánatot nyer. Végül arra is gondolj, lelkem, mint lett Krisztus választott szerelmesévé Mária Magdolna, az a hírhedt bűnös asszony. Valóban, mindazok, akik most Istennel uralkodnak, valaha vagy vétkeztek – hozzánk hasonlóan –, vagy legalább vétkezhetek volna, ha meg nem őrzi őket a bűntől az Isten irgalma. Akinek ugyanis megadatott, hogy egyáltalán ne essék bűnbe, az nem a természetnek, hanem a kegyelemnek köszönheti ezt a kiváltságot.

28. **A LÉLEK.** Most már nyugodtan könyörgök a prófétákhoz és a királyokhoz, bátran segítségül hívom az apostolokat és a vértanúkat, állandóan imádkozom a hitvallókhoz, a szüzekhez és a szent özvegyekhez. Mindenekelőtt azonban a legszentebb Szűzhöz, az Isten Anyjához intézem leghőbb imámat, mert „Ő olyan kegyes, olyan édes, olyan kedves, hogy elég nevét kimondani, máris lángra gyújt, s nem lehet rágondolni anélkül, hogy meg ne örvendeztetné tisztelőisírvét”⁶⁶. „Nem általa támadt-e üdvösség az embereknek és megváltás az egész világnak?”⁶⁷ Szent Anzelm így imádkozik: „Ó, Úrnőm, te csodálatosan páratlan és páratlanul csodálatos Asszony! Általad megújulnak az az elemek, meggyógyulnak a betegségek, üdvözülnek az emberek, és megszilárdulnak a jóban az angyalok. Ó, kegyelemmel teljes Asszony, kegyelembőrséged harmatától újraéled minden teremtmény!”⁶⁸ Szent Bernát pedig így folytatja: „Kegyelemnek boldog megtalálója, Élet szülője, isteni malasztnak Anyja! Általad járulunk Fiadhoz, hogy általad emeljén magához, aki általad adatott nekünk. Romlottságunk

bűnét engesztelje ki nála sértetlen szentséged, hiúságunk bocsánatát pedig eszközölje ki Istennek tetsző alázatosságod. Ó áldott Szűzanya, eszközöld ki a kegyelem által, mit Istennél találtál, a kiváltságok által, melyeket kiérdemeltél, az Irgalom által, akit világra szültél, hogy az, aki közvetítésed által gyöngeségünk és nyomorúságunk részesévé lenni méltóztatott, bennünket közbenjárásodra a dicsőségben és boldogságban részesíteni méltóztassék.”⁶⁹

4. §. HOGYAN FORMÁLTA ÚJJÁ LELKÜNKET A JÓSÁGOS ISTEN A KEGYELEM ÁLTAL?

29. A BELSŐ EMBER. Azt hiszem, lelkem, hogy most már van valami fogalmad arról, hogy milyennek alkotott a természet, és miként tett tönkre a bűn. Most szemlélődj afölött, hogy miként teremtett újjá a kegyelem.

Mindenekelőtt tudnod kell, hogy az isteni megváltás jótéteménye annál világosabban tűnik szemedbe, minél tökéletesebben lemosta értelméd homályát a bűnbánat vize. A bűn ugyanis – Szent Ágoston szerint⁷⁰ –, olyan sötétség, amely az értelmet megzavarja és a belső embert egészen homályba takarja.” Éppen azért, minél mélyebb homályba burkolhatja ez a sötétség szemlélődő tekintetünket, annál gondosabban és állhatatosabban kell mosogatnunk a bűnbánat könnyeivel lelki szemünket.

Most, miután már elültek szenvedélyeid, próbáld megérteni szemlélődő értelmekkel, hogy milyen mélységes irgalommal, milyen bámulatos hatalommal formált újjá Isten a kegyelem által.

30. Legelőször azt fontold meg, miként szabadultál meg az áteredő bűntől a megváltás jótéteménye által.

Nem tudod talán, hogy ez a bűn az, amely megfosztott természetes és természetfölötti javaidtól, a sötétség fejedelmének igájába alázott, égi hazádból pedig kizárt és száműzött? Csakhogy – miként Szent Bernát mondja,⁷¹ –, az a páratlan Főlség kész volt meghalni, hogy mi éljünk, szolgálni, hogy mi uralkodhassunk, száműzetésbe menni, hogy hazánkba visszatérhessünk, a legalávalóbb munkába is lealázkodott, hogy bennünket minden alkotás fölé emeljen.” *Mert az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és üdvözítse, ami elveszett.*⁷²

Eljött, mondom, hogy kevélységedet megalázza. „Isten Fia fölvette nyomorúságunk alakját. Láthatatlan létére nemcsak látható, hanem megvetett alakban akart megjeleni közöttünk. Elviselte a gyalázatos méltatlanságokat, a szégyenletes kigúnyoltatásokat és a gyötrelmes szenvedéseket; és mindezt azért, hogy az alázatos Isten megtanítsa az embert: ne legyen kevély.”⁷³

„Krisztus a világnak minden javát megvetette, hogy nekünk is megmutassa azok megvetésre méltó voltát. E világnak minden szenvedését elviselte, hogy minket is megtanítsa azok elviselésére, és így se a boldogság után ne áhítozzunk, se a szerencsétlenségtől ne rettegjünk.”⁷⁴

31. Továbbá azért is jött, hogy kiengeszteljen téged az örök Atyával. „Az Atya ellensége voltál — adja Krisztus ajkára Szent Ágoston a szót⁷⁵ —, de én kibékítettelek vele; mikor távol voltál tőle, hozzá vezettelek. Mikor a hegyek és erdők között kóboroltál, kerestelek, és a kövek és fák között meg is leltelek; a vállamon hordtalak és Atyámnak visszaadtalak. Dolgoztam, izzadtam, fejemen töviskoronát viseltem, még azt is megengedtem, hogy kezemet átszögezzék, és oldalamat lándzsával megnyissák. Véremet ontottam éretted, nagyon sok jogtalanságot, sőt mi több, gyötrelmet viseltem miattad. De, sajnos, te bűneid miatt mégis elszakadtál tőlem.”

32. Krisztus még azért is jött, hogy visszavásároljon téged. „Csodáljuk, köszöntsük, szeressük és dicsérjük és imádjuk Megváltónkat, aki halála által a halálból az életre, a sötétségből a világosságra, a számkivetésből az édes hazába, a romlásból a romlatlanságba, a nyomorúságból a dicsőségre és a gyalázatból az öröme hívott meg bennünket.”⁷⁶

„Ó, csodálatos, hallatlan csere! A Teremtő teremtménnyé lesz, a Megmérhetetlen fogságba jut, minden gazdagság forrása szegénnyé válik. A miénkhez hasonló testet ölt, hogy helyreállítsa és halhatatlanná tegye azt a testet, amelyet a maga képmásával kiválasztott.”⁷⁷

33. Ébredj, lelkem, és szemléld Krisztusod képét! Látni fogod, hogy az egykor fénytől tündöklő arc ragyogását most temiatad fátyol takarja el; dísze és ékessége éktelenre dagadt, szelíd tekintetén most köpések takarnak el minden kedvességet, vonzó külseje most visszataszító, és senkire sem gyakorol vonzó hatást.

Lásd és fontold meg, amit az *Úr végbevitt a földön*⁷⁸. Az Istent ki-gúnyolták tiszteltetésedért, megostorozták vigasztalásodért, keresztre feszítették szabadulásodért. Az ártatlan Bárányt levágják, hogy te jól-lakjál; oldalából a lándzsa vért és vizet fakaszt, hogy te ihassál. Szem-léld megváltásod váltságdíját, és vedd szemügyre megtérésed minta-képét. Szögezd reá, lelkem, tekintetedet, és fontold meg, hogy a mi Urunknak, a te Barátodnak minden érzéke minden elképzelhető szen-vedést elviselt, mindenfajta ember részéről. A király kigúnyolta, a hely-tartó elítélte, a tanítvány eladta, az apostolok magára hagyták, a fő-papok, írástudók és farizeusok kiszolgáltatták, a pogányok megosto-rozták és a csőcselék elítélte, végül pedig a katonák keresztre feszí-tették.

„Abba a fejbe, melyet az angyalok serege remegve fél, sűrű tövis-koronát vernek, azt az arcot, mely legszebb az emberek fiai között, a zsidók köpései rútítják, a napnál fényesebb szemek halálba ködösül-nek, azok a fülek, melyekben angyali dallamok zsongtak, most a bűnösök sértegetéseit hallgatják; azt az ajkat, mely angyalokat taní-tott, most epével és ecettel itatják; azokat a lábakat, melyeknek — szentségük miatt — még zsámolya is tiszteletre méltó, általverik, az eget alkotó kezeket kifeszítik és keresztre szögezik. Szent testét ütleleglik, oldalát pedig lándzsa járja át. — Mi van még hátra? Egyedül csak a nyelve maradt épen, hogy a bűnösökért imádkozhassék, és Anyját Jánosnak ajánlhassa.”⁷⁹

Hűséges lélek, láthatod, hogy az ellenség semmiféle próbálkozása sem volt képes Megváltónkat üdvünk munkálásától visszatartani. De ha mégis elutasítjuk, annál súlyosabb lesz kárhozatunk, minél nagyobb szeretetet sugárzott reánk.

34. A LÉLEK. Már régóta csendben vagyok, mert amit előadtál, azt örömmel vegyes fájdalommal hallgatta áhítatos szívem.

*Örvendezve örvendek az Úrban*⁸⁰, amiért annyira szeretett, hogy egy-szülött Fiának sem kegyelmezett értem. „Ó mérhetetlen szeretet! — kiált föl Szent Gergely —, mely egy szolga, sőt annál is alábbvaló személy megváltásáért képes halálra adni egyszülött fiát.”

Ó Uram, Jézus Krisztusom! Ki érettem önmagadnak sem kegyel-meztél, sebesítsd meg szívemet sebeiddel és részegítsd le elmémet véreddel, hogy bárhová fordulok is, csak Téged, érettem fölfeszítettet lássalak és minden, amire rátekintek, véred pírjától ragyogón tűnjék

szemembe, hogy ilyenformán a feléd való törekvésben rajtad kívül senkit se találhassak és sebeiden kívül semmit se láthassak.

Az szolgáljon vigasztalásomra, ha veled a kereszten függhetek, az szomorítson el, ha rajtad kívül egyébre is gondolok. Sajnos, valahányszor tapasztalom irányomban az isteni jósnak ezt a csodás leereszkedését, nagy hálátlanságom miatt mindannyiszor pirulnom és szégyenkezniem kell. Minél mélyebben fölfogom ugyanis a megváltás jótéteményének nagy méltóságát, bűnös hálátlanságomat annál utálatosabbnak látom.

35. A BELSŐ EMBER. Vigyázz tehát, lelkem, és ne légy hálátlan, miután olyan csodálatos jótéteményekkel halmoztak el. Nagy bűn ám a hálátlanság! Szent Bernát szerint⁸¹ „a hálátlanság olyan, mint a forró szél, mely kiszáritja az isteni irgalom csatornáját, a jószág forrását és a kegyelem folyamát”.

Ne feledd el, hanem inkább forgasd elmédben gyakorta azokat a szívbemarkoló szavakat is, melyeket valaki a hálátlanokra idéz az Üdvözítő személyében: „Nézd, jó lélek, mennyire szenvedek miattad! Hozzád kiáltok, mikor éretted halódom! Tekintsd a kínokat, melyekkel gyötörnek, nézd a szögeket, melyekkel átszögeznek, hallgasd a gyalázkodást, melyekkel szégyenbe takarnak. — Bár igen nagyok a külső fájdalmak, a belső gyötrelmek még annál is kegyetlenebbek, mivel tapasztalnom kell a te hálátlanságodat.”⁸²

Máshol meg maga az Isten kérdi meg hálátlan népét. *Én népem! Mit vétettem neked, vagy miben szomorítottalak meg téged? Felelj nekem!*⁸³ Mi az oka, hogy szívesebben szolgálod ellenségemet, mint engem?

Légy résen, lelkem, és sohase szűnj meg annyi jóért hálás szívvel áldani és magasztalni Isten egyszülött Fiát.

36. „Egész életeddel tartozol annak, aki életét is odaadta érted, és kész volt elviselni a legkegyetlenebb gyötrelmeket is, nehogy te gyötörödni kényszerülj.” „Ha önmagadat és minden képességedet egészen neki adnád is, az csak annyi lenne, mint csillag a Naphoz, vízcsepp a folyamhoz és porszem a hegyhez képest.”⁸⁴
37. Mivel szemlélődésben megtisztult szemeddel már fölismerted az isteni megváltásnak azt a kegyelmét, mellyel isteni Jegyessed az áteredő

büntől megszabadított, most azt is megmagyarázom neked, hogy Isten irgalmassága folytán miként tisztultál meg a cselekedeti bűnöktől.

Állítsd szemlélődésed gyújtópontjába a megigazulás jótéteményét, és úgy vizsgáld meg Urad, Istened kegyelmét. Titkos sugallata által milyen atyai tapintattal hívogatott visszafelé a bűnös útról! Milyen kedvesen és barátságosan csalogatott egykor belső szózatával: *Térj vissza, térj vissza, Szulamit*, vagyis te bűnnel terhelt szálnalmas lélek.

38. Térj vissza hozzám, mert Teremtőd vagyok, térj vissza hozzám, mert Megváltód vagyok, térj vissza hozzám, mert Vigasztalód vagyok! Ha ez sem lenne elég, azért térj vissza hozzám, mert bőkezű jutalmazód vagyok.

Térj vissza hozzám, mert én teremtetlek olyan nemesnek! Térj vissza hozzám, mert én vagyok az, akit keresves halálom árán olyan irgalmasan megváltottalak! Térj vissza hozzám, mert én vagyok az, aki testi-lelki javakkal oly sokszorosan gazdagítottalak. Térj vissza hozzám, lélek, végül azért, mert e neked készített boldogság által oly nagyon bőkezűen jutalmaztalak. Térj vissza a gondolatok bűneiből, a beszéd bűneiből, a tettek bűneiből, a megszokás bűneiből.

Jöjj hozzám, lelkem, a szentek már hön epednek utánad! Jöjj vissza, hisz az angyalok is ujjonganak jöttödön! Jöjj vissza, hisz a paradicsom egész mennyei udvara vár reád! Jöjj vissza, mert Jézus Krisztus kereszten kitárt két karjával téged hív és a Szentháromság egész mélysége vágyódik utánad.

Így beszél hozzád és így hívogat, lelkem, a te Kedvesed . . .

39. Azt is fontold meg, hogy milyen nagylelkű volt irántad a várakozásban. Ó, mióta várta már hazatérteket mióta türte bűnös életedet!

Hány, de hány bűnöst elvetett már megtérés nélkül, míg reád bűnös-séged ellenére is irgalmasan várakozott!

Térj vissza, lelkem, Krisztusodhoz, aki reád várakozik a keresztfán . . . Fejét lehajtja, hogy megcsókoljon, karjait kitarja, hogy átöleljen, tenyerét megnyitja, hogy megjutalmazzon, testét kifeszíti, hogy azzal egészen befedjen, lábait erősíti, hogy tőled el ne szakadjon, szívét megnyitja, hogy oda bevezessen téged.

„Légy hát, lelkem, mint *sziklahasadékban, falak üregében fészkelő gerle*, ott lesz majd nyugalmas és bátorságos pihenőhelyed.”⁸⁶ „Ó, lel-

kem, el sem tudod igazán képzelni, hogy hány és hozzád képest milyen ember veszett el, mert nem nyerte el azt a kegyelmet, ami neked megadatott. Jegyesed téged választott, és mindenkinek elébe helyezett; elhívott a többi közül, mert mindenkinél jobban szeretett.”⁸⁷

40. A LÉLEK. Értem már, érzem, elismerem és megvallom, hogy nagyon sok kegyelmet kaptam az Úrtól, de e nagy jótéteményeiért még semmiféle méltó viszonzást nem nyújtottam neki.

41. A BELSŐ EMBER. Azt már láttad, lelkem, hogy milyen nagylelkűen várakozott rád az Üdvözítő; most szemlélődj a megigazulás kegyelmén.

Forgasd elmédben szorgos vizsgálódással, hogy milyen fölbecsülhetetlen kegyelmekkel halmozott el isteni Jegyesed. „Kegyelme elejének asztaltársává, társuralkodójává és nászágyának részesévé avatott.”⁸⁸ „Az Úr irgalmát éneklek örökkön-örökké, mert hét olyan kegyelemben részesített, melyeknek mindegyike magán viseli mérhetetlen jóságának csillogó jeleit. Megőrzött sok bűntől. Nem vetett el azonnal vétkeim miatt, hanem gonoszágom arányában fokozta kegyességét. Szívemet is úgy átalakította, hogy ami eddig keserű volt neki, azt most édesnek érzi. Bűnbánatomat irgalmasan fogadta. Erőt adott a megtartóztatáshoz és a javuláshoz. Fölrüházott az érdemszerzés lehetőségének kegyelmével, s végül elültette bennem a jutalom reményét.”⁸⁹

42. A LÉLEK. Uram, Istenem, „szerencsétlenségemben és nyomorúságomban mennyire kellene szeretnem Téged. Mikor még nem voltam, megteremtettél; mikor elvesztem, újra megvettél; sok bajtól megszabadítottál. A téves útról visszavezettél; tudatlanságomban tanítottál; ha bűnös útra tértem, megdorgáltál; szomorúságombam megvigasztaltál; mikor elcsüggedtem, új erővel tápláltál; mikor álltam, támogattál; ha elestem fölemeltél; mikor mentem, Te vezettél; ha visszatértem, magadhoz öleltél.”

„Bár mindennek Ura vagy, mindent külön-külön betöltesz, minde-
niütt jelen vagy, mindenre van gondod, egyenként és általában mindenre
vigyázol, mégis úgy látom, mintha mindenről megfeledkeznél, és egye-
dül csak reám volna gondod.”⁹⁰

43. Mindezekért, miként mondottad, Istennek szeretettel tartozom, csak azt magyarázd még meg, hogyan és milyen fokban szeressem, ha nagy szeretetért méltó viszonzást akarok nyújtani?

A BELSŐ EMBER. Bár Szent Bernát szerint: „az Isten-szeretés alapja maga Isten, mértéke pedig a mértéket nem ismerő szeretet”⁹¹, a Szentírásban mégis kereshetünk valami utalást az Isten-szeretés mértékére. Aki ugyanis szeretetre hangolt, arra is megtanít, hogy miként szeressed, amikor azt mondja: *Szeresd a te Uradat, Istenedet, teljes szívedből, teljes lelkedből és minden erődből.*⁹² Szeresd tehát ugyanazzal a szeretettel az Atyát, akisemmiből téged nemes teremtménynek létrehozott; a Fiúistent, aki mérhetetlen értékű halálával megváltott; a Szentlélek-Istent, aki bűneid irgalmas megbocsátása és jószándékos megőrzése által oly sok vigasztalásban részesített.

Szeresd tehát az Atyát minden erődből, hogy másnak a szeretete meg ne hódítson; szeresd a Fiút bölcsen, nehogy valami csalfa idegen szerelem hálójába kerülj; szeresd a Szentlelket édesen, nehogy megfertőzzön valami idegen szeretet mérge.

„Ó, keresztény lélek — mondja Szent Bernát⁹³ —, Krisztustól tanuld meg, hogy miként kell Őt szeretned. Szeresd: édesen, bölcsen és erősen. Szeresd édesen: hogy szeretete mellett minden egyéb szeretet ízt veszítse és egyedül csak Ő legyen: méz az ajkadon, dallam a füledben és öröm a szívedben. — Szeresd okosan: hogy szereteted mindig csak érette és soha másért ne lobogjon. Szeresd erősen: hogy gyöngé létedre is kész örömet viseljel érte minden viszontagságot, s így elmondhasd: Szenvedésem alig egy óráig tart csupán, és ha tovább tartana, azt sem engedné éreznem a szeretet.

Minden keresztény léleknek így kell a szeretet fényénél Krisztus felé tájékozódnia — érette mindent elviselnie, míg csak el nem jutunk Hozzá.”

44. A LÉLEK. Mondd, kérlek, ó, ember — nem a kíváncsiság, hanem az alázat, nem a vakmerőség, hanem a buzgóság sarkall erre a kérdésre —, mit szeretek, amikor Istenemet szeretem?

A BELSŐ EMBER. Ha kérdésedet vakmerőség sugallta volna, igen vétkes lenne, de mert az áhítat adta ajkadra, áhítatos választ érdemel.

Hallgasd csak meg, mit mond az Istent nagyon szerető Szent Ágoston a Vallomások könyvében⁹⁴: „Mikor Istent szeretem, nem

testi szépségét, múltó ékességet, szemkápráztató fényességet, édes dallamot vagy kellemesen áradó illatot, sem nem manná, mézet vagy ölelésre tárt testi karokat szeretek. Mikor Istent szeretem, ezek egyikét sem szeretem.”

Hát akkor mit szeretek? Valamiféle fényt, hangot, illatot, ételt és lelki ölelést szeretek. De ezt a fényt a tér nem fogadja be, ez csak lelkedet ragyogja be; e hangot az idő nem rabolja el; ezt az illatot a szél nem szórja szét; ez az étel evéssel nem fogy el, és e karokat sohasem fejt le rólad a megcsömörlött kielégülés.”

45. A LÉLEK. Beszélj, kérlek, a szeretet erényéről, hogy ismeretének birtokában még jobban föllelkessedjem az Isten szeretésére.

A BELSŐ EMBER. A szeretetnek a gyümölcse, lelkem, tényleg nagy, de rejtett dolog. „A szeretet ugyanis – Szent Ágoston szerint –,⁹⁵ a megpróbáltatásban támogat, a sikerben pedig mérsékel. Erős a nehéz szenvedésben; vidám a jótéteményekben, tántoríthatatlan a kísértésekben; bőkezű a vendégségben; jókedvű az igazi testvérek között; türelmes a hamisak között; biztonságos a gyalázkodások közepette; jótékony a gyűlölködések ellenére is; szelíd a haragvókkal szemben; ártatlan minden álnokságban; a bűn fájdalommal tölti el, de az igazságért lelkesül.”

„Ó, boldogságos szeretet! Belőled fakad az erények buzgó forrása, az érzelmek tisztasága és az értelem világossága; te vagy a szent vágyak, a magasztos tettek és a termékeny erények kútfeje; rajtad alapszik az erény méltósága és a jutalom édessége, ó, édesség szeretete! Belőled éljen szívem és a te nektároddal teljék el a lelkem!”⁹⁶

Szent Jeromos hozzáfűzi még:⁹⁷ „Hiába, az igaz hit, a szeretet ápolása nélkül senki sem juthat be az örök hazába; a szeretet ugyanis olyan fontos, hogy nélküle még a jövődőlés vagy a vértanúság sem használ semmit. A szeretetet semmi sem pótolja, mert elsőség illeti minden erények között.”

Milyen szerencsétlen is az, aki szeretetét múltó javakra pazarolja, melyeket pedig „kínna!l szerez, félelemmel birtokol és fájdalommal veszít el az ember”⁹⁸.

46. „Ellenkezőleg, milyen boldog az, aki Téged szeret, Uram; aki szereti ellenségét érted, barátját pedig benned; csak az nem veszít el egyetlen kedves lényt sem, aki mindenkit Tebenned kedvel. Téged

ugyanis senki el nem veszít, hacsak készakarva el nem hagy, ha elhagyna, is mikor szelíd vagy, meg fog találni majd, ha haragos leszel.”⁹⁹

„Nem szeret igazán az olyan ember, aki rajtad kívül olyasmit is szeret, amit nem érted szeret!”

Ó, szeretet, te mindig lángolsz, és soha ki nem alszol! Ó, szeretet, gyújts lángra engem, hogy legyőzzem a test kívánságát, a szemek kívánságát és az élet kevésységét.”¹⁰⁰

„Milyen szerencsés és boldog is az az ember, akinek szívében a szeretet csak az örökkévalóság vágyát élesztgeti; az ilyen sem a sikerben nem fuvalkodik föl, sem a viszontagságok közt nem törik össze. S mikor már semmi sincs ezen a világon, amit szeretne, olyasmi sem létezik, amitől félhetne.”¹⁰¹

Szent Pál írja: *A szeretet türelmes, a szeretet jóságos, a szeretet nem féltékeny, nem kérkedik, nem gőgösködik, nem tapintatlan, nem keresi a magáét. Haragra nem gerjed, a rosszat föl nem rója, nem örül a gonoszságnak, de együtt örül az igazsággal.*¹⁰²

Eszavakat Szent Gergely a következőképpen értelmezi¹⁰³: „A szeretet türelmes, mert nyugodt lélekkel viseli a szenvedéseket; nyájas, mert rosszért jóval fizet. Nem féltékeny, mert ezen a világon már semmire sem áhítozik, és így földi sikerek miatt nem is irigykedhetik. Nem fuvalkodik föl, mert amíg az örök jutalom díjára epedve vágyakozik, nem kaphatják el a külső javak. Nem cselekszik rosszat, mert egyedül az Isten és felebarát szeretetért hevülő szíve nem ismeri csak az egyenes utat. Nem nagyravágyó, mert minél forróbbra szítja befelé a belső tüzet, annál kevésbé vágyik kifelé idegen javak után. Nem keresi a magáét, mert amit a földön átmenetileg birtokol, azt úgy tekinti, mintha nem is hozzá tartoznék; tulajdonának csak azt ismeri el, ami mindig az övé marad. Nem gerjed haragra, mert noha jogtalansággal illetik, nem forral bosszút, mivel a nagy szenvedésekért odaát még nagyobb jutalmat remél. Nem gondol rosszat, mert szívét kemény tisztaság tölti el, a gyűlöletet is tövestül kitépte már belőle, és így eszébe sem jut olyasmi, ami beszenyezhetné lelkét. Nem örvend a gonoszságnak, mert aki mindenki iránt szeretetet érez, az még vetélytársai vesztén sem örvend. De együtt örvend az igazsággal: mivel ugyanis mindenkit szeret, más javának a látása éppúgy megörvendeztet, mint-ha maga is gyarapodott volna.”

MÁSODIK FEJEZET

A LELKIGYAKORLAT SORÁN MOST SZEMLÉLJÜK A KÜLVILÁGOT, HOGY MEGISMERJÜK, MILYEN BIZONYTALAN AZ ANYAGI GAZDAGSÁG, MILYEN VÁLTOZÉKONY A FÖLDI NAGYSÁG, ÉS MILYEN NYOMORÚSÁGOS A VILÁGI DICSŐSÉG

1. A BELSŐ EMBER. Most vedd szemügyre, lelkem, ami körülötted van, vagyis ezt az érzéki világot, de csak abból a célból, hogy minde-
nestül megvedd, és miután megvetted, Jegyesedet annál nagyobb
hévvel szeressed. Mert nem szereted Őt igazán, ha mellette olyasmit is
szeretsz, amit nem érte és őbenne szeretsz. Szent Gergely szerint
ugyanis¹ „az ember annál messzebbre távolodik az égi szeretettől,
minél alantasabb dolgokban leli örömét”. Leghamarább viszont az
talál Istenhez, aki nem találja örömét ebben a világban. „Valamennyi
teremtmény ízét kell veszítse – mondja Szent Ágoston –, hogy a
Teremtő legyen lelked egyetlen gyönyörűsége.”²

1. §. AZ EVILÁGI DOLGOK HÁROMSZOROS HIÁBAVALÓSÁGA

2. Forgasd elmédben újra meg újra, amit nemcsak hallomásból, hanem
tapasztalásból, nemcsak szóból, hanem tényekből is ismersz – azt
ugyanis, hogy milyen veszendő az anyagi gazdagság, milyen esendő a
földi nagyság és milyen hamis, milyen nyomorúságos a világi dicsőség.
„A világi kiválóságot – mondta Szent Gergely³ –, mindig több baj,
mint dicsőség kíséri.” Szent Bernát pedig így ír⁴: „Íme, a föld szerel-
mesei hogyan járják a világ vásárait: az egyik gazdagságot, a másik
tisztiséget, a harmadik dicsőséget keres.

A gazdagságról mit mondjak? Kínnal szerzi, félelemmel birtokolja,
és fájdalommal veszíti el az ember. — Hát a tisztiség talán előnyösebb?
Ha magas polcra kerülsz, nem rajtad rágódik-e minden ember? Ki
viselhet tisztiséget, fájdalom nélkül, előljáróságot üldöztetés nélkül vagy
magas állást hiúság nélkül?

Mit mondjak a dicsőségről? Az sem egyéb, hiú fülcsiklandozásnál. Vajon elkerülheti-e a bírálgatást? Tekints csak hátra, akiket megelőztél, azok között a gyűlölködés magvát hintetted el.”

3. A LÉLEK. Ha így áll a dolog, mit keresnek hát ezek a szerencsétlenek, amikor világi dicsőségre vadásznak? Milyen vakok is azok, akik a világ dicsőségéért tülekednek!

A BELSŐ EMBER. „Vannak emberek — mondja Szent Gergely⁵ —, akik mások dicsőségét látva valami nagy dologra gondolnak, és azért szeretnék azt maguknak is megszerezni. Mikor azonban látják, hogy azok is meghalnak, sírva ismerik be, hogy milyen hiú a dicsőség, és azt mondják: Íme, mennyire semmi az ember!”

Ó, kedves lélek, mi egyéb is volna a világ, mint hiú álom? „*Mi hasznát láttuk a dölyfnek? És mit nyertünk a gazdagsággal való kérkedéssel; Mindez elvonult, mint az árnyék, mint a hajó, mely a hullámozó vizet átszeli, mely ha elhaladt, nem találni nyomát... Elemésztette őket gonoszságuk.* Ó, mennyien vannak közöttünk, akikben az erényes életnek nyoma sem látszik! *Hol vannak a népek vezetői, és azok, akik a föld állatai fölött uralkodtak? Akik gyűjtötték az ezüstöt.*”⁶

*Hol marad a bölcs, hol az írástudó? Hol az e világi tudás szószólója?*⁷ Hol a bölcs Salamon, hol a hatalmas Nagy Sándor, hol az erős Sámson? Hol a szép Absalom, a dicső Ahasvérus? Hol vannak a cézárok, a híres királyok és fejedelmek? „Mit használt nekik a hiú dicsőség, a múlt öröm, a földi hatalom, a népes család, a testi élvezet, a csalóka gazdagság és az érzéki gyönyör? Hol a nevetésük, hol a vidámságuk, hol a hencegésük, hol a dölyfösségük?”⁸ Mi lett a nemesi vérrel, testi szépséggel, hetyke testtartással, ifjú bájjal? Mi lett a nagy birtokkal, a hatalmas palotával és a világi bölcsességgel? Mindez a világból való és *a világ szereti azt, ami az övé*⁹; pedig a világgal együtt ezek is elmúlnak, *mert elmúlik a világ és az ő kívánsága.*

„Ha tehát bölcsen gondolkodol, és világosan lát szemed, te se fuss olyan dolgok után, amelyeknek elérése nyomorúságot hoz reád, amelyeknek birtoklása terhel, szeretete beszennevez, elvesztése pedig gyötrellemmel tölt el.”

„Hagyd el mindezeket, annak kedvéért, aki Úr mindenek fölött.”¹⁰ „Futva menekülj, lelkem, az oltalom városába, vagyis a szerzetesi életbe: ott bűnbánatot tarthatsz múltad fölött, kegyelmet nyerhetsz a jelen élet küzdelmeihez és boldogan elringathatod magadat a jövőre

dicsőség reményében. A bűntudat ne rettsentsen vissza, mert ahol bőven van gonoszság, oda még bővebben szokott áradni a kegyelem. Ne ijesszen meg a vezeklés szigorúsága sem, mert *a földi élet szenvedése nem mérhető össze sem múltunk megbocsátott bűneivel, sem a rendelkezésünkre álló kegyelemmel, sem pedig a megígért jövő dicsőséggel.*¹¹

4. A LÉLEK. Belátom én már, hogy milyen hazug és állhatatlan a világ, éppen azért nem tudom, mi bilincseli hozzá mégis gondolatvilágot?

A BELSŐ EMBER. Ha szorgalmasan és bölcsen mérlegre tennéd, lelkem, hogy mennyi veszélyt rejt számodra a világ, kétségkívül elzárnád szívedet a földi hiúságoktól. Szerfölött veszélyes ám a világban forgolódni, mert Szent Bernátszerint:¹² „Az élvezet a tisztaságot, a gazdagság az alázatosságot, a közügyek a jámborságot, a sok beszéd az igazságot, *a gonosz világ pedig a szeretetet veszélyezteti.*”

Ó, te törekeny, beteg lélek, mily könnyen csalatkozol, mily szívesen elesel, és mily nehezen kelsz föl! Nem tudod-e, hogy miként Aranyszájú Szent János mondja:¹³ „amilyen nehezen őrzi meg az útszéli fa szép gyümölcsét az érés idején, épp olyan bajosan őrzik meg a világ fiai is a kegyelem érintetlenségét haláluk napjáig”.

Szent Ágoston egyik levelében így ír:¹⁴ „A világ bilincseinek kegyetlensége valódi, kellemessége pedig hamis; fájdalma bizonyos, gyönyörűsége bizonytalan; fáradsága kemény, pihenése nyugtalan; a valóság keserűsége teljes, a boldogság reménye pedig hiábavaló.” Ha ezeket az igazságokat szívedbe vésnéd, megvetnéd a világot minden javaival együtt!

Dehát mi az tulajdonképpen, amit te szeretsz és mi az, amit a világban keresel? Ha előljáróságra pályázol, tulajdon életed nyugalmit forgatod föl. Nem tudod, milyen szörnyűség az: „magas polcon, alantas lélek első helyen, aljas élet; nyelves száj, renyhe kézzel; sok beszéd, érdemtelenséggel; komoly arc, könnyelmű viselkedéssel; nagy tekintély, jellemtelenséggel”?¹⁵

„Tudják meg az előljárók, hogy annyiszor érdemlik meg a halált, ahányszor gonosz viselkedésükkel rossz példát adnak alattvalóiknak” – mondja Szent Gergely¹⁶.

Talán azt mondod: Pályázom ugyan az előljáróságra, de tisztességgel és szentül szándékozom azt betölteni. Ezért megdicsérlek, ámbár

ritkán talállok benne dicséretre méltót. Mindig attól félek Szent Gergellyel,¹⁷ „hogya a vezetők és vezetettek érdemei között olyan összefüggés van, amely szerint az előjárók bűne az alattvalók életét rontja, ezek érdemének csökkentése viszont árnyékot vet az előbbiek érényére”.

5. Ha a világ bölcsességét keresed, akkor még több veszélynek teszed ki magad!

„Hej – mondja Szent Bernát¹⁸ –, mennyi értékes embert elgáncsolt már az az átkozott világi bölcsesség! Hányban oltotta el végleg azt az isteni szikrát, amelyet az Úr lángra akart lobbantani! Tudod-e, hogy a világ bölcsessége nemcsak földi, hanem állati, sőt ördögi dolog, amely ellensége az üdvösségnek, megrontója az életnek és világra hozója a gonosz kívánságoknak?” „Aki üdvözítő nélkül akar üdvözülni, és azt hiszi, hogy igazi bölcsesség híján is okos lehet, az nem egészséges ember, hanem beteg, nem bölcs, hanem oktalan, és állandóan gyöngélkedő.”¹⁹ Algazel is azt tanítja: „Aki a tudományban gyarapodik, de ugyanakkor jellemében nem tökéletesedik, az Istentől eltávolodik.”²⁰

Ha tehát igazán bölcs akarsz lenni, „olyan bölcsességet tanulj a földön, mely az égbe is elkísér.”²¹ Itt tanuld meg a módját, miként juss el ahhoz, akit egyszer látni annyi, mint mindent megtanulni. Olyan örök igazság ez, melynek híján minden bölcsesség oktalanság, ismerete ellenben egyedül is tökéletes tudomány.

6. Ha esetleg földi gazdagságot, világi pompát és testi gyönyört szeretnél, lelkem, és emiatt keservesen mondanál búcsút a világnak, tudd meg, hogy „milyen esendő és gyarló dolgok ezek is! Mondd meg nekem, hol vannak a királyok és fejedelmek és akik szerették az előbb említett dolgokat?”²² Félek, hogy sokan eltűntek, és leszálltak a holtak országába.

*Mire volt jó kevélységük, és mit használt nekik nagyra tartott gazdagságuk?*²³ Aki ugyanis jobban szereti a földet, mint az Istent, a világot, mint a kolostort, a torkosságot, mint a böjtöt, a bujaságot, mint a megtartóztatást, az csak az ördögöt szereti, és vele együtt az örök gyötrelmek helyére tart.

„Aki a világ gyönyöreiben sütkéreznek, azokat elveszíti az Isten ereje; ideig-óráig pompáznak, de aztán örökre elkárhoznak. Hamis

örömök fényében díszlegnek, de majd valódi gyötrelmek tüzeiben szenvednek.”²⁴

„Ha kedvünk volna valamit birtokolni a földön, akkor öleljük át minden egyébtől fölszabadított lélekkel a mindenek Urát, és benne megtalálhatjuk mindazt, amit szent boldogsággal kívánhatunk.”²⁵

7. Erre talán így felelsz: megvetem én a világot, dehát barátaimat, szüleimet és rokonaimat mégsem hagyhatom el! — Milyen hitvány kifogás ez! Méltánylást érdemlő igazságot mond erre Szent Bernát:²⁶ „*Igaz kijelentés ez: Atyánk vagy anyánk megvetése önmagába véve gonoszság, de ha Krisztusért tesszük, igen üdvös cselekedet.*”

„Kegyetlen atya, embertelen anya lenne, nem a szülő, hanem gyilkos nevét érdemelné az, aki szívesebben látna téged magával együtt elkárhozni, mint önélküle uralkodni.”

„Ha anyád tépett ruhában, ritkuló hajjal tárná is eléd egykor táplálékot nyújtó keblét, ha atyád keresztbe feküdne is az ajtó küszöbén, — anyáddal mitsem törődve, atyádon átgázolva, még akkor is, — folytasd könnytelen szemmel, — utadat a kereszt zászlója felé!

Ilyen esetben a kegyeletnek csak egyetlen módja van: a kegyetlenség”.²⁷ — „Tudod talán, lelkem, hogy akinek van Jézusa, annak van atyja, van anyja és van elég barátja? Mit futsz tehát a holtak után? Kövesd az élőket és *hagyd a holtaknak eltemetni halottaikat!*”²⁸

2. §. MIÉRT ÁTALKODIK MEG SOK VILÁGIAS EMBER?

8. A LÉLEK. Érvelésszerű és a számos tapasztalat meggyőző arról, hogy „önmagában sorvadt el a világ. Sajnos, mégis sok szívben virágozik; ezek a világ keserűségét szeretik, bár fut előlük, mégis követik, belé kapaszkodnak, noha enyészetnek indult.”²⁹ Mondd, kérlek, mi az oka ekkora vakságnak?

A BELSŐ EMBER. Nem tudod-e, lelkem, hogy isteni Jegyesed, a Mindenség Alkotója oly gyöngédnek s oly nemesnek teremtett, hogy szeretet nélkül nem élhetsz?” Nehéz az emberi léleknek szeretet nélkül; szívünket szükségképpen bizonyos érzelmek uralják.”³⁰

Szent Bernát véleménye szerint: „legyen bár magasztos vagy alantas dolog, de valamiben okvetlen gyönyörködnünk kell”³¹. „A mulandók vágya akárhánnyal elfeledteti az igazi életet; nem értik, mi az örökké-

valóság, vagy ha megértik is, nem törődnek vele. Nem érznek fájdalmat, noha sebeket kaptak. Bár nyomorultak, mégis gazdagnak vélik magukat! Édes hazájukként szeretik a számkivetést, és úgy örülnek a vakságnak, mint a fénysugárnak.

A választottak értelmében, a mulandókat semmibe véve, létünk értelmét kutatja. S mivel szívüket az Istenen kívül semmi sem elégíti ki, egyedül a Teremtő szemléletében lelnek nyugalmat; csak azután epednek, hogy ők is helyet kapjanak a menny lakói között; noha a világban élnek, föléje emelkednek.”³²

„Azok találják édesnek a földieket, akik még sohasem ízlelték meg az égieket; mert minél kevésbé hatol be egy lélek az örökkévalók értelmébe, annál szívesebben merül el a földiek élvezetében. Akik azonban szívük nyelvével már megízlelték a mennyei jutalmak édes-ségét, azok számára a belső gyönyörök fokozódása a kívül valók elíz-tenedését hozza magával.”³³

9. A LÉLEK. Ne késlekedj sokáig, ó ember, hanem magyarázd meg nekem tüstént mind a mennyei, mind a földi öröm mibenlétét, hogy mindkettő természetét megismerve, tökéletesebben megvethessem az első és serényebben lássak a másik megszerzéséhez; miként ugyanis nem szerethetjük igazán a jót, amíg nem ismerjük, hasonlóképpen a rosszat sem kerülhetjük, míg nincs tudomásunk róla.

A BELSŐ EMBER. Azt hiszem, Ielkem, hogy a világi örömet — ha ugyan örömmel s nem ismeretlen csapásnak nevezhetjük inkább —, csak úgy ismerhetjük meg tökéletesen, ha tökéletesen megvetjük. A tökéletes világmegvetők szerint az evilági öröm öt szempontból érdemel megvetést.

Legelőször, mivel alávaló a tárgya. Mert mi a világi boldogság? Megfelel rá Szent Ágoston:³⁴ „Büntetlen gonoszság”, vagyis fajtalan-kodni, részegeskedni, torkoskodni, hiúságok után futni és mindezekért ebben az életben semmit sem szenvedni. Biztonságban hiszik magukat gyönyöreik közepette, mivel senki sem fenýíti meg őket gonoszságu-kért. Elfelejtik, hogy Szent Ágoston szerint:³⁵ „semmi sem veszedelme-sebb, mint a bűnösök boldogsága; ez táplálja büntetésre méltó gyöngé-ségüket és erősíti rossz hajlamaikat”.

Másodszor: beszennyezi a cselekvő alanyt. A világi örömmel alanya ugyanis nem más, mint a bűntől terhelt lélek, *akinek örömet szerez, ha rosszat tehet, s aki ujjong a rút álnokságon*.³⁶ Találón állapítja meg

Szent Jeromos: „Nem az okos, hanem az oktalan ember nevet és ujjong ezzel a világgal.”³⁷ Mert a tiszta szív nem lelheti kedvét a szennyos világban, hanem csak az Istennel és az Istenben örvendhet és vigadozhat.

Harmadszor: a földi gyönyör rövid is, mert *a gonosznak öröme csak egy pillanat*³⁸. „A világi gyönyör csak hiúság. Égő vággyal epedünk utána, s ha elértük, meg nem őrizhetjük.”³⁹ Lásd, lelkem, „mily rövid, mily törékeny és esendő a világi boldogság.”⁴⁰ Jób is azt mondja: *Rövidek az emberek napjai*⁴¹.

Negyedszer: szomorú a vége. *Jólétben töltik napjaikat és egy pillanat alatt szállnak az alvilágba*⁴². *Az öröm vége mindig szomorúság*. Sőt, ha jól szemügyre veszed az efféle boldogsággal gyakran együtt jár a fájdalom, mert *kegyetlen dolgokat vár mindig a felzaklatott lelkiismeret*.⁴³

Végül is keserű gyümölcsöt terem, mert elfojtja a lelki örömet. Lásd be tehát, lelkem, mily nyomorúságos ez a világ s mennyivel nyomorúságosabbak, akik hajszolják. A földi örömök mindig kizárták az embert a boldogságból. „Mily hitvány és haszontalan a világi vigasztalás — mondja Szent Bernát⁴⁴ —, s ami a legnagyobb baj, ellensége a valódi és szent vigasztalásnak.” „Mondj le hát a földi élvezetről, ha élvezni akarod az Isten vigasztalását.” „Minden teremtmény váljék silánnyá szemedben, hogy Teremtőd annál édesebbé váljék szívedben.”⁴⁵

10. A LÉLEK. Megvetem hát a világot. Felismerem hamis örömét és valódi szomorúságát, megértem csalóka édességét és igazi keserűségét; ezért tanácsod szerint mindezeket semmibe veszem. — Dehát azt mondottad, hogy szeretet nélkül nem élhet az ember. Mit tegyek tehát; hová forduljak? Hol találok hozzám illő szeretetet?

A BELSŐ EMBER. Lelkem! Ha jól ismernéd magadat, mindenestül megvetnéd ezt a világot. Ha fölismernéd magadban a mennyei természetet, a földi élvezettől minden bizonnyal visszariadnál. „Pirulj el, ha égi származásod ellenére sárban hentelegsz”⁴⁶, és alávaló dolgokban gyönyörködöl, noha csak égiekkel telhetik el a lelked.

Mennyei természeted van, s azt hiszem, ha tested oktalansága megengedné, természetből fogva az égi vigasztalást sóvárognád és keresnéd. „Ó mily édes és gyönyörűsége lenne az istenszeretet segítségével ter-

mészetünk szerint élni, ha oktan testünk nem akadékoskodnék. Ha e betegségből kigyógyulnánk, tüstént rámosolyogna természetünkre a valódi természetesség.”⁴⁷

11. A LÉLEK. Dehát mit jelent az: természetünk szerint élni?

A BELSŐ EMBER. Természetünk szerint élni tulajdonképpen annyi, mint mennyei életet folytatni a földön, vagyis a „kintiektől a belülvalókra térni, az alantas dolgoktól a magasztosakhoz emelkedni”⁴⁸, és „mindent legnemesebb képességünknek, az értelemnek zsinórmértéke szerint cselekedni”⁴⁹, miként azt (Arisztotelész) tanítja.

12. A LÉLEK. Dehát lehetséges-e mennyei életet élni itt a földön, *ebben a siralomvölgyben*?⁵⁰

A BELSŐ EMBER. Ó, lelkem, ha az én szavamban, mint bűnös ember szavában kételkedel, hallgasd meg Ágostont és Szent Pál apostolt. „Mikor a megismerés vagy szeretet által valami örökkévalót fel fogunk — mondja Ágoston⁵¹ —, már nem vagyunk a földön.” Az Apostol pedig így: A mi hazánk azonban a mennyben van.⁵² Úgy vélem, lelkem, hogy inkább vagy ott, ahol szeretsz, mint ahol lélegzel, mert „bármit szeretsz is, a szeretet erejétől annak hasonmásává alakulsz”⁵³. Ha a mennyieikről elmélkedel, ha a mennyieket szereted, természetes, hogy a mennyben időzöl, hiszen már itt a földön hasonlítasz az égi szellemekhez.

3. §. AZ ISTENI VIGASZTALÁS ÉS ANNAK FÖLTÉTELEI

13. A LÉLEK. Jaj, jaj nekem! Most látom csak, mily nyomorult s mily szerencsétlen voltam! Elvakultságomban mily sokáig bolyongtam az e világi dolgok útján, s mily szeretettel ragaszkodtam ezekhez a hitványságokhoz! Pedig kevés vigasztalást, de annál több keserűséget és vigasztalanságot nyújtottak; az öröm szűken folydogált belőlük, de annál több mindenféle szívbeli szomorúságot hoztak reám. Kérve kérlek, ó ember, mondd meg nekem, miben áll a mennyei vigasztalás, és ebben a nyomorúságos siralomvölgyben miként juthatok el hozzá?

A BELSŐ EMBER. Szent Bernát szerint⁵⁴, lelkem, „ez a vigasztalás nem egyéb, mint a megbocsátás reményéből fakadó áhítatnak

bizonyos kegyelme, a jónak bizonyos, bár kis fokú megízlelése és az a bizonyos legédesebb gyönyörködés, mellyel a kegyelmes Isten a le-sújtott lelket felüdíti, magához hívogatja és tüzes istenszeretetre gyullasztja”.

„Mit gondolsz, lelkem, miféle édes gyönyörűség az, ami az áhítatos lelkeket, mikor Kedvesükre gondolnak, oly kellemesen szokta érinteni, hogy szinte teljesen magukon kívül vannak? A tudat felderül, a szenvedések emlékei szerte foszlanak, a lélek ujjong, ragyog az értelem, s a szív eltelik fénnel és melegséggel. Azt sem tudják, hogy hol vannak! Szerelmes öleléssel szorítanak magukhoz valamit bensejükben, nem tudják mi az, de minden erővel meg akarják tartani maguknak. A lélek gyönyörűséges küzdelmet vív érte, mintha csak benne látná vágyai netovábbját.”⁵⁵

Lásd, lelkem, ilyen az isteni vigasztalás.

14. A LÉLEK. Mondd, ó ember, ki önti szívembe ezt a soha nem tapasztalt édes vigasztalást, hogy általa minden bajomat elfeledve, az evilági vigasztalásokat megvessem, és én is megtapasztaljam végre azt a boldog elragadtatást?

A BELSŐ EMBER. Ó lelkem, mérhetetlen nagy ajándék után óhajtozol. Azt hiszem, ezt a maga erejéből senki sem nyerheti el, se ki nem érdemelheti; akik azonban méltón rákészülték, azok az isteni Jóság kegyes leereszkedése folytán alázatos könyörgéssel esedezhetnek érte. *Mellette minden arany csak egy marék homok, és vele összemérve az ezüst csak sárnak számít.*⁵⁶

15. A LÉLEK. Mondd meg hát, milyen felkészültség szükséges ahhoz, hogy méltó szívvel könyöröghessek ezért a nagy kegyelemért?

A BELSŐ EMBER. Erről a dologról a tapasztaltak sokat tudnának beszélni, mivel azonban jómagam tapasztalatlan vagyok, keveset is szegyenkezve mondok. Félek, hogy majd szememre vetik: miért beszélsz olyasmiről, amit sohasem tapasztaltál? Méltatlan létedre hogyan mered magasztalni azt, amiről fogalmad sincsen?

A LÉLEK. Ne félj, ó ember, hanem mondd csak el alázatos tisztelettel, amit hallottál és olvastál. Hiszen sokan vannak, akik sikeresen adnak elő olyan magas és nehéz tudományt, amit egyéni tapasztalat híján, maguk is másoktól tanultak.

A BELSŐ EMBER. Most már bizonyos merészséggel beszélek.

A hiányzó tapasztalatokat ugyanis a szeretet pótolja. Azért, úgy beszélek, ahogyan érzek.

Az okosabbak nézetét tiszteletben tartva, úgy vélem, hogy ha ennek a mennyei édességnek élvezésére pályázol, tisztának, az erényekben jártasnak és emelkedettnek kell lenned. Az első által belélegzed, a második által megízleled, a harmadik segítségével pedig egész a meg-részegülésig eheted és ihatod a menny gyönyörűségeit.

16. Azt mondtam, hogy a lélek legelőször legyen tiszta a bűntől, a rendetlen szenvedélyektől, a földi vigasztalástól és a teremtmények mértéktelen szeretetétől, mert Szent Bernát⁵⁷ szerint: „csalódik az, aki azt hiszi, hogy egyesítheti azt az égi édességet ezzel a hamuval, azt az isteni balzsamot ezzel a mérgezett örömmel és a Szentlélek ajándékait ennek a világnak csalóka kedvteléseivel”. Mihelyt azonban az ilyenmiktől megszabadult és megtisztult a lélek, a bűnbánat könnyeinek fürdőjében, a mennyei édesség illata mindjárt felüdíti és megvigasztalja.

Másodszor, legyen a lélek járatos az erények gyakorlásában, és türelmes a szenvedések elviselésében, mert akik az igazságot szeretik, azokat a jó cselekedetek gyakorlása és a szenvedések viselése soha meg nem töri. Jól mondja Szent Benedek⁵⁸: „*Noha kezdetben keskeny az út, mely az életre visz*, idő múltával az élvezetek édessége folytán kitágul.” Ó, mily boldogító vigasztalás szállja meg a Krisztusért dolgozók szívét!

Végül akkor ittasul meg a lélek ezektől a gyönyörűségektől, amikor sikerül az evilági dolgok fölé emelkednie, amikor valami csodálatos módon önmaga fölé, a világ fölé, sőt minden teremtetett dolog fölé emelkedik, úgy hogy már joggal elmondhatja: *Bevezet a király a bor-nak házába!*⁵⁹ Ez az a borospince, ahová Isten bevezeti a lelket, hogy megitassa az isteni gyönyörűség fűszeres borával és Krisztus szeplőtlen emberségének hófehér tejével.

Ó lelkem, itt isznak az Isten baráti, itt ittasodnak meg az Ő jegyesei! Ó boldog részegség, melyet a test és lélek oly tiszta és szent józansága követ! Ez teszi a lelket vidámmá és örvendezővé a küzdelmek között, erőssé és határozottá a veszélyben, okossá és megfontolttá a szerencsében, bőkezűvé és kegyessé a sérelmek megbocsátásában, végül pedig ez ad neki békés nyugalmat, amikor isteni Jegyese keblén pihenteti s *balját* barátságosan *feje alatt tartva, jobbjával* kedvesen *átöleli!*⁶⁰.

17. **A LÉLEK.** Alázatos tisztelettel vallom meg neked, ó ember, ami megtérésem kezdetén, amikor nagy erőfeszítéssel kiragadtam magam a földi dolgok bilincseiből, és megpróbáltam az égiek szemléletére emelkedni, néhanapján velem is megtörtént.

Remegve léptem be. Elszégyelltem magam, amikor körülnéztem. Láttam az angyali seregeket, az ősatyák és próféták palotáit és örömeit, szemügyre vettem az apostolok lakását, a vértanúk lakomáját, a hitvallók és szüzek gyönyörűségeit, és mindegyiktől kértem alamizsnaképpen egy kis vigasztalást. Csak az urak asztaláról lehulló morzsákért esedeztem, de abból sem kaptam. Ami még szomorúbb, mindnyájan elűzték, mint valami ismeretlen idegent. Mit használt akkor nekem a fáradságos felemelkedés, ha nem követte semmiféle vigasztalás?

A BELSŐ EMBER. Lelkem! Nem ok nélkül vallottál ilyen csúfos kudarcot. Én ennek abban látom az okát, hogy társuk akartál lenni az örömben, mielőtt társuk lettél volna a szenvedésben. Részesülni akartál jutalmukban, mielőtt utánoztad volna őket az erényes életben.

Rajta tehát, kövesd az angyalok tiszta ártatlanságát, az ősatyák és próféták alázatosságát és erős hitét; igyekezz az apostoloknak és vértanúknak követője lenni a szeretetben és a szenvedésben, a hitvallókat és szüzeket pedig utánozd az áhítatban és önmegtartóztatásban. Akkor aztán te is minden bizonnyal elnyered jószágos Atyád alamizsnáját, legalábbis úgy, mint a tékozló fiú.

18. **A LÉLEK.** Elismerem már, és érzem, hogy mily értelmetlen és hiábavaló minden, ami mulandó. Meg is vetem a világot, vigasztalását semmibe veszem az emberies örömöket mint a halálos mérgeket utálom és elkerülöm.

Elmúlt életemet megsiratom, mint a halottakat szokás; nyomorúságos lelkemet könnyes sóhajtsókkal mosom és tisztogatom; ha pedig siralmas fájdalmaim között olykor-olykor megérezném is az isteni édességek illatát, az Isten fiainak kenyerét és az Ő barátainak borát nyomorult, kiéhezett és szomjas létemre sem ízlelhetem. „Uram, Istenem, szívem még nem járult oda *édességednek sokaságához, melyet elrejtettél a Téged félők számára.*

Kívülről valamiképpen ennek az illata tart fenn, mely túlszárnyalja a balzsam és bármiféle egyéb illatszert illatát.” Ó, Uram, Istenem, ha már az illat is oly nemes, milyen édes lesz majd gyönyörűségednek íze!

Ha ekkora hatással jár egy csekély megízlelés, milyen élvezetben részesít majd a boldog megittasulás! „Ó, mikor érem el, hogy szívembe szállj, és azt lerészegítsd, hogy átölhessem az egyetlen jót, Téged, Istenem!”⁶²

A BELSŐ EMBER. Engedj meg, kedves lélek, de nagyon mohó s talán vakmerő vagy. Vess számot erőddel, tedd mérlegre érdemeidet és vizsgáld meg erényeidet, s akkor, ha tetszik, *fuss* alázatosan a leányokkal *az isteni kenetek illatárja után*⁶³, de ne hivatkozz vakmerően érdemeidre.

19. A LÉLEK. Mily keményen és szigorúan vigasztalsz te néha nyomorúságomban; az isteni jószág osztogatásában ellenben, ha szabad így mondanom, igen fukar vagy! Én pedig minden félelem és titkolódzás nélkül kijelentem, sem az illattal meg nem elégszem, sem a pillanatnyi megízleléssel jól nem lakom; ez csak étvágyamat fokozza! Szívem megittasulást óhajt és keres. Tudom, ki mondja azt: *Egyetek barátaim és igyatok, s ittasodjatok, kedveseim.*⁶⁴ Ha a könyörgő méltatlansága aggaszt is, az ígélet-tevő jósága bizalommal tölt el. Hogyan kételkedhetném abban, hogy mind e javakat nekem adja az, aki nem átalotta magára venni minden nyomorúságomat? Te ne tudnád, aki az Isten kegyességéről annyi embert kioktattál, hogy mire tanít Szent Ágoston: „Piruljon el az ember restsége miatt; az Isten ugyanis többet akar adni, mint amennyit az ember csak kérni is merészel.”⁶⁵ „Az Isten a Lelkét adta nekünk zálogul, hogy abban megtapasztaljuk az Ő édes-ségét, és megízleljük az élet forrását, amely *megöntöz* bennünket józan ittassággal, *mint a víz a patak menti fát.*”⁶⁶

„Semmi sem bizonyítja jobban az Isten mindenhatóságát – mondja Aranyszájú Szent János,⁶⁷ – mint az tény, hogy mindenhatókká teszi azokat, akik reá hagyatkoznak. Aki ugyanis az Istenben bíz, azt sem álnokság nem tudja megejteti, sem élvezet nem képes bűnre csábítani.” Szégyellje magát a csüggeteg ember, és legyen átkozott a kislelkű félelem, amely azt hiszi, hogy *a gazdag és minden hozzá folya-modó iránt*⁶⁸ bőkezű Isten megtagadhatja jótéteményeit a Benne tökéletesen bízóktól. Nem ő-e az örök Atya, akiben nincsen változás, aki csupa irgalomból küldötte el Fiát, akiben mindent átadott, amije volt, mindent, amire képes volt, még tulajdon önmagát is? Ha bőkezűsége csökkentené végtelen jószágát, volna okunk remegni gyarlóságunk

miatt. Mivel azonban „jósága nem esetleges, hanem lényegéhez tartozik,”⁶⁹ jósága nem csökken a másokkal való közlés által, sem nem növekszik idegen jószág hozzáadásával.

20. **A BELSŐ EMBER.** Nagy a te hited, lelkem, erős a reményed és bizalmad. Elismerem ugyan, hogy az egyéni érdemre és isteni irgalomra támaszkodó bizakodás érdemszerző, szent és dicséretes, mégis azt tanácsolom, hogy mielőtt megittasodást keresve önmagad fölé emelkednél, az elmélkedés szárnyán szállj le a mélybe. Mielőtt ugyanis belépnél Jegyesednek titkos kamrájába, tanuld meg Őt félve tisztelni; mert nemcsak akkor kell ám őt félned, amikor haragszik, hanem akkor is, amikor kedvesen cirógat.

HARMADIK FEJEZET

A LELKIGYAKORLAT SORÁN A LÉLEK SZEMLÉLŐDŐ ÉRTELMÉVEL VEGYE SZEMÜGYRE A MÉLYSÉGEKET, HOGY BELÁSSA A HALÁL ELKERÜLHETETLENSÉGÉT, AZ UTOLSÓ ÍTÉLET FÉLELMETES IGAZSÁGOSSÁGÁT ÉS A POKOLI BÜNTETÉS ELVISELHETETLEN KEGYETLENSÉGÉT

1. A LÉLEK. Mondd el, kérlek, röviden, mik azok a „mélységek”, melyeket elmélkedéseimben meg kell fontolnom? Gyorsan fel akarok ugyanis emelkedni az isteni vigasztalás ittasultságáig, s azért nem időzhetem sokáig ezeknél az alantas dolgoknál. Már be akarok lépni az *Úr gyönyörűséges sátraiba*¹, és minden vágyam csak az, hogy az Ő házában tanyázhassam.

A BELSŐ EMBER. Mélységeken azt értem, hogy szemléld a halál elkerülhetetlen szükségességét, és sóhajtozz fölötte; vedd fontolóra az utolsó ítélet kimondhatatlan igazságosságát és rendüljön meg tőle a lelked; tekints bele a pokoli kínok elviselhetetlen gyötrelmeibe, és teljék el szived félelemmel.

1. §. A KIKERÜLHETETLEN HALÁL

2. Elmélkedéseid folyamán fontolgasd szüntelenül, hogy a halált el nem kerülheted, idejét ki nem vizsgálhatod, sem az Isten által előre meghatározott perct meg nem változtathatod.

„Van-e bizonyosabb az emberi dolgok között, mint a halál és van-e bizonytalanabb, mint annak órája? Nem szánja a szegénységet, nem tiszteli a hatalmasságot, nincs tekintettel sem az egyéniség, sem a származás nemességére; nem kíméli sem az ifjúságot, sem az öregséget, az öregekre az ajtóban vár, az ifjakra a rejtekben leselkedik.”²

A LÉLEK. Úgy hallom, nem egyéb az életünk, mint út a halál felé? Miért szeretik hát annyira a földi javakat, ha olyan bizonytalan a birtoklásuk? „Miért kívánunk hosszú életet, mikor minél tovább élünk, annál többet vétkezünk, minél hosszabb az életünk, annál több a

bűnünk? Napról napra gyarapszik bennünk a rossz és csökken a jó.”
„Ki mérhetné meg, mennyi rosszat teszünk, illetve mennyi jót mulasztunk el akár egy perc alatt is? Mert nagy hiba ám az, ha ahelyett, hogy jót cselekednénk, vagy gondolnánk, eszünket üres hiúságokon jártatjuk.”⁴

3. A BELSŐ EMBER. Szent Gergely szerint⁵ „a testies gondolkodású emberek azért szeretik az ideiglenes földi javakat, mert nem veszik számba, mily tűnékeny a földi élet. Ha az elmúlás gyorsaságát észrevennék, aligha szeretnék ezt a tiszavirágéletű szerencsét.”

„Hasonló az életem – mondja ugyancsak Szent Gergely⁶ – a hajóséhoz, mert akár alszom, akár ébren vagyok, szüntelen a halál felé sietek.”

„Ó, te földi élet, mennyire megcsalod az embereket! Míg tartasz, semmi sem vagy, aki rád néz, csak árnyékot lát; ha magasztalnak, füstté válsz. Az oktalannak édes vagy, a bölcsnek keserű. Akik szeretnek, azok nem ismernek, de akik menekülnek tőled, azok tisztában vannak veled. Az egyiknek hosszú életet ígérsz, hogy félre vezesd, a másiknak rövidet, hogy kétségbe ejtsd.”⁷

„Gyakoroljuk tehát lelkünket állandó elmélkedéssel és vegyük szemügyre nyomorúságunkat. Fájdalommal lépünk az életbe, szenvedések között éljük és félve távozzunk belőle.”⁸ „Valahányan, akik itt élünk a halál árnyékában, testi szenvedések és lelki küzdelmek között, észre vehetjük, hogy három baj nyomorgat bennünket: Könnyen lépre megyünk, nehezen állunk fel, s nincs erőnk a cselekvésre.”⁹

4. A LÉLEK. Már belátom, hogy haszontalanul töltjük életünket, ha nem sietünk érdemeket szerezni, melyek éltetnek majd bennünket az örökkévalóságon át. Mert, habár mindenkinek módjában áll szentül élni, az bizonyos, hogy a hosszú élet kiváltsága senkinek sem jut osztályrészül.

„Ó, mily biztonságban van annak az élete, akinek tiszta a lelkiismerete; félelem nélkül várja a halált, szívből óhajti, bár itt volna már, s ha megjött, áhitattal elfogadja.”¹⁰

A BELSŐ EMBER. Ha beláttad, lelkem, hogy mindez így van, akkor hallgasd meg a tanácsomat: „Ebben az életben, bármily hosszú legyen is az, arra az életre készülj, amely örökké tart. Míg a testben élsz, halj meg a világnak, hogy a test halála után Istennek élhess.”¹¹

„Tudd meg, hogy csak az üdvözli boldog örömmel a halált, aki jó cselekedeteivel még életében elkészült reá.”¹² Ne feledd el Seneca mondanását: „Az oktan, vagyis a bűnös és gonosztevő számára akkor kezdődik a halál, amikor kileheli lelkét, a bölcs és erényes ember azonban éppen halálával győzi le a halált.”¹³

A LÉLEK. Most már belátom, hogy a jók halála boldog, a bűnösöké pedig szerencsétlen és nyomorúságos.

A BELSŐ EMBER. Szent Bernát azt mondja:¹⁴ „Az igaz ember halála jó, mert nyugalmat ad; még jobb azért, mert új életre visz, de a legjobb azért, mert biztonságot teremt. *A bűnösök halála azonban rossz*, mégpedig a legnagyobb mértékben: rossz a világ elvesztése miatt, rosszabb a testtől való megválás miatt, legrosszabb a férgek és tűz kettős gyötrelme miatt”, és ami mindezeket felülmúlja, az Isten boldogító látásának nélkülözése miatt.

2. §. AZ UTOLSÓ ÍTÉLET KIMONDHATATLAN IGASZÁGOSSÁGA

5. A LÉLEK. Eleget beszéltél a halálról, mondj most már valamit arról az állapotról, mely az utolsó ítélettel áll be.

A BELSŐ EMBER. Eleget akarok tenni kérésednek, de előbb hallgass meg türelemmel. Tudnod kell, hogy az utolsó ítéletről való elmélkedés éppen olyan félelmetes, mint a halálról való gondolkodás, mert akkor már senki sem lesz képes megcsalni a bölcsességet, megvesztegetni az igazságosságot, magára vonni a szánalmat, vagy kikerülni a bosszú és igazságos megtorlás ítéletét.

Gondold meg tehát, lelkem, mi lesz veled az utolsó ítélet napján, amikor lelkiismereted szemedre veti bűnös gondolataidat, amikor az elemek minden bűnös cselekedetedet felhozzák ellened, mikor Krisztus keresztye tanúságot tesz, mikor az ütlegek, melyeket a Megváltó elszenvedett, ellened kiáltanak, a sebek szemrehányást tesznek, a szögek megszólalnak és a sebhelyek panaszkodnak.

„Micsoda szorongás lesz akkor! Egyik oldalon vádaskodó bűneid lesznek, a másikon a félelmetes igazságosság; belül a lelkiismeret éget, alattad a borzalmas pokoli zűrzavar, fölötted az igazságos ítélet haragos Bírója; körülötted lángol a világ, szívedet pedig a Bíró igazságossága dermeszti meg. Mikor az igaz is alig üdvözl, mi lesz akkor a gonosz

és bűnös emberekkel? Hová bújnak? Elrejtőzni lehetetlen, megjelenni pedig elviselhetetlen!”¹⁵

Szent Anzelm az Elmélkedésekben hozzáfűzi:¹⁶ „Ó, bűnös lélek, te örök tűzre ítélt, értéktelen száraz fa, mit felelsz majd, ha számon kériktől az utolsó szempillantásig, hogy mire használtad fel rádbízott időt?” Hej, lelkem, hogyan adsz majd akkor számot hiú és henyé gondolataidról, könnyelmű és pajkos szavaidról, haszontalan és eredménytelen cselekedeteidről?

„Jaj nekem — kiált fel Szent Ambrus¹⁷ —, ha nem síratom meg bűneimet, jaj nekem, ha nem *kelek fel éjjélkor, hogy megvalljam néked azokat! A fejszét már a fa gyökerére tették*; teremje a kegyelem gyümölcsét, aki képes reá, tartson bűnbánatot, aki arra köteles.”

Lelkem, „akár alszol, akár ébren vagy, füledbe mindig az a borzalmas harsona zengjen: Keljetek fel, halottak, jöjjetek az ítéletre!”¹⁸ Soha se felejtsd el, lelkem ezeket a szavakat: *Távozzatok, átkozottak, az örök tűzre; jöjjetek Atyám áldottai, vegyétek az öröktől fogva nektek készített országot.*¹⁹ Van-e szó, mely siralmasabb félelemmel tölt el, mint ez: Távozzatok? Mit édesebb kiejteni, mint ezt: Jöjjetek? Két szó, mely közül az egyik a legborzalmasabban, a másik pedig a legkellemesebben cseng a fülben.

Most szakadj el, lelkem, a világtól, akkor Krisztussal maradhatsz. Menekülj a világtól, és akkor Istenhez csatlakozhatsz! Kerüld el most a gonosz barátok társaságát, s akkor beállhatsz egykor a boldogok seregébe.

3. §. A POKOLI BÜNTETÉSEK ELVISELHETETLEN KEGYETLENSÉGE

6. Mindezek után fordítsd figyelmedet az elítéltek gyötrelmeire. Lásd, milyen változatosak, mily kegyetlenek, mennyire borzalmasak és mily elviselhetetlenek. „Megborzadok a gyilkos férgekől és az élő haláltól.”²⁰ „Ó, mily visszataszító vagy te, pokoli világ! Menekülésre készíted égő tüzed, dermesztő hideged, halhatatlan férged és elviselhetetlen bűzöd; elriasztanak a zuhogó kalapácsok, a sűrű sötétség, a bűnösök zsvajja, a kibogozhatatlan bilincsek és a borzalmas ördögi tekintetek.”

„Jaj azoknak, akikre a férgek harapása, a tűz lángja, az olthatatlan szomjúság, a sírás és fogak csikorgatása vár; a könnyek helye, ahol

kívánják a halált, de nem jön el értük”,²¹ *hol nincs semmi rend, hanem örökös iszonyat lakozik.*²²

Mit gondolsz, hogyan fognak majd akkor kétségbeesni, szomorkodni és gyászolni a gonoszok, amikor az igazak társaságától elválasztják, és az ördögök hatalmába adják őket, akikkel elmennek az örök gyötrellem helyére? Azután mindörökre ott maradnak, gyász és zokogás között, a paradicsom örömétől távol? Nem vár ezekre a nyomorultakra sem nyugalom, sem szabadulás, hanem csak sok ezer évi kínlódás. Ott a büntető hóhér nem fárad el a kínzásban, de az áldozat sem hal meg sohasem. A tűz ugyanis úgy emésztí őket, hogy sohasem veszi el életüket; a régi gyötrelmek pedig mindig újra megjelennek. Örökké élnek a bocsánat és irgalom minden reménye nélkül, de csak azért, hogy mindig újra meghaljanak; mégis úgy halnak meg, hogy létük soha meg nem szűnik.”²³

7. A LÉLEK. Mondd, miért van az, hogy a pokolban keresik a halált, de nem találják? Miért büntetik örök büntetéssel azt, amit időben követtünk el?

A BELSŐ EMBER. „Azért, mert akik e világban nem akarják elfogadni a nekik felkínált életet, a pokolban keresni fogják a halált, de nem találják”²⁴. Erre utal Szent Gergely is²⁵: „A gonoszok azért szerettek volna örökké élni, hogy mindig megmaradhassanak gonoszságukban. Most már a bíró megvesztegethetetlen igazságossága azt kívánja, hogy örökké szenvedjenek azok, akik ebben a világban örökké vétkezni akartak.”

A LÉLEK. „Ó, mily édes lennél most, halál, azok számára, akiknek oly keserű voltál! Most csak téged óhajtanak, akik annyira iszonyodtak tőled.”²⁶

„Ó, jóságos Jézusom! Szent neved dicsőségéért irgalmazz nekem! Ne a gőgös kihívót, hanem az alázatosan könyörgő nyomorultat tekintsd bennem. Vedd tudomásul kegyesen, ami tetszésedre van és töröld ki lelkemből, ami ellenedre van. Irgalmazz nekem, Uram, addig míg az irgalmazás ideje le nem jár, nehogy az ítélet napján kárhozatra vess.” „Igaz ugyan, hogy lelkiismeretem megérdemli a kárhozatot, másrészt meg vezeklésem is kevés bűneim jóvátételére, mégis bizonyos vagyok benne, hogy irgalmasságod nagysága minden sértést felülmúl.” „Ó, ha Isten a kevély angyallal így cselekedett, mi lesz velem, aki csak por és hamu vagyok? Az a mennyei udvarban kevélykedett, én a sze-

métdőmbön. Ki ne tartaná elviselhetőbbnek a gögőt a gazdagban, mint a szegényben? Jaj nekem! Ha ily keményen bűnhődik elbizakodottsága miatt a gazdag és hatalmas, noha ez a bűn a gazdagokban és hatalmasokban mégiscsak természetesebb, miként bűnhődöm majd akkor én, szegény szerencsétlen?”²⁸

9. A BELSŐ EMBER. Lelkem, ha az imént mondtak neked félelmetesek, hallj még félelmetesebbeket.

„Ha ezer poklot állítasz elém — mondja Aranyszájú Szent János²⁹ —, azt sem tekintem oly nagy büntetésnek, mintha száműznének a dicsőültek boldog társaságából és a teremő közeléből.” Ó lelkem, bizonyos, hogy a pokol félelmetes, de még félelmetesebb a haragos Bíró tekintete; ami pedig mindezeket fölülmúlja, az a boldog Szentháromság színelátásától örökre történő elszakadás fájdalma.

„Az örökkévaló javakból kizáratni és megfosztatni attól, *amit Isten azoknak készített, akik Őt szeretik*, oly gyötrelmem, hogy ha egyéb büntetés nem gyötörne, ez egymagában is elég lenne, és könnyebb lenne a lángok millióit elviseli, mint Krisztus szelíd tekintetét haragosnak látni és tőle örökre elszakadni.”³⁰ „Ó, ha megértenék az emberek, mily csodálatosan cseng: *Íme, megérkezett a vőlegény!* Mily édesen hangzik: *És akik készen voltak, bementek vele a mennyegzőre!* De mily keserves ez: És bezárult az ajtó.”³¹

Mondjak-e még többet, lelkem? „Fontold meg, mily szerencsétlenség Krisztus tekintetétől eltávolodni, az Istenség szemléletének örömeiből kiesni, minden szentek boldog társaságát nélkülözni, az örök életnek meghalni és helyette az örök halálnak élni, a pokol örvényében elmerülni, mardosó férgek örök martalékává lenni, szabadulás reménye nélkül hallani a lángoló tűz ropogását, megvakulni a füstölgő máglya keserű ködétől és nem érezni soha világosságot, hanem csak gyötrelmeket?”³²”

10. A LÉLEK. Már remegek a félelemtől és egészen odavagyok a borzalomtól! Mondd, ember, mire jó az ilyen szomorú elmélkedés?

A BELSŐ EMBER. Úgy vélem, lelkem, hogy az imént mondtak állandó és áhítatos fontolgtatása egyrészt orvosság a bűnök ellen, másrészt üdvös buzdítás a jócselekedetekre és a szenvedések elviselésére.

„Félsz a virrasztástól és a kézi munkától? Könnyű ez azoknak, akik

az örök tűzről elmélkednek! A sötétség felidézése megkedvelteti az egyedülletet; ha a hiábavaló szavak számonkérésére gondolsz, nem idegenkedel a csendhallgatástól; ha a sírást és fogak csikorgatását gyakran szemed elé állítod, közömbössé válik számodra a gyékény és a vánkös.”³³

„A világ gyönyöreinek és szenvedélyeinek rabságában vergődő lélek kerüli a munkát, élvezetek után sóvárog és addig is alig jut el, hogy előző életének bűnös szokásait levetkőzze. Mihelyt azonban elmélkedni kezd az utolsó ítélet elkerülhetetlenségéről és az örök büntetések kegyetlenségéről, önként hadat üzen szenvedélyeinek. A jutalom reménye vagy a büntetés félelme arra indítja, hogy erőt vegyen régi kívánságain és magát, ha kell, erőszakkal is legyőzze.”³⁴

11. **A LÉLEK.** Hasznos oktatásaiddal már eléggé elrémítetted engem, e síralomvölgy lakóját. Könyörülj most már rajtam és teljesítsd előbbi ígéretedet. Beszélj egy kissé az örök boldogságról, hátha az megvigasztalja lelkemet, hiszen a változatosság gyönyörködtet. Szent Ágoston is azt mondja: „Mindig jót cselekszünk, akár fenyítéssel, akár elnézéssel, akár megfélemlítéssel, akár vigasztalással dolgozunk az emberek megjavításán.” Seneca pedig: „Nemes az emberi lélek, és könnyebben enged a hívásnak, mint a vonszolásnak.”³⁶

Te is légy tekintettel az emberi léleknek erre a nemességére, mert sokszor könnyebben enged a szelíd biztatásnak, mint a szigorú megfélemlítésnek; gyakran könnyebben megnyerheted vigasztaló ígéretekkel, mint kényszerítő fenyegetéssel és ijesztetéssel. Azért a mi *menyasszony nővérünk*³⁷ is az isteni ajándékok ízét és az égi kenetek illatát kívánta követni, és így már nem félelemmel, hanem szeretetteljes gyönyörűséggel járt Jegyesével a parancsok útján.

12. **A BELSŐ EMBER.** Igazat kell adnom neked lelkem, csak az a baj, hogy sokan nem akarják követni Istent a jó sorsban, s azért szenvedésekkel is meg kell félemlítenünk őket. Sokan vannak ugyanis, akik Isten ajándékait vagy elvakultságuk miatt nem értik meg, vagy hiú törekvéseik között renyheségből vesztegetik el. Azért azt hiszem, hogy ha az emberek megfelelően készségesek lennének az isteni vigasztalások befogadására, a mérhetetlen jóságú Isten mindig hajlandóbb lenne őket vigasztalással simogatni, mint keserűséggel ijesztgetni. Az isteni vigasztalás ugyanis olyan drága és kiváló dolog, hogy sem

nem illik, sem nem szükséges különbség nélkül mindenkinek megkapnia.

Ha ilyen megfontolások után te is erre pályázol, tisztítsd meg értelmeket és készítsd fel jól érzületedet, mert Szent Ágoston szerint: „a legfőbb Jót csak a legtisztább szellem szemlélheti,”³⁸ és véleményem szerint megízlelni még kevésbé lehet mással, mint tökéletesen rendezett érzülettel.

„Uram, engedd, hogy szívemmel érezzem, amit értelmemmel látok! Add, hogy érezzem a szeretet által, amit fölfogtam a megismerés által!”³⁹

13. A LÉLEK. Mondd, kérlek, milyen értelmi és szívbeli felkészültséggel kell rendelkezem ahhoz, hogy a szemlélődésben legalább csak egy cseppet is megrészeszüljön szellemem a mennyei édesség ízétől? Az okoskodásban ugyanis már gyakoroltam szellememet, de sajnos, félek, hogy még egy szikráját sem éreztem annak a mennyei gyönyörűségnek. Sokat olvastam a szentek életéről és viselkedéséről; az angyali karok természetéről és működéséről; egyet-mást a kimondhatatlan Istenség egységéről, sőt még a felfoghatatlan Szentháromságról is, és még többet az üdvözültek felbecsülhetetlen boldogságáról. De sajnos, szellemem e foglalkozások ellenére is üres és kiéhezett maradt és Szent Ágostonnal folyton így esdekeltam: „Jóságos Atyám, engedd éreznem szívvel, amit felfogok értelmemmel!” – mégsem jutottam előbbre.

Mikor pedig a sokáig tartó munkában elfáradtam és már magamra is megharagudtam, fölkiáltottam a prófétával: *Meddig felejtess el Uram egészen; arcodat meddig fordítod el tőlem?*⁴⁰ – mert noha méltatlannak tartom magam a fiak kenyérére, de legalább az asztalról lehulló morzsákra mégis igen-igen vágytam, sajnos azonban, legtöbbször, bár tátott szájjal sóvárogtam, *hiába dolgoztam*⁴¹.

14. A BELSŐ EMBER. Amiről oly keservesen panaszkodol, lelkem, az két okból történhetett. Lehet, hogy az isteni Jóság nagyon kegyes és üdvös rendelkezéséből. Erre vonatkozóan mondja Nagy Szent Gergely:⁴² „Jóságos Atyánk gyakran elodázza egy időre kérésünk teljesítését, hogy vágyaink fokozódjanak, és annál jobban megérdemeljük, amit kértünk, minél tovább váraoztunk teljesülésére.” „Az elodázás növeli a szent vágyakat; ha pedig csökkent, nem is voltak igazi

vágyak.”⁴³ A kegyes és irgalmas Isten ugyanis megteszi néha, hogy amit legszívesebben adna, későbbre halasztja azzal a céllal, hogy megtanulj e drága javakért lángolóbban sóvárogni és ha elnyerted, hálásabb szívvel és gondosabban őrizzed.

Az sem lehetetlen, hogy a könyörgő rendezetlen állapota miatt halasztja el a jótétemény megadását. Erre mondja Szent Bernát:⁴⁴ „Nagyon csalódik az, aki azt hiszi, hogy egyesíti azt az égi édességet ezzel a hamuval, azt az isteni balzsamot ezzel a mérgezett örömmel és a Szentlélek ajándékait ennek a világnak csalóka kedvteléseivel.”

NEGYEDIK FEJEZET

A LÉLEK A LELKIGYAKORLAT FOLYAMÁN FORDULJON SZEMLÉLŐDŐ TEKINTETÉVEL A FÖNTVALÓK FELÉ, HOGY LÁSSA AZT A TIZENKÉT BOLDOGSÁGOT MELYET AZ ALATTUNK, KÍVÜLÜNK, BENNÜNK ÉS FÖLÖTTÜNK LÉVŐ VALÓSÁGOK SZEMLÉLETE SZEREZ SZÁMUNKRA AZ ÉGBEN

1. §. A MENNYEI ÖRÖM ÁLTALÁBAN

1. A BELSŐ EMBER. Nehogy sokáig tartóztassalak és várakozással kínozzalak, tisztítsd meg értelmedet a hiú és haszontalan képzetektől, a földies és kíváncsi okoskodásoktól, előítéletektől. Tisztítsd meg szívedet is a bűntől, ennek következményeitől, alkalmától és okától. Emeld fel értelmedet, tágítsd ki és terjeszd ki szívedet és *menj be Urad örömébe¹, melyet ebben az életben szem tökéletesen nem látott, fül nem hallott, sem emberi szívbe föl nem hatolt².*

„Lángolj hát, lelkem, a szentek természetfeletti életének szeretetétől és vágyától; ez az élet cselekvés munka nélkül, nyugalom unatkozás nélkül, hiánytalan élet és örökös Istendicséret.”³ Ujjongj hát örvendezve és tekintsd meg munkád jutalmát, melynek sokasága megszámlálhatatlan, nagysága megmérhetetlen, értéke felbecsülhetetlen és bősége határtalan.

2. A LÉLEK. Elég már az általánosságból; beszélj most mindegyikről külön-külön, mert jobban megértjük a részletes beszédet, mint az általános kifejezéseket.

A BELSŐ EMBER. Mit mondhatnék én, lelkem? Mikor a jövődő örömet szemlélem egészen oda vagyok a csodálkozástól, mivel „öröm lesz bent és kint, alant és fönt és köröskörül”.⁴ Örvendezni fogsz mindenben és mindenben. Örömodet, úgy vélem, a Jelenések könyvének az a boldog asszonya jelképezi, akinek *öltözete volt a nap, és lába alatt a hold, és fején tizenkét csillagból álló korona⁵*. Ez az asszony, azt hiszem az üdvözült lélek, az örök Király leánya, jegyese és királynője: leány természetének alkotása, jegyes a kegyelmi gyermekkéfogadás, királynő a dicsőség ajándéka által. Méltán mondják *napba öltözöttnek*, mert isteni fényesség sugárkoszorúja övezi és az örök

boldogság dicső koronája van fején; e boldogságnak különleges ékesége az a tizenkét csillaggal jelzett tizenkét öröm, mely a mennyei boldogságot díszíti és ékesíti.

3. Elmélkedj, lelkem, nap nap után ezekről az örömről és egyáltalán ne keress vigasztalást ebben a nyomorúságos földi vándorlásban, hanem a jövő örömei reményében viseld el nyugodt és vidám lélekkel ennek a jelen életnek minden szenvedését.

„Ne nyugtalankodjál, lelkem, ha a gonoszoknak minden sikerül ezen a világon, míg neked csak szenvedés jut osztályrészül, s ha ők örvendeznek, míg te szomorkodol. A gonoszoknak nem lesz részük a menny örömeiben! Azért sohase bántson, hogy semmi sincsen ezen a világon, hanem végcélod, az örök boldogság reményében türelmesen és örvendező szívvel viseld el mindazt a megpróbáltatást, amellyel földi vándorutadon találkozol.”⁶ Ó lelkem, „ha valaha gyönyörködtené a földi öröm, ennek a világnak hamis dicsősége vagy rövid és esendő hatalma, tüstént fordítsd el tőlük figyelmedet, és vedd meg valamennyit, mint valami szemetet”⁷.

„Fuss tehát, lelkem, de ne testi léptekkel, hanem lelkes vágyakozással, hiszen nemcsak az angyalok és üdvözültek serege, hanem az angyalok és üdvözültek Ura és Mestere is terád várakozik. Az Atya-isten vár, mint szerelmes fiát, a Fiúisten vár, mint édes menyasszonyát, a Szentlélekisten mint legkedvesebb barátját. Az Atya azért vár, hogy minden kincsének örökösevé tegyen, a Fiú azért, hogy születésének gyümölcse és drága vérenek ára gyanánt isteni Atyjának bemutasson, a Szentlélek pedig azért, hogy jóságában és véget nem érő édességében részteltesen. Vár végül az örökkévalóság Királyának boldog családja, a menny valamennyi üdvözültje, hogy téged is társaságába fogadjon.”⁸

4. Tehát mindenekelőtt az ő társaságukat keresd. Csak nagy szegénykezéssel mehetnél közéjük, ha e siralomvölgyben nem szeretted volna őket. „Valahányszor tehát hiú világi célok csábítanak, ha valami földi dicsőségen akad meg szemed, tüstént emelkedj lélekben az égbe és kezd el már most azt az életet, amelyet egykor folytatni fogsz.”⁹ Azt hiszem, lelkem, ha állandóan elmédben forogtad ezeket a mennyei örömeket, ezáltal úgyszólván levarázsolod e számkivetés helyére az égi haza előcsarnokát, melyben az örökkétartó gyönyörűségeket már

előre ízelgetheted. „Mihelyt ugyanis valami örökkévalót ragadott meg elménk, már nem a földön, hanem a mennyben lakunk – mondja Szent Ágoston¹⁰. Akkor szeretettednek ereje, hogy „valóságosabban vagy ott, ahol szeretsz, mint ahol lélegzel.” Ilyen az Isten országa, lelkem, mely bennünk vagy, melyet azonban sajnálatosan elhanyagolunk, mikor erőnket üres és hiú külső dolgokra pazaroljuk.” A kívüllátnak élünk és Isten bennünk lévő országával mitsem törődünk, a külső hiúságokban és hamis esztelenségekben keresünk vigasztalást, és így elveszítjük első buzgóságunk áhítatát, ugyanannyira, hogy annak még csak árnyékát sem őrizzük meg.”¹¹

Ó lelkem, az örök Király *leánya*, *hallgass* tehát áhítatos elmével és *figyelmes füllel* a szent és üdvös intelmekre. Szemlélődésedben vedd szemügyre a mennyei birodalom vigasztalásait; *feledd el* utálattal és megvetéssel *népedet és atyád házáat*¹², vagyis a világot, az ördögöt és saját magadat.

2. §. A MENNYEI ÖRÖM, KÜLÖNÖSEN ÉS ELSŐSORBAN A HÁRMAS ÖRÖM, MELYET AZ ALSÓBBRENDŰ VALÓSÁGOK SZEMLÉLETE JELENT

5. Vedd szemügyre és fontolgasd elmédben, hogy azok az égi szellemek, akik már kiszabadultak a jelen élet nyomorúságából, és már le sem vehetik szemüket az örök Nap fényéről, miként fordulnak szemlélődő tekintetükkel néha az alsóbbrendű, néha a felsőbbrendű, néha a belső, néha pedig a külső valóságok felé.

6. Szemlélik, mondom, az alsóbbrendű valóságokat, és ebben három okból is örömeiket lelik: először mivel oly gonosz, borzalmas és kegyetlen ellenségeket győztek le; továbbá mert az isteni bölcsesség fényénél vagy elkerültek minden bűnt és hibát, vagy ha elkövették is, már kijavították; és végül, mert Isten irgalmából megmenekültek a siralmas és véget nem érő örök büntetéstől.

Gondold el, lelkem, mily örömmel tölti el ez őket nap mint nap, főként mikor látják, hogy hány embert győz le a test, a világ és az ördög; hányan fetrengenek olyan bűnökben, melyeknek sohasem nyerik el bocsánatát; és hányat ítélnék örök kárhozatra? Valóban azt hiszem, kétszeresen örülnek az életnek, akik a halálból mentek át az életre.

7. Én Uram, én Istenem! Ha most oly nagy veszedelemben forgunk e harcban, gondold el, mennyire örülünk majd a győzelem felett! Mikor már diadalmaskodtunk a világ fölött, mikor a gonosz fáraó már seregestől elmerült a Vörös-tengerben, akkor valamennyi választott hárfát tart kezében, és Máriával ujjongva zeng dicsőítő és magasztaló éneket az Úrnak, egy szóval mondván:

*Énekeljünk az Úrnak, mert fenséges, amit cselekedett*¹³. Akkor majd feláll két Szeráf, vagyis a választottak két kara: az ártatlanok és a bűnbánók, és egyik a másiknak azt kiáltja:

*Szent, szent, szent a seregek Ura, Istene*¹⁴. Szent az Atyaisten, aki nagy hatalmával megszabadított bennünket a világtól, a testtől és az ördögtől. Szent a Fiúisten, aki minket a bűntől oly bölcsen megtisztított. Szent a Szentlélekisten, aki minket az örök gyötrelmekről oly kegyesen megőrzött. *Az egész földet betölti dicsősége*, aki minket e nyomorult világból a mennyei birodalom örömeire meghívott.

Ó lelkem, micsoda nap lesz az, amelyen téged is befogadnak e boldog kórusba, s amelyen örök ujjongássá válik számodra mindaz, amit e földi világban jámbor megadással elviseltél. Örvendező szívvel magasztald akkor mindezekért a te Uradat, Istenedet, mondván: *Az Úr irgalmasságát örökké éneklek*.¹⁵ Szent Ágoston szerint „nincs annál örömdetesebb és gyönyörűsebb ének a mennyei hazában, mint amely a minket vérével megváltó Krisztus dicsőségét zengi”¹⁶.

8. Ha tehát próbára tesz a kísértés, ha üldöztetés háborít, ha különféle földi szenvedés gyötör, emelkedj elméddel a mennybe és gondold meg, hogy ezekből virágzik ki majd az örök boldogság. S akkor, Szent Gergely szerint,¹⁷ a jutalmak szemlélete csökkenteni fogja a csapások erejét: „Ha ugyanis megfontoljuk, mennyi és mily drága jutalom vár reánk a mennyben, hitványnak tűnik szemünkben mindaz, amink van a földön.” Valóban, nemcsak a gyönyörűséggel birtokolt javak, hanem a keservesen viselt csapások is csekélynek látszanak, „mert *nem mérhetők össze a jelen élet szenvedései* sem a múlt megbocsátott bűneivel, sem a jelenben nyert kegyelmekkel, sem pedig a megígért jövő dicsőséggel”¹⁸.

Mily örömmel élvezed majd, lelkem, e dicsőséget, ha tökéletesen megérted, hogy a világon oly veszedelemben éltél, amelyben a legtöbben alulmaradnak; hogy a sátán sokakat megcsaló csalfa mesterkedé-

seit legyőzted; és a számtalan embert sújtó örök gyötrelmeket kikerülted.

A LÉLEK. Milyen üdvös és kellemes vigasztalás ez! Mikor ígéreteidre gondolok, nem kis vigasztalással tölt el a remény. De mi lesz akkor, ó Uram, Istenem, ha jelen reményeim tényleg valóra válnak?

3. §. AZ ÜDVÖZÜLTEK A MELLETTÜK LÉVŐKRE FORDÍTJÁK SZEMLÉLŐDŐ TEKINTETÜKET ÉS HÁRMAS FORRÁSBÓL MERÍTENEK ÖRÖMET

9. A BELSŐ EMBER. Még csak keveset hallottál lelkem, s aránylag semmi az, amit elméd felfogott. Most azonban emeld fel egy kissé lelki szemeidet, és áhítatosan vedd fontolóra újra meg újra, mily örömet nyerhetsz a melletted lévő dolgok szemléletéből.

Vedd hát szemügyre figyelmesen a gyönyörűséges lakhelyet, melyet az isteni Bölcsesség készített számodra, az édes eledelt, az ízléses díszítést és a drága kincset, melyet az örök Mindenhatóság gyűjtött neked össze. Figyeld meg az előkelő társaságot is, amelyben elméd Isten kegyessége folytán örökké ujjongani fog.

10. Nézd, lelkem, mily gyönyörűséges „a mennyei birodalom, a biztonságos otthon, a minden gyönyörűséget magában foglaló haza”¹⁹. Nézd, mily fényesen tündöklő ez a mennyei város. *Nincs szüksége sem napra, sem holdra, hogy világítsanak*, mert fényessége maga az Úr, az igazság napja, az örök világosság kisurgárzása, és lámpása maga a Bárány.²⁰

Ó, milyen *dicső dolgokat mondanak rólad, Isten városa!*²¹ Ó Izrael, mily nagy az Isten háza, milyen messze terjed birtoka! Ó lelkem, ha testileg itt vagy is, elméd ott legyen mégis! Mert ott találsz „nyugalmat fáradtság nélkül, életet halál nélkül, ifjúságot öregedés nélkül és világosságot sötétség nélkül”²². Nemkülönben zavartalan békességet is.

*És népem, mondja az Úr, békességben lakik majd otthonában. biztonságos hajlékokban, gondtalan nyugalomban.*²³

11. Ki más lenne ott eledelünk, ha nem a boldog Bárány, a tiszta és ártatlan Jézus, az Atyaisten és Szűz Mária Fia? Az a Jézus, akinek legtisztább emberségéből és legfönségesebb istenségéből terítenek

mindenkit bőven kielégítő, gazdag asztalt az üdvözültek számára. *Ó, mily boldogok, akik a Bárány mennyegzős lakomájára hivatalosak!*²⁴ „Ott mindig szomjaznak, és folyton kielégülnek, de valami csodálatos módon ettől a szomjúságtól távol van a szükség, a kielégüléstől pedig az unalom.”²⁵ *Házad dús javaitól megrészegülnek, gyönyörűséged patakjával itatod őket.*²⁶

12. A LÉLEK. Mondd, kérlek, mikor következik ez be?

A BELSŐ EMBER. Azt hiszem, csak akkor, amikor a királyok Királyának gyönyörűséges pincéje, az *Atya dicsőségének fénye, az örök világosság kisugárzása, és Isten fölségének szeplőtelen tükre és jóságának képmása, akit az angyalok látni kívánnak, felövezi magát, asztalhoz ülteti övét és személyesen szolgál nekik*²⁷.

Erről elmélkedjél, lelkem! Micsoda örömmel szemlélik majd az üdvözült lelkek a fől szolgáló csodálatos méltóságát, valamennyi asztaltárs bámulatos szeretetét, a válogatott étek bőségét, a szolgálk sokaságát, hogyan élvezik majd a hangszerek és énekesek Isten Fiát, a dicsőséges Királyt magasztaló édes melódiát!

Ezen a bámulatosan nagyszerű mennyei lakomán hallod majd az angyalok ujjongását, az apostolok énekét, a vértanúk győzelmi dalát, a hitvallók és szüzek dicsérő himnuszát, a pátriárkák és próféták örömkialtását. Hallani fogod, miként magasztalják a szentek és választottak az Atyát, a Fiút és a Szentlelket, egy szóval mondván: Szent, szent, szent a seregek Ura, Istene, az egész földet betölti dicsősége.²⁸ „Ó, mily dicsőséges az ország, ahol Krisztussal ujjonganak a szentek és *fehér ruhába öltözötten követik a Bárányt, bárhová megy.*”²⁹

Ó lelkem, hogyan lehetne ott hiány a boldogságban, ahol annyiféle örömforrás fakad?

13. Lásd most magad mellett a minden szentek karát, melyet boldogságod betetőzésére a jóságos Isten gyűjtött egybe. Seneca ugyanis azt mondja: „a meg nem osztott öröm nem igazi öröm.”³⁰ „Mely nyelv tudná elmondani, mely értelem volna képes felfogni, mekkora lesz a mennyei város öröme? Ott lenni az angyalok karában és az üdvözült lelkekkel szemlélni a Teremtő dicsőségét!”³¹ E boldog társaságból sohasem távozni, hanem örömükben örökké együtt ujjongani! „Ott külön-külön ismerünk mindekit és bennünket is személy szerint ismernek valamennyien. Senki előtt sem lesz titok társának hazája, nemzet-

sége vagy családja”³² „Ott ugyanis oly tökéletes lesz az üdvözültek szeretete, hogy „ki-ki úgy szereti felebarátját, akárcsak saját magát”³³. Ebből pedig az a felbecsülhetetlen előny következik, hogy „mindenki úgy örül társa örömének, miként a magáénak”. Következésképp, mivel a választottak serege megszámlálhatatlan, ki volna képes leírni az üdvözültek örömét?

14. „Mily fölséges nap lesz az számodra, mikor a szüzek kíséretében eléd jön Mária, az Úr édesanyja! Mikor maga a Vőlegény fogad minden szentek társaságában és azt mondja: *Kelj fel szaporán, barátnőm! Jöjj, galambom, szépem! Mert a tél már elmúlt, az eső elállt, elvonult!* Akkor az angyalok dicsőségeden ámulva így szólnak: *Ki az, ki feljő a pusztából gyönyörtől alétan, kedvesére támaszkodva?* Sion leányai meglátnak és magasztalnak. Akkor az a száznegyvennégyezer trón a és a vének előtt citerát tart kezében és új éneket énekel. Akkor a Vőlegény karjaiba veted magadat és ujjongva mondod: *Megleltem, akit szeret a lelkem, megragadtam, el nem engedem.* Akkor annak a nagy Jóbnak, aki a boldog keleti országok lakóit mind fölülmulva, *hét fiának lakomát rendez, mindegyik a maga napján*, s arra mint nővéreket és sorstársukat téged is meghívnak. Mindegyikük azt mondja: *Igyál csak és fekjüdj le vígan, hiszen kegybe jutottál előttem.* Te pedig örömmel feleled: *Iszom uram! Vígabb ma az én lelkem, mint életem bármely napján.*”³⁴

Ó, valóban hallatlan felmagasztaltatás! Ó vígságos és örvendetes kiváltság! Ehhez hasonlót még senki sem hallott ezen a világon! Azt hiszem, hozzámérten ennek a világnak minden pompája alig egy cseppecske lenne csupán.

15. **A LÉLEK.** Már eleget hallgattam s régóta csendben voltam, mivel előadásodat gyönyörűséggel és szerfőlött nagy csodálkozással figyeltem. Ne menj tovább, kérlek, míg pontosabban le nem írod az égi lelkeknek azt a lakomáját. Az előbb ugyanis már érintettél egyes dolgokat, de igen gyorsan átsiklottál rajtuk.

A BELSŐ EMBER. Ó lelkem, jobb szeretnék most is csendben átsiklani kérdéseden, semmint szennyes ajakkal beszélni, vagy akár gondolkodni is erről a mennyei titokról. Mert sajnos, még gyakran merülök el világias és hívságos dolgokban, én, aki – fájdalom! – a többi világiakkal együtt *sértések moslékját*³⁵ eszem; ezért az isteni

szellemek otthonos életéről szerfölött szégyellek beszélni. Mivel azonban jámbor kérdésednek mégsem mondhatok ellent, röviden előadom, amiről olykor, a Szentlélek sugallatára, bár méltatlanul, elmélkedni szoktam. Noha ebben a mennyei udvarban mindenki rendelkezik az összes javak tökéletes teljességével, az érdemek különbözősége szerint bizonyos javak egyeseknek mégis kiválóbb fokban jutnak osztályrészül. Ennek ellenére azonban — mondja Szent Gergely³⁶ — a felbecsülhetetlen isteni Jóság mérhetetlensége folytán semmit sem birtokolnak személyesen. Minden közös mindenkiben, annak jóvoltából aki *minden mindenben*.

Ott a szűz örvend a szent özvegység érdemének, az özvegy pedig a tiszta szüzesség kiváltságának; a hitvallót boldogsággal tölti el a vértanúk diadala, ezek viszont magukon kívül lesznek a hitvallók győzelme miatt; a próféta dicsekszik a pátriárkák jámborságával, ezek pedig ujjonganak a próféták hitén és tudományán; az apostolok és angyalok örülnek valamennyi kisebbrendű érdemének, ezek viszont vigadoznak a nagy szentek dicsősége és koronája miatt. A szeretet tökéletes és szent köteléke lehetővé teszi, hogy mindenki a másikban birtokolja azt, amiben a maga érdeméből nem részesednék.

16. A LÉLEK. Még ez sem nyugtatja meg elmémet. Azért ne menj tovább kérlek, míg külön-külön el nem magyarázod ennek a lakomának részleteit.

A BELSŐ EMBER. Jól tudod, lelkem, hogy „csak dadogva tudunk visszhangot adni Isten nagyságának”³⁷. Nem is csoda! Hogyan volnának képesek szavakba önteni azt, amit fölfogni is alig tudunk? Hiszen ezek az égen túli dolgok, melyekre hályogos szemünket függesztjük, sokkal valóságosabbak annál, amit értelmünk felfog róluk, de még ez a megsejtés is közelebb van az igazsághoz, mint annak szavakba öntése.

De nem akarlak sokáig várakoztatni. Azért hallgass ide, elmondom, mit lát az értelem, amikor a szív még alig ízlel valamit. Úgy vélem, az a hét fiú, akiről fentebb szó volt, az összes szent és választott lelkeket, a mennyei Atyának örököseit és fiait jelenti. Ezek mindegyike lakomát rendez a maga napján, amikor is kölcsönösen megvendégelik egymást mennyei boldogságukból: ki-ki érdeme szerint feltálatlja a neki jutott dicsőség legválogatottabb étkeit.

Az első napon az elsőszülött, vagyis a mennyei angyalok kara ad

lakomát: ezek méltán megérdemlik az „elsőszülött” nevet, mert elsőek voltak a teremtésben s először tértek meg Istenhez, akitől sohasem szakadtak el a bűn által, hanem mindig változatlan szeretettel ragaszkodtak hozzá. Így az égi haza boldog örökségét is elsőnek nyerték el. Lakomájukon különféle drága és válogatott étket tálalnak eléd, mert mindegyik rend legsajátosabb kincsét és különleges örömét szolgálja fel.

17. Képzeld el, lelkem, miféle eledellel kínálnak azok a legmagasabb rendű szeráfi lelkek, „akiknél senki sincs közelebb az örök Atyához az égi szellemek között”³⁸; senki sincs, aki náluk közvetlenebbül szemlélné lényegét és tökéletesebben élvezné javait. Mit gondolsz, micsoda boldogságban részesítenek nemes természetükkel, világos szemlélődésükkel és őszinte szeretetükkel? Akiket tehát Szeráfoknak neveznek, istenszeretetük tüzével fogják díszíteni azt a lakomát, a Kerubok örök fényességük sugarával, a Trónusok az isteni fölség igazságosságával; a Fejedelemségek az alacsonyabbrendűek kormányzásának nagyszerűségével; a Hatalmasságok a gonosz szellemeket megfékező tekintélyükkel; az Erősségek csodatevő hatalmukkal; a Főangyalok magasrendű hírnöki méltóságukkal, az Angyalok pedig az isteni tudomány kisebb jelentőségű titkainak fürgé közlésével járulnak hozzá e mennyei lakoma fényének emeléséhez. Láthatod tehát, miként részelteti mindegyik az üdvözültek lelkét azokból a mennyei örömekből, melyekben sajátos szerepük folytán a mennyei udvarban részesültek.

Ha meggondoljuk, mily hűségesen őriznek bennünket ezek a lelkek a *siralom völgyében*, s miként törekszenek minden erejükkel minket is bevezetni az örök boldogság honába, nem csodálkozunk, ha a mondotokon kívül még sok más rejtettebb örömet is tartogatnak számunkra. „Ó, ha tudnók, mondja Szent Bernát, mily gondos szorgalommal csatlakoznak az üdvözült lelkek az éneklőkhöz és imádkozókhoz, miként egyesülnek az elmélkedőkkel, hogyan őrzik a nyugvókat és vezérlik a munkálkodókat!”³⁹

Ó üres és kiéhezett lelkem, ha e lakomán az urak asztaláról csak egy morzsát vennél is fel kitárult szellemi ajkaddal, azt hiszem, attól kezdve türelmesen viselnéd a földi vándorlást minden egyéb megpróbáltatással együtt. Úgy vélem, ha ennek a bornak csak egy cseppjét is ízlelnéd, utálattal fordulnál el minden evilági édességtől. „Ha egyszer

a szív a mennyekhez tapad — a megízlelés által —, mindjárt hitvány-
nak tartja azokat a dolgokat, melyekkel előbb még nagyra volt.”⁴⁰

18. Ó, kedves lélek, a pártiárkák, a próféták, az apostolok, vértanúk, hitvallók és szüzek lakomájáról, akiket a másik hat fiú jelképez, mit mondjak? Mindegyikük annyi fogást talál fel a lakomán, ahány ére-
nyes tettet vitt végbe ebben az életben. Ki volna képes elbeszélni, mennyi örömben részesít minden lelket a szent pártiárkák alázatossága és tökéletes egyszerűsége, a próféták hite és megingathatatlan hűsége, az apostolok szeretete és lángbuzgalma, a vértanúk szilárdsága és türelme, a hitvallók kegyes jósága és a szüzek tiszta önmegtagadása? Valóban, elégtelen a nyelv és a szó annak kifejezésére, amit az értelem sem képes megfogni: hogy mily nagy öröm ott lenni az angyalok karában s részt venni az üdvözült lelkekkel a Teremtő magasztalásában, az Isten arcát közről szemlélni, látni a határtalan fényt, és a halál félelme nélkül örövendeni az örök romolhatatlanság ajándéká-
nak.⁴¹

19. Ó, mily boldog nap virrad reánk ekkor! Elfoglalod atyáid örökségét, velük együtt részesévé leszel mindezeknek a felbecsülhetetlen örömö-
nek, és boldogan jutsz be a leghatalmasabb Király lakásába! Ébredj tehát, lelkem, és az érények illatával, a jó cselekedeted kincseivel és mennyei kívánságaiddal nagyszerűen felszerelve menj fel Jeruzsálembe azzal a híres királynéval, végy szemügyre mindent szorgalmasan, és győződj meg, hogy a valóság fölülmúlja a hírverést és a dicsőség na-
gyobb minden szóbeszédnél; és ekkor az örömtől elaléltnan, azt fogod mondani Szent Péterrel: *Uram, jó nekünk itt lenni*⁴², itt van atyánk, anyánk, nővérünk, testvérünk és itt van a hazánk! Engedd, Uram, hogy itt maradjunk és innen sohase távozzunk. „Fussunk, lelkem, a legigazibb hazába, mert az a hon, amelyért teremtettünk; ott a mi teremő Atyánk, ez a mi biztos menedékünk, az a *mennyei Jeruzsálem, a mi anyánk*”⁴³. „Oly nagy legyen, lelkem, szereteted és vágyad e mu-
landó életben az örök haza után, amelyre születél, a fájdalom, hogy oda még nem jutottál, és a félelmed, ha netán sohasem éred el, hogy csak abban találj örömet, ami oda segít vagy legalább az eljutás remé-
nyét kelti föl benned.”⁴⁴

4. §. AZ ÜDVÖZÜLTEK A BENNÜKLÉVŐKRE IS FIGYELNEK ÉS EZ HÁRMAS ÖRÖMMEL TÖLTI EL ŐKET

20. Négy elemből álló testünk négyes jutalmat kap: a föld halhatatlanná lesz; a víz változatlanná; a levegő gyors mozgási képességet, a tűz pedig tündöklő fényességet nyer. „Az üdvözültek szíve az örök hazában egymás előtt ragyogóan fényes és átlátszó tiszta lesz; ott ha egymásra tekintünk a lelkiismeretbe is belátunk, s a testi alkat nem rejt el szemünk elől a szellemet.”⁴⁵

„A test tüstént ott terem, ahol a lélek akarja.”⁴⁶ Amilyen készséggel engedelmeskedik a lélek teremtetőjének, oly készséggel veti magát alá a test is mozgatójának. Minden érzék működésbe lép. A szem pompás szépséget lát, az ízlés a legédesebb ízt ízeleli, a szaglás mindenkinél kellemesebb illatot szagol, a tapintás gyönyörűségeket tárgyakat ölel, a hallást pedig boldogító dallamok gyönyörködtetik. „Múlják el tehát, lelkem, a jelen világ szeretete és foglalja el helyét a jövő élet szeretete, ahol semmi nehézség nem háborgat, semmi szükség nem szorongat, semmi zaklatás nem nyugtalanít, hanem örök vidámság uralkodik.”⁴⁷ Ott „létünk nem változik, ismeretünk nem téved és szeretésünk csorbát nem szenved soha többé”. „Távol lesz onnan minden rendetlenség, minden betegség, minden lassúság és minden romlandóság. *Új ég és új föld lesz ott*, ahol hasonlókat leszünk az angyalokhoz, ha nem is korban, de legalább boldogságban.”⁴⁸ „Ott életünk lesz halál nélkül, ifjúságunk öregedés nélkül, örömünk szomorúság nélkül, békénk viszálykodás nélkül, akaratunk érvényesül sérelem nélkül, nappalunkat sötétség nem váltja fel és örök hazát nyerünk elveszítethetetlenül.”⁴⁹ Ott bármit akarsz, meglesz, amit pedig nem akarsz, az nem lesz.”⁵⁰

21. Gondold meg, mennyire örül a lélek is, amikor azt a testet ölti magára, amiről az előbb beszéltünk, nem pedig azt, amit óriási fájdalommal viseltél és csak erős harc árán tudtál legyőzni, s amelyről gyakran mondottad fájdalommal és türelmetlenséggel vegyes megadással és haraggal kevert szelídséggel: *ki szabadít meg engem e halálra szánt testtől?*⁵¹ Minden bizonnyal nem ilyen, hanem tökéletes, engedelmes és szellemi lesz; inkább olyan, mondom, mely enyhülést nyújt a szemlélődésben és növeli örök boldogságodat. Bizonyos ugyanis, hogy maga a lélek sem óhajtaná magára öltetni a testet, bármilyen dicsőséges lenne is, ha gátolná az isteni dolgok szemléletében. Így azonban — Szent Ágoston

nézete és tanítása szerint⁵² — maguk a szent lelkek kívánják felvenni és vele újra egyesülni, mert nélküle örömről és boldogságukról hiányzik a korona. Sőt annyira kívánják, hogy ez a vágyakozás valamiképpen még szemlélődésüket is gátolja és késlelteti.

Ó te nyomorúságos, rothadó és bűzös test! Hogyan jutottál ahhoz a nagy dicsőséghez, hogy a szent lelkek, akiket az Isten a maga kép-másával díszített és tulajdon vérével váltott meg, utána sóvárogjanak és téged várjanak, mert nélküled nem teljes a dicsőségük és nem teljes az örömük?” „Mikor a lélek ezt a már nem anyagi, hanem szellemi testet magára ölti, természetének megfelelő tökéletes létmódot nyer; engedelmes és parancsoló, éltetett és éltető lesz egyszerre. Ami előbb terhe volt, az most dicsőségét képezi a kimondhatatlan boldogság által.”⁵³

22. Képzeld el, lelkem, mily nagy lesz dicsőséged, amikor felöltöztetnek abba az új, tündöklő és *mindenféle drágakővel díszített*⁵⁴ öltözetbe, vagyis testedbe, amelyen annyi drágagyöngy ragyog, amennyi erény díszíti most lelkedet. Ki volna képes elmondani mennyi örömben, mily bámulatos dicsőségben és mily felfoghatatlanul sok dicséretben részesülsz majd, amiért az önmegtartóztatás és tisztaság pörölyével oly derekasan legyőzted testedet; amiért futással és megvetéssel oly hathatósan leküzdötted a világot; amiért az ördögöt bölcs ellenállással megfutamtottad; amiért oly bátran nemet mondtál minden rendetlen gondolatnak, érzésnek és indulatnak. Gondold meg, mennyi dicséretet nyersz azoktól, akiket szavaddal vagy példáddal a jóra tanítottál. Kell-e még több öröm? Minden gondolatodért, szavadért és cselekedetért sajátos és örökké tartó dicséretet nyersz.

5. §. AZ ÜDVÖZÜLTEK ÖNMAGUK FŐLÉ IRÁNYÍTJÁK SZEMLÉLŐDŐ TEKINTETÜKET ÉS A LÉLEK HÁROM KÉPESSÉGE SZERINT A LEGFŐBB JÓBAN TÖKÉLETES ÖRÖMET TALÁLNAK

23. Azt tanácsolom neked, lelkem, hogy miután már az elmondottak föltüzelték, előkészítették és csalogattak, fordulj most Teremtőd felé és vizsgáld meg szorgalmasan, mennyi örömet nyernek Tőle az üdvözült lelkek. Lásd, „milyen gyönyörűsége az a Jó, aki minden javak kellemességét magában hordja. Nem olyanok ám ezek, mint amilyen-

neket a teremtet dolgokban tapasztaltunk! Olyan nagy különbség van közöttük, mint a Teremtő és a teremtmény között. Bármit akar e Jó birtokosa, teljesül, amit pedig nem akar, az nem teljesül.”⁵⁴ „A boldog életet könnyebb elnyerni, mint leírni; folyamának nincs határa, élvezete nem szül undort; táplálkozás ez étel nélkül, folyton új kedv a nem szűnő régi örömhöz, az elvesztés félelmét kizáró állandó boldogság.”⁵⁵ „Ott az értelem mentes minden tévedéstől, az akarat minden fájdalomtól, az emlékezet pedig minden félelemtől; csodálatos nyugalom, teljes gyönyörűség és minden javak unalom nélküli, biztonságos örök birtoklása.”⁵⁶

24. Mit gondolsz, lelkem, mennyire örülnek és vigadoznak, akik állandóan szemlélik az örökkévalóság tükkrét, melyben világosan eléjük tárul a legnagyobb boldogságnak minden jelen, múlt és jövő kelléke? „Mikor minden világosság Atyjának legmagasztosabb fényességébe kerülünk, mindent megértünk, amit csak teremtmény befogadni képes.”⁵⁷ „Akkor az igazak megismerik mindazt, amit az Isten megismerhetőnek teremtet.”⁵⁸ „Mit ne tudnának, akik a Mindentudót látják?”⁵⁹

„Miként a tükörben három dolgot látunk: önmagunkat, magát a tükröt és minden jelenlevőt, hasonlóképpen az isteni fényesség tükörében is megismerjük magát az Istent, önmagunkat és a többi teremtményeket.”⁶⁰ Ő te természetből fogva tudnivágyó lélek, ezt a tükröt óhajtsd látni, ebből akarj tanulni és olvasni, mert ezt egyszer látni annyi, mint mindent megtanulni. Ebben ostobaságnak tűnik majd fel Platón elmélete, Arisztotelész bölcselése és Ptolemaiosz csillagászata, mert ami igazságot ezekből tanulunk, az csak parányi része annak, amit még nem tudunk. *Ennek láttára felderülsz, szíved csodálkozik és kitágul*⁶¹.

25. A LÉLEK. És mit látok majd?

A BELSŐ EMBER. Szemed látni fogja *diszében az egek királyát*⁶². „Az örök dicsőség ragyogása oly szép és oly gyönyörűséges, hogy még a napnál fényesebb angyalok sem tudnak betelni vele.”⁶³ Akkor tehát majd felderülsz az isteni fényesség bámulatos látomásának gyönyörűségétől, csodálkozni fogsz, ha a magad szépségét szemléled, kitágul a szíved, ha tökéletesen megismeresz minden teremtményt. Ő bámulatosan csodálatos szemlélődés! Ő édes és gyönyörűséges elmélkedés! Ő kimondhatatlanul öröndetes vizsgáldás! Ő, mily jól

mondják rólad, Uram, Istenem: *Jobb a te házában egy nap, mint másutt ezer,*⁶⁴ hisz szemed előtt ezer esztendő olyan, mint a tegnapi nap, amely tovatűnt, Szent Ágoston szerint pedig:⁶⁵ „Oly nagy a mennyei dicsőség szépsége és az örök világosság édessége, hogy egyetlen órányi élvezetért joggal megvethetnők a jelen életnek megszámlálhatatlan napját még akkor is, ha dúskálnánk a gyönyörökben és a földi javakban.” Oly szép és olyan édes, hogy utána már nem tudnánk egyébben gyönyörködni, mert felülmúl minden édességet és minden kívánságot.

26. A LÉLEK. Mi van még, aminek látása gyönyörködtetne s aminek szemlélete megörvendeztetne?

A BELSŐ EMBER. Ó lelkem, ha több nem is volna, már ennyi is elég lenne. Van azonban még egy, — hogy a többi, szinte megszámlálhatatlan kellemes látványról ne is beszéljek, — amely csodálatos módon fölvidítja valamennyi üdvözült elméjét és valami bámulatos és fölmérhetetlen örömmel ittasít meg minden üdvözültet: ez pedig a menny istenien tündöklő Királynőjének látása és szentséges Gyermeke megdicsőült emberségének szemlélete. Ki volna képes még csak elképzelni is, mily örömet jelent látni az irgalmasság Anyját, a jóság és kegyesség Királynőjét; már nem azt, aki nyöszörgő Fiaccsájával a jászolban fekszik, hanem azt, akit az angyalok minden kara Úrnőjeként szolgál; nem azt, aki három napig könnyes szemmel keresi elveszett Gyermekeit, hanem azt, aki most Őt szemléli az örök boldogságban; már nem azt, aki aggódva menekül vele Egyiptomba Heródes elől, mert Fia a mennybe szállt, Heródes pedig a pokolba zuhant; már nem azt, aki gyötrődik a sok gonoszság miatt, amit a zsidók Fiával cselekedtek, mert most már *minden alá van vetve neki*⁶⁶. Már nem kiáltja szívfacsaró zokogással: *Én fiam! Bárcsak én halhatnék meg helyetted!*⁶⁷ — mint tette, amikor a kereszten haldokolva függő egyszülött Fia mellett állott. Nem is siránkozik már, mint mikor „tanítványt adtak neki a mester helyett, szolgát az Úr helyett,”⁶⁸ mintegy idegent édes egyszülött Fia helyett.

Azt szemléljük az égben, aki érettünk hajdan szerencsétlen és keserűséggel teljes volt, most azonban az angyalok kórusa és valamennyi teremtmény fölé magasztatva, Fiával, Krisztussal uralkodik a Szentháromság palotájában.

27. Fontolgasd, lelkem, ájtatos elmével, mily édes boldogság lesz látni az embert teremtő Embert és a Teremtőt szülő Asszonyt; Jézust, a mi elveszett, kivetett és lenézett tetvérünket, aki most megkerült, visszatért, uralkodik és mindenkinek parancsol. *Bár testvérem volnál, ki anyám emlőin szopott, ha az utcán lelnélek, megcsókolnálak kegyeletes ajakkal, átölelnélek szerető karokkal és senki sem vetne meg érte engem;*⁶⁹ mikor vezetlek már be szobámba a legkellemesebb élvezés édessége által?

Szent Anzelm, az Elmélkedések ájtatos szerzője, ezután a látomás után sóvárgott, amikor így írt:⁷⁰ „Ó édességes Gyermek, mikor látlak már meg, mikor jelenek meg színed előtt, mikor telhetek el szépségeddel, mikor láthatom meg áhított arcodat, melyet az angyalok is látni kívánnak? Jaj annak a léleknek, aki téged nem keres! Mert aki a világot szereti és a bűnnek szolgál, az soha sem nyugodt, soha sincs biztonságban.

Engedd, kérlek, hogy Nélküled semmi sem tessen nekem. Rajtad kívül semmit ne találjak sem édesnek, sem szépnek, sem értékesnek. Rajtad kívül minden silányuljon el szememben. Ami ellenedre van, az nekem is legyen kellemetlen, s az legyen szüntelen vágyódásom tárgya, ami kedvedet szolgálja. Utáljam meg az örömet Nélküled, de gyönyörködtessen az öröm is, meg a sírás is Teveled. Ó, jóságos Jézusom, ha már sírni is édes Veled, milyen édes lesz örvendezni Veled!”

A LÉLEK. Ó, ember, már epedve vágyom Uramat, Istenemet, teremtőmet látni, lankasztó tűzzel óhajtom Jézust, testvéremet és megváltómat szemlélni. Megsebezte szívemet a vágy Szűz Mária látása után. „Ó, mikor láthatom már meg vágyva-vágyott örömömet? Mikor jön már el az éhezett dicsőség? Ó, mikor jön el a várva-várt Vigasztaló? Mikor részegülök meg házának bőségétől, mely után sóhajtozom?”⁷¹ Már nehezemre esik a teremtményeket látni, mert Alkotójuk szépsége hasonlíthatatlanul fölülmúlja őket.

A BELSŐ EMBER. Várákodd csak, lelkem, türelmesen, hiszen írva van: *Még egy kis idő, és már nem láttok engem; és megint egy kis idő, és megláttok engem.*⁷²

A LÉLEK. Ó, milyen hosszú ez a kis idő, milyen sokáig tart ez a kis idő! Mert bár csekély az érdem, mégis nagy a vágyakozás.

A BELSŐ EMBER. Ó, lelkem, ha határtalanul nagyra látod az örök fényesség szemlélésére tüzelő vágyadat, mit gondolsz, mily lángolóan kell majd áhítoznod a tökéletes Jóság szeretetére és a legma-

gasztosabb Fönség örökké tartó birtoklására? Ha nem szeretnéd mindenek fölött, látásának hogyan örülhetnél? Ha valóban látnád és szeretnéd, de birtoklása bizonytalan lenne, hogyan maradhatnál akkor boldog? „Ott fönn tehát pihenünk és látunk, látunk és szeretünk, szeretünk és birtoklunk.”⁷³

„Vágyainknak ugyanis ő a célja, akit majd egykor vég nélkül látunk, untalan szeretünk és a legnagyobb boldogsággal, fáradság nélkül örökké dicsérünk.” Hallgasd csak meg, mit mond az imént leírt örömről az ájtatos Szent Anzelm a Proslogion végén⁷⁴ és fontold meg, „mily gyönyörűség az a jó, mely magában foglalja minden javak kellemességét. Ha kedves a teremtetten élet, mily kedves lesz a Teremtő lényeg! Ha édes az alkotott üdvösség, mennyivel inkább az lesz minden alkotó Üdvösség! Ha a teremtetten dolgok ismeretében kedvünket leljük, mily gyönyörűséget találunk majd a teremtetlen dolgok ismeretében?”

„Miért tévelyegsz tehát mindenfelé, teremtetten javakat keresve? Azt az egy Jót szeresd, aki minden javaknak foglalója. Ha a szépség gyönyörködött, *az igazak ragyogni fognak, mint a nap*,⁷⁵ ha a szabadság vagy az erő tetszik, ott az üdvözültek *hasonlók lesznek az angyalokhoz*, ha a hosszú és kellemes életben leled öröme, ott örökké egészséges leszel. Ha jóllakni vagy megittasulni akarsz, az Úr házában bőségétől megérezegülnek és gyönyörűségének patakjából isznak. Ha a zenét kedveled, az égben angyalok énekelnek; ha társaság és barátság után vágyakozol, az üdvözültek seregében mindenki egyetért. Ha megtiszteltetésre és gazdagságra áhítozol, dicsőség és gazdagság lesz az Úr házában. Ha biztonságos nyugalmat keresel, a mennyben minden időnek örökké tart a hosszúsága.”

Emberi szív, te szűkölködő, minden bajjal meglátogatott, sőt egészen elborított szív, hogyan örvendeznél, ha mindeme javakban te is bővelkednél! Kérdezd meg belső titkos kamráidat, elfér-e bennük annyi öröm, amennyi a te boldogságodból fakad? De ha az ember a saját boldogságából fakadó örömet is alig képes szívébe zárni, hogyan foghat majd föl olyan nagy és annyi örömet, amennyi a választottak száma? Ott ugyanis mindenki úgy szereti felebarátját, mint saját magát, és ennek a szeretetnek fokához mérten részesedik annak örömeiben. Így természetesen ki-ki hasonlíthatatlanul jobban örül az Isten boldogságának, mint a sajátjának és valamennyi választottjának együttvére; Istent ugyanis *teljes szívéből, teljes lelkéből és teljes elméjéből*⁷⁶

szereti. Az Ő örömének teljességét azonban az egész szív, az egész lélek, az egész elme sem képes fölfogni, mert olyan mértékben örülnek, amilyen mértékben szeretnek és olyan mértékben szeretnek, amilyen mértékben ismernek. Valóban *szem nem látta, fül nem hallotta, sem az ember szívébe föl nem hatolt*, ahogyan szeretni és ismerni fognak Téged Uram, az Istennek szentjei.

Add Uram, hogy megismerjelek, szeresselek és mindörökké örven-dezzem benned. Ha ebben az életben ezt nem is tehetem egészen, növe-kedjem legalább itt ismeretemben és szeretetemben, hogy ott fönnt teljes legyen az örömöm; itt a reménye, ott meg majd a valósága.

Uram és Atyám, Te szent Fiad ajkával azt tanácsolod, sőt paran-csolod is nekiünk, hogy kérjük a teljes örömet, aminek elnyeréséről biztosítasz is. Kérem hát, Uram, amit csodálatos Tanácsadód által tanácsolsz és ígérsz: *hogy örömünk teljes legyen.*⁷⁷ Egyelőre erről a teljes örömről gondolkozzék elmém, erről beszéljen nyelvem, ezt szeresse szívem, éhezze lelkem, szomjazza testem, és ezt kívánja egész valóm, mindaddig, míg csak be nem lépek Istenem örömébe, aki három személyben Egy és *áldott mindörökké!*⁷⁸ Amen.

JEGYZETEK

Előszó

1. Ef 3,14 – 19
2. Jak 1,17
3. De doctr. Christ. I, c31, n34
4. 2Kir 2,11
5. Én 3,1
6. Szt. Ágoston: De Civit. Dei XXII, c30, n5
7. Szt. Bernát: Sermo 11. in. Cant., n5
8. 1Kor 15,28
9. Szt. Bernát: Serm. 11. in. Cant., n6

I. Fejezet

1. Szt. Ambrus, Sermo 4 in Ps. 187
2. Szt. Bernát: II. de considerat. c3, n6
3. Homil 25, n4
4. In Hexaemeron, VI, c8, n50.
5. Meditat. piissim. de cognit. hum. conditionis
6. Prosl. cl.
7. Szt. Bernát. Med., c1, n1, vö. Én 1,3; 1Pét 1,12
8. A Bernátnak tulajdonított Tract. de caritate c18, n61,
9. Zsolt 147, 12
10. Szt. Bernát: Medit. c3, n7.
11. vö. De Trinit. XIV, c2–4, n4–6
12. De diligendo Deo (Ágostonnak tul.) c6, n4
13. Jn 14,23 és Lk 19,5
14. vö. Confess. III, c6, n11
15. Serm. de Dedic. Ecclesiae, n2
16. Vagyis a Meditat. piissim. stb. írója
17. Missale Roman., Gyertyaszentelő Boldogasszony, körmenetre.
18. Péld 8,32
19. In Eccle. homil. 2
20. Meditat. 14, c2
21. Moralia, XXVI, c44, n79
22. Hugo de S. Vict.: De arrha animae
23. Meditat piissim. c6, n16
24. II. de lib. arb. c16, n43
25. Én 1,7 (a latin szerint)
26. Én 1,8
27. Serm. 81 in Cant. n1
28. Gergely: Libr II. Homil. in Evang. hom. 35, n1
29. Moralia XXXII, c1, n1
30. vö. Anzelm: Meditat. 3
31. Anzelm: Meditat. 13.
32. vö. Zsolt 30,20
33. vö. Lk 15,16
34. Libr. II. Homil. in Evang. hom. 36, n1
35. Ágoston: Conf. II, c2, n1

36. Én 4,10
37. vö. Zsolt, 118, 103
38. vö. Én 2,14
39. Bölcs 2,6–9
40. Róm 6,21
41. vö. Conf. VIII, c5
42. Ágoston: Serm. 82, c11, n14
43. Gergely: Moralia XXXI, c43, n84 és Libr. I. Homil. in Evang., hom13, n5
44. Responzórium Szt. Ágnes zsoltosmájában.
45. vö. Én 2,6
46. Én 1,1 és 8,1–2
47. De contritione cordis (Ágostonnak tul.), c2.
48. vö. Fil 1,23; Jn 6,51, Zsolt 35,9k
49. Moral. X. c24, n42; XXXI. c38, n77;
50. Szt. Bernát: Medit. c15, n38
51. i. m., n40
52. i. m., c3, n7
53. Bernát: Serm 24. in Cant., n6
54. Serm.48., n1–2, vö. Én 2,2
55. Nagy Szent Leó: Serm. 26, c3
56. Eadmer, de S. Anselmi similitudinibus, c99
57. Anzelm: Oratio 63
58. i. m.
59. i. m.
60. Bernát: Medit., c9, n23
61. Bernát: Homil. 2 super *Missus est*, n17
62. Bernát: In Nativ. B.M.V. n7
63. Anzelm: Or.52 vö. Zsolt 9,3
64. Anzelm: Or.51
65. Manassze imája
66. Serm. paneg. ad B.V. Deiparam (Bernátnak tul.), n6.
67. Bernát: Serm.4 in Assumpt. BMV, n 8
68. Or. 52
69. Serm. 2 de Adventu Domini, n5
70. vö. II de lib. arb. c16, n43
71. Serm.3. in Ascensione Domini, n2
72. Lk 19,10
73. Gergely: Moralia XXXIV., c23, n54
74. Ágoston: De catechizandis rudibus c22, n40
75. Contra 5 Haereses (Ágostonnak tul.), c6
76. Ágoston: Serm.208. in Appendice, n7,
77. Nazianzi Szt. Gergely: Orat. 38. n20.
78. Zsolt 45,9
79. Bernátnak tul. vö. Zsolt. 44,3; Préd 23,28; Zsolt 98,5
80. Iz 61,10
81. Serm. 51. in Cant. n6
82. Libr. III. Sent. d.16, a.2. g.3
83. Mik 6,3
84. Bernát: Sermo 22 de Diversis, n5 és 6
85. Én 6,12
86. Bernát: Serm. 61. in Cant. n3, vö. Én 2,14
87. Hugo de S. Vict.: De arrha animae
88. Bernát: Serm.2. in Dominica. 1. post. Octavam Epiph. n3
89. Bernát: Serm 2 pro Dom.6 post Pent. n3–5, vö. Zsolt 88,2
90. Ágostonnak tul.
91. De diligendo Deo c1, n1
92. MTörv 6,5; Mt 22,37; Mk 12,30; Lk 10,27.
93. Serm. 20. in Cant. n4
94. X. c6, n8
95. Serm. 350. n3.
96. In Manuali (Ágostonnak tul.) c12
97. III. Comment. in Epist. ad Gal. 5,14.22
98. Bernát: Serm. 42. de Diversis, n3
99. Ágoston: Conf. IV., c9, n14
100. i. m. X. c29, n40
101. Gergely: Moralia X, c21, n39
102. 1Kor 13,4–6
103. Moralia X., c6, n10

II. Fejezet

1. II Homil. in Evang., hom. 30. n2.
2. Enarrat. IV. in Ps. 30. serm. 3. n8
3. Moralia XXXII. c20, n38
4. Ser. 42. de Diversis, n3
5. Moralia VI. c6, n8
6. Bölcs 5,8 – 10.13, majd vö. Báruk 3,16.18
7. 1Kor 1,20
8. Bernát, Médit. c3, n9
9. Jn 15,19, majd 1Jn 2,17
10. Bernát: Epist. 103. n2
11. Bernát: Ser. de conversione ad cleric os, c21, n37, vö. Róm 5,20 és 8,18
12. i. m., vö. Gal 1,4
13. Homil. 39. in Matth, 21,19
14. Epist. 26. n2
15. Libr. II. de considerat. c7, n14
16. Regul. pastoral. p. III. c4
17. Libr VII. Epist. epist.7
18. Declamation. XXVII. n32
19. Ágostonnak tul.
20. Algazel: Libr. II. Philosoph. tr.5, c5
21. Jeromos: Epist 53, n9
22. Anzelm: Lib. exhortation. ad contemptum temporalium
23. Bár 3,19 és Bölcs 5,8
24. Ágoston: Enarrat. in Ps.53, n9
25. Ágostonnak tul.
26. Epist. 104, n3 (vö. 2Tim 1, 15) és Epist. 111. n2
27. Jeromos: Epist. 14, n2
28. Aranyszájú Szt. János: Homil. 18 ex variis in Matth. locis, vö. Mt 8,22
29. Secundum Gregor., II. Homil. in Evang. h.28, n3
30. Jeromos, Epist.22., n17
31. vö. Ser.5. in Ascensione Dni, n8
32. Gergely: Moralia I, c25, n34
33. Gergely: super Ezechielem, 1, h10, n43
34. Ser. 171., c4,n4
35. Epist. 138, c2,n14
36. Péld 2,14
37. vö. Comment, in Eccle. 2,2 et 4,13-6
38. Jób 20,5
39. Ágoston: in Ioann. Evang. tr.7. n1
40. Anzelmnek tul.
41. Jób 14,5
42. Jób 21,13, majd Péld 14,13
43. Bölcs 17,10
44. Ser.4 in Vigilia Nativ. Dni. n1, ill. Ser.4. Ps *Qui habitat*, n2
45. I. 2. ebben a fejezetben.
46. I. 1. fej. 53.p.
47. Epist ad Fratres de Monte Dei (Bernátnak tul.) 1, c8, n23
48. De spiritu et anima (Ágostonnak tul.), c14.
49. Ethica X, c7.
50. Zsolt 83,7
51. De Trin. IV., c20, n28
52. Fil 3,20
53. Hugo de S. Vict.: De arrha animae
54. Ser. 1, in festo omnium Sanctorum, n10.
55. Hugo ae S. Vict.: De arrha animae
56. Bölcs 7,9
57. Ser. 5. in Ascensione Dni, n13
58. Szt. Benedek regulája, vö. Mt 7,14
59. Én 2,4; 5,1; 8,2
60. vö. Én 2,6
61. Anzelm: Médit 13, vö. Zsolt. 30, 20
62. Ágoston: Conf. I, c5, n5
63. vö. Én 1,2
64. Én 5,1
65. Ser. 105, c1, n1
66. vö. De vera religione, c12, n24, 2Kor 5,5; Zsolt 1,3
67. Idézi Bernát: Ser. 85. in Cant. n5
68. Róm 10,12, vö. Jak. 1,17
69. Gergely: I. Homil. in Evang. h14, n1

III. Fejezet

1. Zsolt. 83,2
2. Izidort idézi Bernát: De conversione ad clericos c8, n16
3. vö. Ágoston: De Civ. Dei, XIII., c10
4. Bernát: Medit. c2, n5 és 6
5. Moralia, VIII. c10, n25
6. Libr. VII. Epist. ep.29 ad Andream
7. Serm. ad Fratres in eremo, s. 49 (Ágostonnak tul.)
8. De spiritu et anima
9. Bernát: Serm. 7 de Adventu Dni, n1
10. Bernát: De laude novae militiae, c1, n2
11. Bernát: Epist. 105.
12. Seneca: Epist 30, § 11
13. Seneca műveiben ezt nem találni. Vö. Epist. 13, § 15
14. Epist. 105.
15. Tract. de interiori domo (Bernát-nak tul.) c22, n46
16. Meditat. 2.
17. Szt. Ambrus: Libr. 11. in Luc. 3,9. n76. vö. Zsolt 118, 62 és Lk 3,9
18. Jeromos: Epist. 66, n10:
19. Mt 25,41 és 34
20. Bernát, De considerat. V., c12, n25 utána Serm 42.
21. (Ágostonnak tul.) Libr. de salutaribus documentis,
22. Jób 10,22
23. Bernát: Medit., c3, n10
24. Ágoston: Serm. 229. in Appendice, n4
25. IV. Dialóg. c44
26. Lib. IV. Sent. d.50. p. 1. a.l. g.2. fundam. 2.
27. Anzelm: Medit. 2 és 3
28. Bernát: Serm.54. in Cant. n8
29. Homil in Matth. 23. n8.,
30. i. m. n7, vö. 1Kor 2,9
31. Gergely: Lbr. I. Homil. in Eivang., h12, n4, vö. Mt 25,6,10
32. (Prosper-nek tul.) Vita contemplativa, Libr. III. c12, n3
33. Bernát: Epist. 1, n12
34. Ágoston: Serm. 196 in Appendice, n6.
35. Epist. 153, c6, n19
36. Libr. I. de Clementia c24.
37. vö. Én 1,3
38. De Trin. I. c2, n4
39. De contritione cordis (Ágostonnak tul.) c2
40. Zsolt 12,1
41. Iz 49,4
42. Moralia XX, c31, n61
43. Gergely: Libr. II. Homil. in Evang. hom. 25, n2
44. Serm. 5. in Ascensione Dni, n13

IV. Fejezet

1. Mt 25,21
2. 1Kor 2,9
3. Ágoston: De catechizandis rudibus, c25, n47
4. Eadmer, de S. Anselmi similitudinibus, c71
5. Jel 12,1
6. (Bédának tul.) Comment. in Ps.36.
7. Jeromos: Epist. 52, n10
8. Bernát: Medit, c6, n17
9. Jeromos: Epist. 22, n41
10. De Trin. IV. c20, n28
11. Bernát: Apologia ad Guillelmum c10, n25
12. Zsolt 44,11
13. Kiv 15,1

14. és köv.: Iz 6,3
15. Zsolt 88,1
16. De Civ. Dei: XXII. c30, n4
17. Libr. II. Homil. in Evang. hom. 37, n1
18. Bernát: De conversione ad clericos, c21, n37, vö. Róm 8,18
19. Bernát: Medit. c4, n11
20. Jel 21,23
21. Zsolt 86,3, majd Bár 2,24
22. (Ágostonnak tul.): Soliloq. c35; Serm 65. és 67.
23. Iz 32,18
24. Jel 19,9
25. Gergely: Moralia XVIII. c54, n91
26. Zsolt 35,9
27. Zsid 1,3, Bölcs 7,26, 1Pét 1,12 és Lk 12,37
28. Iz 6,3
29. Antifona a Brev. Rom. ad Magn. 2. Vesp. Mindenszentekre vö. Jel 1,9 és 14,4
30. Epist 6, n4
31. Gergely: II. Homil. in Evang. hom. 37, n1
32. (Anzelmnnek tul.) De similitudinibus, c59
33. (Ágostonnak tul.) De spiritu et anima, c57
34. Jób 1,2–4 és Jud 12,17–18
35. Lk 15,16
36. Moralia IV., c36, n7
37. Gergely: Moralia V. c36, n66
38. Gergely: II. Homil. in Evang. hom. 34., n10
39. Medit. c6, n16
40. Gergely: Moralia V. c1, n1
41. Gergely: II. Homil. in Evang. 37, n1
42. Mt 17,4
43. Ambrus: De Isaac et anima, c8, n78 vö. Gal 4,25
44. Anzelm: Cur Deus homo 1, c20
45. Gergely: Moralia XVIII. c48, n77
46. Ágoston: De Civ. Dei XXII., c30 n1
47. (Ágostonnak tul.): De conflictu vitorum et virtutum c26
48. Ágoston: De Civ. Dei XI. c28., majd XXII c20, n3, vö. Jel 21,1 és Lk 20,36, vö. Mt 22,30
49. (Ágostonnak tul.) Serm 49 ad Fratres in eremo
50. Anzelm: Proslog. c24, 25
51. Róm 7,24
52. Serm 3. Mindenszentekre, n2
53. Libr. XII. de Gen. ad lit. c35, n68
54. Anzelm: Proslog. c24,25
55. Caesarius episc. Arelatensis, Homil. 9.
56. Serm. 11. in Cant. n6
57. (Ágostonnak tul.): Libr. I. de mirabilibus sacrae scripturae, c7
58. (Anzelmnnek tul.) De similitudinibus, c49
59. Gergely: IV. Dialog c33
60. De triplici habitaculo, c6 (Ágostonnak tul.)
61. Iz 60,5
62. Iz 33,17
63. Béda: III. Homil. subdit. sect. I. homil. 70., c8
64. Zsolt 83,11 és 89,4
65. III. de lib. arb. c25, n77
66. 1Kor 15,27
67. 2Sám 19,1 vö. Ju 19,25
68. Bernát: Serm. in Dominica infra Oct. Assumpt. BMV n15
69. Én 8,1
70. Ebben a formában: Lam. in pass. Chr. (Bernátnak tul.) n3
71. Anzelm: Orat. 20
72. Jn 16,16
73. Ágoston: XII. de Civ. Dei, c30, n5
74. cap. 24
75. Mt 13,43, majd Lk 20,36
76. Mt 22,37, lentebb 1Kor 2,9
77. Jn 16,24
78. Róm 1,25

**A LÉLEK ZARÁNDOKÚTJA
ISTENBE**

AZ ÉLET FÁJA

**A HÁRMAS ÚT,
VAGY A SZERETET FELLÁNGOLÁSA**

BESZÉLGETEK A LELKEMMEL